

సంధిపరిచ్ఛేదము.

౧. పూర్వపర స్వరంబులకుఁ బరస్వరం బేకాదేశంబగుట సంధి.
౨. ఆత్తున కచ్చు పరమైనపుడు సంధి బహుళము.
౩. నామంబులకుఁది అకారమునకుఁ బరముగ శ్రేష్ఠార్థకంబులగు అన్నాదులును, ఆకును, బరమైనచో సంధి నిత్యము.
౪. స్త్రీవాచక, తత్సరు సంబోధ, నావధారణంబుల సంధి లేదు.
౫. ఇకారాంత నామవాచకంబులకు శ్రేష్ఠార్థంబులైన అన్నాదులు పరము లైనపుడు సంధి ప్రాయశః.
౬. తత్సరుంబులకుఁ గొండొకచో సంధి చూపట్టెడి.
౭. మధ్యచువురుపమున ఇకారమునకు సంధి నిత్యము.
౮. ఏమాద్యుల ఇత్తునకు సంధి జైకల్పికము.
౯. క్షౌఢ్వికంఠైన ఇత్తునకు సంధి లేదు.
౧౦. ఉత్తునకు సంధి నిత్యము.
౧౧. ప్రథమేతరవిభిక్తి. శత్రుగ్ధక చువర్ణంబులఁ గల ఉత్తునకు సంధి జైకల్పికము.
౧౨. ఓపాంతరమందు ద్విత్వము గలిగినశబ్దముల 'ఉ' కారమున కచ్చు పరమైనపుడు సంధి లేదు.
౧౩. వాక్యవిరామంబున సంధి లేమి దోషంబు గాదు.
౧౪. అంద్వంతావగాగమంబులందప్ప నపదాది స్వరంబున కచ్చు పరం బగునపు డన్నియచ్చులకు సంధి నిత్యము.
౧౫. ఏని పరమైనపుడు సర్వప్రాణులకు సంధినిత్యము.
౧౬. దీర్ఘచ్చునకు సంధి లేదు.
౧౭. అచ్చున కామ్రేడితంబు పరంబగునపుడు సంధి తఱచుగ నగు.
౧౮. హల్లు పరమైనపుడు ఏని లోనిఇకారమునకు లోపము జైకల్పికము.
౧౯. 'ను' వర్ణము కడపటఁ గలభాతువులకు శత్రుగ్ధక 'చు' వర్ణము హ

మైనపు డా 'ను' వర్ణము లోని 'ఉ' కారమునకు మై
ముగ లోపము.

౨౦. ఆది అవి శబ్దంబుల యత్తునకు వృత్తిని లోపంబు బహుళంః

౨౧. ఆచ్ఛికంబులఁ బదచుధ్య ను లు డు రు ల యుద్వంః
లోపంబు బహుళము.

౨౨. ఇట్టిలోపం బాకానాకచో నితరస్వరంబులకుఁ బ్రయోగంః
జూపట్టు.

౨౩. ఏ యక్షరంబు మీఁది యే స్వరంబునకైన లోపం బెందేని :
కవిప్రయోగంబులం గాన నయ్యెడు,

౨౪. అబ్బురారులం దుత్వంబునకు లోపంబు విభాష నగు.

౨౫. పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిన ను లు రు ల
త్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు, ఉ. ప్రానువడి
ప్రాన్నడు.

౨౬. ప్రథమలమిఁది పరుషములకు గ స డ ద వ - లు బహుళంబుగ :

౨౭. తెలుఁగులమిఁది తత్సమశబ్దంబుల, క చ ట త ష - లను గ స
ద వ - లు రావు.

౨౮. భిన్నపదప్రథమల మీఁది పకారమునకు 'వ' కాగాదేశఁ
ప్రాసంబున నిత్యంబు. యతిస్థానంబున నిషేధంబు. తక్కి
యెడ వైకల్పికంబు.

౨౯. ద్రుతప్రకృతికమున కచ్చు పరంబగునపుడు లుక్సంశ్లేషంబులులే;

౩౦. ఇకాదుల కచ్చు పరంబగు నపుడు సంధి వైకల్పికము.

౩౧. ద్రుతప్రకృతికము మీఁది పరుషములకు సరళము లగు.

౩౨. ఆదేశసరళంబులకు ముందున్న గ్రుతంబునకు బిందు సంశ్లేష
బులు విభాష నగు.

౩౩. వర్ణయుక్తరళంబులు పరంబు లగునపుడు గ్రుతంబునకు లోప
స్వత్వి, పూర్ణబిందు, సంశ్లేషంబులు విభాష నగు.

3౪. అనుగాసి, కాంత, స్తోష్ణంబులు పరంబు లగునపుడు ద్రుతంబు
నకుఁ బూర్ణబిందువు దక్కఁ దక్కినవియును.
3౫. అవసానంబున ద్రుతస్వరంబునకేని ద్రుతంబునకేని లోపంబు
బహుళము.
3౬. కొన్నియెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు గానంబడియెడి.
3౭. ఏను - నేను - తాను - పదంబుల ద్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందు
సంశ్లేషంబులు లేవు.
3౮. పరుషేతరంబులు పరంబు లగునపు డాద్రుతమునకు లోపస్వత్వం
బులు మాత్రము గలవు.
3౯. కుఱు - చిఱు - కడు - నడు - నిడు శబ్దంబుల ఱ - డ - ల కచ్చు
పరమైనపుడు ద్వీరుక్త టకారంబగు.
౪౦. ద్వంస్వసమాసంబునఁ బదంబుకంటెఁ బరంబయిన పరుషములకు
గసడదవలు ప్రాయికంబుగ నగు.
౪౧. సమాసంబున ద్రుతంబునకు లోపంబగు.
౪౨. ద్విత్వయ్యుక్తములయిన ను, లు, ఱ మొదలగు వర్ణములు కడవటం
గలశబ్దములు పరమైన హలాది శబ్దములతోఁ గూడి సమాస
మైనపుడు ద్విత్వము వైకల్పికముగ లోపించును.
౪౩. ఇట్టి ద్విత్వయ్యుక్తములయిన శబ్దములకు ద్విత్వరహితంబుగ రూపాం
తరము లుండెనేని యసమాసమున ద్విత్వరహితంబుగఁ
బ్రయోగంబులు కలవు.
౪౪. కర్తృధారణంబులందు మువర్ణకంబునకుఁ బు - ంపు - లగు.
౪౫. సమాసంబుల నుదంతంబులగు స్త్రీ సమంబులకును, పు - ంపు లకును
బరుషసరళంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమం బగు.
౪౬. సమాసంబులయందు ద్రుతంబునకు స్వత్వములేదు.
౪౭. తల్లఁబ్రాలు లోనగు నలుకస్సమాసంబుల ద్రుతంబునకు లోపము
లేదు.

౪౮. ఉదంతమగు తర్థధార్థవిశేషణంబుల కచ్చు పరంబగునపుడు నుగాగమం బగు.
౪౯. సస్త్రిసమాసంబులం దుకార, ఋకారముల కచ్చు పరమైనపుడు నుగాగమం బగు.
౫౦. ఉదంత స్త్రీ సమంబులకును, బు - ంపులకును, అదంత గుణవాచకంబులకును దనంబు పరంబగు నపుడు నుగాగమం బగు.
౫౧. పట్టిప్రత్యయము పరమైనపుడు సర్వత్ర నుగాగమం బగు. ఉ. జ్ఞానముంబట్టి మోక్షము.
౫౨. సమాసమునఁ బ్రాంతాదులఁ దొలియచ్చు మీఁది వర్ణంబుల కెల్ల లోపంబు బహుళంబు.
౫౩. లుప్తశేషంబునకుఁ బరుషంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమంబగు.
౫౪. క్రొత్త, కెంపు, క్రిందు, శబ్దముల కాద్యక్షర శేషంబులకుం గొన్నియెడల నుగాగమంబును, గొన్నియెడల మీది హల్లునకు ద్విత్వంబును బహుళంబుగ నగు.
౫౫. అచ్చులు పరంబులగుచో విశేషణంబు లయిన పెన్వారుల కడ హల్లునకు ద్విత్వం బగు.
౫౬. సమాసంబుల లోపనుగాగమ, లోపద్విత్వంబు లన్యశబ్దంబుల మీఁదను గానఁబడెడి.
౫౭. కర్తృధారయంబులం దుత్తన కచ్చు పరమైనపుడు నుగాగమంబు బహుళంబుగ నగు.
౫౮. కర్తృధారయంబున నదంతశబ్దముల కాలుశబ్దంబు పరంబగునపుడు నిత్యముగ, నదంతములమీఁద బహుళంబుగ నుగాగమం బగు.
౫౯. కర్తృధారయమందుఁ తత్సమంబులఁ కాలుశబ్దము పరమగునపు డత్యమున కుత్వంబును, నుగాగమంబును నగు.
౬౦. హల్లు పరంబగుచో నను, కొను, చను లోనగు క్రియాజన్య విశేషణముల కడపటి యుత్తునకు లోపంబు వైకల్పికము.
౬౧. కర్తృధారయంబునఁ బరంబైన పరుషములకు గనడవలలు వైకల్పికముగ నగు.

౧౨. షష్ఠీసమాసమందలి 'ని - ల' - ల మీఁది యచ్చులకు. నెండేని లోపంబు వైకల్పికంబు.
౧౩. చేత, తోడ, వలన, ల కిత్వంబు సమాసంబులం దగు.
౧౪. అంద్వాదుల కలిగాగమంబు సమాసంబునం దగు.
౧౫. ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు కడాదులఁ దొలి యచ్చుమీఁది వర్ణంబులకెల్ల నదంతమగు ద్విరుక్త టకారంబగు.
౧౬. ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు విభక్తి లోపంబు బహుళంబుగా నగు.
౧౭. అందందుకు ప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులగు.
౧౮. ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడుకృత హ్రస్వంబునకు దీర్ఘంబును నగు.
౧౯. పద్మాదులు పరంబు లగునపుడు మువర్ణకంబునకు లోప, పూర్ణ బిందువులు విభాష నగు.
౨౦. మధ్యమపురుష మువర్ణకంబునకు హలవసానంబులు పరంబులగు నపుడు లోపము విభాష నగు.
౨౧. వ్యతిరేక మధ్యమ మువర్ణకంబున కెల్లయెడల లోపంబు విభాష నగు.
౨౨. ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు మధ్యమ యు, ఁదు లకు లోపంబు విభాష నగు.
౨౩. ధ్వన్యనుకరణంబులు ద్వి, త్రి, చతురుక్తంబులు నగు.
౨౪. ధ్వన్యనుకరణంబులకు ననుధాతు వనుప్రయుక్తం బైనపుడు కొన్ని యెడల ముగాగమం బగు.
౨౫. అనుధాతు వనుప్రయుక్త మైనపుడు ధ్వన్యనుకరణంబులఁ దుది హల్లునకు ద్విత్వం బగు.
౨౬. ముగాగమం బగుచో ద్విత్వంబు విభాష నగు.
౨౭. సంస్కృత ను, చ్చి, జ్జ్వా, తుమున్నంతము లిం దత్రయోక్త వ్యంబులు.
౨౮. భవచ్ఛత్రాదులు నిట్టివ.
౨౯. సదాద్యవ్యయంబులు గ్రాహ్యంబులు.
౩౦. అనుధాయధలు వృథావృథలు.

౧౦. నిషిద్ధంబు లనుకరణపరకంబులై ప్రయోగాద్వంబు అగు.
౧౧. అనుధాతువు పరంబగుచో విసర్గమునకు లోపం బగు.
౧౨. అనుకరణంబున నమశ్శబ్దము కడవటి యత్తున తోత్వము విభాష నగు.
౧౩. ఉదంతనామంబునకు ననుకరణమందు వుగాగమం బగు.
౧౪. అనుకరణంబునం దుదిహల్లునను ద్విర్వచనం బగు.
౧౫. అనుకరణంబునం దహమాదులు మకారంబునకు ద్విర్లుక్తి విభాష నగు.
౧౬. అనుకరణంబున దీర్ఘంబు హ్రస్వంబు గాదు.
౧౭. ఆశ్చర్యసంతాపాద్యర్థంబుల ననుకరణంబులు రామి దోషంబుగాదు.
౧౮. ద్విత్వయుక్తంబు మఱియొక హల్లుతో సంయుక్త మగునపుడు ద్విత్వమునకు లోపంబు.
౧౯. అసహనంబులు విధులు కావు. ప్రమాదంబులు ప్రమాణంబులు గావు.

సంస్కృత శబ్దసంధి ప్రకరణము.

౧. అ ఇ ఉ ఊ ఓ ఏ ఓ ఔ ఐ. హ య వ ర ల ళ. ఇ య జ ణ న మ్, ఝ భ ఞ్, ఘ ఢ ధ వ్, జ బ గ డ డ క్, ఖ ఘ ఙ ఙ చ ట త వ్, క ప య్, శ ష స క్, హల్.
౨. గుణములు ఏ-ఓ-అర్-అర్.
౩. వృద్ధులు ఐ-ఔ-ఆర్.
౪. అమృతంబు సవర్ణములైన అమృతంబుల పరంబు లగునపుడు ప్రాప్తమైన స్థానంబుల దీర్ఘం బేకాదేశం బగు.
౫. ఋమృతంబు హ్రస్వఋమృతంబుల పరమైనపుడు ప్రాప్తమైన స్థానంబుల హ్రస్వఋమృతంబుల వైకల్పికముగ నగు.
౬. అవర్ణమునకు ఇమృతంబు పరమైనపుడు గుణం బగు.
౭. అవర్ణమునకు ఏచ్ఛులు పరమైనచో వృద్ధియగు.
౮. ఓమ్ పరమగుచుండ అత్తునకు లోపం బగు.
౯. అత్తునకు నోతోష్ఠములు పరమగునపుడు వృద్ధి వైకల్పికము.

౧౦. సవర్ణము గాని యచ్చు పరమగుచుండ నిక్కులకు యణాదేశం బగు.
౧౧. అచ్చునకుం బరంబైన హకారేతర హల్లున కచ్చు పరంబుకానిచో ద్విత్యంబు వైకల్పింబు.
౧౨. అచ్చుపరమైనచో ఏచ్చుల కయవాయావు లగు,
౧౩. శకంధ్యాదులఁబరరూప హగు.
౧౪. పదాంతమైనగోళబ్దముయొక్క ఓకారమునకుఁ
- i. బరమైన అవర్ణమునకు లోపము వైకల్పికము.
  - ii. అచ్చుపరమైనచో ఓకారమునకు అవజ్ఞాదేశము వైకల్పికము.
  - iii. ఇంద్ర - అక్షశబ్దములు పరమైనపుడు అవజ్ఞాదేశము.
౧౫. పదాంతములైన అస్కులకు ప్రాస్థమగు ఋకారము పరంబగు నపుడు ప్రకృతిభావము వైకల్పికము. అసనూసంబున ద్విత్యంబు ప్రాస్థం బగు.
౧౬. సకార తవర్ణములు - శవర్ణ చవర్ణములు పరస్పరము కదియునపుడు శ స - లకు శవర్ణమును, తి చ వర్ణములకుఁ జవర్ణవర్ణములు నాదేశంబు లగు.
౧౭. సకార తవర్ణాక్షరములు సకార టవర్ణాక్షరములు పరస్పరము కదియునపుడు సకార టవర్ణాక్షరంబు లాదేశంబు లగు.
౧౮. పదాంతములైన యల్లులకు జక్కలాదేశమగును.
౧౯. అనునాసికములు పరములగుచోఁ బదాంతంబులైన యర్చత్యాహార వర్ణంబుల కావర్ణమందలి యనునాసికములు వికల్పముగ నాదేశమగును. అను నాసికములు రనిచో ఒప్పు లగు.
౨౦. లకారము పరముగాఁగల తవర్ణాక్షరములకు లకారాదేశంబగు.
౨౧. వర్ణము లోలి నాలుగక్షరములకుఁ బరమైనహకారమునకు నావర్ణ చతుర్థాక్షరము వైకల్పికముగ నగు.
౨౨. పూర్వమందు యుయ్యులును బరమందు 'అమ్మ' లను గల శవర్ణము నకు హకారము వికల్పంబుగ నగు.

౨౩. కృధాతువువలనఁ గలిగిన శబ్దముపరమైనపుడు 'సమ్' లోని మవర్ణ మనుస్వారముగను (०), విసర్గము (క) గను మాఱును. అనుస్వారము వైకల్పికముగ ననునాసిక మగు.
౨౪. అచ్చులు - అంతస్థములు పరముగాఁగల వర్గప్రథమ ద్వితీయవర్ణములు పరములైనపుడు పుష్ లోని మవర్ణమునకుఁ బైయట్లయగు.
౨౫. ఛవర్ణముపరమైనపుడు పూర్వస్వరమునకును ఛవర్ణమునకును నడుమ చ్చవర్ణమాగమం బగు.
౨౬. విసర్గములకు క ఖ లు-ప ఫలు పరములైనఁ గ్రనుంబుగ జిహ్వమూ లీయంబులు, ఉపధ్వానీయంబులునగు, ఒండె విసర్గములు నగు.
౨౭. సకారమునకు బదులుగ వచ్చిన (రకారమునకు బదులువచ్చినది కాదు) విసర్గమునకుఁ బూర్వము అప్లుతమై ప్రాస్వమైన అకారముండి, పంబుగ ప్రాస్వమైన అకారముగాని వర్ణముయొక్క ౩-ర-గి అక్షరములుగాని య ర ల వ హ-లు గాని యుండినచో విసర్గము 'ఉ' కార మగు.
౨౮. ప్రాస్వమైన అకారము పూర్వముగాఁగల విసర్గమునకు ప్రాస్వమైన అకారమునకంటె నితరములైన అచ్చులు పరమైనపుడు లోపము వైకల్పికము. లోపముకానిచో యాగమం బగు.
౨౯. ఆ ఆలు తప్పఁ దక్కినయచ్చులు పూర్వమందుఁగల విసర్గమునకుఁ బరంబుగ అచ్చుగాని ప్రతీవర్ణముయొక్క కడపటి మూడవక్షరములుగాని య ర ల వ హ-లు గాని పరమైనచో విసర్గము 'ర్' కారంబగు.
౩౦. ర థ-లు పరముగాఁగల ర్ థ్-లు లోపించు. వాని పూర్వకుండు ప్రాస్వములైన ఆ ఇ ఉ-లకు దీర్ఘము నగు.

Vidya Venkata Ramraju

AYURVEDA PRACTITIONER

శ్రీరామాయ నమః.

సులభ వ్యాకరణము.

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

కం. శ్రీవిధి సోమరియై వి

ద్యావితతి న్నటవ ననుర - హరియింపఁ బున

శ్రీ విభవుఁ జేయుశ్రీఘతి

వేవిధములఁ బ్రోచు నాంధ్ర - విద్యార్థితత్వ.

ప్రపశబ్ద సుశబ్ద లక్షణమును దెలుపు శాస్త్రమునకు వ్యాకరణశాస్త్ర మని పేరు. దీనికే శబ్దశాస్త్రమని మఱియొక పేరు. శాస్త్రమునఁగా నేర్పు నది కానించునది. మనము చేయుపనులయందు ధర్మ మిట్టి దనియు, నధర్మ మిట్టి దనియు, నెట్లు ధర్మశాస్త్రము తెలియఁజేయునో, యట్లులే మన ముచ్చరించు మాటలయందును, వ్రాయు వ్రాతలయందును, నిటువంటి స్వరూపముగల మాట సరి (సుశబ్దము) యనియు, నిటువంటి స్వరూపముగల మాట (సుపశబ్దము) సరిగాదనియు వ్యాకరణశాస్త్రము తెలియఁజేయును.

అంధభాషయందుఁగల మాటల తప్పుప్పులను దెలుపునది

యాంధ్రవ్యాకరణము.

ఇది సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము, సంధిపరిచ్ఛేదము, తత్సనుపరిచ్ఛేదము, ఆచ్ఛిక పరిచ్ఛేదము, కాలకపరిచ్ఛేదము, సమాసపరిచ్ఛేదము, తద్ధితపరిచ్ఛేదము, క్రియా పరిచ్ఛేదము. కృంతపరిచ్ఛేదము, ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము, వాక్యపరిచ్ఛేదము, వ్యాసపరిచ్ఛేదము అని ౧౨ భాగంబులు.

సంజ్ఞ యనఁగా గుఱుతు. పరిచ్ఛేదమునఁగా భాగము. ౯-వ సూత్రంబున 'అ' మొదలు 'క' విసర్గమువఱకుఁ గల ౧౬ అక్షరములకు 'అచ్చు' లని పేరు. 'క' కారము మొదలు 'ళ' కారమువఱకుఁ గల ౩౪ అక్షరములకు హల్లు లని పేరు. ముందు చెప్పఁబోవు సూత్రంబులలో 'అచ్చు' లని చెప్పవోట్లనన్నిట ౧౬ అక్షరములును, 'హల్లు' లని చెప్పవోట్లనన్నిట ౩౪ అక్షరములును మాటిమాటికి వ్రాయవలయునన్నచోఁ గష్టముకదా. కావున పాలభ్యమునిమిత్తమై యిట్టి సంజ్ఞ తేర్పఱుపఁబడినవి. అట్టి సంజ్ఞలనుగుఱించి తెలియఁజేయు భాగమునకు 'సంజ్ఞాపఁచ్ఛేద' మని పేరు. (2) సంధి యనఁగాఁ గూడిక. వేఱువేఱుగ నున్న కొన్ని యుంగరము లొకదానితో నొకటి చేరి గొలువైనట్టు లొకమాట మఱియొకమాటతోఁ గలిసికొనిపోవుట సంధి. ఎట్లనఁగా 'అతఁడు అక్కడికి' అరిగి అతని అడిగి అర అణా తెచ్చినాఁడు' అనుదానిని "అతఁ డక్కడి కరిగి యతని నడిగి యరణా తెచ్చినాఁడు" అని కలిపి వ్రాయుటయే సంధి కూర్చి వ్రాయుట. ఈ రెంటిలో నేది వర్ణోత్పత్తి స్థాన మెఱిగి చదువుటకు నుపయోగించుట కింపొ-సంగ్రహముగ నున్నదో చూడుఁడు. ఇట్టి సంధులను గుఱించి తెలియఁజేయుభాగము సంధిపరిచ్ఛేదము. తక్కినవి యాయాపరిచ్ఛేదముల మొదటఁ జెలపఁబడును.

ధర్మశాస్త్రము చదివినఁ బుణ్య మిట్టిది, పాప మిట్టిది, యని తెలిసికొని పాపము చేయక పుణ్యమును జేసి యీలోకమందును బరలోకమందును గీర్తి సౌఖ్యము సంపాదించవచ్చును. ఈ వ్యాకరణశాస్త్రము చదువుటవలన నేమిగుల మని బాటు రడుగవచ్చును. కావ్యార్థగ్రహణము, సత్కావ్యరచనము, ఫలములు.

౧. కావ్యము విశ్వశ్రేయస్కరము.

అనఁగాఁ గావ్యము ప్రపంచమునకు శ్రేయస్కరము. కావ్యముచేత ధర్మార్థకామమోక్షము లనువురుషార్థములను లోకులు సంపాదించవచ్చును. కావ్యముచేతఁ గీర్తి, ధనము గలుగును. వ్యవహారములు తెలియును. ఆశుభములు.

దొలగును. మనస్సున కాష్టాదమును గలుగును. నన్నయభట్టాదు లనేక శతాబ్దములకు ముందీలోకము విడిచిపోయినను వారిక్రితీ లోకమున వ్యాపించియే యుండుటకు వారలు వ్రాసిన గ్రంథములే కదా కారణము. ఎవనిక్రితీ లోకమున నెంతవఱకుండునో యంతవఱకు వాఁడు పరలోకముఖము ననుభవించు నని ప్రమాణము. ధనము సంపాదించి యీలోకమున సుఖింపవచ్చును. సత్కావ్యము చదువునప్పు డంతయు నపరిమితానందము గలిగించును. కావ్యమనఁగా నేమి? కవిచేతఁ జెప్పఁబడిన గ్రంథము. అన్ని గ్రంథము లట్టిఫలముల నిచ్చునా? ఈయవు. ఎట్టికావ్యమువలన నట్టిక్రితీ లోనగునవి కలుగును? సత్కావ్యమువలన.

౨. అది దోషరహితము, గుణసహితము నగు.

దోషములులేక, గుణములు గలిగి యుండు కావ్యమే యట్టి సత్ఫలముల నీయఁ గలుగును గాని శబ్దములందు దోషములు, అర్థములందు దోషములు గల యున్నసంఘము లట్టిఫలముల నీయఁజాలవు. కావున శ్రేయస్సు కోరువాఁడు సత్కావ్యమును రచింప నేరవలయును. కావ్యము నెట్లు రచింపవలయును? నీమనస్సునఁ గలయభిప్రాయమునే యితరుల మనస్సులలోఁ గలిగించుటకై యాభిప్రాయము జలవఁగల పెక్కు గుణముల నొక్కటిగఁ జేర్పవలయును. ఆమాటల నితరులు చదివి నీ యభిప్రాయ మిదిగదా యని గ్రహింతురు. లక్షణ మెఱిఁగి చక్కఁగఁ బ్రయత్నమైన తొకశబ్దమైనను సర్వముఖముల నుభయలోకములఁ గలిగించు నని ప్రమాణము. ఆ గుణములు మనకు వచ్చుటెట్లు?

సూ॥ 3. శబ్దసిద్ధి లోకంబువలనఁ గలుగును.

శబ్ద - మాటలయొక్క, సిద్ధి - లాభము, లోకంబువలనకా - ప్రపంచమునలి జనములవలన, కలుగును - లభించును.

మనము మాటలాడుమాట లన్నియుఁ బ్రపంచమువలన నేర్చుకొనుచున్నాఁగ నని యర్థము. అనఁగా వ్యాకరణమును జూపుటకుముందే నాన

మీభాష మాటలాడుచున్నారము గదా. చదువే రానివారను మాటలాడుచున్నారుకదా. పీఠంపలు వ్యాకరణమును జదివితూ మాటలు నేర్చుకొనిరి? కాదు. లోకులు మాటలాడుకొనుమాటలను విని వానిని జ్ఞప్తీయం దుందుకొని తా మాప్రకారమే మాటలాడుచున్నారు. వ్యాకరణశాస్త్రము మనకు మాటలను నేర్పదు.

నూ॥ ౪. శాస్త్రము నియమముకొఱకు.

ఇచట 'శాస్త్రము' అనగా వ్యాకరణము, 'నియమముకొఱకు' ఇట్టిది మంచిమాట యిట్టిది సరిగానిమాట యను నేర్పాటు, లేక, కట్టుపాటుచేయుటకని యర్థము.

మనకుఁ గావలసిన మాటలన్నియు లోకులవలన నేర్చుకొనుచున్నారమే యింక వ్యాకరణముతో నేమిప్రయోజన మందు రేమో. అట్లుగాదు. ఆ మాటలలో నేది తప్పు యేది యొప్పు మనకుఁ దెలియునట్లు వ్యాకరణము మేర్పాటు చేయుచున్నది. కాఁబట్టి వానిని జదువవలయును. అది చదువని యెడలఁ బ్రతిభము మనకు సరిగానే తోచును. మనము పిఠివెంటఁ బోవునప్పు డొకఁ డబద్ధము మాటలాడుచుండుటయు, మఱియొకఁడు సారాయి త్రాగుచుండుటయు, మఱియొకఁ డింకొకనిఁ గొట్టుచుండుటయు, మఱియొకఁ డన్నదానము చేయుటయు, నింకొకఁడు భజనము చేయుచుండుటయుఁ జూచి తిమేని లోకులు చేయుచున్నారుగదా యివి యన్నియు సరియే యని మనము తలఁచి యాప్రకారమే మనమును జేయవచ్చునా? కూడదు.

మనశ్రేయస్సును గోరెదమేని యందేది మంచిదో యేది కాదో తెలిసికొని మంచిదాని నాచరింపవలయును. చెడుదానిని విడువవలయును. అంగడియందు నన్నిరకముల పదార్థము లుండును. వానిలో మంచివానినేకదా మనము కోరుదుము. ఆప్రకారమే మనఁకు వినుమాటలలో శబ్దశాస్త్రము సరియని చెప్పినమాటల నుపయోగింపవలయును. తిక్కినవాని నుపయోగింపరాదు. కావునఁ బ్రతిభాషకును వ్యాకరణము ముఖ్యము. భాషవలనఁ గీర్తి

ప్రతిష్ఠలు కోరువాఁడును జ్ఞానము సంపాదించి బాగుపడఁ గోరువాఁడును దానిని నేరువవలయును.

సూ॥ ౫. అంధ్రదేశము ఆంధ్రభాష.

తెలుఁగు మాటలాడుజనుల స్వస్థాన మగుదేశమునకే ఆంధ్రదేశమని పేరు. ఇట్టిదేశము తమదేశ మని యభిమానము గలవారు మాటలాడు స్వభాషకు ఆంధ్రభాష యనిపేరు. ఇది యనాదినుండి లోకవ్యవహారమునఁ గలది గాని నిన్న నేఁడు వచ్చినది గాదు. కావుననే దీనిని స్వదేశ స్వవేష స్వభాషాభిమానము గలదీసుంతు లెల్లఁగఁ దల్లివలె గౌరవించుచు నస్వదేశ భాషాకావ్యముల వ్యవహారోపయోగ మగునంతమాత్రము నేర్పుచున్నారు. ద్రావిడభాష కగన్తునివలె నాంధ్రభాషకు వాల్మీకి ఆదివ్యాకరణకర్త యని గ్రంథములు వచించుచున్నవి. కణ్వాగులును ఆంధ్రవ్యాకరణముల రచించిరి.

సూ॥ ౬. సంస్కృతం బాద్యప్రకృతి.

తెలుఁగునకు మొదటి యుత్పత్తిస్థానము సంస్కృతము.

సూ॥ ౭. ప్రాకృతము ద్వితీయప్రకృతి.

తెలుఁగునకు రెండవ యుత్పత్తిస్థానము ప్రాకృత మనుభాష.

ఆంధ్రభాషలోఁ గొన్ని శబ్దములు సంస్కృతమువలనఁ బుట్టినవి. మఱి కొన్ని ప్రాకృత మను భాషవలనఁ గలిగినవి. (ప్రాకృతభాష సంస్కృతము వలనఁ గలిగినదే) కావునఁ గొన్ని యాంధ్రశబ్దములకు సంస్కృతము తల్లి మఱికొన్ని శబ్దములకుఁ బ్రాకృతము తల్లి. సంస్కృత మనఁగాఁ జక్కఁగఁ బరిష్కరింపఁబడినదని యర్థము.*

*ఆంగ్లేయుల (English) యక్షరములయందుఁ బెక్కులు లోపములు గలవు. ఒక యక్షరము రెండువిధములగు ధ్వనుల కుపయోగింపఁబడును. ఉదా. (Accent) ఇక్కడ మొదటి 'c' 'k' యొక్క ధ్వనిగలది. రెండవ 'c,' 's' యొక్క ధ్వనిగలది. ఒక ధ్వనికి రెండక్షరము లుండుట యిటువంటి యనేక లోపములు సంస్కృతమందును దాని ననుసరించిన తెలుఁగునందును. లేవు.

సూ॥ ౮. ఆంధ్రభాష వీకృతి.

వికృతి - మాటుపాటు చెందినది.

అనగా పాలు తన స్వరూపము చెడి పెరుగయినట్లుగా సంస్కృత ప్రాకృత శబ్దములు తమ స్వరూపము చెడి యాంధ్రశబ్దము లగుచున్నవి. 'త్రిలింగమ్' అనునది 'తెలుగు' అని మాత్రము. ఆంధ్రదేశమందు నాంధ్రులచే మాటలాడఁబడుభాష "ఆంధ్రము." దీనికి తెనుగు, తెలుఁగనియుఁ బేర్లు.

తేనె+అగు=తెనుగు అని కొందఱుందురు. అనగా తేనెవలె మృదువై మధురమై మనోహరమైనదని యర్థము. "దేశభాషలందుఁ తెలుఁగు లెన్నె."

అక్షరప్రకరణము.

దూరదేశమం దుండువారికిఁ గాని, మనకు నెన్ని సంవత్సరములలో వెనుక వచ్చువారికిఁ గాని మనయభిప్రాయము నోటిమాటలచేఁ జెప్పఁజాలము. మనపెద్దలు మనకు వ్రాసిపెట్టినట్లు మనము వ్రాసి యుంచవలయును. వ్రాయుట యనగా నేమి? మననోటిమాటలు గన్నులకుఁ గనఁబడవు. వాని కొకరూపము గలిగించినఁ గన్నులఁ జూడఁగలము. కావున నోటిధ్వని కన్నులకుఁ గనఁబడఁ జేయు నుపాయమే వ్రాయుట. ఆయనపాఠ మేదనగా "నిజము చెప్పట మేలు" అని చెప్పినప్పు డొక్కొక్క యక్షరమునను కొక్కొక విధమైనధ్వని మననోటినుండి వెడలుచున్నది. ఒక్కొక ధ్వనికి నొక్కొక విధమైన గుర్తుంచి యాధ్వనిని సూచింపవలసినప్పు డంతయు నా గుర్తునే వ్రాసిన యెడల నాగుర్తు తెలిసినవారందఱు నావిధముగ నుచ్చరించి యది తామేయర్థమం దట్టిధ్వని కలిగించెదఱో యవి వ్రాసినవాని యభిప్రాయ మదే కదా యని గ్రహింతురు. ఇట్లు ధ్వనుల సూచించు గుర్తులకే యక్షరములు - వర్ణములు - అక్షరము లనిపేర్లు. ఒక్కొక్కధ్వనికి నొక్కొక్క తెగవా యొక్కొక్క గుర్తుంచుకొనియున్నారు. తకారము సంస్కృతమున ధ యనియుఁ, తెనుగున త యనియుఁ, అఱవమున ం యనియుఁ, గన్నడమున ట యనియు వ్రాయఁబడును. ఒకరియభిప్రాయము మఱియొకఁకి

వాక్యములచేఁ దెలుపుచున్నారు. వాక్యములు మాటలకూర్పువలన నగును. మాట లక్షరసమూహముచే నేర్పడును. కావున మనము తొలఁత నక్షరముల నేరువవలయును. తరువాత మాటల నేరువవలయును. తరువాత వాక్యములు వ్రాయ నేర్వవలయును. ఒక భాషయందలి యక్షరము లొక్కొక రొక్కొక విధముగ వ్రాయరాదు. ఆంధ్రులందఱేకవిధముగ వ్రాయవలయును. ఒక యాంధ్రుఁడు వ్రాసినది యేదేశమందుండు నాంధ్రుడైనఁ జదువ వలను పడునట్లుండవలయును. ఒకఁడు నభిమని వ్రాసిన మఱియొకఁడు సఖిమని చదువు నట్లుండరాదు. ఒకఁడు గుఱ్ఱపురూప మని, వ్రాసినదానిని దక్కినవారు గాడిదరూప మనుకొనునట్లుండరాదు కదా. అట్లులే మనము వ్రాయుగ్రంథ ములును ఎన్నితరములవెనుక వచ్చువారికైన బోధపడుచుండవలయును.

సంస్కృతభాషనుండి ప్రాకృతము వుట్టినదనియు నారెండుభాషలనుండి యనేకపదములు తెలుఁగున నేర్పడినవనియు మీఁదఁ జెప్పఁబడెను. అనేకపద ములు వచ్చినవే గాని యన్నిపదములు రాలేదు. ఆరెంటిసంబంధములేని శుద్ధాంధ్రపదములు పెక్కులు గలవు. ఒక్కొక్కభాష కొక్కొకవిధమైన యక్షరసమూహ మున్నదనియు మీఁదఁ జెప్పఁబడెను. కావున సంస్కృత మనకుఁ బ్రాకృతమునకు శుద్ధాంధ్రమునకు మూఁడువిధములైనయక్షరము లున్నవి. సంస్కృతప్రాకృతశబ్దములు మాఱుపాటును బొంది తెలుఁగయి నట్లే యాభాషాక్షరములు మాఱుపాటు చెంది తెలుఁ గక్షరము లయ్యెను. సంస్కృతమున గా తెలుఁగున 'గ' యయ్యెను. సంస్కృతాక్షరములమీఁది యడ్డగీతలు తెలుఁగున 'త'లకట్టు లయ్యెను. ఇట్లులే కొన్నికొన్నియక్షరము లందుఁ బోలిక కనవచ్చును. అనేక శతాబ్దములు గడమటచే నన్నియక్షర ములకుఁ బోలిక చెప్ప వలనుపడదు.

నూ॥ ౯. సంస్కృతమునకు పర్వంబు లేఁబడి.

పర్వంబులు=అక్షరములు. ఏఁబడి=విదుపదులు ౫౦

అఆ ఇఈ ఉఁఁ ఊఁఁ ఋఁఁ యఁఁ యౌఁ యైఁ ౦. : ॥ ౧౬.

క ఖ గ ఘ జ, చ ఛ జ ఝ ఞ, ట ఠ డ ఢ ణ, త థ ద ధ న,
ప ఫ బ భ మ, య ర ల వ, శ ష స హ, శ. 3౧.

సూ॥ ౧౦. ప్రాకృతమునకు వరములు వలువది. ౧౦.

సంస్కృతమున నుండునక్షరములలో ఋఋౌ ఌఌౌ ఐఐౌ జ ఞ
శ ష లను ౧౦ యక్షరములు తప్పఁ దక్కిన వన్నియుఁ బ్రాకృతమునఁ
గలవు. సంస్కృతమున లేక, ప్రాకృతమున నెక్కువగ నుండు నక్షరములు
లేవు.

సూ॥ ౧౧. తెలుఁగునకు వరములు ముప్పదియేడు. 32.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ వ వి ఒ ఓ ఔ ఁ. ౧౧.

క గ చ ఛ జ ఙ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప బ మ య ర ల వ
స హ శ. ౨3.

సంస్కృతాక్షరము లయిన ఋ ఋౌ ఌ ఌౌ ఐ ఐౌ ః ఖ ఘ జ ఛ ఝ
ఞ త థ ధ ధ ధ ధ శ ష-లు (౧౯) అచ్చ తెలుఁగున లేవు గాని యాభాషతో
లేని ఎ ఒ ఁ ఛ ఙ అను ౬ అక్షరము లీభాషయందు చెక్కువ గలవు.

సూ॥ ౧౨. ఆంధ్రభాషకు వర్ణంబు లేఁబదియాఱు. ౫౬.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ వ వి ఒ ఓ ఔ ఁ ః. ౧౯.

క ఖ గ ఘ జ, చ ఛ ఛ జ ఙ ట ఠ డ ఢ ణ, త థ ద ధ న, ప ఫ బ భ మ, య ర ల వ, శ ష స హ, శ. 32.

దీనివలన సంస్కృతమునందలి ౫౦ అక్షరములును, ఆభాషయందు
లేక యచ్చ తెలుఁగున నెక్కువగ నుండు ౬ అక్షరములు గలసి ౫౬ ఆంధ్ర
భాషావర్ణంబు లయ్యె. సంస్కృతమునకు దేవభాష - ఆద్యము - ఆదిభాష
యనుపేర్లు గలవు. ఇన్నిభాషలయందును అకారము మొదలుకొని యుండు
వర్ణములు అచ్చు లనియు, కకారము మొదలుకొని యుండు వర్ణములు హల్లు

లనియుఁ జెప్పఁబడును. సంస్కృతమునకు ౧౬ అచ్చులు, ౩౪ హల్లులు. అచ్చ తేటఁగునకు ౧౪ అచ్చులు, ౨౩ హల్లులు. ఆంధ్రభాషకు ౧౯ అచ్చులు, ౩౭ హల్లులు. అచ్చులను స్వరములు ప్రాణము లనియుఁ జేర్చి. హల్లులను వ్యంజనములు ప్రాణు లనియుఁ జేర్చి. వర్ణనిర్దేశముందు 'కారు' ప్రత్యయము చేర్చి 'అకారము' 'ఇకారమని' చెప్పఁబడును. రకారమును, రేఫమనియు సం. నును. 'కారు'ముచేర్వనవుడు హ్రస్వము దీర్ఘమగు. ఉ. పాపాః శాభా మావా. యనునవి యౌష్ఠ్యములు. బాకు వాకు నభేదము.

సూ॥ ౧౩. 'ఎవ' ఒట' లకు వక్రము లని పేరు.

సూ॥ ౧౪. 'ఐటె' లకు వక్రతమము లని పేరు.

హ్రస్వములు - కుఱుచలు. అ ఇ ఉ ఋ ౩.

దీర్ఘములు - నిడుదయత్తరములు. ఆ ఈ ఊ ఋ ఌ ఏ ఐ ఓ ఔ.

ఉభయములు. $\left\{ \begin{array}{l} ౦ \text{ అనుస్వారము.} \\ ౩ \text{ విసర్గము.} \end{array} \right.$

క ఖ గ ఘ యా మొదలయినవి హల్లు లని యింక ముందు చెప్పినను నిజమైన హల్లులు క్, ఖ, గ, ఘ ఇటువంటి హల్లులుమాత్రమే. ఇవియుచ్చరించుట కష్టముగావున నచ్చులతోఁ జేర్చి క్ + అ = క, గ్ + అ = గ అవి సులభముగఁ బలుకఁబడుచున్నవి. చ్ + అ = చ ఇచ్చట 'అ' హ్రస్వము గనుక 'చ' హ్రస్వహల్లనియు, చ్ + అ = చా ఇచట 'అ' దీర్ఘము గనుక 'చా' దీర్ఘహల్లనియుఁ దెలియునది. ఇట్లే తక్కిన హల్లులు.

గుణితప్రకరణము.

సూ॥ ౧౫. ఖ జ జ బే ఇ ట ణ బ అ ల.

ఈ ౧౦ అక్షరములకుఁ దలకట్టులు లేవు. కావున వీనికిఁ దలకట్టిచ్చి వ్రాయరాదు.

ఖ ఘ ఇట్టి యొత్తక్షరములలో (వర్ణయుక్తులలో) తకారమునకు మాత్రము గ్రింప నొత్తుగీత లేదు.

కొమ్మలేని పొల్లులకు ఆకారమును దెలుపు దీగముగుర్తు వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు తలకట్టునకు మాటుగా —వంటి గుర్తు వ్రాయవలయును. కక కా.

కొమ్మగల, తలకట్టు లేని యక్షరములకు ఆకార(దీర్ఘ)చిహ్నము వ్రాయవలసియున్నయెడల నక్షరముకడపటికొననుండి — యిట్టిచిహ్నముల వ్రాయవలయును. మా. యా. ఖఖా, జజా, బబా, ఇఇా, బబా, టటా, లలా.

సుడితో నక్షరము ముగియునేని, యక్షరమున కడుగుభాగముగ నానుడి యున్నయెడ నాయక్షరముపైన — యని వ్రాయవలయును. ఇణా.

అక్షరమునకుఁ బైభాగమున నున్ననుడికఁ బైన ^{కి} అని వ్రాసినఁ జాలు. హ హీ.

అక్షరముయొక్క కడపటికొన యా యక్షరములో నేభాగముతో నైనఁ గలసిపోవునేని మిఁదిభాగమున — యియవలయును. టా.

¹ ఇది ఇకారమును దెలుపును. దీనికి గుడి యని పేరు. దీనిని దలకట్టుగాని — గాని వ్రాయువోట వ్రాయవలయును. కి ఇది జి జి టి టి ని. కొమ్మనకు గుడి యిచ్చుట సరిగాదు.

² ఇది ఈ గుడిదీర్ఘమును దెలుపును. కీ, టి, జీ. ఇహీ.

౩ ఇది ఉకార చిహ్నము. దీనిని కొమ్మ అందురు. ఇవి వకార పకారముల కడుగుభాగమునను దక్కినయక్షరములకుఁ బ్రక్కన యియఁబడును. కు. జు. హు. ణు. టు. ము. యు. వు. ఇత్యాదులు.

౪ ఇది ఊకార చిహ్నము. కొమ్మనదీర్ఘము. కూ జూ హూ వూ ఘూ.

౫ ఋకార చిహ్నము. దీనిని వట్టువనుడి వట్టనుడి అందురు. ఇది యక్షరమున కంటకొండునట్టు లడుగున వ్రాయవలయును. కృ. ఘృ. ఘృ.

౬ ఌకార చిహ్నము. వట్టనుడికి దీర్ఘము. కౌ, హౌ, వౌ.

౭ ఎత్తచిహ్నము. ఇది తలకట్టునకు మాటుగఁ గాని తలకట్టు లేని యక్షరములకు — స్థానమునఁ గాని వ్రాయఁబడును. కె, జె, ణె, టె, ఇత్యాదులు.

౧ ఏత్వచిహ్నము. కే జే డే టే ఇత్యాదులు.

౨ ఏత్వచిహ్నము. ఎత్వచిహ్నమిచ్చి వ్రాయఁబడిన యక్షరమునకు ననుగుభాగమున నక్షరమునకుఁ దగులకుండునట్లు ౧ వ్రాయవలయును. పై-మై-జై-జై-జై-జై. తొలఁత ఎత్వచిహ్నము 'ఎ' కలసి యేకముగ నుండెను. ఇది జేలుగు వ్రాతయం దిప్పటికిఁ గాననగు.

౩ ఒత్వచిహ్నము. ప్రక్కకొమ్ములుగల ఘ ఝ మ య లకును హకారమునకును దప్పఁ దక్కినయక్షరములకుఁ దలకట్టు లున్నవానికిఁ దలకట్టు స్థానమందును, దలకట్టులులేనివానికి — స్థానమందును దీనిని వ్రాయవలయును. ప్రక్కకొమ్ములు గల ఘ ఝ మ య లకు ఎత్వచిహ్న మిచ్చి కొమ్మనకుఁ గొప్పిచ్చిన ఒత్వమగును. మొ. యొ. ముద్రాక్షరములయందు — స్థానంబున ౩ ఒత్వము ఘ ఝ లఁ గాననయ్యెడి. ఘా. ఝా. హకారమున కెత్వమును యుడికిఁ గొప్పియ్యవలెను. — స్థానంబున ౩ ఒత్వమిచ్చుట ముద్రాక్షరములఁ గననగు, హా.

౪ ఒత్వచిహ్నము.

౫ ఒత్వచిహ్నము. ఇది తలకట్టు గలవానికి తలకట్టు మాటుగను, తలకట్టులేనివానికిని కొమ్ములుగల మ, య, లోనగువానికి 'ఆ' — స్థానములో వ్రాయవలయును. హకారమునకు ఆకారస్థానమున దీని వ్రాయవలయును. హా.

౬ కావత్తు. ౭ తావత్తు. ౮ నావత్తు. ౯ మావత్తు, మాముడి.

౧౦ కియ కియ్య క్యావడి ౧౧ క్రావడి. ౧౨ వలపలిలక. ౧౩ లావత్తు.

౧౪ వావత్తు. ౧౫ న్ నకారముపొల్లులు. తక్కిన హల్లులు హల్లుల క్రింద వ్రాయునపుడు తలకట్టులు మాత్రము లేక వ్రాయఁబడును. ఘ ఝ మ య ల. ఖ ఙ ఞ జ ణ ణ. పూర్ణాక్షరములు వ్రాయఁబడును. కొదఱు శకారమునకు మాటు న్ నకారమును వ్రాయుదురు. పెళ్లలు

సంస్కృతమునుండి వచ్చిన దగుటను, కర్ణాట భాషయందునుండుటను వలపలిలక సాధుచే యగు. ఊ. స్వర్గము—స్వర్గము అని రెండ

విధముల వ్రాయవచ్చును. సంస్కృతమునను శబ్దగో స్వ వ్రాసి తరువాత గకారముపై 'వ్రా'నుబడును. దానినే యీంధ్రులు 'ఎ' అని యక్షరము ప్రక్కన వ్రాయుచున్నారు.

3-భ భాగమున వ్యాసవిషయము నక్షరవైకూప్య మనుశీర్షిక క్రింద నిప్పటివిద్యార్థులు వ్రాయువికారాకారములు వ్రాయఁబడినవి. అని యనాగు రూపము లనఁచుటగునది.

అంగ్లభద్రము లయిన మ్యాప్ (Map) ఆక్సెంట్ (Accent) బాచి లర్ (Bachelor) ప్లాన్ (Plan) మైల్ (Mail) డైలీ (Daily) యిట్టి పదములు తెలుఁ గక్షరములతో వ్రాయవలసినచిట్లును ఆయక్షరములపై యిట్టిచిహ్న మియ్యవలయును. లేనియెడ నుచ్చారణము సుస్థువుగాదు. ఇట్లులే France-Fever ఇట్టివి ఫ్రాన్స్ - ఫీవర్ అని వ్రాయనగు. అక్షరముపై నీగుర్తు ఆచ్చతెలుఁగని గుర్తు పాశ్చాత్యపదమని తెలుపును.

నక్షత్రము ష్టాత్రము అనునప్పుడు ష్ట యిట్లు వ్రాయఁబడును. ఇది కకార షకారముల కూడికఁ జెలుపును. నక్ష రిక్ష యనునప్పుడును కకార షకారముల కూడిక గలదు గాని నక్షత్రష్టాత్రములలోని ష్టకారము నుచ్చారణమునకు, నక్షరిక్షలోని క్ష యుచ్చారణమునకును భేదము గలదు. కావున రిక్షిట్ల యని పావర్తియ్యవలయును. హర్షము లోనగు శబ్దముల నటులే వ్రాయుచున్నాము గదా. సెక్స్ సెక్స్ ఎంత భేదమో చూడుడు.

వర్ణవిభాగ ప్రకరణము.

1	2	3	4	5
క	ఖ	గ	ఘ	చ-క వర్ణము.
చ	ఛ	జ	ఝ	ఞ-చ వర్ణము.
ట	ఠ	డ	ఢ	ణ-ట వర్ణము.
త	థ	ద	ధ	న-త వర్ణము.
ప	ఫ	బ	భ	మ-ప వర్ణము.

అయిదయినక్షతము లొక్కొక్క వర్ణము. 'క' మొదలుగాఁ గల 5 అక్షరములు 'క' వర్ణము. ఇట్లులే తక్కినవి.

ఈ ౨౫ అక్షరములకు 'స్పర్శము' లని పేరు.

1-వ నిలువువరుసలోనుండు 'క, చ, ట, త, ప' యీ ౫ అక్షరములు 'పరుషము' లనఁబడు. 3-వ నిలువువరుసలో నుండు 'గ, జ, డ, ద, బ' లు 'సరళము' లనఁబడును. 2, 4 వరుసలలోనుండు 'ఖ, ఛ, త, థ, ఘ, ఘ, ఢ, ఢ, భ' యీ పదియక్షరములకు 'వర్గయుక్తులు' అనియు 5-వ వరుసలోని 'జ, ఞ, ణ, న, మ, వీనికి 'అనునాసికము' అనియుఁ జేర్చు. వర్గయుక్తు లనఁగాఁ బ్రతివర్గములోని సరియక్షరములు.

య, ర, ల, వ వీనికి 'అంతస్థము' లని పేరు.

శ, ష, స, హ వీనికి 'ఊష్ణము' లని పేరు.

స్పర్శములు 25, అంతస్థములు 4, ఊష్ణములు 4, శ 1. ఈ 34-లో పరుషములు 5, సరళములు 5. యీ 10 యక్షరములు పోను మిగిలిన 24 యక్షరములకు "స్థిరము" లని పేరు. 'స' కారము స్థిరములలోఁ జేరినను దానికి ద్రుతమని మఱియొక పేరును గలదు.

3౪ హల్లు లెన్నిభాగము లనఁగా.

౨౪ స్థిరములు.	}	అని మూడువిధము లవియైనను
౫ పరుషములు.		
౫ సరళములు.		
3౪		లేక

స్పర్శములు. ౨౫	}	అనికాని చెప్పవచ్చును.
అంతస్థములు. ౪		
ఊష్ణములు. ౪		
౧		
౩౪		అంతస్థములకుఁ జెప్పనవ్వదు ఎక్కువయక్షరము లా యా తరగతుల లోఁ జేర్చవలయును.

వర్ణోత్పత్తిస్థానములు.

సూ॥ ౧౬.

కంశ్యములు ..... అ అ క ఖ గ ఘ జ ష ణ
తాలవ్యములు ..... ఇ ఈ చ ఛ జ ఝ ఞ య శ.
మూర్ధన్యములు ..... ఋ ౠ ట ఠ డ ఢ ణ ర ష.
దంత్యములు ..... శ్ర ళ త థ ద ధ న ల స.
ఓష్ఠ్యములు ..... ఊ ఊ వ ఫ బ భ మ.
అనునాసికములు ... ష ఞ ణ న మ.
కంఠతాలవులఁ బుట్టినవి. ఏ ఐ.
కంఠోష్ఠ్యములఁ బుట్టినవి. ఓ ఔ
దంత్యోష్ఠ్యములఁ బుట్టినది. వ.
నాసికయందుఁ బుట్టినది. ం.

అంధ్రవర్ణములకుఁ జెప్పినవృద్ధు ఎ-ఒ చే జ చేచ్చవలయును.

కంఠము-కుత్తుక.	దీనియందుఁ బుట్టినయక్షరములు కంశ్యములు.
తాలవులు-దవడలు.	దీనియందుఁ బుట్టినయక్షరములు తాలవ్యములు.
మూర్ధము-తల.	దీనియందుఁ బుట్టినయక్షరములు మూర్ధన్యములు.
దంతములు-నోటిపండ్లు.	దీనియందుఁ బుట్టినయక్షరములు దంత్యములు.
ఓష్ఠ్యములు-పెదవులు.	దీనియందుఁ బుట్టినయక్షరములు ఓష్ఠ్యములు.
నాసిక-ముక్కు.	దీనియందుఁ బుట్టినయక్షరములు అనునాసికములు.

పెదవులందుఁ బుట్టినవి, నాసికయందుఁ బుట్టినవి, యనఁగా వాని సాహాయ్యముతో నుచ్చరింపఁబడునవి యని యర్థము. ఎట్లనఁగా “ం” కు నుత్పత్తిస్థానము నాసిక యని వ్రాయఁబడినదిగదా. ముక్కురములు గట్టిగా మూసికొని పండు-చెండు మొదలగు నిటువంటి సున్న లుండుమాటలు చక్కఁగాఁ జెప్పటకు సాధ్యమగునేమో చూడుఁడు. ‘బావా మీపాప మాపు వేఁప పూవు తినియె’ అనువాక్యములో ‘తినియె’ అనుమాట పెదవులు కదలింపక పలికినట్లు తక్కినవి పండుకుటకు సాధ్యమగునేమో యర్థింపుఁడు. ఇట్లే తక్కినవి గ్రహించునది.

నూ॥ ౧౭. ఋఋ ఌ ఌ విసర్గ వర్గయు గ్గ ఇ శ ష లు
తత్సమాన్యదేశ్యానుకరణంబులఁ గూడి యాంధ్రభాషంజొచ్చు.

వర్గయుక్తు లనఁగా ఖ ఖు ఛ ఛు త తు ధ ధ లని మున్నే చెప్పఁ
బడియె. ఈ యక్షరములు ఋఋ ఌ ఌ ఇ ఇ శ ష లనుజేరి ౧౯ అక్షర
ములును తత్సమపదంబులును, అన్యదేశ్యపదంబులును, ధ్వన్యనుకరణపదంబులును
గలసి యాంధ్రభాషావదంబులగు వాడంబడెడు ననియర్థము. ధ్వన్యనుకరణ
మనఁగా నేధ్వని యెట్లువినవచ్చునో యట్లే వ్రాయుట. ధ్వని పెద్దదియు పరు
షమునైనపుడు ఒత్తక్షరములును సామ్యము మృదువైనపుడు ఒత్తులులేని యక్షర
ములు వ్రాయఁబడును. ఉ. ఋషి-పితౄణము. కృష్ణము-లొకారము,
నిఃశబ్దము. ఖట్వాంగము, ఘంట-చాగము. ర్ఘంకారము-శత్రుఁడు-దృఢము-
వృథ-బాధ-కళము-భేదము-శార్దూల* ప్రజ్ఞ. శక్తి-పండుఁడు, ఇవి తత్సమ
పదములు, తవర-తావు-అన్యదేశ్యములు. పిరంగి-ధా'మనియెను. నగారా
'ధా'మనియెను. ఇవి ధ్వన్యనుకరణపదములు.

* బాలవ్యాకరణంబున జకారము తత్సమమునఁ గలసి యాంధ్రంబున
జొచ్చినందునకు ప్రజ్ఞి యుదాహరణముగ నీయఁబడినది. సంస్కృత సంయు
క్తక్షరంబుల ననునానికంటె లున్నచో నా యనునానికములకు మాఱు పూర్ణా
నుస్వారమే వ్రాయుట సర్వమహాకవి సంప్రదాయము. పూర్ణబిందు ప్రాస
ముగ నన్నయ్య 'నిండుమనంబు' అనుపద్యములో 'నిండు' 'ఆ ఖండల' యను
శబ్దములు ప్రాసస్థానములఁ గూర్చిను. సింగం బాఁకటితోనను పద్యములోఁ
దిక్కున మాతంగ' యని ప్రాసముఁ గూర్చిను. ఈ నియమమే యందఱు
కవులయందు నియతంబుగఁ గాననయ్యెడి. ఏతద్భిన్నంబాకడైన లక్ష్యంబు
గానరాదు. మహాకవిసంప్రదాయ మిటులండ నొక పజ్జినిమాత్రము ఆంకి
తమువలె పంక్తి యని వ్రాయరామికిఁ గారణము విచార్యము.

అనుస్వారప్రకరణము.

సూ॥ ౧౮. అనుస్వారము సున్న.

‘సున్నకు అనుస్వార మని పేరు.

సున్న యెప్పుడును, అచ్చునకు వెనుకనే యంటి వచ్చుచుండును గనుక దాని కనుస్వార మని పేరు కలిగెను. ఉ. పండు. దీనిని విభజించి వ్రాసిన యెడల వ+అ, ం, డ్+ఉ, అని యగును. పీనిబో నిజమైన హల్లులు వ-డ్ అనునవి. కావున ‘పండు’ అనుమాటలోని సున్న అచ్చయిన అకారమునకు వెనుకనే యున్నది. అనుస్వారమునకు బిందు వనియుఁ జేరు.

సూ॥ ౧౯. ‘అది పూర్ణము ఖండ మని ద్వీవిధము.

అనుస్వారము పూర్ణానుస్వార మని ఖండానుస్వార మని రెండువిధములు. పూర్ణానుస్వార మనగా నిండుసున్న ‘ం’ ఇట్లు వ్రాయఁబడునది. ఖండానుస్వార మనగా అరసున్న ‘ఁ’ ఇట్లు వ్రాయఁబడునది.

సూ॥ ౨౦. పూర్ణానుస్వారము సిద్ధ మని సాధ్య మని ద్వీవిధము.

పూర్ణానుస్వారము సిద్ధపూర్ణానుస్వారము సాధ్యపూర్ణానుస్వారము అని రెండు విధములు.

సిద్ధము సహజము. అనగా శబ్దముతోడనే పుట్టినది. ఉ. చెండు పండు. వంక - జొంక. ఈ శబ్దములందు నిండుసున్నలు శబ్దములు పుట్టినప్పుడు పుట్టినవే కాని నడుమ వచ్చినవికావు.

సాధ్యము సూత్రలబ్ధము. వ్యాకరణసూత్రములచే లభించినది సాధ్యము.

ఉ. చెక్కు-తోవ యను రెండుశబ్దములయందు నిండుసున్నలు లేవు. అయినను సంధి కలిసినపుడు సంధిపూర్వము నందలి ౧౨-వ సూత్రము

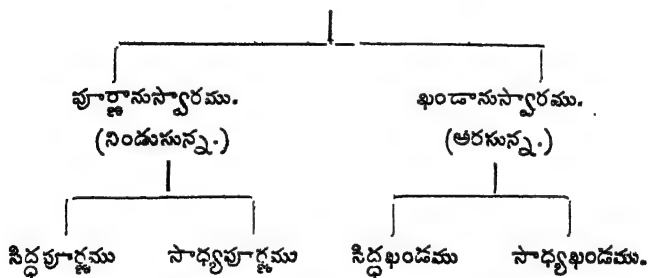
చోష్ఠన చెందోవ యగుచున్నది. ఇందలి పూర్ణబిందువు సూత్రమువలన వచ్చి పది గనుక సాధ్యపూర్ణానుస్వారము.

ఖండానుస్వారము సిద్ధమని సాధ్య మని ద్వివిధము.

కాఁక - పీఠక - ఈఁక - తోఁక - ఇత్యాదులందలి యరసున్న సిద్ధఖండానుస్వారము.

వచ్చెక్కొకమలాక్షుండు - అనునది సంధియందు 'వచ్చెఁగమలాక్షుఁడని యగును-ఇందలిది సాధ్యఖండానుస్వారము. చూ. సంధి సూత్రము ౩౨.

అనుస్వారము - బిందువు.

సూ॥ ౨౧. వికృతిబిందువు పరుషసరళపరకంబ.

వికృతి బిందువు = తెలుఁగుమాటలయందుండు సరసున్న గాని నిండు సున్న గాని, పరుషసరళపరకంబ = పరుష = కచటతప, సరళ = గజడదబ - పరకంబ = (ఈ ౧౦ యక్షరములనే) ప్రక్కన గలదిగా నుండును. అనఁగాఁ దద్భవ దేశ్యపదము లయిన అచ్చతెలుఁగుమాటలందు కచటతప గజడదబ యను పదియక్షరములకు ముందే సున్న యుండును గాని మఱి యే యక్షర మునకు ముందుగ నుండును. తత్సమముందు నేయక్షరమునకైనను ముందు నిండుసున్న యుండవచ్చును. ఉ. శృంఖలము - సంభారము - సంయమి - సంరక్ష - సంవత్సరము - సంశయము - సంసక్తము సంహారము లోనగునవి తత్సమ

పదంబులు. చురయి - కుంయి యివి యనుకరణములు గావునఁ బరుష సనశ్ ములుగాని యక్షరమునకు ముందు అనునాసికోచ్ఛారణము సూచించుదు బిందువున్నది. “స్వర్ణకారాభిధ పరఁగుఁ బారసి యగసాలి సాన్నారి కంసాలి యనఁగ.” ఆంధ్రభాషార్థము. ఇందు కంసాలి యనురూపము చింత్యము - కమసాలి సాధురూపము.

సూ॥ ౨౨. అనమాసంబున సంయుక్తాక్షరమునకుఁగాని ద్విత్వాక్షరమునకుఁ గాని ముందర బిందువుండదు.

ఉ. ముడుఁగు - మాఁడుచు - వేఁడుకొను - ఇవి యగ్ధబిందువు గల శబ్దములయ్యు నవి ముద్దు-మాడ్చు-వేడ్కొను అని మాఠినవుడు అగ్ధబిందువులు లోపించును.

తలఁబ్రాలు - ఇది సమాసము గావున సంయుక్తాక్షరమునకు ముందర మున్న యున్నది.

అంక్కఁడు - అంన్న - అంష్ట - బ్రంష్ట జింక్తయిత్యాదు లసాధువులు.

సూ॥ ౨౩. పంక్త్యాది ననుస్వారము పొల్లులు లేవు.

అనఁగా వ్రాయునపుడు బంతికి మొదట ‘ం’ గాని, ‘ఁ’ గాని కొల ఇట్టి పొల్లులుగాని నిలిపి వ్రాయరాదు - దానిని బూర్వపంక్తి కడపట నుంచ వలయును.

సూ॥ ౨౪. అఁటాదులఁ దప్పఁ బదంబున నాద్యప్రాస్వ ముపై నరసున్న లేదు.

మాటయొక్క మొదటియక్షరము ప్రాస్వముగా నుండి దానిమీఁద నరసున్న అఁట - ఇఁక - చుఁడు - అను మాటలలోమాత్రమే యుండును. ఇవి శబ్ద మాటయొక్క మొదటి ప్రాస్వముమీఁద నరసున్న యుండుశబ్దములు కీవు. ‘ఇఁగ’ యనునది ‘ఇఁక’ యొక్క రూపాంతరము కావున దాని

iii. మధ్యమపురుష బహువచనమున. ఉ. చూడుడు - చేయుడు
చెందునైనవి.

iv. ఆడు - ఆడుది - దీనికి రూపాంతరము ఆడది. చూడు
వ్యాసపరిచ్ఛేదము పీఠిక xxxvi. ఏడు=సంవత్సరకాలము-రోషనసంఖ్యాన్యం
బుల నరసున్న లేదు. ఏడు. చూడు=కాల్చు. మధ్యమ పురుషము ఏకవచనం
లైన చూడునందు లేదు. లేడు = పండుకొను - తూడు = తామరకాడ.
తోడు=పెల్లగించు. నాడు=కాలము దినము. దేశమును నర్థంబున లేదు. తూ
ర్పునాడు-పొత్తపినాడు లోనైనవి. పేడు=పేసుట. చెక్కిపేడు ఈయర్థమున
'ల' లేదు. వేడు=కోరు. పూడులు=పెక్కులు - ఏడులు పూడులు.

ఆనంతర్య తద్ధర్తాశీర్థకాదుల డు వర్ణకంబునకు ముం దరసున్న లేదు.
అనవుడు - నావుడు - చేసెడు - మేలయ్యెడు. ఆదిశబ్దముచే అవుడు - ఇవుడు
ఎవుడు - అమహాదర్థకములైన చెవుడు - తవుడు - జెముడు ఇత్యాదులం దు
సున్న లేదు.

సూ॥ ౨౬. మహత్వర్ణక బోధకంబగు 'ఆడి' యందు
'డి' వర్ణకంబునకు ముం దరసున్నయుండు.

మహత్వర్ణకము స్త్రీలను బోధించునది. ఉ. మాయలాడి.
వగలాడి-వన్నెలాడి-కులుకులాడి.

సూ॥ ౨౭. యకారము కడపటంగల ధాతువుల కృదంత
రూపంబులందలి త వర్ణకంబునకు ముం దరసున్నయుండును.

అలయు-అలత

మాయు-మాత

కూయు-కూత

మేయు-మేత

కోయు-కోత

మోయు-మోత

గీయు-గీత

మ్రోయు-మ్రోత

చేయు-చేత

రోయు-రోత

నవయు-నవఁత

లాయు-లాఁత

నేయు-నేఁత

వేయు-వేఁత

పూయు-పూఁత

వ్రాయు-వ్రాఁత

పోయు-పోఁత

వ్రేయు-వ్రేఁత

నూ॥ ౨౮. దీర్ఘాక్షరము ముందుగాఁగల 'ము'వర్ణకము నకు నౌపవిభక్తికమైన 'ప' యాదేశమైనపుడు దానికి ముందుగ 'ఁ' నరసున్నయుండును. ఉ.

నాము - నాఁపచేసు; వేము - వేఁపచెట్టు; పాము - పాఁపఁజేడు; ప్రేము - ప్రేఁప బెత్తము.

'దీర్ఘాక్షరము ముందుగాఁ గల' యనుటచే ఇనుపకుండ - మినుప బువ్వు - జనుపనార యిత్యాదుల పవర్ణకంబునకు ముం దరసున్న రేడు.

నూ॥ ౨౯. 'ను' వర్ణము కడవటఁగల విశేష్యములకు నూపాంతరమున 'ను' కు మాఱుగా 'కు' వర్ణకముగాని 'గు' వర్ణకముగాని వచ్చినపుడు వానిముం దరసున్న యుండును.

కలను-కలఁకు

గోను-గోఁగు.

కెలను-కెలఁకు

నెఱను-నెఱఁకు

కొఱను-కొఱఁకు;

మోను-మోఁకు

కొలను-కొలఁకు

రేను-రేఁకు

గవను-గవఁకు

వేను-వేఁకు

నూ॥ ౩౦. లేమిని దెలుపు, 'ఇఁడి' ప్రత్యయంబున 'డి' వర్ణ మునకు ముం దరసున్న యుండును.

ముక్కిండి = ముక్కులేనిది. ఇట్లు వాలిండి - సిగిండి - పెరవిండి,
కట్టిండి-ఓఱిపిండి-ప్రాయిండి-కేటిండి-వీటిండి, ఉప్పిండి, తరమిండి.

నూ॥ ౩౧. అనునాసికాక్షరము గల ప్రకృతిశబ్దము
తద్భవరూపమున ననునాసిక స్థానంబున నిండునున్న యేని
యఱునున్న యేని వచ్చును.

కపిష్ఠః=కముఁజా-కాఁజా-కపుఁజా,	పరష్ఠః=పరుఁజా
కశబ్ధః=కలఁక	పింతా=పేట
కాణ్ఠః=కాండ	పిష్ఠమ్=పీఠము
మరణః=గోరఁట	ప్రాశ్న=ప్రాచి-ప్రాత
మంత్రాః=కోదాడు	బ్రాహ్మణః=బావఁడు
గళన్తికా=గళంతియ	భుజ్జః=బొజుఁగు
గన్ఠోలీ=కడుఁదురు-కణుఁదురు	భ్రాన్తి=బ్రాతి
గోన్ఠః=గవుఁడు	మణ్డకః=మండఁగ
గ్రన్ఠిః=కడఁతి-కణఁతి	యన్త్రమ్=ఏతము-ఏతము
ఘోష్కారః=గీఁక	లఙ్ఘా=లాఁగు
ఘోష్కారః=కూఁక	లాఙ్గలమ్=నాఁగేలు
ఘోషీ=గూఁటి	హిన్తాలః=ఈఁదాడు
తరజ్జః=తరఁగ	హుంకారః=ఊఁకర
త్రిలింగః=తెలుఁగు	హుమ్=ఊఁ
వాణకమ్=నాఁడెము	అప్=ఆఁ ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౩౨. విశ్మతీప్రాస్వంబులకు ననునాసికములు పర
ములగుచో రూపాంతరంబున ప్రాస్వంబునకు దీర్ఘంబును, నను
నాసికస్థానంబున నర్థబిందువు నగు.

ఇంతు=ఈతు	పించము=పీచము
ఇంజేటి=ఈజేటి	పెంట=పేట
ఉముక=ఊక	పెండ=పేడ
కుంకటి=కూకటి	మండు=మాడు
చిందఱ=చీదఱ	మండెము=మాడెము
చింపిరి=చీపిరి	రెంపెము=రేపెము
చుండు=చూడు	రొంజాడు=రోజాడు
తలయంపి=తలాంపి	లాంగు=లోంగు
తుంట=తూంట	వంక=వాక
దనుక=దాక	వెంగి=వేగి
దుముకు=దూకుడు-దూకు	వెంట=వేట

ఇవిగాక మఱియుఁ గొన్ని సార్థబిందుక శబ్దములు గలవు. ఎచ్చట అర్థానుస్వారము వచ్చినను అది సకారాదులకు మాఱుగ వచ్చినదే యని గ్రహించుడు—కావుననే దానిని విడువరాదు. ఇంగ్లీషుభాషాపదంబుల “Silent Letters” నుచ్చారణమునకు రాని యక్షరముల నేర్చుకొనునట్లు దీనిని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలయు. అర్థానుస్వారములుగల శబ్దముల పట్టిక యీ గ్రంథము కడపట నీయంబడినది. కొన్ని చోటుల మాత్రానుసారముగను అనునాసి కోచ్చారణమును బట్టియు వచ్చును.

సూ॥ ౩౩. హ్రస్వఖండంబు వైకల్పికంబుగఁ బూర్ణంబగు.

కుఱుచలమిఁది యఱుసున్నకు నిండుసున్న వైకల్పికముగ నగు. ఈ కలఁగి ఈ శబ్దమునం దుండు నరసున్న ‘ల’ యను కుఱుచ యక్షరముమిఁద నున్నది కావుననే యరసున్న నిండుసున్న చేసి ‘కలంగి’ యని వ్రాసినను వ్రాయవచ్చును. కలఁగి యని యరసున్నగానే యుంచిన నుంచవచ్చును.

ఇట్లు రెండురూపములు కలుగుటకే వైకల్పిక మని పేరు. ఇట్లుతో
రాముడు-రాముండు మొదలైనవి.

సూ॥ ౩౪. దీర్ఘముమీఁది ఖండంబు ఖండంబ.

ఈ యరసున్నకు ముందుండు నక్షరము మీఁదఁజెప్పినట్లు కుఱుచ
(ప్రాస్యము) గాక నిడుద (దీర్ఘము) గా నుండేనేని యరసున్న గానె యుండును
గాని నిండుసున్న గా మాఱును. వాఁడు-వాండు అని చెప్పరాదు. ఏలన
'వాఁడు' అను మాటలో 'అరసున్నకు ముందు 'వా' యను దీర్ఘాక్షర
మున్నది కావున. కావున 'తాం జెప్పె' 'నేం జదివితీ' తప్పని తెలియునది
తాఁజెప్పె-నేఁజదివితీ ననునవి సరియైనరూపములు. బహువచనమున
అరసున్న నిండుసున్న గామాఱును. ఉ. వాండ్రు-వీండ్రు-తేండ్లు-
వీండ్లు-పూండ్లు-బోండ్లు లోనగునవి.

దంతతాలవ్య ప్రకరణము.

సూ॥ ౩౫. 'ఇ ఈ ఎ ఏ' లం గూడిన చ జ-లు తాలవ్యం.

బులు

చిగురు - చీటి - చెమట - చేత - జింక - జీడి - జెట్టి - జేన. చిగురు-
ఇందు 'చ'కారము ఇకారముతోఁ గూడియున్నది కావున నిది తాలవ్య చ-
రము. ఇట్లే తక్కినవి. ఇ ఈ ఎ ఏ-లు తాలుసంబంధములు.

సూ॥ ౩౬. 'అ ఆ ఉ ఊ ఒ ఓ ఔ' లం గూడిన చ జ-లు
దంత్యంబులు.

చవి-చాగ-చుట్టము - చూరు-చొప్పు-చోటు-చోకము-చన్నము-
జాజి - జావ్వి - జాఁక - జొన్న - జోజో - జోరు. చవి - ఇక్కడ 'చ',
అకారముతోఁ గూడుటచే దంత్యము. ఇట్లే తక్కినవి.

సూ॥ 32. చైతై-లు తెలుఁగుమాటలందు మొదట లేవ
తెలుఁగుమాటలయందు లే వని చెప్పటచేఁ దత్సమంబునఁ గలవని భా
ము. ఉ. చైత్రము-జైత్రుఁడు. చెయ్యము చెయ్యలు అను వానిని చైదము చై
లని వ్రాయుట తప్ప. “చైపులసాకిరి చాయమగఁడు” “చెయియనఁ జైనాఁ”
జెయ్యిచే నా హస్తాభిధానంబులు” అను ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందలి
చైపు లనునవి యసాధువులు —

సూ॥ 33. దంత్యతాలవ్యంబులయిన చ జ-లు మిత్రముల
అనఁగాఁ దాలవ్యచకారము దంత్యచకారమునకుఁ దాలవ్యజకార
దంత్యజకారంబునకు యతి ప్రాసంబులఁ జెల్లును.

సూ॥ 34. సంస్కృత సమంబులందు దంత్యములు లేవ
తత్సమంబులందుఁడు చ జ-లు చ జ-లుగా నుచ్చరింపరాదని భావ
ఉ. చవి-చంద్రుఁడు. వీనిలో చవి తెనుఁగుకబ్బము గావునను
రము అకారముతోఁ గూడి యగుటను చ దంత్యము. చంద్రుఁ డను
టలో చకారము ‘అ’ తోఁగూడియుండినను నది తత్సమ కబ్బము గా
దంత్య మని చెప్పరాదు. తాలవ్య మనియే చెప్పవలయు. జగత్ అను
మునకుఁ దత్సమము జగము. తద్భవము జగము. కాంచనమ్-తత్సమము కా
నము-తద్భవము కాంచనము. ఇట్లులే తత్సమంబున ‘రాజా’ అనియుఁ దద
బున ‘రాజా’ అనియు నగునని తోచెడి. రారాజు. “పదాదిస్వర
పరంబగుచో దంత్యతాలవ్యంబులు తొల్లింటి యట్ల య
నవురు. ఉదా. ‘రాజితఁడు’ రాజు అను నది ఉకారాంత తద్భవము
జా దంత్యము-దీనికి ‘ఇతఁడు’ పరము కాఁగా ‘రాజితఁ’ డని య
ఇవ్వడు ‘జ’ ఇకారముతోఁ గూడియున్నది గనుకఁ దాలవ్యముగ నుచ

య

సూ॥ ర१. సిద్ధయకార మలఘువు.

శబ్దముతోనే వుట్టిన 'య' కార మలఘువు. ఉ. చాయ. దీనియందు 'య' కారము చాయ యను శబ్దము వుట్టినపుడే వుట్టినదిగాని నడుమ వచ్చినది కాదు.

సూ॥ ర२. సాధ్యము లఘువు.

శబ్దము వుట్టినపు డేదైన నొక యచ్చుండి యా యచ్చు 'య' కార ముతోఁగూడి మాటినయెడల వట్లు మాటినచ్చిన 'య' కారము లఘువు. ఉ. మేన+అత్త. ఇచట 'అత్త' అనుశబ్దములో యకారము లేదు. అయినను నీ రెండుశబ్దములు సంధి గలిసినపుడు సంధిసూత్రము ప్రకారము 'అ' 'య' అయి 'అత్త' 'యత్త' యగుచున్నది. మేనయత్త. ఈ యకారము తొలుతలేక నడుమ సూత్రము ప్రకారము వచ్చినది కాబట్టి యిది లఘుయకారము, దీనికి యశ్రుతి యనియుఁబేరు. ఇట్లులే వచ్చి యుచ్చెను.

ర-ఱ

సూ॥ ర३. సంయుక్తాక్షర క్రియాంతములం దలఘురేఫము, ద్విత్వాక్షరమందు లఘురేఫము లేదు.

ర. ఈ విధముగ వ్రాయఁబడు నక్షరము అఘురేఫము.

ఱ. ఇది యలఘురేఫము. దీనినే శకటరేఫము, బండి తా, పెద్ద తా, గురురేఫము అందురు.

ఉ. గుఱుతు--గుర్తు, కాఱుకొను=కొర్కొను, కఱ్ఱ-కెట్టి మొ. గుఱుతు అనునపుడు రేఫము గురువుగాఁ బలికినను దానియందలి యచ్చు తొలఁగించి నపుడు గురుత్వము పోయి లఘువుగానే యుచ్చరింపఁబడుచున్నది. కావున గుఱు అని వ్రాయట సరిగాదు.

సహపకక్రియల కడపట లఘురేఫమేకాని యలఘురేఫము లేదు. ఉ. వచ్చిరి-పోయిరి-రూపఱిరి-ఇత్యాదులు. శ్రువులు ఖువులు ఇవి తెలుఁగులు గావు. ట + అని = ట్రని. గుల్ + అని = గుఱ్ఱనిచూడు. సంధి ౭ర.

ల

సూ॥ ౪౪. సిద్ధలకారము లఘువు.

ల. ఈ ప్రకారము వ్రాయఁబడిన ల కారము శబ్దముతోనే వుట్టిన యెడల నది లఘువు. ఉ. కలువ-విలువ, నలువ, చెలువ.

సూ॥ ౪౫. సాధ్యలకారం బలఘువు.

అటుగాక శబ్దముకడపట అ, ర, ల, డ, వీనిలో నేదైననుండి యా శబ్దమునకు బహువచనరూపమున నీ నాలుగక్షరములలో దేనికిఁ గాని బగులుగా 'ళ' వచ్చినయెడల నది యలఘువు. ఉ. ఏఱు దీనిలో కడపట 'అ' యున్నది. ఈశబ్దము బహువచనమందు ఏఱులు, ఏళ్లు, ఏళ్లు అని మాఱును. అప్పుడు అకార మున్నస్థలమున 'ళ' కారము వచ్చెను గనుక నది యలఘువు. ఇట్లే గోరు-గోరులు-గోళ్లు; పాలు-పాలులు-పాళ్లు; త్రాడు-త్రాడులు, త్రాళ్లు మొదలైనవి.

కూళ, బూళి ఇత్యాదులయందున్న 'ళ' కారము లఘువా యలఘువాయని యడిగిరేని వీనియందుండు 'ళ' కారములు బహువచనమున అ, ర, ల, డ, వీనికి బదులు వచ్చినవిగావు గనుకను, 'ళ' కారము య, ర, ల, వ, వీనిలోఁ జేరిన యక్షరముగాక (స, హ, వీనివల) ప్రత్యేకాక్షర మగుటచేతను లఘువులు అలఘువు లనుభేదము య, ర, ల, వ, లకుఁ దప్ప మఱి యేనాల్గునకు లేకుండుటచేతను లఘువులు కావు, అలఘువులును గావని చెప్పవలయును. సంస్కృతమున వేదోక్తులఁ దప్ప 'ళ' లేవదురు. ఆయినను దెనుఁగునఁ గొన్నియెడల 'ళ' వ్రాయుటేబాగు. ఉ. ఆయింతిశయ్యపరిమళభరితము. దీనిని 'మలభరిత' మనిన నాంధ్రులు నవ్వుదురు. ఇట్లులే కాలిదానుఁడు. ఈతఁడు మాలవంబున కధిపతి మంగలము, మంగలవారము. ఇత్యాదులు.

వ.

సూ॥ ౪౬. ఆదేశవకాగము లఘువు. సిద్ధవకార మలఘువు.

సంధిపరిచ్ఛేదము ౨౬-వ సూత్రము ప్రకారము 'ప' కారమునకు బనులు వచ్చిన 'వ' లఘువు. శబ్దముతోనే వుట్టెనేని యలఘువు. ఉ. రాముఁడు + పలిక' సన్నచోటఁ బై సంధిసూత్రము చొప్పున 'ప' కు ౬దులు 'వ' వచ్చి రాముఁడు పలికనని యాయెను గనుక నింతలి వకారము లఘువు.

ఆదేశ మనఁగా నొక యక్షర మున్నస్థలమున నుండి దానిని నెట్టి వేసి దానికి బదులు మఱియొక యక్షరము వచ్చుట. ఉ. రాముఁడు + పలిక. ఇచట 'ప' తీసివేయఁబడి దానిబదులు 'వ' వ్రాయఁబడెను. ఇట్లే త్రాడులు—త్రాసులు మొదలైనవి.

ఆగమమనఁగా నెక్కువగా నొక యక్షరము వచ్చుట. ఉ. మేన + అత్త యని యుండఁగా సంధి ౨-౯ సూత్రములప్రకారము 'య్' యెక్కువగా వచ్చి 'మేన + య్ + అత్త' అని యొగ్గడి 'య్ + అ = య' అయి మేన + అత్త యని యాయెను. కాబట్టి యిచట 'య్' ఆగమము.

యె

సూ॥ ౪౭-౪౮.

రెండు సూత్రంబులయందును 'యె' యను నక్షరము సంధివలనఁగా మాట నడుమ నెచ్చటెచ్చట నుండునో యది చెప్పఁబడినది.

సూ॥ ౪౭.

i. భూతార్థక క్రియాపదములు. అనఁగాఁ గడచిపోయిన కామును దెలియంజేసెడు క్రియలు. ఉ. కనియెను, చనియెను—పోయెను. ఇ భూతకాలమును దెలియజేయును గావున నిట్టివానియందు 'యె' వ్రాయవలయునుగాని 'కినియను' చనియను, పోయను.' అని 'య' వ్రాయరాదు.

సుతు గ్రద్ద దన్నుకొనిపోయె పంచ. ఇది యసాధువు. 'చెలియ నీతో' బొందు చింతకాయ' ఇతిదు రెండవ యర్థమున 'అయి' యసాధువు.

ii. తద్ధర్మార్థకక్రియలు. ఇవి మూడు కాలములయందు నుపయోగింపబడును. ఉ. కనియెడుక-చనియెడుక-వినియెడుక-మనియెడుక. వీనియందలి యకార మెత్వము గలది.

సూ॥ ౪౦.

iii. ఉయ్యెల, పయ్యెద, తాయెతులు, ఈ మూడు శబ్దములును 'యె' కారము నడుమ గలవి. ఉయ్యెలకు 'ఉయ్యెల' 'ఉయ్యెల' యనియును, పయ్యెదకు 'పయ్యెద' యనియు 'య' కారము గల రూపాంతరములును గలవు.

మీదఁ జెప్పిన మూడువోటలను దప్ప మాటనడుమ నింకెక్కడను 'యె' వ్రాయరాదు. 'హా యెక్కడ.' ఇది తొలుత 'హరి+ఎక్కడ' అని ముండఁగా 'యె' కారము సంధివలన వచ్చినది.

పదాది నిషిద్ధవర్ణములు.

సూ. ౪౧. ణ, య, శ, వు, వూ, వో, వో యను వక్షరములు తెనుఁగుమాటలకు మొదట నుండవు.

యకారహాదినిగల యెతి, యముఁడు మొదలగు శబ్దములు తత్సమములే కాని తెలుఁగులు కావు. 'య' యనుటచే యి-యు-యె-యో లును

దీర్ఘములును గూడఁ దెలుఁగుమాటలకు మొదట నుండవు. వూరు-వుంగము-వోగిరము-వొకఁడు లోనయినవి సాధువులు కావు. ఊరు-ఉంగరము-ఓగిరము-ఒకఁడు అనునవి సాధురూపములు. ఇట్లులే పదాదిని 'వు' వూ,

వో, లుచ్చరించునట్లు తోచిన యన్ని తెలుఁగులందును ఉ ఊ-ఒ-లుగ్రహింపనగు. సంధియందీ వుకారాదులు వచ్చిన వచ్చును ఉ. నీ కడు. నీ వూరకయుండుము. మొ. సంస్కృతమున యకారాది శబ్దములు

పండిగఁగలవు. వోఁద్య-వోఁద్యవాది సంస్కృత శబ్దములందు 'వో' యను శత్రు
రము పదాదిఁ గాన నయ్యెడి. వ్యుత్పత్తి-వ్యూహము-వ్యోమము. ఇట్టి
సంయుక్తాక్షరంబులు తొలఁతఁ గల శబ్దంబులు సంస్కృతభాషయందుఁ గలవు.

వర్గయుక్కులు వర్గయుక్కులతో ద్వితీయము లయిన యక్షర
ములును, ర్ర యును, నేమాటలలో నెచ్చోటనైన నుండవు.
ద్విత్యాక్షరములును మాటలకు మొదట నుండవు. అబ్బంగి
తుక్ఖారము అని యుండునుగాని 'అబ్బంగి' తుక్ఖారము ఇట్టి యక్షరము
లుండవు. లెఖ్ని యట్టి రూపములు నుండవు. ణ, శ, లు సంస్కృత శబ్దం
బుల మొదటనుగూడ లేవు. గుఱ్ఱము అని వ్రాయవలయును. గుర్రము గుఱ్ఱ
అని వ్రాయరాదు. చూడు నూ. ౪౩!

క్రావడితోఁ దప్ప నే యితర హల్లుతోను సంయుక్తమైన
హల్లును దెలుఁగుమాటకు మొదట లేదు. ఉ. వ్రాలు, ప్రాలు,
క్రాలు, ఇవి తెనుఁగుమాటలు. స్కందుఁడు, చ్యుతమా, ప్లవగము, స్వరుఁడు,
ఇవి తత్సమములు. వీలన నీమాటలలో మొదటనుండు స్క, చ్యు, ప్ల, స్వ
ఇవి రేఫముగాని హల్లులతోఁ గూడియున్నవి. రేఫసంయుక్తాక్షరములు తత్సమ
శబ్దంబుల మొదటను నుండును. ఉ. ప్రాణము.

వ్యాజ్యము. ఈయొకశబ్దము మొదటమాత్రము తెలుఁగున రేఫము
గాని హల్లుతో సంయుక్తమైన యక్షరము గనఁబడుచున్నది.

సంజ్ఞా ప్రకరణము.

నూ॥ ౫౦. ప్రాతిపదికము నామము.

(నామము) పేరునకుఁ బ్రాతిపదిక మని సంజ్ఞ. ఉ. రామ-కృష్ణ మొ.
ధాతువు గాక, ప్రత్యయము గాక, ప్రత్యయముతోఁ గూడిన శబ్దమును గాక,
యర్థము గల శబ్దమునకుఁ బ్రాతిపదిక మని పేరు. రామ-ఇది ధాతువు
గాదు. (రమ్ అనునది ధాతువు-దానివలనఁ బుట్టినది రామ) దు-ము-

పు-ల-ని-ను లోనైనవి ప్రత్యయములు. 'రామ' యనునది వానిలోఁ జేరినది కాదు.

రాముఁడు అనునది ప్రత్యయముతోఁ గూడినశబ్దము కావున రామ యనునది ప్రత్యయముతోఁ గూడినదికాదు. అయినను "రామ" యనుదానికి నర్థము గలదు కావున దానిని బ్రాతిపదిక నుందురు. ఇట్లే తక్కినవి.

నూ॥ ౫౧. ప్రత్యయము వర్ణకము. డు ము పు లు ఇత్యాదులు. అక్షరములు వర్ణములు అకారాదులు.

నూ॥ ౫౨. ధాతువు క్రియ.

నూ॥ ౫౩. 'ను' కారము ద్రుతము.

ద్రుతమనగా నక్కఱలేనప్పుడు కనబడకపోవునది యని యర్థము. నకారమునకు ద్రుత మని పేరుండినను నిజమైన ద్రుతము 'ను' అను నక్షరమని యెఱుంగవలయును. ఈ ద్రుతము ప్రత్యయముతోఁ జేరి వచ్చును. తాను గుఱుమును గొనెను. ఇందుండు 'ను' కారములు ప్రత్యయములు. హరిచేతను గిరిచేతను. ఇందు 'ను' లు అగమములు. రాముఁడును, లక్ష్మణుఁడును. ఇట 'ను' లు సముచ్చయార్థమును దెలుపు నవ్యయములు. వీనిలో 'ను' లోపించినను దోషములేదు. ఇట్టి 'ను' కారములు ద్రుతములగుఁ గాని చేసు-పేసు-మీను-బోను ఇత్యాది ప్రథమావిభక్తులయందుండు 'ను' కారములు గావు.*

నూ॥ ౫౪. అదర్శనము లోపము.

అక్షరము కనబడక పోవుట లోప మనబడును.

* ఉన్నాను, ఇట్టిచోట్ల ద్రుతమనకు లోపములేదు. వానిగుఱుము. ఇచట 'ని' యర్థము ప్రత్యయాత్మకము గాదు గనుక ద్రుతము కాదు. వాఁడు తినిన యన్నము, పలికిన పలుకులు, చేయని చేష్టలు. ఇచ్చట 'న, న, ని,' యివి క్రియావిశేషణాత్మకములు గావున ద్రుతములు గావు.

సూ॥ ౫౫. ఏకవిధ మైనహల్లుల కూడిక ద్విత్వము. ఉ. అమ్మ-
అమ్మ. మొ॥

సూ॥ ౫౬. భిన్నహల్లులసంయోగము సంశ్లేషము. ఉ. లక్ష-
శత్రుము. మొ॥

అన్య యనుమాటయందు మకారమునకు → మకారమే వస్తుగా నీయఁ
బడినది. ఇట్టి కూడిక ద్విత్వము. లక్ష యనుచోట కకారమునకుఁ దద్భిన్నమైన
మకారము వ్రేయబడినది. ఇట్టి కూడిక సంశ్లేషము - సంయోగ పదము
బడును. ఇట్లు కూడునపుడు హల్లులకు నడును అచ్చు రాఁగూడదు. అమ్ +
మ-అనునప్పుడు 'మ్ + మ' - నడును అచ్చులేదు. లక్ష లక్ + ష అనునపుడును
క్ + ష నడును అచ్చులేదు. కమ్మ అనునపుడు కకారమకారములకు సంయక్త
పని చెప్పరాదు - క్ + అ + మ్ + మ. క్ || మ్ నడును 'అ'కారము అచ్చువచ్చి
నది - ఇట్టిచోటుల 'క'కారమునకు 'మ'కారము పురమైన దని చెప్పబడును. సం
యక్తాక్షరముల నుచ్చారణక్రమము ననుసరించి వ్రాయవలయును. స్త్రీ యని
వ్రాయవలయును కాని స్త్రీయని జ్యోత్స్న యనుదానిని జ్యోత్స్నయని
వ్రాయరాదు. సంయక్తాక్షరములు వ్రాయుటయందు సంస్కృతమునకు
అంగ్రమునకు భేదము గలదు. స్వర్గము అనుపదమును మన ముచ్చరించునపుడు
అచ్చు వకారముమీఁద గకారముమీఁద నూనుచున్నాము. అట్టి యుచ్చారణ
క్రమము ననుసరించియే సంస్కృతమున న్ వ + ర్ గ అని వ్రాయఁబడు
చున్నది. ద్రావిడమున నిట్టియాచారమే కలదు గాని తెలుఁగున స్ + వ్ + ర్ +
గ + ము అని అచ్చులు సకార, రకారములకుఁ గూర్చుచున్నాము. కర్ణాటక
భాషయం దీయాచారమే కలదు - అనాది సంప్రదాయము దుష్టముగాదు.

సూ॥ ౫౭. క చ ట త ప-లు పరుషములు.

సూ॥ ౫౮. గ జ డ ద బ-లు సరళములు.

సూ॥ ౫౯. ఖ ఖు ఛ ఝ త థ ధ ధ భ-లు వర్గయుక్తులు.

సూ॥ ౬౦. కాది మాంతములు స్పర్శములు.

క కారము మొదలు మ కారమువఱకుఁ గల యక్షరములకు స్పర్శములని పేరు.

సూ॥ ౬౧. పరుషసరశ్చేతర హల్లులు స్థిరములు.

కచటతప, గజడదబ యీ ౧౦ యక్షరములుగాక మిగిలిన హల్లులను స్థిరములనిపేరు.

సూ॥ ౬౨. య ర ల వ-లు అంతస్థములు.

సూ॥ ౬౩. శ ష స హ-లు ఊష్ణములు.

సూ॥ ౬౪. వర్ణాధిక్యం బాగమంబు.

సూ॥ ౬౫. స్థానాక్రమణం బాదేశంబు.

ఒక యక్షరముయొక్క స్థానమును మఱియొక యక్షర మాక్రమించుట యాదేశము. సంజ్ఞ-సూ ౪౬ చూడుడు.

సూ॥ ౬౬. నిషేధ వైకల్పికములు విభాషయగు.

సూ॥ ౬౭. సుబంతము తిజంతము పదము.

కళాప్రకరణము.

తెనుఁగుశబ్దము లన్నియుఁ గళ లని ద్రుతప్రకృతికము లని రెండువిధంబులు.

సూ॥ ౬౮. ద్రుత మంతమందు లేనిశబ్దములు కళలు.

- i. విభక్తులలో డు, ము, వు, లు, కూర్చి, కై, పట్టి, యొక్క సంబోధనములు కళలు.

- ii. సమాపక క్రియలలోఁ బ్రథమోత్తమ పురుష బహువచనంబును, మధ్యమపురుషంబునం దుభయవచనంబులును, భూతార్థక బహువచనము కళలు.

ద్రుశ్యమనఁగా నకారమని ముందే చెప్పఁబడెను. దు-ముపు-లు-
 పూర్వ - కై - పట్టి - యొక్క సంబోధనములు కళలనఁగా ఆప్రత్యయములు కడ
 పలుకఁగల శబ్దముల తుదయందు నకారము లేదని యర్థము. ఉ. రాముఁడు,
 వసము, ధేనువు, రాములు, రాముఁగూర్చి, రామునకై, జ్ఞానముఁబట్టి, జ్ఞానము
 యొక్క, రాముఁడా, రాములారా, రామా, పీనికి నకారముఁజేర్చి వ్రాయ
 రాదు.

తనను గుఱించి చెప్పు క్రియ యుత్తమపురుషక్రియ. ఉ. ఏక
 వచనము వచ్చితిని. బహువచనము. వచ్చితిమి.

ఎదుటివాని గుఱించి చెప్పనది మధ్యమపురుషక్రియ. ఉ. ఏక
 వచనము. వచ్చితిని. బహువచనము. వచ్చితిరి.

ఈ యిరువురను గాక మఱియెవరినో తెలుపునది ప్రథమ
 పురుషక్రియ. ఉ. ఏకవచనము. వచ్చెను. బహువచనము. వచ్చిరి.

ఈ యుదాహరణములఁ జూడఁగా వచ్చితిని వచ్చెను అను రెంటియందు
 మాత్రమే నకారము కనఁబడుచున్నది. ఇవి యుత్తమపురుషమున ఏకవచనము,
 ప్రథమ పురుషమున ఏకవచనము. ఇవిగాక మిగిలిన

ఉత్తమపురుషమున బహువచనము. ఉ. వచ్చితిమి, వచ్చుచున్నాము,
 రాఁగలము.

మధ్యమపురుషమున ఏకవచన బహువచనములు. ఉ. వచ్చితివి -
 వచ్చితిరి.

ప్రథమపురుష బహువచనము. వచ్చిరి, వచ్చుచున్నారు, రాఁగలరు.
 అనునవి కళలు. (వచ్చితిని, వచ్చెదను ద్రుతప్రకృతికములు).

అర్థవిశేషంబునఁ గళలు ద్రుతప్రకృతికములట్లు యగు.
ఉ. వాఁడునత్యముఁ గనఁడుకొ వినఁడుకొ. నగి నగియేనియుకొ విను జనా
ర్థన. ఓటయొకింతయేనియు. మఱికొ-అంతనుండికొ.

భూతార్థక బహువచనములు. ఉ. వచ్చిరి-చేసిరి.

iii. అసమాపక క్రియలలోఁ గ్రావ్యర్థకములు కళలు. ఉ.
వచ్చి, రాక, చేసి, చేయక, చూచి, చూడక మొద
లైనవి.

iv. అర్థకములందుఁ గళలు.

కించిదర్థకము. ఇంచుక, కొంచెము, గోరంత మొ.

ప్రకంసార్థకము అయ్యారే, బలి, బలీ, బావురె. బావు, వస్త్రా మొ.

ఆశ్చర్యార్థకము. ఔర, ఆహా, అద్దిర, ఓహా.

సంతాపార్థకము. కటకట - కట్టా - ఆక్కట - అయ్యో - ఆకట -

అకట - అకటా - మొ.

యదార్థకము. ఎప్పుడు.

తదార్థకము. అప్పుడు.

సంప్రత్యర్థకము. ఇప్పుడు.

ఆశీరాద్యర్థకము. కాక. ఉ. రక్షించుఁగాక.

కిమర్థకము. ఏమి - ఏది - ఎది మొ.

ఏవార్థకము. దీనికే అవధారణార్థక మనియుఁ జేరు. అ. ఎ, ఏ.

ఉ. రాముఁడ, రాముఁడే మొ. ఇది నిశ్చయముఁ దెలుపును.

భావార్థకము. ఉ. వచ్చుట.

ప్రశ్నార్థకము ఏల, ఏలా మొ.

తూష్ణీమర్థకము, ఊరక, మిన్నక.

కిలార్థకము. కద, కదా, కాదె, కాదే, అంట, కా.

చుష్టు, చుమీ, ఏని, వే, అంత, ఇంత, ఎంత-అట్టె-అట్టులు-ఇట్టులు-
ఎట్టులు - కాని - నెట్టన - మొదలైన శబ్దములను కళలు. అంతసొమ్ము, గం
పంత, వాని సంపద యంత యింతని చెప్పరాదు, అంతకంటె, వాడు వచ్చు
నంతకు, ఇత్యాదులందు అంత ఇంత కళలు. పురే ప్రశంసార్థకముగాదు.

గూను, మేను, నాను, మీను, పేను, బోను, చేను, మ్రాను, అన్ను,
పొన్ను, శెన్ను, కన్ను, చెన్ను, మన్ను, ఎన్ను, పన్ను, మిన్ను, వెన్ను,
విన్ను, మున్ను, ఇత్యాదిశబ్దముల కడపట 'ను' కార ముండినను నివి ప్రథ
మావిభక్తు లగుటచేతఁ గళలేగాని ద్రుతప్రకృతికములు గావు. లోచవి -
లోమాపు-లోచెయి-లోకడుపు-లోపడు-లోతక్కువ - లోచేసికొను-చేపడు-
తోపాటు - పైపడు - పైపాటు-పైపై-ఈ శబ్దములయందలి 'లో-చే-తో-పై'
యివి ద్రుతప్రకృతికములు గావు. ఇవి యేకపదములు.

ద్రుత ప్రకృతికములు.

సూ॥ ౬౯. ద్రుత మంతమందుఁ గలశబ్దములు ద్రుత
ప్రకృతికములు.

- i. డు ము వు లు, కూర్చి, కై, పట్టి, యొక్క, సంబోధన
ప్రత్యయములుగాక తక్కిన యన్ని ప్రత్యయంబులును,
- ii. ఏను, నేను, తాను, పదంబులును,
- iii. డైను పురుషైక వచనంబులును,
- iv. భూత, తద్ధన్తాద్యర్థక ప్రథమపురుషైక వచనంబులును
- v. శత్రు, తుము, న్నానంతర్య, చేదాద్యర్థకంబులును-
ఆశీరాద్యర్థకంబులయిన ఎడు-త వర్ణకంబులును,
- vi. సముచ్చయార్థకంబులైన 'యు' 'ను' లును,

vii. ఎల్లాదులును,

ద్రుతప్రకృతికములు.

i. డు - ము - వు - లు కూర్చి - కై - పట్టి - యొక్క - సంబోధన
ప్రత్యయములుగాక తక్కిన ప్రత్యయము లనఁగా ని, ను, ల, చేత,
చే, తోడ, తో, కొఱకు, వలన, కంటె, కి - కు - లో - లోపల -
అందు, ఇందు - న - ఎందు - ఇవి యన్నియు ద్రుతాంతములు.
అనఁగా రామునిక - వనముక - రాముని చేతక - రాముచేక -
రామునితోడక - రాముతోక - రాముని కొఱకుక - రామునివలనక -
రామునికంటెక - రామునికిక - రామునకుక - రాములతోక - రాముల
లోపలక - రామునియందుక - వనమునక - ఇందుక - ఎందుక
అని రూపంబులు.

ii. ఏను-నేను-తాను. ఇవి ప్రథమావిభక్తులైనను ద్రుతప్రకృతికములు.
'ఏనువిదప' దిగెద ననుపాత మసాధువు. 'ఏనువెనుక' ననుట సాగువు.

iii, కళలవిషయములోఁ జెప్పినట్లు ఉత్తమపురుషము ఏకవచ. వచ్చిలిని.

iv. భూతార్థకము - ప్రథమపురుషము ఏకవచనము - ఉ. వచ్చెను.
తద్ధర్మాద్యర్థకము - ఉ. వచ్చెడుక - చేసెడిక. వచ్చుక.

v. శత్రుర్థకము - ఉ. వచ్చుచుక.

తమస్మర్థకము - ఉ. రాక.

ఆనంతర్యార్థకము. ఉ. వచ్చుడుక - చేయుడుక - అనుడుక -
నావుడుక - ఆనవుడుక - రాఁగక - చేయఁగక - అనఁగక.

చేదాద్యర్థకము. ఉ. వచ్చినక.

ఆశీరాద్యర్థకము - ఉ. ఎడుక - తకవర్ణకములు. మిమ్ము పైనము
రక్షించెడుక - మిమ్ము పైనము రక్షించుఁగాతక. ఈ క్రియల లక్షణ
ములఁ గ్రియాపరిచ్ఛేదంబునఁ జూచునది. ఇత్యర్థకమైన 'కా' ద్రుత

ప్రకృతికము. ఉ. అపాయంబు నేయనకాచలంబి. ఇవిగాక కొన్ని శబ్దములు ద్రుతప్రకృతికములు గలవు.

- vi. ఎల్ల - ఇరక - ఇరగ - ఎట్టకేలకు - చాల - కూడ - మీద - ఎడ - ఎడల - పయి - పై - వఱకు - కనుక - తప్ప - తక్కు - కావున - కాన - మిగుల - కడు - దనుక - దాక - పోలె - మాడ్చి - బరి వలె - కైచిడి - అయ్యు - ఐన - ఒండె - ఒగి - మొగి - అయిన - కోలె - కొలె - అవల - ఆవల - అవుల - తరువాత - అంతట - అంత (తరువాత ననుసర్థమున) మొదలైనవి యన్నియు సకార మంతఃపండుఁ గలవి.

ఈ ద్రుతప్రయోజనము సంధిపరిచ్ఛేదంబునఁ దెలియఁగలదు. ద్రుత ప్రకృతిక జ్ఞానములేనివానివ్రాత సలక్షణమనఁబడదు-కావున విద్యార్థులు పీనినెక్కువ శ్రద్ధతో ముఖ్యములఁ జేయవలయు. అటులకొ- ఇటులకొ-లేకకొ-ఇత్యాదులు ద్రుతప్రకృతికములు గావు కావున నసాధువులు. వ్యాసపరిచ్ఛేదంబున దోషప్రకరణముఁజూడుడు.

- vii. సముచ్చయంబులైన 'యు' 'సు'.

హరియుకొ-గిరియుకొ. రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును. నేనును జూచి తిని-ఇందువాస్తవమైన సముచ్చయము 'ఉ'త్తుగాఁ గానంబడుచున్నది.

ఈ 'ఉ' ఉదంత శబ్దములకును, ద్రుతప్రకృతికములకుఁ బరమైనపుడు 'న్' అగ మంబగు. (న్ + ఉ) రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును వచ్చిరి. అవుడును నివుడును. అ-ఇ-ఎ లు కడఁపటఁ గలశబ్దములకుఁ బరమైనపుడు 'య్' అగమంబగు. (య్ + ఉ) పడకయుఁ బుడకయు, హరియు సిరియు, వదిలెయు మఱుదియు. ఏనియు-ఏనిని-ఏనిన్ అనుతిక్కనప్రయోగంబులందు 'ఏనియును' అని తొలుతటి రూపము-ఇందు 'ఉకొ' లోపింపఁగా 'ఏనికొ' నై 'ఏనిని' యని యయ్యె-ఇట్లు వెండికొ-మఱికొ-ఉండికొ-ఏముకొ-ఇత్యాదులు. ఈ

ద్రుత మర్థవిశేషమందును, వాక్యాలంకారమందును గూడఁ బ్రయోగింపఁ బడును.*

సమాసంబుల ద్రుతాంతంబులును గళలయట్లు యగు చూ-సంధి. ౪౭.
ఉ. తినిన యన్నము-చేసిన కార్యము-ఎల్లపాపములు. ఎల్లవలన. భా. ఆను.

సూ॥ ౭౦. ఆంధ్రభాష చతుర్విధము.

ఆంధ్రభాష నాలుగువిధములు. తద్భవము-తత్సమము - దేశ్యము -
ప్రాచ్యము.

సూ॥ ౭౧. పర్ణలోప వర్ణాగమ వర్ణవ్యత్యయములచేఁ
దద్భవంబు లగు.

*ఆ. తొలివిభక్తియందుఁ గల ప్రత్యయంబులు

కూర్చి, పట్టి, యొక్క, గుఱిచి, కైలుఁ

గాక పెరవిభక్తిఁ గల ప్రత్యయంబులు

చను ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ రావు.

క. అర్థకముల నానంత, ర్భాగార్థక భూతార్థకములు నాశిస్సును జే
దర్థక తద్దర్శతుము, న్నర్థకశత్రుధకములు నగు సద్రుతముల్.

తే. ఇఁగను, గావున, మీఁదఁ లై, నింక, నంత

నెట్టకేలమఁ, గడుఁ, దక్క, నెల్లఁ, గాన,

నెడలఁ, గూడను, మీఁదను, నెడను, జాల,

వఱకుఁ దప్పను నివి ద్రుతప్రకృతికములు.

క. వలె, మాడ్కిఁ, బోలె, దాఁకను

బలె, నైనకొ గనుక, నొండెఁ, బయిఁ, గోలె, నొగికొ

గొలె, మొగి, దనుక, సముచ్చయ

ములును ద్రుతప్రకృతికములు బుధసప్తచిచ్ఛేక.

సంస్కృతశబ్దమునందును, బ్రాకృతశబ్దమునందును గల యక్షరములు విడుచుటచేనైనను (దీనికే వర్ణలోప సుని వేరు.) క్రొత్త యక్షరము లెప్పు యగఁ జేర్చుట (వర్ణాగమము) చేనైనను, ముందక్షరము వెనుక, వెనుకటి యక్షరము ముందుగా మార్చుటచే (వర్ణవ్యత్యయము) నైనను, గలిగిన తెనుఁగు శబ్దములు తప్పువములు. సంస్కృతమువలనఁ బుట్టినశబ్దములు సంస్కృతభవములు. బ్రాకృతమువలనఁ బుట్టినవి ప్రాకృతభవములు.

వర్ణలోపమున కుదాహరణములు. భోజనమ్-బోసము. ఇట జకారమునకు లోపము. తామరసమ్=తామర-సకారమునకు లోపము. ఇట్లులే కాశహస్తీ=కాశాస్తి. ఉజ్జయిని=ఉజ్జేని, ఉజ్జని. జయ=జా-జే.

వర్ణాగమము. ఉ. రథః-అరదము. ఇచట 'అ' యాగమము. దేవః-దేవర, ఇట 'ర' యాగమము.

వర్ణవ్యత్యయము. ఉ. శుచిః-చిచ్చు; కక్షః-చంక.

చంద్రః - చంగురుఁడు; సమద్రః - సంద్రము. ఇవి సంస్కృతభవములు.

ప్రవాళమ్-పవడము; కాంస్యమ్-కంచు. ఇవి ప్రాకృతభవములు.

సూ॥ ౭౨. సంస్కృతశబ్దముతోను బ్రాకృతశబ్దముతోను సమ్మానమైన రూపముగలిగి తత్సహము.

సంస్కృత ప్రాకృత శబ్దముల కడపట నుండు విసర్గమునుగాని, పొల్లునుగాని, దీర్ఘమునుగాని త్రోసివేసి వలసినచోట డు, ము, పు ప్రత్యయములఁ జేర్చినఁ దత్సహము లగును. ఉ. రామః. ఇది సంస్కృత శబ్దము. తెనుఁగున విసర్గము లేదు. కాఁబట్టి విసర్గము విడిచి దానిబదులు ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయము 'ఁడు' చేర్చిన రాముఁడు అని యయ్యెను గనుక

తత్సమము. ఇట్లు విష్ణుః=విష్ణువు (ఉకారాంతము గాన 'వు' వచ్చెను.) హరిః=హరి; ననమ్=ననము; వనితా=వనిత; లక్ష్మీ=లక్ష్మి ఇత్యాదులు సంస్కృతసమములు.

సంస్కృత సంయుక్తానునాసికంబుల పొల్లులకు సర్వత్ర తత్సమంబులఁ బూర్ణబిందువగు. ఉ. కాఞ్చనమ్-కాంచనము, కూత్నాణ్డః-కూత్నాండము. ఖణ్డమ్-ఖండము-పక్షి-పక్షి. ఇత్యాదులు.-సంస్కృతమున కాఞ్ చనమ్ అని కూత్నాణ్ డః అని ఖణ్ డము అని వ్రాయఁబడును. ఇందు ఞ్, ణ్, ణ్ ఇవి పొల్లులు.

ఈ శబ్దములను దెలుఁగున వ్రాయునపుడు ఈ పొల్లులకు బదులు నిందు సున్నలు వ్రాయఁబడును.

తత్సమ శబ్దములను దెలిసికొను విధములు.

- i. సంస్కృతముననుండి తెనుఁగునలేని ౧౯ యక్షరములలో నేయక్షరములైనఁ గలశబ్దములును. ఉ. రాక్షసుఁడు. అవధారు-వసనాభి-జఱిభి యను మాఁడు పదంబులఁ దెనుఁగున వర్తయుక్తులు కానఁబడియెడి.
- ii. యకారము - చై - టై - వు - వూ - వొ - వో - యనుసత్తరములు మొదటఁ గలశబ్దములును. ఉ. యతి - చైత్రము - టైత్రుఁడు - వోధ - వోధవ్యము మొ.
- iii. అనుస్వారమునకుఁ బ్రక్కఁ బరుషసర్వములుగాక యింక నే యక్షరములుకాని కలశబ్దములును. ఉ. శృంగులము మొదలైనవి.
- iv. వ్యాజ్య ముశబ్దము తప్ప 'రే'నేతరహల్లుతో సంయుక్తమైన వర్ణ మాది యందుఁ గలశబ్దములును. ఉ. స్వందనము.
- v. రెంటికిమించి హల్లులు సంయుక్తములైన శబ్దంబులును. ఉ. మత్స్యము; నిర్వాహిపారము మొదలైనవి. ముత్రోవ - ఇది సమాసము.

తత్సమము లని యెఱుంగనగు. వసనాభి సంస్కృతముగఁ గొండలు వాడియున్నారు.

శ్రీయను సంస్కృతపదము సిరీ రాష్ట్రీయనునది రాణీ యని ప్రాకృతమునఁ గాఁగా వీనిలోఁ గడపటనుండు దీర్ఘములు పోఁగా సిరి-రాణి యని ప్రాకృత సనుము లేస్తుడెను. శ్రీరంగము-సిరంగము; శ్రీరామునేన-సీరామునేన.

సూ॥ 23. దేశమున వాడఁబడునది దేశ్యము.

అంధ్రదేశ్యము. అంధ్రదేశ్యమునఁ బుట్టి యాంధ్రజనులచే వాడఁబడు నచ్చతెలుఁగు.

అన్యదేశ్యములు. ఆంధ్రు లితరభాషలలోని పదములను దనుభాషలోఁ గలుపుకొనినవి. ఉ. పురే ఇది మహారాష్ట్రపదము. చాలు నని యగ్ధము. ఇది ప్రళంసాగ్ధకమైన బాపురే నుండి యైనదికాదు.

తల్లి - తండ్రి - పురే - వీనియందలి యక్షరములు తెనుఁగుభాషలో నుండునవి గనుక నివి యాంధ్రవర్ణయుక్తములు.

తావు, తవర, పీనిలో నుండు రకారములు తెనుఁగుక్షరములలో లేవు గనుక నివి యనాంధ్రవర్ణయుక్తములు. (అనాంధ్రవర్ణము=ఆంధ్రవర్ణము కానిది.)

సూ॥ 2౪. శాస్త్ర నిషిద్ధము గ్రామ్యము.

లోకములోని జనులు మాటలాడుకొట్టములలో వ్యాకరణశాస్త్రవిరుద్ధ మైనది గ్రామ్యము. ఉ. మావూరికి నీ వెప్పు డొచ్చావు. వాండు వస్తాఁడా ఇత్యాదులు. ఇట్టిపదములు ప్రయోగమునకు యోగ్యములు కావు గనుక నింద్య గ్రామ్యము లని పేరు. గ్రామ్యభాష నిషిద్ధమైనవో దాని నేల చేర్చి యాంధ్ర భాష నాలుగువిధము లని చెప్పవలయునని కొందఱు బాలురు సందేహింతురు. ప్రతిశాస్త్రమందును గుణలక్షణము దోషలక్షణము గూడఁ జెప్పట యాచారము. అటు చెప్పి సదోష మగ్రామ్యమని వెంటనే యందుఁ జెప్పఁబడి యుండును. గుణవర్ణనముచేతనే దోషలక్షణము చక్కఁగ బోధపడదు. అన్య భాషావ్యాకరణములందు నిదియే సంప్రదాయము. గుణములు మూఁడు విధ

ములు - సత్త్వము - రజస్సు - తమస్సు - అని చెప్పి తమోగుణము కలవాడు లభోలోకముననుఁ జోడు రని వెంటనే చెప్పఁబడి యుండలేదా. వాడుక యందు గ్రామ్యము కన నగును గావున దాని నొకభాగముగ గ్రహించి దాని ప్రయోగము గ్రంథముల నిషేధింపఁబడినది.

గ్రామ్యములుగా నుండినను బెద్ద లిదివఱకే గ్రంథముల నుపయోగించినమాట లనింద్య గ్రామ్యములు. ఉ. కఱకంతుఁడు - ప్రాణగోష్ఠము.

గరకంఠభవము కఱకంతుఁడు - ప్రాణకుట్టకభవము ప్రాణగోష్ఠము. ఇవి గ్రామ్యములే కావనియుఁ దద్భవములనియుఁ గొందఱ యభిప్రాయము.

చిన్నయనూరిగారు కపిలగడ్డము - కపిలజడలుదాహరించుట ప్రమాదముననే. కపిలగడ్డము-కపిలజడ లనియే భారతమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడెను.

నూ॥ ౭౫. నామబిరుదంబులు లక్షణాతీతంబులు.

నామంబులు బిరుదులు లక్షణవిరుద్ధంబులుగ నున్నను వానిని సవరించి వ్రాయక యున్నదున్నట్లు వ్రాయవలయును. రామారెడ్డి - సీతారావు మాఱికారుఁడు. సుబ్బారాయఁడు. కృష్ణదేవరాయలు. వేంకటరాయశాస్త్రి.

నూ॥ ౭౬. నిందానుకరణంబుల గ్రామ్యంబు దుష్టంబు గాదు. అయ్యది కావ్యంబుల ననుచీతంబు.

నిందయందును, అనుకరణమందును వినోదార్థము గ్రామ్యముగా ప్రయోగింప నగును గాని యది యత్తమకావ్యంబుల నుంచఁచినది కాదు. అధివా కావ్యంబుల నుండుటొప్పు. చూ. వ్యాసపరిచ్ఛేదము. చంద్రశేఖర శతకము వేణుగోపాల శతకము, భాషీయదండకము సారంగపాణిపదములు లోపైన విట్టివ.

నూ॥ ౭౭. కవినం కేతితనుప్రసిద్ధ పదంబె ప్రయోక్తవ్యంబు.

మహాకవు లేర్పాటు చేసికొనిన ప్రసిద్ధమైన మాటలనే గ్రంథముల

నుపయోగింపవలయునుగాని వారివారి యిష్టప్రకారము కొండగుర్తులు పెట్టు
కొన్న పదము లుపయోగింపఁగూడదు.

ఉత్తమగ్రంథంబుల వ్రాయఁబడు పదము లంద్రప్రపంచమునఁ గల
యెల్ల యాంధ్రులకు నెల్లకాలము దెలియునవియై యుండవలయును. (చూ.
వ్యాసపరిచ్ఛేదము.)

నూ॥ ౭౮. అదోషంబున కప్రయుక్తమును దోషంబులేదు.

వ్యాకరణనిషిద్ధముగాని పదము పూర్వకవి ప్రయోగము గానరా
కున్నను బ్రయోగింపవచ్చును.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

సంధిపరిచ్ఛేదమునుబట్టి కర్థము: సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము మొదటఁ జూచుట బడినది. (చూ. ౨వ పుట.)

సంధిలక్షణము.

నూ॥ ౧. పూర్వపర స్వరంబులకుఁ బరస్వరం బేకాదేశం బగుట సంధి.

రెండుమాట లొకటిగాఁ జేయవచ్చుదు మొదటి మాటలోఁ గడపట నుండు అచ్చు పోయి దానికిబదులు రెండవ మాటయొక్క మొదట నుండు అచ్చు నిలుచుట సంధి యనఁబడును. ఉ. మేన + అత్త. న్ + అ = న, గనుక మేన + అత్త = “మే + న్ అ + అత్త.” దీనిలో మొదటి మాట కడపట నుండు ‘అ’ కారము పోయి మే + న్ + అత్త యని యుండఁగా, లోపించిన అకారము స్థలములో రెండవ మాటయైన - అత్త యనుదానిలో మొదటి అక్షరమైన ‘అ’ వచ్చి మే + న్ అ + త్త యని యేర్పడి న్ + అ = న అయి, మేనత్తయయ్యె. రాముఁడు + అతఁడు = రాముఁడ్ ఉ + అతఁడు. మొదటిశబ్దములోఁ గడపటి యచ్చు ‘ఉ’ పోఁగా రాముఁడ్ + అతఁడు. అ ‘ఉ’ యన్న స్థలములో ‘అతఁడు’ అనుదానిలోని మొదటి ‘అ’ రాఁగా, రాముఁడ్ అ + తఁడు = రాముఁడతఁడు యాయెను. ఇచ్చే రెక్కిననోట్ల గ్రహించునది. రాముఁడు + తలఁడనునోట రాముఁడ్ ఉ + త్ అ + లఁడు’ అని యుండుటవలన ఉ అ అను రెండవ్యును నడుమ క్ అనుపొల్లు వచ్చుటచే సంధిలేదు. వచ్చెక్ + అతఁడు = వచ్చె + న్ అ + తఁడు = వచ్చె + నతఁడు. ఇచ్చట న్ అ = న అయ్యెను గనుక సంధి కలిసెనని చెప్పవచ్చును. ఒక అచ్చుపోయి వేరొక యచ్చువచ్చిననే సంధి.

తేమఁగునందు అ, ఇ, ఉ అను మూఁ డచ్చులమీఁద నచ్చులు వచ్చిన పాత్రమే సంధి కలయును గాని తక్కిన యచ్చులమీఁద నచ్చులు వచ్చిన సంధి కలియుదు.

Vidya Prakashan - Kottayam.
అచ్చుంధి ప్రకరణము.
AYURVEDA PRACHINER

అ

సూ॥ ౨. *అత్తున కచ్చు పరమైనపుడు సంధి బహుళము.

మొదటిశబ్దము కడపట అకార ముండి దానికిఁ బరముగ (అనఁగా ప్రక్కగ అనుకొని) తేమఁగునందుఁ గల యేయచ్చు వచ్చినను సంధి బహుళముగఁ గలియును.

బహుళ సంధి యనఁగా నిత్య నిషేధ, నైకల్పికములును అన్యవిధములును గలది. (చూ. సంధి సూ. ౫? కడపట) నిత్యమనఁగాఁ దప్పక కలియుట; నిషేధ మనఁగాఁ గలియకయే పోవుట. నైకల్పిక మనఁగా సంధి కలసి యొక రూపము, కలయక యొకరూపము రెండు రూపములు గలిగియుండుట.

సూ॥ ౩. నామంబులత్తుది అకారమునకుఁ బరముగ శ్రేష్ఠార్థకంబులగు అన్నాదులును, ఆకును, బరమైనచో సంధి నిత్యము.

*అత్తు - ఇత్తు - ఉత్తు అనఁగా ప్రాస్వమైన అకారము - ప్రాస్వమైన ఇకారము - ప్రాస్వమైన ఉకార మని యర్థము. ఒక యక్షరమునకు 'త' షారమును జేర్చుట తపరకరణ మనఁబడును. అట్లు తకారమును జేర్చినచో దానికి ముందుండు నక్షరము ప్రాస్వమైనచో నానూత్ర మప్రాస్వాక్షరము ననే యుపయోగించును. దీర్ఘమైన దీగ్ధమునకే. అత్తు అన్నందున ప్రాస్వమైన అకార మని యర్థము. ఈ సూత్రము దీగ్ధమైన 'అ' కారమున కన్వయింపదు.

అన్న - అయ్య - అక్క - అమ్మ - అప్ప - అయి - అప్ప - అరుసు
ఇవి యన్నాదులు. ఉ. రామన్న, సోమయ్య, భీమక్క, రంగయ్య, రామప్ప,
సీతాయి, చింతాకు, పాన్నాకు ఇత్యాదులు. చింతయాకని యొకడు పలికెడి
గాని యది మనోజ్ఞముగాదు.

సూ॥ ౪. స్త్రీవాచక, తత్సమ, సంబోధ, నావధారణంబు
లకు సంధి లేదు.

మొదటిశబ్దము కడపట అకార ముండినను, ఆశబ్దము స్త్రీవాచకము.
గానో, తత్సమముగానో, సంబోధనాంతముగానో, అవధారణార్థకముగానో.
(ఏవార్థకము చూ. సంజ్ఞ సూ. ౩౮ - కళలు.) యుండిన సంధి లేదు.

సంధి లేనిచో యడాగమం బగు.

యడాగమము = యట్ + ఆగమము = 'యే' ఆగమము గా
వచ్చు నని యర్థము. యట్ అన్నందున 'యే' అనునది రెండవ
శబ్దము మొదట వచ్చునని యర్థము.

ఉ. స్త్రీవాచకము - అమ్మ + ఎక్కడ = అమ్మ యెక్కడ. (అమ్మ + యే ఎక్కడ)

తత్సమము - హంస + ఏది = హంస యేది. (హంస + యే ఏది)

సంబోధనము - చెలువుండ + ఇటరమ్మ = చెలువుండ యిటరమ్మ.

అవధారణము - రాముండ + అతడు = రాముండ యతడు.

వెల + అలు = వెలయాలు. ఇచ్చట వెల యనుశబ్దము స్త్రీవాచకము - తత్స
మము - సంబోధనాంతము - అవధారణార్థకము గానున్నను సంధి లేమిడి
గారణము బహుళ మని మీఁది ౨-వ సూత్రమునుఁ జెప్పటచే. బహుళ
మని చెప్పినచోట మఱిొన్ని మాటలుంటులు గలుగును.

అన్యత్ర సంధి వైకల్పికము.

అనఁగా నిత్యసంధి సంధి నిషేధము గల చోటులఁగాక తక్కినస్థలముల
రెండూ రూపము లుండును.

ఉ. మేన + అత్త = మేనయత్త (సంధిగలయక) - మేనత్త (సంధిగలసి)
 పుట్టిన + ఇల్లు = పుట్టినయిల్లు - పుట్టినిల్లు.
 ఉండిన + అతఁడు = ఉండినయతఁడు - ఉండినతఁడు.
 చేయక + అనియె = చేయకయనియె - చేయకనియె.
 నూట + ఒక్కటి = నూటయొక్కటి - నూటొక్కటి.
 వెల్ల + ఏనుఁగు = వెల్లయేనుఁగు - వెల్లెనుఁగు.

ఇ

సూ॥ ౫. ఇకారాంత నామవాచకంబులకు శ్రేష్ఠార్థకంబు
 లైన అన్నాదులు పరము లైనపుడు సంధి ప్రాయికంబు.

ఉ. లక్ష్మీ + అమ్మ = లక్ష్మమ్మ; రుక్మిణి + అమ్మ = రుక్మిణమ్మ; జానకి + అమ్మ =
 జానకమ్మ; దాసరి + అయ్య = దాసరయ్య, కోమటి + అక్క = కోమటక్క. రెడ్డి =
 అయ్య = రెడ్డయ్య. అమ్మజి + అమ్మ = అమ్మజమ్మ ఇత్యాదులు.

ప్రాయిక మనుటచే అమ్మజయమ్మ యనియు రూపంబు గలదు.

సూ॥ ౬. తత్సమంబులకుఁ గొండాకచో సంధి చూపట్టెడి.

పరమాత్తందురు. (వరాహపురాణము): గంగసుకాసే. (ఆముక్తమాల్యద.)
 పుటార్చిడఁగరాదు. వసు. భారతాది ప్రామాణిక గ్రంథంబుల నిట్టివి లేవు.

ఇకారమునకు నిత్య, నిషేధ, వైకల్పికసంధులు గల సందర్భములు
 ౭ మొదలు ౯ వఱకుఁ గల సూత్రంబులఁ జెప్పఁబడినవి.

సూ॥ ౭. మధ్యమపురుషమున ఇకారమునకు సంధి నిత్యము.

ఉ. సేవించితివి + అచ్యుతుని = సేవించితి వచ్యుతని, సేవించితిరి + అచ్యు
 తుని = సేవించితి రచ్యుతుని. సేవించితివి ఇది మధ్యమ పురుషక్రియ. ఓడ
 పట 'ఇ' గలది. దానికి 'అచ్యుతుని' లోని 'అ' పరమాటచే సంధి నిత్యము.
 సేవించితివి అచ్యుతుని' ననుట తస్య.

మధ్యమపురుష మనుటచే

ప్రథమోత్తమపురుష బహువచనంబుల సంధి వైకల్పికము.

‘అచ్చుపరంబగునపు’ డనునది యధ్యాహార్యము.

i. ప్రథమపురుషము బహువచనము. ఉ. వచ్చిరి + అసురులు = వచ్చిరి
అసురులు - వచ్చిరి యసురులు.

ii. ఉత్తమపురుషము బహువచనము. ఉ. వచ్చితిమి + ఇచటికి = వచ్చితి
మిచటికి, వచ్చితిమి యిచటికి. (చూడు సంజ్ఞ సూ. ౩౮.)

సూ॥ ౮. ఏమ్యాదుల ఇత్తునకు సంధి వైకల్పికము.*

ఏమి మటి, కిసస్తి, (వస్త్రీవిభక్తి ‘కి’ వర్ణకము.) అది, అవి, ఇది, ఇవి,
ఎది, ఎవి, ఏది, ఏవి, ఇవి ఏమ్యాదులు - ఇది యాకృతి గణము.

* ఏమ్యాదులు = ఏమి మొదలైనవి. ఆకృతిగణము = ఇక్కడఁ జెప్పఁ
బడిన యేమ్యాదులే గాక యిట్లు వైకల్పికసంధి గల ఇకారాంతపదములు మఱి
కొన్ని యిందుఁ జేరుచున్న వని యర్థము. అవి యేవన.

ఆనతి + ఇచ్చు = ఆనతిచ్చు. ఇట్లు మగనాలు - బండెడ్డు - పెండ్లాడి -
పెండుంగరము - పైఁడందెలు - అఱువదాఱు - మనవేటికి - ఇత్యాదులు -
అరఁటి + ఆకు = అరఁటాకు - ఇట్లు మామిడాకు - అవిసాకు - మొగలాకు - వావి
లాకు - రావాకు - మఱ్ఱాకు - ఇత్యాదులు సంధి గలసినచోటుల శుద్ధమైన ఆకా
రస్వరముగాక యశ్రుతి ధ్వనిచ్ఛాయ దోఁచెడి - అట్టి యక్షరస్వర మాంస్ర
భావయందు లేమి నట్టిసంధులు నిషేధింపఁబడియె - అట్లు లుండియు మఱ్ఱాకు
మొగలాకు - తాటాకు అని ప్రయోగంబులఁగనంబడెడి. ఇట్టి భిన్నస్వరము
పుట్టమిచ్చే గాఁబోలు రానురాజభూషణుఁడు “పల్లనపుటాగ్నిహగంగాను”
అని తత్సమంబుల మీఁది ఇకాతమునకు సంధి గల్గిపెను - కొంచె టిట్టి సంధులఁ
గొనియాడెను.

ఉ. అది + ఎవతె = అదివతె - అది యెవతె. ఏమి + అంటివి = ఏమంటివి -
ఏమి యంటివి. వానికికొ + ఇచ్చె = వానికి నిచ్చె నిత్యాదులు.

సూ॥ ౯. క్షార్థకంబైన ఇత్తునకు సంధిలేదు. *

క్షార్థకముయొక్క కడపట నుండు 'ఇ' కారమునకు సంధిలేదు. సంధి
లేనిచో యథాగమం బగు. చూ. సంధి. సూ. ౪.

చూచి + ఆడెను = చూచియ్ ఆడెను = చూచియాడెను. చూచాడెను
అనట తప్పు.

సూ॥ ౧౦. ఉత్తునకు సంధి నిత్యము.

ప్రథమావిభక్తి, సమాపకక్రియ మొదలగువాని కడపటి ఉకారమున
కచ్చు పటం బగునపుడు సంధి నిత్యము. ఉ. రాముడు + అతడు = రాముఁ
డతడు. రాఁడు + అతడు = రాఁడతడు. కూరుచు + ఉండు = కూరుచుండు -

సూ॥ ౧౧. ప్రథమేతరవిభక్తి, శత్రుర్థక చువర్ణంబులం గల
ఉత్తునకు సంధివైకల్పికము.

i. ప్రథమావిభక్తిగాక మిగిలిన విభక్తులయందు 'ఉ' కడపటం గల
ప్రత్యయములు అనఁగా, ను, కొఱకు, కు, అందు, ఇందు, ఎందు, వీని కడపటి

*అందిమ్ము - తూఁగాడు - చెప్పంపఁడే! ఇవి క్షార్థకేత్తునకు సంధి
గల దనుటకు లక్ష్యములుగఁ గొందఱు చెప్పెదరు. అందు + ఇమ్ము = అందిమ్ము.
ఇది శబ్దవల్లవము. తూఁగు + అడు = తూఁగాడు ఇదియును శబ్దవల్లవమే.
చెప్పింపఁడే సరియైన పాఠము. ఇట్లులే 'వెఱచిట్లు' సరికాదు. వెఱనిట్లు అని
సరియైన పాఠము.

నిలుచున్నవార డి గ్రామము నిలుచు + ఉన్నవారడనియే పదవిభాగము -
నిలిచి + ఉన్నవార డని సంధి విడఁదీయ వలను వడదు. నిలిచున్నవారడని
సూచములేదు. అంతనుండవుడు - ఇచ్చట 'ఉండి' క్షార్థకముగాదు. అవ్య
యము-కళ; పండున్న పులి - పండు + ఉన్న = పండున్నయని పదచ్ఛేదము.

ఉకారమునకును ఉ.నన్ను + అడిగె = నన్నడిగె - నన్నునడిగె. నాకొఱకు + ఇచ్చె = నాకొఱకిచ్చె - నాకొఱకునిచ్చె.

ii. శత్రుక 'చు' వర్ణకమునం దుండు 'ఉ' కారమునకును సంధివైకల్పి కము. శత్రుక 'చు' వర్ణమునకే వర్తమానార్థక 'చు' వర్ణమనియుఁ జేరు. ఉ పోవుచు + ఉన్నాడు = పోవుచున్నాడు, పోవుచునున్నాడు. అచ్చుతో అచ్చు కలియునపుడు నడుమనున్న ద్రుతంబునకు లోపంబు.

సూ॥ ౧౨. రూపాంతరమందు ద్వితీయము గలిగినశబ్దముల 'ఉ' కారమున కచ్చు పరమైనపుడు సంధిలేదు. ఉ. కను - కన్ను; మిను - మిన్ను; మును - మున్ను; నను - నన్ను; మము - మమ్ము; అని రూపాంతరములు. కావున కన్ను + అదరె = కన్నదరె యని చెప్పవచ్చునుగాని కను + అదరె = కనదరె అని చెప్పరాదు.

సూ॥ ౧౩. వాక్యవిరామంబున సంధి లేమి దోషంబు గాదు.

వాక్యము విరామము (=ముగియక) అయినపిన్నిట వెనుకటియచ్చుతో సంధి గలుపకుండినను దవ్వుగాదు. వాక్య మనఁగాఁ గర్త, సమాపకక్రియ, గలిగి సంపూర్ణమైన యర్థముగల శబ్దసమూహమునకును, వద్యములయం దొక్కొక్కపాదమునకును చేరు. ఉ. రాముఁడు మంచివాఁడు. అతని నమ్మిన వారికి మేలిచ్చును. ఇచ్చట "రాముఁడు మంచివాఁడు" అనునది కర్త లో నైనవి గల శబ్దసమూహము. అర్థము సంపూర్ణముగఁ గలదైయున్నది. కావున దీనికి వాక్య మని పేరు. ఈవాక్యమునఁ గడపటిశబ్దమైన 'వాఁడు' ఉకారాంతము. దానికి 'అతని' అను మాటలోని 'అ' పరమైనది. అయినను సంధి కలుపక వ్రాయఁబడినది. వాక్యము కడపటఁ గావున నిది తిప్పగాదు.

‘రాముఁ గొల్చినంత రాజిల్లు సుఖములు ! అతఁడు భక్తతాపహారి యగుట.’ ఇది సగము పద్యము. అందు ‘రాముఁ గొల్చినంత రాజిల్లు సుఖములు’ అనునది యొకపాదము. దీనికి వాక్య మని పేరు. కావున దానికి ‘అ’ పరమైనను సంధి కలియలేదు. ఈ రెండుసంవర్గములయందు సంధి కలిపినను గలుపకున్నను సరియే. సంధి కలియనవ్వు డితరమైన యచ్చులకువలె ‘య’ రాదు.* ఆవలిపాద మచ్చుతోనే ప్రారంభింపవలయును.

*వెం. వ్యాకరణమున ‘ఉకారమునకు’ అనునది యనావశ్యకము. ఏ యచ్చునకుఁగాని, హల్లునకుఁగాని యచ్చు పరమైనను వాక్యవసానంబున సంధి కలువకుండుట తప్పుగాదు.

ఎఱ్ఱా ప్రెగడవారి నృసింహపురాణమున

చం. పాలువుగ నెల్లనాఁడు నుడి వోవక పెల్లంగఁబూచు తీవెలకొ,
దెలుపులు మీటి తోయనిధితీరవనంబులు చూడ్చి కెప్పుడుకొ, ఎలమి
యొనర్చు వేల్పు లచలేంద్రునిఁ గవ్వముచేసి తెచ్చుచో ఆ. ౧. ప. ౩౫.

అందే ఉ. ఎందును బుప్పుసారభను, యెందును మందమరాళ ర్ఘంకృ
తులొ, ఎందును సాంద్రపల్లవము.....ఆ. ౨. ప. ౬౨.

విన్నకోట పెద్దన్న కావ్యాలంకార చూడామణి.

తే. ఇట్టి యుద్ధీపనవిభావహిత వినోద | విభవములఁబొందుఁ జాళుక్య
విశ్వభుండు | అలరువిల్పవిభంగి జయంతు లీల. ౧-ఉల్లాసము ప. ౨౭.

తే. తనరు శృంగార హాస్యకాంతములుఁ గృపయుఁ, బొనరు మాధు
ర్యమునకుఁ జెప్పట గుణంబు, అపభ్రతము రౌద్ర వీరభయానకములు.

తే. అర్థి నేవించి రొకకొండ అప్పరసలు, అవుడు రెండవ కైలాస
మనఁగఁ బరఁగె. భీమఖండము. ఆ. ౫. ౪౮-ప.

కం. అర్థకపాలముగేలను, నర్థవికాసార్థభౌము - డొదల నెడమకొ -
అర్థాంగలక్ష్మి గౌరయ. భీమఖండము. ౫-ఆ. ౧౩౦ ప.

ఈ పరిచ్ఛేదమునకు మొదట అ, ఇ, ఉ అను నచ్చులకుఁ నగు నిర్ణయములైన యచ్చులకు శ్లంధి లేదని చెప్పఁబడినది. ౧౪-౧౫ సూత్రములు దాని కవవాదములు.

సూ॥ ౧౪. అంద్వంతావగాగమంబులం దప్ప నవదాది స్వరంబున కచ్చు పరంబగునపు డన్ని యచ్చులకు సంధి నిత్యము.

అందు+అంత+అవక్+అగమంబులు=అంద్వంతావ గాగమంబులు - 'అవ' యని చెప్పక 'అవక్' అని చెప్పట 'అవ' యనునది యొకశబ్దమునకుఁ గడవటం జేర్చఁబడు నని సూచించుటకే. ఎనిమిది+అవ=ఎనిమిదవ. ఇట్లులే 'క్', అనునది సుగాగమము టుగాగమము ముగాగమము లోనగువానియందుఁ గాన నగు. అప్పుడును నీరీతి నే యర్థము గ్రహించునది. అపద మనఁగా నామవాచకము క్రియ గానిదై యర్థములేనిమాట. ఎందు-

కం. అవ్యిబుధజగతిలోపలఁ, గ్రొవ్వువడిగి సురగణంబు తోభము నొందెక్, ఇవ్యిధమున నుత్పాతము. అని నాచనసోముని. ఉ. హరి. ౬, ఆ. ౧౫౯-వ.

తే. అసలుఁ డక్కఱఁ డసురేశుఁ డభిరాజు | అనిలుఁ డడ్డేశుఁ డలిక లోచనుఁడు గొలువ. వసు. 3-ఆ. ౫౮ వ.

ఇత్యాది ప్రయోగములబట్టి యర్థము ముగిసినను ముగియకున్నను బాదాంతమైనచో విసంధిదోషము లేదనియు 'ఈ కవ్యజ్ఞయతిసేషము చేకొని యున్నాఁడు ఇదిగో' యనునట్లు లర్థము ముగిసినను పాదమధ్యమున విసంధిగ న్రాయ రాదనియు నేర్పడుచున్నది. కందమున సగముపద్యము సీసపద్యంబున నెనిమిదిగణములు గల పెద్దపాదము పాదమనఁబడును గాని ౪ గణములు గల మొదటిపదము పాదమనిపించుకొనఁబడదు. 'వసితాలపల పాలి పంధాన నంబవు, ఎలుక పిల్లవు నైరు లెదురునవుడు' అని చెప్పఁగాను.

ఇల్లు-ఇత్యాదులు. అందు-అంత-అవ యనునవి పరంబులైనప్పుడు తప్ప దక్కిన యుపసంబులు పరంబు లైనప్పుడు సంధి నిత్యముగ నగు.

బార+ఎడు=బారెడు - తూము+ఎడు=తూమెడు, గోసె+ఎడు=గోసెడు; ఆర్థ+ఇంచు=ఆర్థించు; నిర్జి+ఇంచు=నిర్జించు. ఇట్లు రంజిల్లు - చేసెడు - చేసెడి ఇత్యాదులు.

రాముల+అందు = రాములందు - రాములయందు. (నూ. సంధి ౨)

ఎనిమిది+అవ = ఎనిమిదవ - ఎనిమిదియవ. (నూ. సంధి ౩)

గంప +అంత = గంపంత - గంపయంత. (నూ. సంధి ౨)

ఇట్లు అందు - అంత - అవ పరమైనపుడు రూపంబులు గ్రహించునది.

నూ॥ ౧౫. ఏసి పరమైనపుడు సర్వప్రాణులకు సంధి నిత్యము.

ఉ. గంపెడేసి-నాలుగేసి-పదేసి-ఎంతేసి-ఇత్యాదులు. పదియేసియను శ్రీనాథప్రయోగము ఛందో నిర్బంధమునలైన ప్రాథమ్యయోగము.

ఏసి యనునది పరిమాణార్థంబున వచ్చును.

నూ॥ ౧౬. దీర్ఘాచ్చునకు సంధి లేదు.

దీర్ఘమైనయచ్చునకు అచ్చుపరంబగునపుడు సంధి లేదు. సంధి లేనపుడు “య్”కార మాగమముగ వచ్చును. (చూ. నూ. ౨)

మా+ఊరు=ఇచట మా=మ+ఆ - ఆకారము దీర్ఘాచ్చు. (సంజ్ఞ. ౯ నూ. చూడు.) కావున సంధి లేదు. సంధి లేకపోగా ‘మా + య్ ఊరు అని య్ ఆగమము వచ్చెను. య్+ఊ=యూ’ అనియాయెను. ‘మాయూరు.’ అని రూప మేర్పడెను. ఇట్లు మీయిల్లు లోనైనవి.

నూ॥ ౧౭. అచ్చున కామ్రేడితంబు పరంబగునపుడు సంధి లేదు. తరుచుగ నగు.

ఒకమాటను రెండుమాటలు లుచ్చరించినచో రెండవసారి యుచ్చరించిన శబ్దమునకు ఆప్రేడిత మని వ్యాకరణమున సంజ్ఞ, వ్యాకరణమున సంజ్ఞ యనుటచే వ్యాకరణమునఁగాక తక్కినచోటులఁ జెప్పవలెను డొకమాట ౨-౩ మాటలు లుచ్చరించినయెడల మొదటిదానికిఁ గాక తక్కిన ప్రతిశబ్దమునకు, ఆప్రేడిత మని పేరు గలదు. ఉ. ఔర+ఔర. రెండవ 'ఔర'కు ఆప్రేడిత మనిపేరు. కొందఱు 'ఔరార' యాప్రేడిత మందురు. అది సరిగాదు. ఔర + ఔర యనునపుడు 'ఔర' యను మాట రెండుసారు లుచ్చరింపఁబడినది. రెండవ 'ఔర' మొదటి 'ఔర'లోని కడపటియక్షరమైన రకారము మీఁద నుండు 'అ' అను అచ్చునకుఁ బరమైనది. కాబట్టి సంధి గలసి 'ఔరార' యని యయ్యెను. సంధి ౧ నూ. ప్రకారము 'ఔర యార. గానేరదు.' ఇట్లులే.

ఓహో+ఓహో=ఓహోహో; ఆహ+ఆహ=ఆహాహా;

ఎట్టూ+ఎట్టూ=ఎట్టెట్టూ; ఔర+ఔర=ఔరార.

సూత్రమునందు నిత్యముని చెప్పక తఱుమగనని చెప్పట చేత ఏమి + ఏమి=ఏమేమి - ఏమియేమి యనియు నగును. ఏమి ఏమ్యాదులలోఁ జేరినది కావున. ఏగి+ఏగి=ఏగియేగి యనియే యగును. క్షాన్ధకముగావున సంధి నూ. ౯ ప్రకారము సంధి లేదు.*

స్వరలోప ప్రకరణము.

నూ॥ ౧౮. హల్లు పరమైనపుడు ఏని లోని ఇకారమునకు లోపము వైకల్పికము.

*సూత్రము తక్కిన అచ్చసంధి నిషేధ సూత్రముల కపవాదమైనట్లు క్షాన్ధకకారసంధి సూత్రమునకు నపవాదమని యందురు. ఎఱింగెఱింగి యని భాగవతమునఁ బ్రయోగము. ఎఱింగి యెఱింగి యని భారతము.

ఉ. వచ్చెనేని చూచెద. ఇకారము లోపించినపుడు వచ్చెనేన్ జూచెద-వచ్చెనేజూచెద. పరుషముగాక యితర హల్లు పరమైనను 'ని' వైకల్పికముగ లోపించును. ఉ. ఎండేని డెందము-ఎండే డెందము-ఎండేన్ డెందము

నూ॥ ౧౯. 'ను' వర్ణము కడపటఁ గల ధాతువులకు శత్రుర్థక 'చు' వర్ణము పరమైనపు డా 'ను' వర్ణము లోని 'ఉ' కారమునకు వైకల్పికముగ లోపము.

ఉ. అను, విను, ఇట్టివి 'ను' కడపటఁ గల ధాతువులు. వీనికి శత్రుర్థక 'చు' వర్ణము పరము కాఁగా అనుచున్ వినుచున్ అని రూపము లేర్పడెను. అప్పుడు 'ను' (న్ ఉ) లో నుండు 'ఉ' పోఁగా 'న్' మిగిలి అన్చు, విన్చు, అని యేర్పడి అన్చు, విన్చు అని యాయెను. ఇట్టికొన్నిశబ్దంబులలో నుండు 'న్' బదులు నిండునున్న వైకల్పికముగ వచ్చును. అన్చు, అంచు-విన్చు, వించు. చనుచు, చంచు అని లేదుగాని పూనుచు, పూన్చు, పూంచు అని కలదు.

నూ॥ ౨౦. అది అవి శబ్దంబుల యత్తునకు వృత్తిని లోపంబు బహుళంబు.

ఏకబ్దమునకైనను అది, అవి యనుశబ్దములు పరములై సమాసములు కాఁగా అది, అవి లోని మొదటి అకారము బహుళముగ లోపించును. ఉ. చిన్న + అవి. దీనిలో 'అది' లోని అకారము పోఁగా చిన్న + ది మిగిలి 'చిన్నది' యయ్యెను. అకారము లోపింపనపుడు సంధి ౨-వ నూత్రము ప్రకారము చిన్నయది యని యగును. ఇట్లే నా + అవి-నావి, నాయవి మొ. (చూ. సంధి. నూ. ౧౬.)

ఉకారాంత తద్ధర్మవిశేషణములమీఁద లోపంబు లేదు. ఉ. వచ్చునది-వచ్చునవి. ఇకారాంత తద్ధర్మవిశేషణములమీఁద లోపము నిత్యము. ఉ. వచ్చెడిది-వచ్చెడివి.

సూ॥ ౨౧. ఆచ్ఛికంబులఁ బదమధ్య ను - లు - డు - రు - లు
యుత్పంబునకు లోపంబు బహుళంబు.

అచ్చతెలుఁగు పదంబుల నడుమ-ను-టు-డు-రు-లు-లున్నయెడల
వనియం దుండు ‘ఉ’ కారమునకు బహుళముగ లోపము. ఉ. మినుప=
మిన్ + ఉ + పు = మిన్ + పు = మిన్ను. ఇట్లు-కినుక కిన్న; కానుక-కాన్న;
చిలుక=చిల్క; కాలవ=కాల్వ; ఆడుగు-ఆడ్గు; కడుపు-కడ్డు; పెరుగు-
పెర్గు; గాడుపు-గాడ్పు; కూరుకు-కూర్కు; పునుక - పున్న; చిలుకు-చిల్కు.
మురుపు-మర్పు; దొరుపు-దొర్పు; తెలుఁగు-తెల్గు; తెనుఁగు-తెన్గు; చలుపు-
చల్పు; మడుఁగు-మడ్గు. ఆడుగు-మడుఁగు-శబ్దంబుల నీలోపములేదని కొందఱు
అనిరి కాని “ఆడుగడ్డునకు మాధవానుచింతనసుధా” యని భాగవతంబునను
“మువ్వుడ్లు పుష్కరంబునకు” నని పాండురంగ మాహాత్మ్యంబునను బ్రయోగం
బులు గలవు.

సూ॥ ౨౨. ఇట్టిలోపం బొకానొకచో నితరస్వరంబులకుఁ
బ్రయోగంబులఁ జూపట్టు.

ఇట్టిలోప మనఁగా నచ్చతెలుఁగు పదంబుల నడుమనుండు అచ్చ
లోపించుట. ఒకానొకచో = ఎంచేసి - ఇతరస్వరంబులకు = మీఁదఁ జెప్పఁ
బడిన ఉకారమునకుఁ గాక తక్కిన-అ-ఇ-యచ్చులను-మాపట్టు=కనఁబడు.
అనఁగా-చూడికి-ఇచ్చటఁ బదమధ్యంబుననుండు ‘డి’ వర్ణము మీఁద ఇ (జ్ +
ఇ) లోపించి చూడ్కియని యగును. ఇట్లు కోరికి-కోర్కి; ఉనికి=ఉన్కి;
అగడిత-అగడ్త; కలికి-కల్కి; ములికి-ముల్కి; బుడిపి-బుడ్పి; పొలఁతి-పొల్తి
మెలఁత-మెల్త-ఇత్యాదులు. కోరికె కోర్కె. యను శబ్దములు లేవు.

సూ॥ ౨౩. ఏ యక్షరంబు మీఁది యే స్వరంబునక్షేప లో
పం బెంచేసి మహాకవి ప్రయోగంబులఁ గాననయ్యెడు.

ఎయిడికొనుము = ఎయిడికొనుము; చెయిది = చెయిది; చెయ్యపులు = చెయ్యపులు; ఉంగరము-ఉంగ్రము; అదురుచు-అద్రుచు; ఎదురుచు-ఎద్రుచు; పదురుచు-పద్రుచు; విదురుచు-విద్రుచు; చిదురుపలు-చిద్రుపలు; కదురుచు-కద్రుచు; కుదురుచు-కుద్రుచు; ఇగురుచు-ఇగ్రుచు; ఇందు అద్రుచు మొదలు గాఁగలశబ్దంబులందు సంయుక్తాక్షరమునకుఁ బూర్వాక్షరము గురువు కాదు.

సూ॥ ౨౮. అబ్బురాదులం దుత్వంబునకు లోపంబు విభావ నగు.

అబ్బురము-అబ్రము. ఇచ్చట అబ్ + బ్ + ఉ + రము. ఇచ్చట ఉత్ప ము లోపింపఁగా అబ్ + బ్ + రము అని మిగిలె. అబ్బరమని రూపము లేదు గాన ఉకారమునకు ముందుండు, బ్, లోపించిన అబ్రమయ్యె. అనఁగా ఉత్పముతోడి హల్లునకే లోప మని యర్థము. ఇట్లు అవ్వడు-అవు; ఇవ్వడు-ఇవు; ఎవ్వడు-ఎవు; కవ్వరము-కవ్రము; చవ్వడు-చవు; నెత్తురు-నెత్తు.

సూ॥ ౨౯. పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిన ను - లు - రు - ల యుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు. ఉ. మ్రానుపడు - మ్రాన్నడు.

పదములకొన నుండుసంయుక్తములు గానట్టి ను-లు-రు-లకు హల్లులు, అవసానములు పరమైనప్పుడు, అందలి ఉత్పమునకు లోపము బహుళంబుగ నగు. ఉ. మ్రాను ఈశబ్దముకడపట 'ను' ఉన్నది. దీనికి "పడు" పర మయ్యెను. ప-హల్లుకావున మ్రానుపడె=మ్రాన్ + ఉ + పడె. ఉకారము లోపించి మ్రాన్ పడె-మ్రాన్నడె నని యయ్యె. ఇట్లు వత్తురు వారు-వత్తు ర్బారు; కారు కొనియె-కార్కొనియె; కనుమొఱుగు-కన్మొఱుగు; మను కొను-మున్కొను-అవసానమందు మనుముక-చేతుల్-వత్తుర్-ఇత్యాది.

కనుఁగొను-వెనుఁబడు-వెనుఁబాటు ఇత్యాదులందు కన్మొను-వెన్నడు-వెన్నాటు-అనిరూపంబులు. కనఁబడు-కన్నడు అనియుఁ గలదు.

కళాసంధి ప్రకరణము.

కళల కచ్చులు పరమైనపుడు సంధి గలయువిధ మింతవఱకుఁ జెప్పఁబడినది. ఇఁకఁ గళలకు హల్లులు పరమైనపు డగుమార్పులు చెప్పఁబడును.

నూ॥ ౨౬. ప్రథమలమీఁది పరుషములకు గ-స-డ-ద-వలు బహుళంబుగ నగు.

వాఁడు	కొట్టె	వాఁడు కొట్టె-వాఁడు గొట్టె.
మనము	చూచితిమి	మనము చూచితిమి.
		మనము నూచితిమి.
నీవు	టక్కరివి	నీవు టక్కరివి - నీవు డక్కరివి.
పాలు	త్రాగుము	పాలుత్రాగుము-పాలుద్రాగుము.
అతఁడు	వలికె	అతఁడువలికె-అతఁడు వలికె.
		ఇత్యాదులు.

‘ప్రథమ’ యని చెప్పక ‘ప్రథమల’ యని చెప్పటచేతఁ బ్రథమావిభక్తి మీఁదనే గాక కళలుగానుండు నవ్యయంబులు మీఁదను, కళలుగానుండు క్రియలమీఁదను పరుషములు గ - స - డ - ద - వ - లగునని భావము.

అప్పుడు - ఇప్పుడు - ఎప్పుడు - నిత్యైకవచనాంతంబు లగునవ్యయంబులు. ఏమి యనునదియును అవ్యయము.

అప్పుడు + కదలె = అప్పుడు కదలె - అప్పుడు గదలె. ఏమి చెప్పితివి = ఏమిచెప్పితివి - ఏమిసెప్పితివి - ఇత్యాదులు. రావు - ఇది కళయగు క్రియ - రావు + కదా = రావుకదా - రావుగదా. బహుళ మని చెప్పటచేఁ గొన్నియెడల నీమార్పు లేదు. రాకొమరుఁడు - ఇత్యాగులం దప్పు నేకాక్షరంబుమీఁది పరుషములు గ స డ ద వ-లగు.

నూ॥ ౨౭. తెలుఁగులమీఁది తత్సమశబ్దంబుల క-చ-ట - త-వ - లకు గ-స-డ-ద-వ-లు రావు.

దేశ్యములు - తద్భవము లగుశబ్దములకుఁ దత్సమశబ్దములలోని కచట తపలు పరములైనపుడు వానికి మాటగ గనడదవలు రావు. ఉ. అతఁడు + కరుణించె - అతఁడు కరుణించె నని చెప్పవలయును. అతఁడు గరుణించె నని చెప్పరాదు.

వాఁడు	చతురుఁడు	=	వాఁడు చతురుఁడు.
అది	టంకృతి	=	అది టంకృతి.
ఇది	తథ్యము	=	ఇది తథ్యము.
ఏది	వధ్యము	=	ఏది వధ్యము.

ఈ మాత్రముల సారాంశ మేమన.

మొదటి శబ్దము. రెండవ శబ్దము.

తత్సమము.	తత్సమము.	} గానుండ్చిన కచటతపలు గనడదవ లుగా బహుళముగా మాటును.
తత్సమము.	తెలుఁగు.	
తెలుఁగు	తెలుఁగు.	
తెలుఁగు	తత్సమము.	మాఱదు.

నూ॥ ౨౮. భిన్నపదప్రథమల మీఁది పకారమునకు 'వ' కారాదేశంబు ప్రాసంబున నిత్యంబు. యత్థిస్థానంబున నిషేధంబు. తక్కినయెడ వైకల్పికంబు.

ఉ. పెంపు + పరీక్షింపమొ = పెంపు పరీక్షింపమొ - నిత్యమనుటచేఁ దెలుఁగుపదంబు మీఁది తత్సమ 'ప' కారము పకారముగఁ బ్రాసస్థానంబున మాటును. నూత్రము 'ప' కారము గుఱించి మాత్రము చెప్పినను దక్కిన పరుషంబులును గనడదవలగ మాటును. ఉ. ఇట్లు దపంబుచేయుచుండుదు - సీరల్లోపించిన. భూసుతక్తి బ్రాహ్మణుఁడు పుట్టినతోడనవుట్టు అని సాధు పాశము. పనిలేని నెఱుసులు పట్టించొడఁగె. హరి. ద్వి.

ద్రుతసంధి ప్రకరణము.

సూ॥ ౨౯. ద్రుతప్రకృతికమున కచ్చు పరంబగునపుడు లుక్సంశ్లేషంబులు లేవు.

చూచెన్ + అతఁడు-ఇచ్చట 'చూచెన్' అనునది భూతార్థకృత్య - ఏకవచనమునందుండుటచేత ద్రుతప్రకృతికము. దీనికి అచ్చు పరమైనది, దీనియందు నకారము లోపింపఁజేసి చూచె+అతఁడు=చూచతఁడు అనికాని జూచె యతఁ డనికాని వ్రాయరాదు.

చూచెన్నతఁ డనియు వ్రాయరాదు. ఇట్టి ప్రయోగము పూర్వకవి గ్రంథముల నెందేని కలదుకాని యది యనుసరణీయముగఁ దోచును.

సూ॥ ౩౦. ఇఁకాదుల కచ్చు పరంబగు నపుడు సంధి వైకల్పికము.

ఇఁక - ఇఁగ - ఎట్టకేలకు - ఇవి ఇఁకాదులు. ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లని సంజ్ఞాప్రకరణంబునఁ జెప్పఁబడెను. (సూ-సంజ్ఞ-సూ. ౬- vii) ఈమూఁడు శబ్దములకు అచ్చుపరంబగునపుడు సంధి వైకల్పికము - ఇఁకన్ + ఏమి=ఇఁకనేమి (సంధిరానిరూపము. చూ-సంధి - సూ. ౨౯.) ఇంకేమి = సంధికలసినరూపము. (సంధి సూ. ౨.) ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రుగఢ సూత్రము చొప్పునను ద్రుతప్రకృతికములకు వైకల్పికసంధి గలదు. ఈ రండును ౨౯-వ సూత్రమున కవవాదములు.

ఇఁక ద్రుతప్రకృతికములను పాల్గొని పరమైనప్పు డగుమార్పులు చెప్పఁబడును.

సూ॥ ౩౧. ద్రుతప్రకృతికము మీఁది పరుషములకు సంధి లేదు లగు.

ద్రుతప్రకృతికమునకు క, చ, ట, త, ప, లు పరమైనచో వరుసగా నానికి గ, జ, డ, ఢ, బ, లు నిత్యముగ నాదేశము లగును. ఉ. చూచెను + గంజాక్షుఁడు - చూచెను అను ద్రుతప్రకృతికములోని 'ను' అను ద్రుతము నకు 'క' యను పరుషము పరమైనందున నీ నూత్రముప్రకారము 'క' కు బదులుగ 'గ' ఆదేశమయి 'చూచెను + గంజాక్షుఁడు' అని యేర్పడెను. ఇట్లులే

కాసెను	చంద్రిక	=	కాసెను జంద్రిక
చేసెను	టక్కులు	=	చేసెను డక్కులు
కోసెను	తలిరులు	=	కోసెను దలిరులు
కూసెను	పక్షులు	=	కూసెను బక్షులు

సూ॥ ౩౨. ఆదేశసరళంబులకు ముందున్న ద్రుతంబునకు బిందు సంశ్లేషంబులు విభాష నగు.

ఆదేశసరళము లనఁగా క - చ - ట - త - ప - లకు మాఱుగా వచ్చిన గ - జ - డ - ఢ - బ - లు. నిషేధ-వైకల్పికములకు విభాష యని పేరు - వైనూత్రము చొప్పున చూచెను గంజాక్షుఁ డనునది చూచెను గంజాక్షుఁ డని యేర్పడఁగాఁ దరువాత కకారమునకు బదులువచ్చిన గకార మునకు ముందుండు ద్రుతమైన 'ను' స్థానముతో

i. అరసున్నగాని నిండుసున్నగాని వచ్చును. ఉ. చూచెఁ గంజాక్షుఁడు. చూచెం గంజాక్షుఁడు.

లేదా ii. 'ను' (న్) మీఁదిహల్లులతోఁ గూడికొనును. దీనికే సంశ్లేషమని పేరు. చూచెన్ గంజాక్షుఁడు.

కాదేని iii. 'ను' ఉన్నట్లే యుండును. ఇట్లుండుటకే స్వత్వ పని పేరు. ఉ. చూచెను గంజాక్షుఁడు.

ఈ నూత్రములలో నేర్పడు వైకల్పికముగ వచ్చును.

వైప్రకారము హల్లులులోఁ బరుషములు పోఁగా సరళములు, స్థిరములు, ద్రుత ప్రకృతికమునకుఁ బరమైనవపుడు జరుగు మాటుపాటులు ౩౩, ౩౪-వ సూత్రంబులఁ జెప్పఁబడినవి.

సూ॥ ౩౩. వర్గయుక్సరళంబులు పరంబు లగునపుడు ద్రుతంబునకు లోప, స్వత్వ, పూర్ణబిందు, సంశ్లేషంబులు విభాషనగు.

సరళములైన గ, జ, డ, ద, బ, లును వర్గయుక్తులును బరములైనవో ద్రుతమునకు.

సరళములు.*

వర్గయుక్తులు.

i. లోపము.	ఉ. వచ్చె జలజాతుఁడు.	చచ్చె ఖరుఁడు.
ii. స్వత్వము.	ఉ. వచ్చెను జలజాతుఁడు	చచ్చెను ఖరుఁడు.
iii. పూర్ణబిందువు.	ఉ. వచ్చెం జలజాతుఁడు.	చచ్చెం ఖరుఁడు.
iv. సంశ్లేషము.	ఉ. వచ్చె స్థలజాతుఁడు.	చచ్చె స్థరుఁడు.

ఈ నాలుగింటిలో నేదైన వైకల్పికముగా వచ్చును.

సూ॥ ౩౪. అనునాసి, కాంత, స్థోష్ఠంబులు పరంబు లగునపుడు ద్రుతంబునకుఁ పూర్ణబిందువు దక్కఁ దక్కినవి యగు.

అనునాసికములు. అంతస్తములు. ఊష్మములు.

i. లోపము.	ఉ. కొలిచెదన్	} మొక్కెదన్	} నేవీంతున్ హరిని.
	సారాయణుని.		
ii. స్వత్వము.	ఉ. కొలిచెదను	} మొక్కెదను	} నేవీంతును హరిని.
	సారాయణుని.		
iii. సంశ్లేషము.	ఉ. కొలిచెద	} మొక్కెద	} నేవీంతు స్వర్థిని
	సారాయణుని.		

*మీఁది సూత్రమునందలి సరళములకు వీనికఁ గల భేదము విశేషమున నిలుపుడు. ఇవి స్థిరములు - అవి సాగ్యములు.

కోలిచెదం వారాయణుని. మ్రొక్కెవం రాముని. సేవితుం హరిని.
'ఇట్టి పూజ్యులందువుగల మహిమ లసాధువులు.

సూ॥ ౩౫. అవసానంబున ద్రుతస్వరంబున కేని ద్రుతం
బున కేని లోపంబు బహుళంబు.

ఉ. వాడు వచ్చెను - వాడు వచ్చెన్ - వాడు వచ్చె. అవసాన
మనఁగా ముగియిక. 'వచ్చెను' ఇందు 'ను' వర్ణకమునకుఁ దరువాతి గణంబు
ములు లేవు. కనుక ఆ 'ను' కారముమీఁద నుండు అచ్చునకు లోపము వచ్చి
వచ్చెన్ అని యయిన నగును. నువర్ణకమే లోపించి 'వచ్చె' అని యయిన
నగును. వచనములం దెట్లైన వ్రాయవచ్చును గాని పద్యములందు గణములు
మును చెడకుండు నట్లే వ్రాయవలయును. గురువు కడపట నుండవలసిన
పద్యంబులందు ద్రుతంబునకు స్వత్వముగాని లోపంబుగాని లేదు. స్వము
మాత్రము లోపించు. ఉదా. జనకసుతౌధవుఁడు భక్తజనముం బ్రోచున్.

ఇచ్చటఁ బ్రోచును అని వ్రాయరాదు. ఆ. నరసముండు ప్రోచు
నన్నుఁ గరుణ. ఇచ్చటఁ 'గరుణన్' అని వ్రాయరాదు. 'కరుణ'కు మాటు
'దయను' అనిన గణభంగము లేదుగనుక స్వత్వముంచి వ్రాయవచ్చును.

సూ॥ ౩౬. కొన్నియెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు
గానంబడియెడి,

ఉ. అధియునుస్తాక - దివంబునుంబోరి. పద్యగద్యకావ్యములందండేని
యిట్టివియున్న నుండ నగుఁగాని సామాన్య గద్యంబులం దిట్టివి యుండరాదు.
వానిని జూచెను - (సంధి సూ. ౩౨) వానిఁ జూచెను. వానిం జూచెను. అని
వ్రాయవచ్చును. మితిమించి ద్రుతంబులఁ గూర్చరాదు. ఒకటిన్నర - రెండు
న్నర - ఇత్యాదుల ద్రుతంబుమీఁద ద్రుతంబు వచ్చుచే సాధువు. ఒకటి +
యొక + అర. ఒకటి యొక. + ను + అర = (ములోపించిన) ఒక

టిక + ను + అర = ఒకటిన్నరయని యని యయ్యె చూ. సంజ్ఞ నూ. ౬౯.

vii. రెండుక + ను + అర = రెండున్నర.

నూ॥ ౩౨. ఏను - నేను - తాను పదంబుల ద్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందు సంశ్లేషంబులు లేవు.

ఈ మూడు పదంబులు ప్రథమావిభక్తులైనను ద్రుతప్రకృతికంబులు (చూ. సంజ్ఞ. ౬౯. ద్రుతప్రకృతికములు.) కావున నీ శబ్దములపట్ల సంధి నూ. ౨౬. అన్వయింపదు-సంధి, నూ. ౩౧. యన్వయించును. అట్లన్వయించు నపుడు ౩౨ వ నూత్రముప్రకారము రావలసిన పూర్ణబిందు - సంశ్లేషంబులు రావు.

ఏను - పలికితి - ఏను బలికితి.

ఏఁ బలికితి.

అనియే యగును గాని 'ఏం బలికితి' ననికాని

(ఏన్బలికితి) ననికాని రూపములు రావు.

నూ॥ ౩౩. పరుషేతరంబులు పరంబు లగునపు డాద్రుత మునకు లోప స్వత్వంబులు మాత్రము గలవు.

ఉ. తాను + వినె - తా వినె, తాను వినె. పరుషేతరంబులు = పరుషములుగాక తక్కిన సరళస్థిరములు. ఆద్రుతము = ఏను - నేను - తాను పదములలోని 'ను' వర్ణము.

సమానగతేపదసంధి ప్రకరణము.

ఇంతవఱకు వ్యస్తపదములకు (విడిమాటలకు) అచ్చులు హల్లులు పరమా లైనపు డగుసంధి విధంబు వివరింపఁబడియె. ఇంక రెండుపదంబులు సమానముగఁ జేరునపు డగు మాఱుపాటలు వివరింపఁబడును.

వేఱువే ఊర్థమును గల గెండు శబ్దము లొక్కయర్థ మిచ్చునట్లొక
'టిగాఁ జేరిన సమాస మనిపించుకొనును. ఉ. కఱకు-అయినగా పదును; బాణ
మనఁగా అప్పు. ఇది రెండు వేఱువే ఊర్థములు గలవి. ఈ రెంటి నొకటిగా
మీఁదఁ జెప్పినట్లు చేర్చిన 'కఱకుబాణ' మని యయ్యెను. దీనికిఁ గేవలము
'పదును' అని యర్థము గాదు. అప్పు అని యర్థము గాదు. పదునైనయ వ్వుని
యర్థము. పదార్థ మొక్కటే. కావున నిది సమాసము.

కఱకు + అయిన + బాణము = కఱకుబాణము.

రాజు + యొక్క + కొడుకు = రాజుకొడుకు.

హరి + యందు + భక్తి = హరిభక్తి.

ఇట్టివోట్ల నర్థము విశదమగుటకుఁగాను విభక్తి మొదలగుపదములు చేచ్చి
చెప్పబడిన బదులు వానిని విడిచి సంగ్రహించి చెప్పినయెడల సమాస మగును.
సమాసము = సంగ్రహము.

కావునఁ 'కఱకుబాణ' మనునది యొకసమాసము. దీనియందు లోపిం
చినపదములు పూర్తిచేయఁగా కఱకు+అయిన+బాణ మని యేర్పడును (ఇట్లు
లోపించినమాటలను బూర్తిచేసి వ్రాయుటకే విగ్రహమని పేరు)
ఇప్పుడు 'కఱకు' అనునది 'బాణ' మనునది రెండును ఒక విభక్తియందు నున్నవి.
ఇట్లు విగ్రహమున రెండుపదము లొక్కవిభక్తియందే యుండిన
దానిని సమానాధికరణ మందురు.

రాజుకొడుకు, హరిభక్తి యనుసమాసములకు విగ్రహములు వ్రాయఁగా
రాజుయొక్క కొడుకు; హరియందు భక్తి యని యేర్పడును. అప్పుడు 'రాజు
యొక్క, అనునది వస్త్రీవిభక్తి. 'కొడుకు' అనునది ప్రథమ. కాఁబట్టి వేఱువేఱు
విభక్తులు. ఇట్లు విగ్రహమున వేఱువేఱు విభక్తులుండనేని అసమా
నాధికరణ మనఁబడును. మొదటిశబ్ద మేవిభక్తియం దుండిన నావిభక్తిశబ్దము
రుష సమాసమగు. ఉ. రాజుకొడుకు; రాజుయొక్క కొడుకు వస్త్రీతత్పురుష

సమాసము. హరిభక్తి స్తవహితత్పురుషసమాసము. అసమానాధి కరణమనకే వ్యధికరణ మనియుఁ జేరు.

నూ॥ ౩౯. కుఱు - చిఱు - కడు - నడు - నిడు శబ్దంబుల
ఱ - డ - ల కచ్చుపర మైనపుడు ద్వీరుక్త టకారంబగు.

కుఱు + ఉసురు = కుట్టుసురు

ఇందు 'కుఱు' శబ్దములోని టకారమునకు అచ్చైన ఉ పరముకాఁగా
ఱుకు మాఱు 'ట్ట' కారము నచ్చి ఱు - 'ట్టు, ఆయి

కుఱు + ఉసురు = కుట్టుసురు అగును. (నూ. సంధి. ౧౦.)

చిఱు + ఎరుక = చిట్టెరుక.

కడు + ఎదురు = కట్టెదురు.

నడు + ఇల్లు = నట్టిల్లు.

నిడు + ఊరువు = నిట్టూరువు.

చిట్టెరుక - ఇత్యాదులందుఁ దొలికబ్బము చిట్టి యని కొండఱి యభి
ప్రాయము. ఈ మాత్రము సమాసమునందే వర్తించును గనుక కడుకొ +
ఎండ = కడుకెండ యనునదియు సాధవు.

నూ॥ ౪౦. ద్వంద్వసమాసంబునఁ బదంబుకంటెఁ బరం
బయిన పరుషములకు గనడదనలు ప్రాయికముగ నగు.

ద్వంద్వసమాసము. ద్వంద్వ మనఁగా జంట. రెండువస్తువులైనను లేక
జంట కానేరదు. కాబట్టి రెండువస్తువుల పేరు లొకసమాసముకాఁ
గలిపి చెప్పుట ద్వంద్వసమాసము. ఉ. తల్లి యను + తండ్రి యను =
తల్లిదండ్రులు. ఇక్కడ 'యను-న' అనునవి సముచ్చయములు. ఈ సముచ్చయ
ములు లోపించిన తల్లి + తండ్రి యని యుండును. ఇప్పుడు మనుష్యు లిద్దఱు
ఱుయిరి గనుక బహువచనమునఁ జెప్పవలయును. బహువచనమునఁ దెలుపు

ప్రత్యయము 'లు'. అది చేర్పఁగా 'తల్లితండ్రిలు' అయ్యెను. ఇకారము కడపటఁ గల శబ్దములకు బహువచనప్రత్యయమైన 'లు' చేర్చినపుడు ఇకారము ఊకార మగును. కావున తల్లితండ్రిలు అయ్యెను. ఇది ద్వంద్వసమాసము. దీనిలో 'మొదటిపదము 'తల్లి'. దీనికి తండ్రి అను మాటలోని పరుషమైన 'త' పరమైనది. కాఁబట్టి యీ సూత్రప్రకారము అది 'ద' గా మాటి తల్లితండ్రి లయ్యెను.

ఇల్లు అరి + కోరు = అరిగోరు. కాలు + చేయి = కాలు సేకులు. టక్కు + టెక్కు = టక్కు + డెక్కులు. ఊరు + వల్లె + ఊరు వల్లెలు. కూర + కాయ :: కూర గాయలు - కాయ + కసురు :: కాయ గసురులు.

ప్రాయుక్తముగ ననుటచే అందచందములు - కండెతుండెములు - రాకపోకలు - మిఱుచులు - అటపాటలు - విడువకొట్టు - పోవుతగులు - ఎక్కువ తక్కువలు - చుట్టపక్కములు - చుట్టు ప్రక్కలు - ఇందు గలదవ పాఠశాలబుర్రెడు. (చూ. రెండవభాగము. సమాసపరిచ్ఛేదము. ద్వంద్వసమాసము.) అక్క చల్లెండ్లు - అన్నదమ్ములు = ఇట్టివోట నాచ్యుతా విద్యార్థి పక్షిరాక్షము గలవాళ్ళతో తొలి వాచకంబునకు సంస్కృతము నుండుచున్నది. దీనిని వైకృత్యముగ నెరు అన్నదమ్ములు, అక్కచల్లెండ్లు. సమాసపరిచ్ఛేదము. (చూ. మూడవభాగము.)

సూ॥ ౪౧. సమాసంబున ద్రుతంబునకు లోపబడు.

ఉ. ఎల్లప్పుడు - ఎల్లయధములు - ఎల్లమిదములు - కడుకావురము. ఎల్లక అనునది ద్రుత మంతమందుఁ గలయవ్యయము. (సూ. సంధిపరిచ్ఛేదము ౬౯.) సర్వ మని యధము. ఎల్లక + అప్పుడు, ఎల్లక + అగ్ధములు సమాసములుగఁ జేరుచో ద్రుతము లోపించి ఎల్ల + అప్పుడు - ఎల్ల + అగ్ధములు అని నిలిచి సంధి నూ. ప్రకారము 'ఎల్లప్పుడు' 'ఎల్లయధము' లని యయ్యె-
 'ఉదంత తద్రారక' విశేషణముదప్ప నెట్టి ద్రుతప్రకృతికమైనను
 థి-స్థ

విశేషణమైనచోఁ గళయట్లగు. అట్లులే ఎల్లక + పాపములు ఎల్లఁ బాపము లని కాక 'ఎల్లపాపము' లనియయ్యె. కడుక + కావరము = కడుకావరము. కడుక లోనగునవి సమాసమునఁగాక వ్యస్తముగఁ బ్రయోగించినపుడు విశేష్యమునకు ముందుండిన నుండవచ్చును. కడుక గావరము - ఎల్లక శబ్దముమాత్రము సమాసము నందే విశేష్యమునకు ముందుండును గాని సమాసము కానప్పుడు విశేష్యమునకుఁ బరంబుగనే యుండును. పాపములెల్లక. ఎల్లక శిష్యులఁ గొంచువత్తునొ యునునది ప్రాశస్త్యప్రయోగము. ఎల్లక అనునది యవ్యయమైనను దానికి ప్రతిమిత్రత్యయము "అందు" చేరుట గలదు. ఎల్ల యందు. అవ్యయము కావుననే 'ఎల్లతెఱుగు', 'ఎల్లవాఁడు', 'ఎల్లవారు', అని ప్రయోగంబులు.

నూ॥ ౪౨. ద్విత్వయుక్తములయిన ను, లు, ఆ మొదలగు వర్ణములు కడపటఁ గలశబ్దములు పరమైన హలాది శబ్దములతోఁ గూడి సమాసమైనపుడు ద్విత్వము వైకల్పికముగ లోపించును.

ఉ. మిన్ను + వాఁక = మిన్నువాఁక; మిన్ను = మి + న్ను, (న్ + ను = న్ను) ద్విత్వాక్షరములలో మొదటియక్షరము న్ లోపింపఁగా 'మి ను' మిగిలి మినువాఁక యయ్యెను. ఇట్లే కల్లు + కుండ = కల్లుకుండ, కలుకుండ; ముక్కు + చాయ = ముక్కుచాయ, ముకుచాయ, గొట్టె + తోలు, గొట్టెతోలు - గొటెతోలు. చిట్టిచాప - చిటిచాప.

నూ॥ ౪౩. ఇట్టి ద్విత్వయుక్తములయిన శబ్దములకు ద్విత్వ రహితంబులుగ రూపాంతరము లుండనేని యసమాసమునను ద్విత్వరహితంబుగఁ బ్రయోగంబులు కలవు.

ఉ. కన్నదెఱచె - కనుదెఱచె మొ. ఇట్టి శబ్దములకు నచ్చు పదమైనపుడు ద్విత్వము లోపముగాదు (నూ. నూ. సంధి, ౧౨)

నూ॥ ౪౪. కర్తృధారయంబులందు మువర్ణకంబునకుఁ బు -
ంపు - లగు.

కర్తృధారయసమాసములందు మొదటిశబ్దంబునఁ గల 'ము' వర్ణకంబునకు
బదులు 'పు' 'ంపు' ఈ రెంటిలో నేదైనను వచ్చును. ఉ. సరసము + పలుకు
అను దానికి 'సరసము + అయిన + పలుకు' అని విగ్రహము. ఇచట పలుకు
అను విశేష్యమునకు సరస మనునది విశేషణముగా నున్నది. ఇట్లు మొదటిది
విశేషణము రెండవది విశేష్యముగా నుండు సమాసమునకు కర్తృ
ధారయ మని పేరు. ఇది యొకవిధమైన కర్తృధారయము. ఇట్టి కర్తృధారయ
మందు సరసములోని 'ము' ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయము కావున నీ ము వర్ణక
మునకు బదులు పు వర్ణకము వచ్చి సరసపుపలుకు అనియు 'ంపు' వచ్చి సర
సంపు పలుకు అనియు నగును. కర్తృధారయసమాసములందు' అని చెప్పటచే నీ
పు, ంపు లు కర్తృధారయసమాసముననే గాక యితర సమాసమందైనను వచ్చునం
దురు. 'సరసంపు' అని వ్రాయుట తప్ప.

నుగాగమ ప్రకరణము.

నూ॥ ౪౫. సమాసంబుల నుదంతంబులగు స్త్రీ సమం
బులకును, పు - ంపు లకును బరుషసరళంబులు పరంబులగు
నపుడు నుగాగమం బగు.

ఉత్ + అంతము = ఉదంతము. స్త్రీసమము లన = డు - ము - పు -
ప్రత్యయములులేక ప్రథమావిభక్తి యందున్న శబ్దములు. (చూ. తత్సమ.
నూ. ౨౨.) అనఁగా నొక శబ్దము స్త్రీసమమై, కడపట ప్రాస్వమైన ఉకార
ము గల దయ్యెనేని దానికిని సంధి నూ. ౪౪ చొప్పున వచ్చిన పు-ంపు
లకును పరుషములు గాని, సరళములు గాని, పరంబు లైనపుడు నుగామంబగు
(చూ. అవకో సంధి. నూ. ౧౪.).

మంచు + కొండ ఈ రెండుకబ్బములు సమాసముగఁ గూడునపుడు తొలిపదము మంచు అనునది ఉదంతముగాను స్త్రీసమముగాను నున్నది. దీనికిఁ బర్యవసానము 'శి' పరమైనది. కాఁగా 'ను' అగమముగ వచ్చి 'మంచును + కొండ' అని యేర్పడియె. ఈ 'ను' వర్ణము గ్రుతము కావున

సంధి. నూ. ౩౧ ప్రకారము మంచును గొండ.

“ “ ౩౨ ప్రకారము $\left\{ \begin{array}{l} \text{మంచుఁ గొండ.} \\ \text{మంచును గొండ.} \\ \text{మంచు న్గొండ.} \end{array} \right.$

యని మూఁడు రూపంబు లేర్పడియె. ఇట్లులే పు - ఁపు లకుఁ బర్యవసానము వరమైనపుడును మూఁడురూపంబులు.

సరసపు + పలుకులు సరసంపు + పలుకులు.

సరసపును + పలుకులు సరసంపును + పలుకులు.

సంధి. నూ. ౩౧. సరసపును + పలుకులు సరసంపును + పలుకులు.

అర్థబిందువు. ఉ. i. సరసపుఁ బలుకులు i. సరసంపుఁ బలుకులు.

పూర్ణబిందువు. ఉ. ii. సరసపుం బలుకులు ii. సరసంపుం బలుకులు.

సంక్షేపము. ఉ. iii. సరసపు న్పలుకులు iii. సరసంపు న్పలుకులు.

ఉదంత స్త్రీసమములకు సరళములు పరమైనపుడు ఉదా.

అలరు + జొంపములు అలరును జొంపములు.

అనియయి సంధి. నూ. ౩౩ ప్రకారము.

i. లోపము ఉ. అలరు జొంపములు. ii. పూర్ణబిందువు. ఉ. అలరుం

జొంపములు, iii. సంక్షేపము. ఉ. అలరు న్జొంపములు అని మూఁడు రూపం

బులు కలుగు. పు - ఁపులు పరమైనపుడు

లోపము. ఉ. ఉన్నతపు గొడుగు ఉన్నతంపు గొడుగు.

పూర్ణబిందువు. ఉ. ఉన్నతపుం గొడుగు ఉన్నతంపుం గొడుగు.

సంక్షేపము. ఉ. ఉన్నతపు న్గొడుగు ఉన్నతతపు న్గొడుగు.

నూ. 3౪ ప్రకారము వచ్చిన 'పు' వర్ణమునకే గాక సిద్ధ 'పు'వర్ణము నకును నీ నూత్ర వస్వయించును. ఉ. పాఠపుష్కాలు - తలపుం జెక్కిలు. లోనైనవి.

సరసపుఁ బలుకుటఁ అలరుజొంపములులోనగు రూపములందు నూ. ౪౧ ప్రకారము బిందువుగాని సంక్షేపింబున ద్రుతంబుగాని లోపింపదు. ఆ నూత్రము ద్రుతప్రకృతముగ నుండు వ్యస్తస్థము నుతియొక కట్టముతోఁ గలసి సమాస మగునపుడే యస్వయించునని యెఱుంగవలయును.

ఆగమనూత్ర మనిత్యమగుటచే నలుగడ - నలువది-అలువదియిత్యదు లందు నుగాగమే రాదు. నలుఁగడ - నలుంగడ - నల్లపడ ఇట్టి రూపములు లేవు. గరువపున్నరువు లోనగు స్థలముల నిరవస్థము పఁజైనపుడును నుగా గమము గలగు. 'తెలుఁగు వ్యాకరణ' విట్టిద.

నూ॥ ౪౬. సమాసంబులయందు ద్రుతంబునకు స్వత్వము లేదు.

సంధి నూత్రము ౪౫ ప్రకారము చంచునుగొండ - సరసపును బలు కులు - అలరునుజొంపములు - ఉన్నతంపునుగొడుగు అను రూపంబులు ప్రాప్తింపఁగా నీ నూత్రమువలన నట్టిరూపములు నిషేధింపఁ బడుచున్నవి.

నూ॥ ౪౭. తలఁబ్రాలులోనగు నలుకృమాసంబుల ద్రుతంబునకు లోపము లేదు.

సమాసమందు విభక్తి ప్రత్యయము లోపింపకుండిన అలు కృమాస మగు. (అక్కు=లోపము. అలుక్కు=లోపముకానిది.)

తలక + ప్రాలు = తలఁ బ్రాలు.

ఒడిక + ప్రాలు = ఒడిఁ బ్రాలు.

సేనక + ప్రాలు = సేనఁ బ్రాలు. (సేనయనఁగాముందల).

ఊరక	+	పంది	=	ఊరఁ బంది.
ఊరక	+	పిచ్చిక	=	ఊరఁ బిచ్చిక.
తోడక	+	పుట్టువు	=	తోడఁ బుట్టువు.
తోక	+	పుట్టువు	=	తోఁ బుట్టువు.
ఒల్లక	+	పాటు	=	ఒల్లఁ బాటు.
ఒడక	+	పాటు	=	ఒడఁ బాటు.
ప్రేలక	+	పాలు	=	ప్రేఁ బాలు.

సంజ్ఞ. నూ. 33. ప్రకారము-తలంబ్రాలు ఇట్టి రూపంబులు గలవు.

నూ॥ ౪౮. ఉదంత మగుతన్ధర్ధవిశేషణంబుల కచ్చు పరంబగునపుడు నుగాగమం బగు.

ఉకారము కడపటఁ గల తన్ధర్ధక విశేషణమున కచ్చు పరిం బగు నపుడు 'ను' అగమముగ వచ్చును. ఉ. వచ్చు + అచ్యుతుఁడు. ఇచ్చట 'వచ్చు' ఉకారము కడపటఁ గల తన్ధర్ధక విశేషణము. వచ్చునట్టి అచ్యుతుఁ డని యర్థము. దీనికి 'అ' పరమయినది కాఁబట్టి వచ్చు అను పదమునకుఁ గడపట నుకారము అగమముగా వచ్చిన "వచ్చును + అచ్యుతుఁడు" అనియయి (ను + అ = న) వచ్చు నచ్యుతుఁ డని యాయెను. అవు + అప్పుడు = అవునప్పుడు - 'అవు' అనునది 'ఁ' యనియు నగును. కావున ఁ + అప్పుడు అనుదానిని ఁనప్పు డని వ్రాయవలయును. నూత్రమున 'ఉదంత' మనియే యున్నదని 'ఁ' యప్పుడు' అని వ్రాయరాదు. 'అవు నప్పుడు' అనునదే ఁనప్పుడైన దని యెంచవలయు.

నూ॥ ౪౯. షష్ఠీసమాసంబునం దుకార ఋకారముల కచ్చు పరమైనపుడు నుగాగమం బగు.

షష్ఠీసమాసమునందు ఉ, ఋ, అను రెండక్షరముల కచ్చు పరమైనపుడు నుగాగమము వచ్చును. ఉ. రాజు + అజ్ఞ = రాజయొక్క అజ్ఞ, రాజు +

అజ్ఞ = రాజసు + అజ్ఞ = రాజనాజ్ఞ, విధాత్మ + అనతి = విధాత్మసు + అనతి = విధాత్మనానతి. అగమనూత్ర మనిత్యనుగుట బచ్చు + ఇంట = బచ్చింట. శిరసు + అంచము - శిరసంచము - 'ఇసుమంత' లో నగు మహా కవి ప్రయోగంబు లెంచేని కానంబడెడిది.

సూ॥ ౫౦. ఉదంత స్త్రీ సమంబులకును, పు-ంపులకును, అదంత గుణవాచకంబులకును దనంబు పరంబగు నవుడు నుగా గమం బగు.

ఉదంత స్త్రీ సమంబులకు ఉదా.	{ సాగసుఁ దనము. సాగసుఁ దనము. సాగసు స్తనము.
సాగసుతనము.	
సంధి నూ - కౌ ప్రకారము.	
పు - ంపుల కుదాహరణము.	{ సరసపుఁ దనము. సరసపుఁ దనము. సరసపు స్తనము.
సరసపు తనము.	
ఇట్లులే 'సరసంపు + తనము'నకును రూపములు గ్రహించునది.	

అదంత గుణవాచకమునకు ఉదా. గుణవాచక మనగా గుణమును దెలుపు పదము.

చక్క తనము.	{ చక్కఁదనము. చక్కందనము. చక్కస్తనము,

సూ॥ ౫౧ వట్టిప్రత్యయము పరమైనవుడు సర్వత్ర నుగా గమం బగు. ఉ. జ్ఞానముంబట్టి మోక్షము.

సూ॥ ౫౨. సమాసమునఁ బ్రాతాదులఁ దొలియచ్చు మీఁది వర్ణంబుల కెల్ల లోపంబు బహుళంబు.

అనగా 'ప్రాత' లోనగు శబ్దములకు మఱియొక శబ్దము పరమై సమా

సమగు నెడ 'ప్రాత' మొదలగువానిలోని మొదటి యచ్చనఁగా 'ప్రా' లోని 'అ' కుఁ దరువాత నుండు 'త' వర్ణములు బహుళముగ లోపించును. ఉదా.

ప్రాత+ఇల్లు-

ప్రా+ఇల్లు అని అయి (సంధి నూ. ౧౬.)

ప్రాయిల్లు అనియగు. ఈ లోపము బహుళము గావున "ప్రాతయిల్లు" అనియు నగు.

ఇట్లు లేత దూడ లేత దూడ లే దూడ (త లోపము)

పూవు గంతి పూవు బంతి పూ బంతి (పు లోపము)

నూ॥ ౫౩. లుప్తశ్చేషంబునకుఁ బగుషంబులు పరంబు లగునపుడు నుగాగమం బగు.

పై సూత్రమువచ్చినఁ బరమైన శబ్దము మొదటఁ బరుష ముండినఁ దొలి పంబునంతలి తొలియచ్చి మీఁది వర్ణయితెల్ల లోపించినచూడ నుగా మమును వచ్చును. ఉ. ప్రాత - పలుకు. ఇది పై సూత్రము ప్రకారము 'ప్రా+పలుకు' అయ్యెను. 'ప్రా'కుఁ బరుషాక్షరమైన 'ప' పరమైనది. కావున నుగాగమము వచ్చి ప్రాను+పలుకు అయ్యెను. 'ను' ద్రుతము కావున ప్రాను బలుకు అయ్యెను.

ఐనను సంధి నూ. ౪౬ చొప్పున 'ప్రాను బలుకు' అనరాదు. కావున సంధి నూ. ౩౨ ప్రకారము 'ప్రాంబలుకు' అని యేర్పడియె. సంజ్ఞ నూ. ౩౪ ప్రకారము 'ప్రాంబలుకు' అనికాదు. నూ. ౩౨ లో విభాష యని యుండుటచే నిచ్చట సంక్షేపము నిషేధింపఁబడినది. కావున 'ప్రాన్బలుకు' అనరాదు. ఇట్లులే.

ప్రాత

కంపు

ప్రాత గంపు

ప్రాత కంపు

లేత

కొత్తు

లేత కొత్తు

లేత కొత్తు

పూవు	తోట	పూఁ దోట పూవు తోట
కొను	తీగ	కొఁ దీగ కొను దీగ
ఆవు	తోక	ఆఁ దోక ఆవు తోక
వేగు	బోక	వేగుఁ బోక వేఁబోక

సూత్రమున బహుళ మని యుండుటచేఁ గొన్నియెడల నుగాగమంబు నిత్యంబు,

మీఁగు	కడ	మీఁగడ.
చెన్ను	తొవ	చెందొవ
ముంగు	కురులు	ముంగురులు
సాము	పాలు	సాఁబాలు

ఇత్యాదులు.

సమాసంబున ‘చెన్ను’ శబ్దమునకు ‘ఎఱ్ఱి’ యని యర్థము.

సాము = సగము.

ముంగురులు-చెందొవ. ఇత్యాదులందు అర్థబిందువు లేదు. (సంజ్ఞ. సూ. ౨౪.)

మీఁదు గడ్డ అని మీఁగడను పునర్వ్యుత్పత్తిగము చెప్ప నగు. అప్పుడు మీగడ యనియే నిర్బిందుక రూపంబగు. పరమైనశబ్దము తత్సమమైనపుడును నీ సూత్రమొక్కడ వర్తించెడు. ఉ. ముంగోపము.

సూ॥ ౫౪౪. క్రొత్త, కేంపు, క్రిందు, శబ్దముల కాద్యక్షర శేషంబునకుఁ గొన్నియెడల నుగాగమంబును, గొన్నియెడల మీదిహల్లునకు ద్విత్వంబును బహుళంబుగ నగు.

ఆవ్యక్షరశేషము = మొదటి యక్షరముగాక మిగిలినది. అనఁగా
 క్రొత్తయందు 'త్త' సమాసమున 'క్రొత్త' లోని 'త్త' లోపించి దాని
 స్థానంబునఁ గొన్నిచోటలఁ బూర్ణబిందువు వచ్చును. ఉ. క్రొత్త+చాయ=
 క్రొంజాయ. క్రొంజెచుట - క్రొంబమ్మి - క్రొంవలిరు - క్రొంబంట - క్రొంబు
 లక - క్రొంబసిఁడి - క్రొంబసిమి - క్రొంబుట్టము - క్రొంబువ్వు - క్రొంబొగ - క్రొం
 బొగడ. క్రొత్తజగి యని తిక్కన ప్రయోగింపటకుఁ గారణము నూత్ర
 మున'బహుళమని యుండుటచేతనే.

కొన్నిచోటల 'త్త' లోపించి దానికే బరముగ నున్న హల్లునకు ద్వి
 త్వము. ఉ. క్రొత్త+కారు= క్రొక్కారు - క్రొత్తావి - క్రొగ్గండి - క్రొమ్మావి -
 క్రొన్నెల - క్రొవ్వాడి - క్రొక్కన్ను - క్రొత్తరంగ - క్రొత్తలిరు - క్రొన్నన -
 క్రొన్నలుపు - క్రొన్నరుపు - క్రొన్నెత్తురు - క్రొన్నేయి - క్రొచ్చందు - క్రొ
 మ్మడుగు - క్రొమ్మడి - క్రొమ్మెఱుగు - క్రొమ్మెన - క్రొమ్మెలక - క్రొమ్మెగడ -
 క్రొవ్విరి - క్రొవ్వెర - క్రొవ్వేడి. ఇత్యాదులు.

ఇట్టి ద్విత్వము తత్సమ శబ్దములు పరమైనపుడును గొన్నియెడల నగు.
 ఉ. క్రొమ్మేము.

కొన్నియెడల 'త్త' లోపింపదు. ఉ. క్రొత్తపండు - క్రొత్తముత్తెము -
 క్రొత్తముట్టు లోనగునవి. క్రొత్తముట్టు అనఁగా ఏమనుండి తీసిన పురిలేని
 దారిపుఁబోగు.

కెంపులోని 'ంపు' లోపించి దానిస్థానంబునఁ గొన్ని యెడలఁ బూర్ణ
 బిందు వగు. ఉ. కెంగేలు - కెంజెడ - కెంజాయ. కెంజిగి - కెంజిగురు -
 కెందలిరు - కెందూలి - కెందళుకు - కెందామర - కెందొవ - కెంబట్టు - కెం
 బువ్వు - కెందెదవి - కెందమ్మి.

కొన్నియెడల మీఁది పర్ణమునకు ద్విత్వము. ఉ. కెన్నరుపు - కెమ్మెక్క -
 కెమ్మెవి, ఇత్యాదులు.

కొన్ని వోటుల 'ంపు' నకు లోపము లేదు. ఉ. కెంపుకంటి-కెంపు గాము పెం||

'క్రిందు' శబ్దమున 'ంసు' లోపించి దాని స్థానంబునఁ గొన్నియెడల బూర్ణబిందు వగు. ఉ. క్రిందల.

కొన్నియెడలఁ బరంబులు పరంబులగుచో లుప్తశేషంబునకు దీర్ఘంబును ఖండబిందువు నగు. లుప్త శేషమనఁగా లోపించినది పోఁగా మిగిలినది యర్థము. ఉ. క్రీఁ గడుపు - క్రీఁదోడ - క్రీఁగాలు. పరుషేతరంబులు పరంబు లగునప్పుడు దీర్ఘంబు మాత్రమే యగు. ఉ. క్రీ నీడ. క్రీయాట. బహుళ గ్రహణముచే నిట్టిరూపంబులు సాధ్యంబులు. సంధి ౨ వ నూత్రంబున బహుళసంధి లక్షణము చెప్పనపుడు "అన్యవిధములు" అని వ్రాయఁబడినది. ఇట్లు ఉన్నయక్షరము పోవుట - యొక యక్షరము మఱియొక యక్షరముగ మాటుట లోనగునవి యన్యవిధము లని యెఱుఁగునది.

నూ|| ౫౫. అచ్చులు పరంబులగుచో విశేషణంబు లయిన పెన్వాదుల కడహల్లునకు ద్విశ్చం బగు.

ఉ. పెను + ఉరిము = పెన్నురము

పెను + ఉద్ది = పెన్నుద్ది

పెను + ఉఁత = పెన్నుఁత

పెను + ఆదరులు = పెన్నదరులు

పెను + ఆరచము = పెన్నరచము

పెను + ఒడలు = పెన్నొడలు

పలు + అఱుపులు = ప్లఱుపులు

కను + ఆకు = కన్నాకు

నూ|| ౫౬. సమాసంబుల లోపనుగాగమ, లోపద్విత్వంబు లన్యశబ్దంబుల మీఁదను గానంబడెడి.

పది	తొమ్మిది	పంతొమ్మిది
తొమ్మిది	పది	తొంబది
వంక	చెఱుంగు	వంశెఱుంగు
సగము	కోరు	సంగోరు

ఇవి లోప సుగాగముల కుదాహరణములు.

ఉబ్బు	పొంగు	ఉప్పొంగు
కవ	వడి	కవ్వడి
కొన్ని	నాళ్లు	కొన్నాళ్లు
చల్ల	నీళ్లు	చన్నీళ్లు
నిండు	వెఱు	నివ్వెఱు
నిండు	వెఱుంగు	నివ్వెఱుంగు
నెఱు	తెఱులు	నెత్తెఱులు
నెఱు	మది	నెమ్మది
నెఱు	వడి	నెవ్వడి
నెఱు	మనము	నెమ్మనము
నెఱు	నడఁము	నెన్నడుము
నెఱు	మొగము	నెమ్మొగము
నెఱు	నడ	నెన్నడ
పువ్వు	పొడి	పుప్పొడి
పెద్ద	పులి	పెబ్బులి
పేడ	నీళ్లు	పేన్నీళ్లు
మూడు	నాళ్లు	మూన్నాళ్లు
రెండు	నాళ్లు	రెన్నాళ్లు
పేడి	నీళ్లు	పేన్నీళ్లు

ఇవి లోపద్విత్యంబుల కుదాహరణములు.

టుగాగమసంధి ప్రకరణము.

సూ॥ ౫౭. కర్తృధారయంబులం దుత్తున కచ్చు పరమై నపుడు టుగాగమంబు బహుళంబుగ నగు.

‘కర్తృధారయంబులందు’ అనుటచే సమానాధికరణమందును గొన్ని యెడల ససమానాధి కరణంబులందును ఉకారాంతపదముల మీఁద నచ్చు పరమైనపుడు టుగాగమము వచ్చును. ఉ. క అకు + అమ్ము = క అకు + టు + అమ్ము = క అకుటమ్ము.

ముద్దు + ఉంగరము = ముద్దుటుంగరము

నిగ్గు + అద్దము = నిగ్గుటద్దము

ఇల్లుటవు + అల్లుండు = ఇల్లుటవుటల్లుండు

గెల్పు + ఉత్సవము = గెల్పుటుత్సవము

మదము + ఏనుగు = మదపుటేనుగు

వేలుపులయొక్క అవు = వేలుపు + అవు = వేలుపు + టు + అవు = వేలుపుటావు. ఇది అసమానాధికరణము. సమానాధికరణమనియుఁ జెప్పవగు.

వేర్వాదుల టుగాగమము విభావ నగు. ఉ. పేరు + ఉరము = పేరుటూరము - పేరురము. తప్పు + అడుగు = తప్పుటడుగు - తప్పుడుగు చిగురు + అకు = చిగురుటాకు - చిగురాకు. నిలుపు + అద్దము = నిలుపుటద్దము - నిలువద్దము. ఆలరు + అమ్ము = ఆలరుమ్ము - ఆలరుటమ్ము. పొదరు + ఇల్లు = పొదరిల్లు - పొదరుటిల్లు. పేరాస - వాలమ్ము - వాలరుమ్ము. ఇందు టుగామము లేదు.

ఉకారాంతము గాకున్నను గొన్నిచోటుల టుగాగమము వచ్చుట కలదు. ఉ. దుక్కిటెద్దు - మిద్దెటిల్లు - తేనెటీగ - పల్లెటూరు - పంచటరుగు - పడుకటిల్లు.

తములము + ఆకు = తములపాకు. బొవ్వు + ఇల్లు = బొవ్వురిల్లు

పాము + అమ్మ = పాఁవరమ్మ

తామర + ఆకు = తామరాకు - తామరపాకు

గంగి + ఎద్దు = గంగెద్దు - గంగిరెద్దు. ఇట్టి రూపంబులు గలవు.

నూ॥ ౫౮. కర్తృధారయంబున నదంతశబ్దముల కాలు శబ్దంబు పరంబగునపుడు నిత్యముగ, నుదంతములమీఁద బహుళంబుగ రుగాగమం బగు.

కర్తృధారయ సమాసమందుఁ దెనుఁగు శబ్దములమీఁద 'ఆలు' అను శబ్దము పరమైనపుడు 'రు'కారంబు బహుళంబుగ నాగమం బగు. ఇచ్చట 'ఆలు' అనఁగా స్త్రీయని యే యర్థము కాని భార్యయని యర్థముకాదు.

అకారాంతశబ్దములకు 'ఆలు' పరమైనపుడు ఉ. పేద + ఆలు = పేద + రు + ఆలు = పేదరాలు. పేదస్త్రీ యని యర్థము.

ఇట్లే బీద - ముద్ద - బాలెంత - కొమ - విదువ - వసువ - జవ - వీనికి 'ఆలు' శబ్దము పరమైనపుడు నిత్యముగ రుగాగమంబగు. ఆలుశబ్దము పరమైనపుడు జవ్వవి 'జవ' అని యయి జవ + ఆలు = 'జవరాలు' అగును.

ఉకారాంత శబ్దములకు ఆలు పరమైనపుడు ఉ.

పాము + ఆలు = పాఁపరాలు. ముద్దు + ఆలు = ముద్దురాలు

వియ్యంకు + ఆలు = వియ్యంకురాలు. గొడ్డు + ఆలు = గొడ్డురాలు

వియ్యము + ఆలు = వియ్యపురాలు. జోగు + ఆలు = జోగురాలు

రుగాగమము రామికి ఉ.

ఇల్లు + ఆలు = ఇల్లాల. స్త్రీలు + ఆలు = స్త్రీయాల.

చూలు + ఆలు = చూలాల. పేరింటము + ఆలు = పేరింటాలు.

పురుడు + ఆలు = పురుటాలు - పురుటియాలు.

రేఘురాక 'టు'గాగమము వచ్చుటకు ఉ, అంకు + ఆలు = అంకు
టాలు. ఈలువు + ఆలు = ఈలువుటాలు.

సూ॥ ౫౯. కర్తృధారయమందుఁ దత్సమంబుల కాలు
శబ్దము పరమగునపు డత్వంబున కుత్వంబును, రుగాగమంబును
నగు.

కర్తృధారయమందుఁ దత్సమములమీఁద 'ఆలు' శబ్దము పరమైనపుడు
కడపటి 'అ'కారము ఉకారముగా మారును. తరువాత 'రు' ఆగమముగా
వచ్చును. ఉ. ధీర-ఇది తత్సమ శబ్దము. దీనికి 'అ' పరము కాఁగా ధీర +
ఆలు అయ్యెను.

'ధీ'లోని అకారము ఉకారముకాఁగా ధీరు అనియై రుగాగమము
కాఁగా ధీరు + రు + ఆలు అనియై ధీరురాలు అని రూప మేర్పడియె. ఇట్లులే
గుణవంత + ఆలు = గుణవంతురాలు - నాయక + ఆలు + నాయకురాలు.

ఉకారాంతముగ నున్నచో రుగాగమము మాత్రమే వచ్చును. ఉ.
ప్రభు + ఆలు = ప్రభురాలు.

సూ॥ ౬౦. హల్లు పరంబగుచో నను, కొను, చను లో
నగు క్రియాజన్యవిశేషణముల కడపటి యుత్తునకు లోపంబు
వైకల్పికము.

ఉ. గరుడుఁ డక్షిణరాజు - పెనగొన్ లజ్జాభీతులు - ఒకఁడు చన్
తెరువు - ఇత్యాదులు. ఇందు 'అను' 'కొను' 'చను' అనునవి ఉకారలోప
ముచే అన్ - కొన్ - చన్ అని యయ్యె - వీనికిఁ బరమైన పరుషములు
సరళములు గావు. 'లోనగు' ననుటచే లులంతవిశేషణంబులందును నిట్టి లో
పంబు గలదు. ఉ. తారసిల్ జోదులు. నిర్వహింపఁ జూత్ సమర్థులు.

సూ॥ ౬౧. కర్తృధారయంబునఁ బరంబైన పరుషములకు
గనడదవలు వైకల్పికము నగు.

ఏనుట్టంబులు - ఏనుట్టంబులు - ఇది త్రికపూర్వక కర్తృధారయము
కావున 'చు' 'సు'గా వైకల్పికముగ మాత్రము పెద్దకాలము-పెద్దగాలము. ఇట్లు
కాలము తత్సమశబ్దమై తెలుగుశబ్దమునకుఁ బరమైనను సమాసము గనుక
దానిలోని 'కా' 'గా' యయ్యెను, సూ. ౨౭ వ్యస్తపదములందే కాని సమస్త
పదంబులందు వర్తింపదు.

సూ॥ ౬౨. వష్ఠీనమాసమందలి 'ని - ల' - ల మీఁది
యచ్చులకు నెందేని లోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. ఇంద్రునివలె - ఇంద్రునవలె; బింబముల రుచుల్ == బింబముల్
రుచుల్.

సూ॥ ౬౩. చేత, తోడ, వలన, ల కిశ్యంబు సమాసం
బులం దగు.

సమాసమందుఁ దృతీయావిభక్తి ప్రత్యయములైనచేత, తోడ, పంచమీ
విభక్తి ప్రత్యయమైన 'వలన' వీనిలోఁ గడవట నుండు ఆకారమునకు బదులు
ఇకార మాదేశముగా వచ్చును. అనఁగా 'చేత' అనునది 'చేతి' యనియు,
'తోడ' అనునది 'తోడి' యనియు, 'వలన' అనునది 'వలని' యనియు మాణును.
ఉ. వానిచేతి యన్నము. నీతోడి కలహము. ఆతనివలని నేరము. ఇచట
'వానిచేత' 'నీతోడి' అనునవి 'వానిచేతి' 'నీతోడి' యనిమాటి యితరశబ్దము
లతో సమాసములైనవి - ఈయుదాహరణములందు (తృతీయా) విభక్తి ప్రత్యయ
ములు లోపము కాలేదు గనుక నివి అలంకృతసమాసములు, ఇట్లే 'ఆతనివలని
'నేరము' అనునదియు అలంకృతసమాసమే. (పంచమీ) విభక్తి ప్రత్యయము లోపింప
లేదు.

సూ॥ ౬౪. అంద్యాదుల కలిగామంబు సమాసంబునం దగు.

అందు - ఇందు - ఎందు - అనునవి సమాసంబునఁ గలియుచో 'అలి' యనునది యాగమముగ వచ్చును.

అందు - అందలి యనియు, ఇందు - ఇందలి యనియు, ఎందు - ఎందలి యనియు నగు. ఉ. అందలి జనులు. ఇందలి తోటలు. ఎందలివారు. ఎందున కలిగామంబు కొందఱు లేదండ్రు. ఎందులవారు.

ఆమ్రేడిత ప్రకరణము.

అన్యు మొదటఁగల యామ్రేడితము పూర్వపదముతో సంధికలయు విధము సంధి. నూ. ౧౭ నఁ జెప్పఁబడినది.

సూ॥ ౬౫. ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు కడాదులఁ దొలి యచ్చుమీఁది వర్ణంబుల కెల్ల నదంత మగు ద్విరుక్త టకారం బగు.

ఈసూత్రము ప్రకారము మిక్కిలి యను నర్థమునందే ద్విత్వటకారము వచ్చును గాని యొకదాని వెనుక నొకటి (వీప్స) యను నర్థమందు రాదు. కడ + కడ = ఇక్కడ మొదటిపదమున మొదటి యచ్చునకుఁ దరువాతనుండు నన్ని యక్షరములకు మాటుగా అనఁగా డకారమునకు మాటుగా ఆకారాంత మైన 'ట్ర' కారము వచ్చి కట్ట కడ యని యగు. మిక్కిలి కడ యని యర్థము. ఇట్లులే.

ఎదురు	ఎదురు	ఎట్టయెదురు
చివర	చివర	చిట్ట చివర
కొన	కొన	కొట్టకొన

తుద	తుద	తుట్టతుద
తెన్ను	తెన్ను	తెట్ట తెన్ను
తెరువు	తెరువు	తెట్ట తెరువు
నడుము	నడుము	నట్టనడుము
పగలు	పగలు	పట్టపగలు
పిడుగు	పిడుగు	పిట్టపిడుగు
బయలు	బయలు	బట్టబయలు
మొదలు	మొదలు	మొట్టమొదలు
మిట్టు	మిట్టు	మిట్టమిట్టు
ఇత్యాదులు కదాదులు.		

తొలుత + తొలుత = తొలుదొలుత యని యగునేకాని తొట్టతొలుత యని కాదు. ఇట్లులే తొలితొలి - మిటుమిటు - మిడిమిడి - లోనైనవి. తుట్టతుద. (భా॥ రా.) ప్రాశస్త్యయోగమని యెఱుంగునది. నిట్టనిలవు - ఇందు 'నిట్ట' శబ్దంబు. మట్ట మధ్యాహ్న మనుచో చొలిశబ్దము పట్టము. మధ్యాహ్నము + మధ్యాహ్నము = మట్టమధ్యాహ్న మని కాలేదు. 'ఎవ్వరు విననను దీనికి, నవ్వుదురని యెఱుంగఁడకట నాయెదురెదురక' అని తిక్కిన, ద్విత్వటకారము లేకుండఁ బ్రయోగించెను. రావు - త్రోవులఁ గడవఁగలంబు లోపించు - రావు + రావు = రారావు; త్రోవు + త్రోవు = త్రోద్రోవు.

'వాఁడు చెట్టుచెట్టు గుట్టగుట్ట పల్లెపల్లె యూరూరు కొండకొండ గుడిసెగుడిసె యిల్లిల్లు వెదకి విఘల ప్రయత్నుఁ డయ్యెను.' ఇచ్చట 'చెట్టు చెట్ట'నఁగా వొక చెట్టయిన పిమ్మట మఱియొకచెట్టు వెదకి యని యర్థము కావున 'ట్ట' రాదు.

సూ॥ ౬౬. ఆమ్రేడితంబు పరం బగునప్పుడు విభక్తి లో పంబు బహుళంబుగా నగు.

అప్పటికిక్ + అప్పటికిక్ - రెండవశబ్ద మామ్రేడితము పరము కాఁగా మొదటిశబ్దమునందలివిభక్తి బహుళంబుగ లోపించు.

అప్పటికిక్   అప్పటికిక్   అప్పటప్పటికిక్
అప్పటికప్పటికిక్.

షష్ఠీవిభక్తిప్రత్యయము 'కిక్' లోపించి యొకరూపము లోపింపక యొకరూపము.

అక్కడక్   అక్కడన్   అక్కడక్కడక్
అక్కడనక్కడక్
ఇంటక్   ఇంటక్   ఇంటింటక్
ఇంటనింటక్
ఊరక్   ఊరక్   ఊరూరక్
ఊరనూరక్

ఈ విభక్తిలోపము తత్సమశబ్దంబులందును నగు.

యుగమున   యుగమున   యుగయుగమున
దినము   దినము   దినదినము

ఇంచుక, నాఁ డిత్యాదులందు సంతిమాక్షరలోపంబు మాత్రమన బహుళ మని చెప్పటచే నగు.

ఇంచుక   ఇంచుక   ఇంచించుక
ఇంచుకించుక
ఇంచుక యించుక (ఇది శ్రీనాథ ప్రయోగము) .
నాఁడు   నాఁడు   నానాఁడు
నాఁడు నాఁడు
లోపలక్   లోపలక్   లోలోపలక్
లోనక్   లోనక్   లోలోనక్.

సూ॥ ౬౭. అందదుకు ప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రహ్యంబులు.

అదుకు	అదుకు	అందదుకు
ఇంకులు	ఇంకులు	ఇల్లింకులు
ఆక	ఆక	ఆత్తాక
ఆకలి	ఆకలి	ఆత్తాకలి
ఆడు	ఆడు	ఆత్తాడు
బిగియు	బిగియు	బిట్టబిగియు
ఇగ్గులు	ఇగ్గులు	ఇల్లిగ్గులు.
కదలు	కదలు	గ్రక్కదలు
చవుకము	చవుకము	చచ్చవుకము
చెదరు	చెదరు	{ చెల్లచెదరు చెల్లాచెదరు
తునియులు	తునియులు	
తుమరు	తుమరు	తుత్తుమరు
త్రాగు	త్రాగు	తప్పత్రాగు
మిట్టు	మిట్టు	మిఱుమిట్టు
ముడుంగు	ముడుంగు	ముచ్చముడుంగు
విరియు	విరియు	విక్కవిరియు

ఈ శబ్దములకెల్ల నేకనూత్రవిధానము సాధ్యము గాదు. కావున భాషయం దున్నట్లు గ్రహింపనగు.

సూ॥ ౬౮. ఆమ్రేడితంబు పరంబగునవుడు కృతహ్రస్వం బునకు దీర్ఘంబును నగు.

లేచు ధాతువునకుఁ బ్రార్థనార్థకరూపము లెప్పు. దీర్ఘమైన 'లే' ప్రస్వమైన 'లే' యయ్యెను. దీని కామ్రేడితము పరమైనపుడు

లెప్పు + లెప్పు	లెప్పు లెప్పు - లేలెప్పు - లేలే
రెప్పు + రెప్పు	రెప్పు రెప్పు - రారెప్పు - రారా
పొప్పు + పొప్పు	పొప్పు పొప్పు - పోపొప్పు - పోపో

మువర్ణక ప్రకరణము.

నూ॥ ౬౯. పద్యాదులు పరంబు లగునపుడు ము వర్ణకంబునకు లోప, పూర్ణబిందువులు విభావనగు.

పడు, పఱచు, పట్టి శబ్దములు ప్రథమావిభక్తికి ప్రత్యయమైన 'ము' వర్ణకమునకుఁ బరముగా వచ్చినపు డా 'ము' వర్ణకమునకు మాటు నిండునున్న యైన వచ్చును. లేక యా ము వర్ణకము లోపించినను లోపింపవచ్చును. లేక మువర్ణకమే యుండిన నుండవచ్చును. ఉ. శ్రమము + పడు - ఇచ్చట శ్రమములోని 'ము' వర్ణకము ప్రథమావిభక్తికి ప్రత్యయము. దానికి 'పడు' పరమైనది. కావున నా ము వర్ణకమునకు బదులు నిండునున్న రాఁగా శ్రమంపడు అనియు ము వర్ణకము లోపించి శ్రమపడు అనియు, లేక యథాస్థితిగ శ్రమముపడు అనియు నీ ఘాటిలో నేదైన వైకల్పికముగ వచ్చును. ఇట్లు భయము పఱచు, భయంపఱచు, భయపఱచు, నూత్రముపట్టు, నూత్రంపట్టు, నూత్రపట్టు మొ. శ్రమంపడు అన్నప్పుడు 'శ్రమం' ద్రుతప్రకృతికము గాదు గనుక శ్రమంబడు అనికాదు. నిండునున్న వచ్చునేకాని యరసున్న రాదు. 'శ్రమంపడు' అనుట తప్పు. ఈ ప్రథమావిభక్తిలో నుండు శబ్దము పడు మొదలగువానికిఁ గర్తగా నుండేనేని యీ రూపములు రావు. ఉ. గుఱ్ఱముపడియె. ఇచ్చట 'గుఱ్ఱము' కర్త. 'పడియె' క్రియ. కావున గుఱ్ఱ పడియె, గుఱ్ఱంపడియెనని చెప్పరాదు. 'పడు' పరమైనపుడు 'త్రోపు' నఁ గడయతురము

వైకల్పితముగ లోపించు. ఉ. త్రోవు + పడు = త్రోపడు, త్రోవుపడు.
ఇట్లే. రాడు + పడు = రాపడు, రాయిపడు = రాపడు. చేటుపడు = చేడ్పడు

తత్సమము. సూ. ౨౪. ప్ర. ఈ మువర్ణమునకు మాఱుగ 'ంబు' వచ్చుటయుఁగలదు. ఉ. సంతసంబుపడి. భా. ఆదిప - ౮ ఆ.

సూ॥ ౭౦. మధ్యపురుష మువర్ణకంబునకు హలవసానంబులు పరంబు లగునపుడు లోపము విభాష నగు.

హల్ + అవసానము = హలవసానంబులు. చూడుము ఇందలి 'ము' వర్ణకము మధ్యనుపురుషంబును నూచించునది. ఈ 'ము' వర్ణకంబునకు హల్లు పర మైనను, మువర్ణకముతోనే యా వాక్యము ముగిసినను దానిలోపము విభాషగ నగు (విభాష చూ సంధి. సూ. ౩౩.) చూడుము + నన్ను ఇందు మువర్ణకమునకు హల్లైన నకారము పర మయ్యెను. కాఁబట్టి 'ము' లోపించిన 'చూడునన్ను' అని యగును. మువర్ణకము లోపింపకున్న 'చూడుము నన్ను' అని యగును.

ఇటు చూడు } ఈ యుదాహరణమందు వాక్యము ముగియుటచే ము
ఇటు చూడుము } వర్ణకమున కావల నక్షరములు లేవు. కాఁబట్టి మువర్ణకము లోపించిన 'ఇటుచూడు' అని, లోపింపకుండిన 'ఇటుచూడుము' అని, యగును. మాత్రమునందు హల్లనియే యున్నది గావున అచ్చు పరమైనపుడు 'ము' వర్ణకంబునకు లోపము లేదు. చూడుము + అనియే. ఇచ్చట మువర్ణకమునకు అచ్చైన 'అ' పరమైనది గనుక సంధి. సూ. ౧౦ ప్రకారము 'చూడుమనియే' ననియే చెప్పవలయుఁ గాని 'చూడనియే' నని చెప్పరాదు.

'అడిచె నీదుపందెము' ఇది అపపాఠము. అడుచె నీదు పందెము అని యుండవలయు. భవచ్చిత్తేష్ఠితంబెద్ది "చెప్పనినకొ" అనునదియు అపపాఠమే. భవచ్చిత్తేష్ఠితంబెద్ది చెప్ప నినుకొ సంతత" అని సరియైన పాఠము. "కావు

కావను" అనునది వసుచరిత్ర పాండురంగ మాహాత్మ్యములందుంగాన నయ్యెడి. ఇది క్లేష నియమము వలనఁ గలిగిన నిర్బంధము. కావునఁ బ్రమాణముగాదు.

సూ॥ ౭౧. వ్యతిరేక మధ్యమ మువర్ణకంబున కెల్లయెడల లోపంబు విభాష నగు.

మీఁది సూత్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన మధ్యమపురుషమువర్ణకము వ్యతిరేకార్థము నిచ్చుచదమునకుఁ గూర్పఁబడినయెడల దానికిఁ బరముగ అచ్చు వచ్చినను హల్లు వచ్చినను విభాషగ నా మువర్ణకము లోపించును.

నమ్మకము ఇట.

నమ్మకిట-నమ్మను మిట.

ఇచ్చట 'నమ్మకుము' వ్యతిరేకప్రార్థనార్థకము గనుక దానికి అచ్చు పరమైనను మువర్ణకమునకు లోపము వచ్చెను.

సూ॥ ౭౨. ఆప్రేడితంబు పరంబగునపుడు మధ్యమ 'ము' 'ఁడు' లకు లోపంబు విభాష నగు.

ఆప్రేడితము. (చూ. సంధి. సూ. ౧౭) ప్రార్థనాద్యర్థకమున మధ్యమ పురుషంబున కేకవచనమున 'ము', బహువచనంబున 'ఁడు' వచ్చును.

ఆప్రేడితము పరంబగునపు డీ 'ము, ఁడు' లకు లోపము విభాషనగు. ఉదా.

ఉండుము   ఉండుము   ఉండుండుము. (ము లోపము.)

ఉండుముండుము. (ము లోపింపక)

కొట్టుఁడు   కొట్టుఁడు   కొట్టుకొట్టుఁడు

కొట్టుఁడు కొట్టుఁడు

ఇట్లు నిలునిలుము. పట్టుపట్టుఁడు లోనైనవి.

ధ్వన్యనుకరణ ప్రకరణము.

సూ॥ ౭౩. ధ్వన్యనుకరణంబులు ద్వి, త్రి, చతురుక్తంబులు నగు.

ఉ. గడ గడ, వడ వడ, తళ తళ, ఘేళ ఘేళ, ధణ, ధణ, ఘలు ఘలు, భగ భగ, భగ భగ, ఇత్యాదులు ధ్వన్యనుకరణంబులు. వీనిని మూడు గాలుగుమాటు లైనను జెప్పవచ్చును.

భుగ భుగ, భుగ యనుచుం గాలఁజొచ్చెఁ బరిమందిరముల్.

ఘల్లురు ఘల్లు ఘల్లురని ఘల్లుని మ్రోయఁగ భీతి గుండియల్ ఝల్లురు ఝల్లు ఝల్లురని ఝల్లున.

రథ వేతండతురంగ నైనికగజారావం బుదాత్త శ్రుతివ్యథ విస్ఫూణధణం ధణం ధణ ధణ ధ్యానంబుతో, ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౭౪. ధ్వన్యనుకరణంబులకు ననుధాతు వనుప్రయుక్తం బైనపుడు కొన్ని మొడల ముగాగమం బగు.

ఉ. సలసల + అని = సలసల + ము + అని = సుసల సుని.

కనకన + అని = కనకన + ము + అని = కసకనసని.

ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౭౫. అనుధాతు వనుప్రయుక్త మైనపుడు ధ్వన్యనుకరణంబులఁ దుది హల్లునకు ద్విత్వం బగు.

భాష్ + అని = భాష్టుని - పటిల్ + అని పటిల్లుని - త్సుప్ + అని త్సుప్తుని - కఱ్ఱని, గుఱ్ఱని, ఇత్యాదులు. ఇతరమైన యజాది శబ్దము పరంబైనపుడును ద్విత్వంబగుట కలదు. ఉ. త్స్పృష్టఁట. అఁట = అనుట.

సూ॥ ౭౬. ముగాగమంబగుచో ద్విత్వంబు విభాషనగు.

ఉ. పటిల్లుని. “అను ధాతు వనుప్రయుక్తమైనపుడు ధ్వన్యనుకరణంబుల” ననునది పై సూత్రమునండి గ్రహింపవలయును.

సంస్కృతశబ్దప్రయోగ ప్రకరణము.

సూ॥ ౭౭. సంస్కృత ను, బ్రి, జ్జాప్, తుమున్నంతము లిం దప్రయోక్తవ్యంబులు.

సంస్కృతముననుండు సుబంతములు=విభక్తి. ప్రత్యయములతోఁ గూడి నేవి. రామః. హరిః. రామమ్. ఇత్యాదులు.

తిబంతములు క్రియలు. భవతి - యాతి - గచ్ఛతి - నయామి మొదలైనవి.

క్వాంతములు - (క్వాకడపటఁగలవి.) క్కార్వకములు. ఉదా. భుక్త్వా - త్యక్త్వా - మొదలైనవి.

తుమున్నంతములు - తుమ్ కడపటఁగలవి. ఉదా. గంతుమ్. భోక్తుమ్ పాతుమ్. లోనైనవి.

ఇట్టి శబ్దము లీయాంధ్రభాషయందుఁ బ్రయోగింప రాదు. అనఁగా 'వాఁడు రాముఁడు' అనుటకు 'వాఁడు రామః' అనరాదు. వాఁడు నన్ను విడిచి విందు భుజించి యింటికిఁ బోవుటకు బ్రయత్నించె ననుటకు మాటగా వాఁడు నన్నుఁ ద్యక్త్వా విందు భుక్త్వా యింటికి గంతుమ్ ప్రయత్నించెను' అని చెప్పరాదు.

సూ॥ ౭౮. భవచ్ఛత్రాదులు నిట్టివ.

భవత్ - భవిష్యత్ - జీవత్ - చరత్ - ఇట్టి శత్రధ్ధకములును ధూర్ ప్రాచూర్ ఇట్టి శేఫాంతకంబులును ఆంధ్రభాషయందుఁ బ్రయోగింపరాదు.

వీనిని సంస్కృతసహసములఁ దొలఁతటివదంబులగఁ జేసి ప్రయోగింపవచ్చును. ఉ.

భవదాజ్ఞ - యుష్మత్కార్యము - అస్మచ్ఛాసనము - మదభీష్టము - త్వద్ధితము. లసత్తేజము - భవిష్యన్మహా - జీవత్కవి - చరన్మగము. ప్రాచూర్యావము - ధూర్వహము - ధూర్జటి. లోనైనవి.

సూ॥ ౭౯. సదాద్యవ్యయంబులు గ్రాహ్యంబులు.

సదా-సర్వత్ర-సర్వదా-సర్వథా-సహ-నాస్తి-స్యస్తి-అహహ-అహోహా-మా-ప్రతి-ఈ శబ్దములకు స్వతంత్రప్రయోగము కలదు. ఒక్కఁడు ఆధవా

యనియుఁ బ్రయోగించెను. ఎంచేని సకృత్తుగ పీనిఁ బ్రయోగింపవచ్చును. మా మా వలవలు ముట్టకు-భాగ. మా మా = వలదు వలదు.

సూ॥ ౮౦. యథాయథటు వృథావృథలు.

యథాయథ మ్మనుసంస్కృతావ్యయము తెలుఁగున యథాయథలు అనియు వృథా యనునది వృథా వృథ యనియుఁ బ్రయోగంబులఁ గానంబడి యెడి. వృథలు అనియుఁ గలదు.

సూ॥ ౮౧. నిషిద్ధంబు లనుకరణపరకంబులై ప్రయోగా ర్థంబు లగు.

౭౭-౭౮ సూత్రములచే నిషేధింపఁబడిన శబ్దములను అనుధాతువు పరముగ పచ్చినచో నవి యాంధ్రంబునఁ బ్రయోగంబున కిర్దిష్టు లగు. అనుకరణపరకము లనఁగా 'అను' ధాతువు పరమంచుఁ గలవి. ఇట్లు అనుధాతువు చేర్చునపుడు సంస్కృతశబ్దములందుఁ గొన్ని మార్పులు గలుగును. అవి యేవనఁగా.

సూ॥ ౮౨. అనుధాతువు పరంబగుచో విసర్గమునకు లోపం బగు.

ఉ. వాఁడు రామః అనియె = వాఁడు రామ యనియె ఇచ్చట రామః అనునది సంస్కృతము. దీనికి అనుధాతువు యొక్క భూతార్థకరూపము 'అనియె' పరమయ్యెను. పరము కాఁగా విసర్గము లోపించి రామయని నిలిచి సంధి. సూ. ౪ ప్రకారము 'రామయనియె' నని యయ్యె. ఇట్లులే త్వమేవగతిః + అనియె = త్వమేవగతి యనియె నని యయ్యె. ఈ అను ధాతువు 'అటు' తోఁ జేరివచ్చినను నిట్టి రూపములే కలుగును. త్వమేవ గతి యటంచుఁ బలికె.' ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౮౩. అనుకరణంబున నమశ్శబ్దము కడపటి యత్తున లోత్యము విభాష నగు.

ఉ. రామాయ నమో యనియె. రామాయ నమ యనియె.

ఇచ్చట 'నమః' అనుశబ్దమునకు 'అను' ధాతువు పంచముకాఁగా విసర్గము లోపించి 'నమ యనియె' నని యగుటయే గాక మకారముమీఁది అకారము ఓకారమై 'నమో యనియె' ననియు నయ్యె - నమశ్శబ్దముగాక యితరశబ్దమైనను నొక్కడ నిట్టులే విసర్గమునకు లోపము అకారమునకు ఓత్వము వచ్చును. ఉ. 'గతాసుగతికో లోకో' యటంచుక.

సూ॥ ౮౪. ఉదంతనామంబునకు ననుకరణమందు పుగా గమం బగు.

ఉదా. ఇయంధేనుః + అనియె - ఇయంధేను వనియె 'ధేనుః' ఉకారము కడపటఁగల నామవాచకంబు. దీనికి 'అనియె' బరమయ్యెను. కాఁగా సూ. ౮౨ ప్ర॥ విసర్గము లోపించి 'ఇయంధేను + అనియె' అయి 'పు' అగనుముగ వచ్చి 'ఇయంధేను వనియె' నని రూప మేర్పడియె.

నామవాచక మనుటచే ధర్తోజయతు + అనియె. ధర్తోజయతనియె - శుభమస్తు + అనియె = శుభమస్తునియె నని యగును. జయతు - అస్తు క్రియలు గావున పుగాగమము లేదు.

సూ॥ ౮౫. అనుకరణంబునం దుదిహల్లునకు ద్విర్వచనం బగు.

కిం తత్	+ అనియె	కిం త త్తనియె
క స్త్వమ్	+ అనియె	క స్త్వ మ్మనియె
కిమ్	+ అనియె	కి మ్మనియె
జగత్	+ అనియె	జగ త్తనియె
దిక్	+ అనియె	ది క్కనియె

కావ్యాలంకారమాడామణియందు 'కాగుహా రనునట్టి పలుకు' (కాగుహార్ + అనునట్టి.)

'సాతేక్వ దనుడుఁ దగణము' (సా తేక్వత్ + అనుడు)

'కింవద భన నది భగణంబు' (కింవదభ్ + అన)

'సహస నని పలుక సగణంబు' (సహసన్ + అని)

ఇట్టి ద్విత్వరహిత ప్రయోగంబులు కావనయ్యెడి.

నూ॥ ౮౬. అనుకరణంబునం దహమాదుల మకారంబు నకు ద్విరుక్తి విభావ నగు.

దాసోఽహమ్ + అనె

దాసోఽహ మ్మనె

దాసోఽహ మనె

భోక్తవ్యమ్ + అనె

భోక్తవ్య మ్మనె

భోక్తవ్య మనె

అహ మాదు లనఁగా ఆహమ్ మొదలైన మకారాంత శబ్దములు. ఇట్టి మాంతశబ్దములం దొకయచ్చుమాత్ర ముండిన మీఁది సూత్రము ప్రకారము మ్ నకు ద్విత్వము వచ్చును. ఒక స్వరమునకుఁ బైపడి యుండిన ద్విత్వము జైకల్పి కము. మకారమునకు 'ంబు' రాదు. భోక్తవ్యమ్ + అనుపలుకు-భోక్తవ్యంబను పలుకు అని చెప్పరాదు.

నూ॥ ౮౭. అనుకరణంబున దీర్ఘంబు హ్రస్వంబు గాదు.

ఉ. దుర్బలస్య బలం. రాజా యన విస కే.మను-చ. యాదృశీభావనా యత్ర సిద్ధిర్భవతి తాదృ, శీ యనువాక్యంబు సిద్ధమయ్యె - వరాహ.

ఇంద్రాయ స్వాహా యనఁ జేయి సాచి. కై - భా.

ఇచ్చట రాజా-తాదృశీ-స్వాహా యనునవి హ్రస్వాంతములు కాలేదు.

సూ॥ ౮౮. ఆశ్చర్యసంతాపాద్యర్థంబుల ననుకరణంబు
'లేమి దోషంబు గాదు.

అంటితి 'నమశ్శివాయ' పాపాత్తురాలి. జయజయ శంకర.

మనుజాశను లంట బలు లంట, మను లంట యాగంబు లంట 'నమో
విశ్వసృజే' విన మెన్నడు ము న్నిట్టివి. ఉ. హరి. లింగనివాస మేమియును
లేమికి జొక్కి 'నమశ్శివాయ' చేయంగల కార్య మెద్ది యొకొ. కాశ. మా.

ఆరగింపుడు లేండు మీ 'కమృతమస్తు' - శ్రీనాథుడు. కర్తు మకర్తు
సన్యథా కర్తు ముదాకర్తవి - రామభద్రుడు. ఇట్టి ప్రయోగవిశేషంబులు
ప్రయోగంబుల నెఱుంగునని.

సూ॥ ౮౯. ద్విత్వయుక్తంబు మఱియొక హల్లుతో సం
యుక్త మగునపుడు ద్విత్వమునకు లోపంబు.

ఉ. గొడ్డురాలు-గొడ్డ్రాలు. అంబళ్లుకాచి = అంబళ్ళాచి - పందిళ్ళేసి
ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౯౦. అపవాదంబులు విధులు కావు. ప్రమాదం
బులు ప్రమాణంబులు గావు.

అనగా క్వాచిత్కంబుగఁ బ్రయోగింప నర్హుగునవి విచ్ఛలవిడి
ప్రయోగింపరాదు. ప్రామాణిక గ్రంథములందైనను నిర్బంధకారణంబునఁ
గాని ప్రమాదంబునఁ గాని ప్రయోగింపఁబడినవి ప్రమాణంబుగఁ గొనరాదు.

నీ విప్రభావము - ఈ ప్రభావము - ఇప్రభావము కానేరదు. క్లేష
నిర్బంధమున విధిలేక చెప్పవలసి వచ్చెను. కావున నిది మహా కవిప్రయోగ
మని త్రికంబు మీఁది సంయుక్తాక్షరంబుల కెల్ల ద్విత్వంబు కల్పింపరాదు.
'నుయి చాచే వానికి' అనునది కవియే ప్రయోగించియుండినఁ బ్రమాద

పతితము. కవిహృదయమైనచో నా గ్రంథమున నెన్నిస్థలంబులందో ప్రయోగములను కానవచ్చును. కావున నిట్టివి ప్రమాణంబులు గావు. ఎట్టివానికిని బ్రహ్మచంబు స్వభావము. నిష్పన్న శబ్దములకు శాస్త్రము బలీయము. అనిష్పన్న శబ్దములకు బ్రయోగము బలీయము.

సార్థబిందుక శబ్దముల పట్టి.

ఏకాక్షరము.

ఆఁ	ఆఁ ఆఁ యను.
ఊఁ	ఊఁ యను - ఊఁ కొట్టు - ఊఁకొను - ఊఁకగ.
ఊఁ	ఊఁ యను. ఊఁక.
ఊఁ	
ఊఁ	

ఁక

రెండక్షరముల శబ్దములు.

అఁక	అఁకకట్టు, అఁకట్టు (చూ. అఁగు.)
ఇఁక	ఇఁగ, (ఇవి + కాక)
ఈఁక	చొద్దీక.
ఊఁక	(చూ. ఊఁగు)
ఊఁక	
కాఁక	క్రాఁక - (చూ. క్రాఁగు)
కూఁక	(ఘూంకారము)
గీఁక	(చూ. గీఁ) ఘీంకారము

సంధిపరిచ్ఛేదము.

౧౧౧

తోక

దాక

నూక

పోక

మూక

మూగు.

మేక

లేక

(లెంక)

వీక

బోకి

వేకి - వేకరము - వెరవేకి.

ఊకు

ఊకువ - ఊకించు. (ఊసు + వు)

గీకు

గోకు

చీకు

చీకటి - చీకటితప్పు - చీకురించు. చీకువాలూ,

లేకు

లేకు.

డోకు

తాకు

తాచు.

దేకు

దోకు

దోకిస - దోకు + పాణి.

పీకు

పోకు

ప్రాకు

ప్రాకుకొను - ప్రాకొను.

బాకు

మాకు

మాకు.

సాక్షు కాపాడుట యని యర్థము. పెనుమను నర్థమున బి
నువు లేడు.

సోక్షు సోక్షుడు.

పీక్ష

బోక్ష

మూడక్షరముల శబ్దములు

ఆక్షరి ఆక్షిను - ఆక్షరిక్షిను.

దూక్షరి

రోక్షరి (సం. ఉబ్బాఖిలః. ద్రా. ఉరోష్ఠి)

ఓక్షరి

చీక్షరి

ఓక్షర

కాక్షర ఆక్షాక్షర.

ఏక్షరి

ఏక్షరు ఏక్షారు - ఏక్షట. (ఏక్షారుట)

చీక్షటి (చూ. చీక్ష) దీనిని ద్రావిడులు 'చీంకటి' యని
యుచ్చరించెదరు.

వేక్షటి వ్రేక్షన - వ్రేక్షము. వ్రేక్షు.

మూక్షాలు- (మూడుండు మోక్షు.)

క్షణ.

క్షణక్ష కణక్ష.

పక్షకు పణక్షు.

బెక్షకు బెణక్షు.

వక్షకు వణక్షు. వక్షకాడు - వణకాడు.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

౧౦౧

కొలఁకు (సం. కూలంక శబ్దతత్త్వము కొలఁకు అయి యుండ
వచ్చును. అనఁగాఁ గూలఁసు కలది యని యర్థము,
కులఁసు - కొల్మై నట్టు కూలము - కొలమగును.
కొలంతు - కొలఁకు - ఆయె నన నగు. కొల
మనునది కొలను - అనియు అఱవమున - కుళమ్
అనియు న్నయ్యె)

తలఁకు

తోలఁకు తోలఁకాడు.

తోడఁకు

నడఁకు (అ. నడుజ్జు)

తోనఁకు

నలఁక (చూడు నలఁగు)

మలఁక

మడఁక

లోఁకువ లోఁగడ - లోఁగలి - లోఁగిలి. లోఁగొను - (చూడు
లోఁగు.

నాఁకుడు

వెల్లఁకి

ఆఁకరము

ఓఁకలివె

దొరఁకోలు (దొరఁముకొను)

నాయఁకుడు - నాయఁకురాలు.

X.

Xc

ఈగ

తూనిగ - తూనీగ.

చాగ

తీగ

తీగ - తీగియ.

మూగ

(ప్ర - మూక్షైః సం - మూకః)

లాగ

తాగ

లేగ

(చూ. లేత)

అగ

(అన + అగు = అనఁగు = అఁగు) అఁక - అఁకట్టు - అఁకట్టు - అఁచు - అఁచికొను - అఁక ప్రాప్తు - అఁకపడ్య.
అఁచు - ఎల్లాఁపి - తలాఁపి. (వ్యాసవరిచ్చేవ వీతిక
చూడుము)

ఈగు

నీగు

ఊగు

(ఊఁగు + అడు) ఊఁగాడు. ఊఁక - ఊఁచు

ఔగు

కాగు

(కాయు + గు) క్రాగు. క్రాచు - కావుడు -
కాపడము - కాక - క్రాక

గాగు

దాగు - దాగుకొను - దాగుకొను - దాచు - దాచు -
దావు - దాగిలి మూతలు - దాగిలి మూతలు -
దాగిలి ముచ్చులు, (అ. తద్దా)

తూగు

తూఁగాడు

తోగు

(ద్ర - తోయ్ + అగు)

థోగు

నాగు

ఁగు.	
నీగు	(అఱ - నీఱు)
నూగు	సూగుడు.
పోగు	
మూగు	(ద్రా. మూయ్ + అగు) మూక
మేగు	మ్రేగు
మాగు	(మాము + అగు)
మ్రగు	(మ్రాను + అగు)
మ్రోగు	(మ్రోయు + గు)
రేగు	రేచు - రేపు
లోగు	(లోసు + అగు = లోనగు)
వాగు	
వీగు	(వీపు + అగు. ద్రా. వీఱు)
వేగు	(వేయు + అగు వేయుధాతువునకు వెచ్చచేయు అని యర్థము. ఇది వేయించు అనువోగనగు. ఈ ధాతువే అఱవమున వేయ్ అనువోగనగు) వేచు - వేపుడు - వేకి - వేకరము - వెరవేకి - వేడి - వేడిమి.
వ్రేగు	(చూ. వేకటి)
సాగు	చాగు - చాచు - చాపు
సోగు	
వేగి	(వెంగి)

గ.

డంగ.

గుండంగి

జోడంగి

గొడంగు

అడంగు

జోడంగి (అ. శోణజి)

గొడంగు

అడంగు - అడఁకువ - అడఁకువ - అడఁగారు - అడఁ
 గారు-అడఁచు. అడఁచు (అడఁక + అగు = క్రిందగు
 (ద్ర. అడఁజు)

కడంగు

కడంగు

తడింగి

తొడంగు

(ద్ర. తొడఁజు)

జుడుంగు

జుణుంగు

మడంగు

మణంగు. మడఁచు. (ద్ర. మడఁజు)

బెడంగు

మడుంగు

మణుంగు. మడుచు. (అ. మడఁజు)

మిడుంగు

మిణుంగు - మిడుంగులు - మిణుంగులు

ముడుంగు

ముడుచు

వెడంగు

ఒడుంగు

(అ. ఒడుజు)

ర = గ.

అరంగు

కరంగు

కరుచు

తొరంగు

వశంగు

తరంగ

అరంగు

చిరంగు

పెరంగు

సురంగు

సురంగు

ఎరంగు

చెరంగు

తెరంగు

తోరంగు

మొరంగు

వెరంగు

ఎరుంగు

తరుంగు

మరుంగు

మెరుంగు

నంగు.

పీనుంగు

గానుంగు

ఏనుంగు

తూనింగు

పెనంగు

పెనంగువ

చెనంగు

(అ. శురుక్లు)

తూనీంగ (చూ. ఈంగ)

(పెనయు + అంగు = పెనయునట్లు అ. పిణ్ణు)

పెనంగాడు - పెనంగొను, పెనంగు

చెన్నంగు

చినుఁగు

జినుఁగు

తునుఁగు

తెనుఁగు

తెలుఁగు

పినుఁగు

పునుఁగు

పొనుఁగు

మునుఁగు

మలఁగు

వెలఁగు

అలఁగు

ఆలఁచు - అలఁత

కలఁగు

కలఁచు - కలఁత (చ.అ - కలఁజ్ఞు)

చెలఁగు

తలఁగు

తొలఁగు

తొలఁచు

నలఁగు

నలఁక - నలఁకువ - నలఁచు

మలఁగు

మలఁచు

మెలఁగు

మెలఁకువ - మెలఁచు

బెళఁగు

అలఁగు

ఎలఁగు

ఎలఁగించు

జిలుఁగు

వలుఁగు

(సం. స్ఫటికః. అఱ. పశిజ్ఞు)

పిలుఁగు

పులుగు

మలుగు

వెలుగు (వెలస + అగు = వెలసగు = వెలుగు. ద్రా, నిశ్చయ)

మెలుగు మెలకువ - మెలచు

నగు.

నోనగు

వేనగు

ప్రానగు

ఎనగు

ఒనగు

దొనగు

పొనగు

మనగు

మెనగు

నినుగు

నునుగు

మునుగు

వినుగు మా విప్రనారాయణచరిత్ర

గేదగు

ఒడుగు

పొడుగు

గొజ్జంగ గొజ్జంగ - గొజ్జంగి

చాంగు

దాంగు

చాఁగురె

చాఁగిల్లు

తాఁగలి

దోఁగాడు

దోఁగురు

కొఁగిలి

నాఁగలి

నాఁగరు

పాఁగము

మీఁగడ

మాఁగన్ను

రేఁగుడు

లాఁగరి

జేఁగిన

సంపెఁగ

పివంగి

ఎలనాఁగ

ఒడఁగూడు

కనుఁగొను

కుప్పఁగూర

కుఱఁగలి

కోటానఁగోటులు (కోటి + అనక + కోటులు)

చాఁగిలింత

(కొను + కలయు)

నాఁగెలు - నాఁగేలు (సం. లాంగలమ్)

(మీఁదు + కడ)

(మాను + కన్ను)

సరిపెఁగె, సంపె...

పివ్వఁగి (అ. శివజ్ఞి)

(ఎల + నాఁగ - ఎల = రేత - నాణెము గలది)

(ఒడక + కూడు)

(కనుక + కొనుక)

(కుప్ప అనక + కూర = కుప్పనకూర - కుప్పఁగూర)

కుప్పనఁగూర

(కుఱక + గలిగినది. కుఱచదూరముఁ గలిగినది.

కుఱచ - కుఱుఅగుట ప్రసీద్ధము)

తుఱఁగలి

కవుఁగిలి (చూ. కాఁగిలి)

పిల్లఁగ్రోలు పిల్లఁగ్రోవి. పిల్లన+గ్రోలు-పిల్లన+గ్రోవి)

బలఁగము (బలమును గలది)

బోరుకలఁగు

ఁచు.

ఁచు,

ఊఁచ

పోఁచ

కాఁచి

గోఁచి (కొంచీయము=కోఁచీయము. గోఁచి)

పాఁచి ప్రాఁచి - ప్రాఁత - పాఁత

పోఁచి

అఁచు నాఁచు

ఊఁచు ఊఁచు

ఏఁచు ఏఁచు

కాఁచు కాఁపడము, అంగడిదినుశు

కీఁచు (ధ్వశ్యనుకరణలబున ననునాసికోచ్ఛారణము)

గీఁచు

తాఁచు (తన్ను + చు) తాఁచు - తాఁకు

తూఁచు (తూనికవైచు)

తోఁచు తోఁపిక (అ. తోఁస్తు)

శ్రీఁచు	శ్రీఁపు. (శ్రీఁచు)
దోఁచు	దోఁపు-దోఁపిడి. (దొంగిలించు నుండి దోఁచు వచ్చి, నట్టి తోఁచెడి)
నాఁచు	
నోఁచు	(నోముచు) నోఁత
పూఁచు	(పూసుచు) పూఁపు
తేఁచు	
లాఁచు	(లాయుచు)
లోఁచు	(చూ. లోఁగు)
వాఁచు	వాఁపు
నైఁచు	(నహించు = నయించు) నైఁపు
కాఁచర	
తలఁచు	తలఁపు. (తలఁక + వుట్టునని)
పోఁచీలు	
పీఁచము	(తె. పించెము, సం పిచ్చిమ్)
తోఁచిగాఁడు	
ఁజ.	
కాఁజ	
కాఁజ	(చూ. కముఁజ)
గోఁజ	
పోఁజ	
పొఁజ	
బొఁజ	

బూఁజు

రాఁజు

రోఁజు

ఈఁజేటి

ఇంజేటి.

కడఁజు

కణఁజు.

కముఁజు

కవుఁజు-కాఁజు (పం. కపిష్ఠాలః)

కలుఁజు

కురుఁజు

గాఁజర

తేఁజేట్టు

(తెంకి-టెంకి చిప్ప)గల కాయ తెంకాయ, ఆకాయలు.
ఫలించు చెట్టు తెం (కాయ) చెట్టు-సంతేషముగ
తెంజెట్టు. అడే తేఁజెట్టు) దక్షిణదేశము నుండి
వచ్చుటచే నీవేరు గలిగెనవి యందురుగాని యీ
చెట్లు భరతఖండమునందతట ననాదిగఁ గలవు.

పిడుఁజు

బీరాఁజు

వెరఁజు

కణఁజము

(కళజ్జయమ్)

పాఁజేబులు

ఁట.

అఁట

(అనుట)

తాఁట

తీఁట

తూఁట

తూఁటరి. (తుంటరి)

తోట

తోటిడు

దూట

పీట

పూట

పూనుట. (ఒకరికిగాను మఱియొకడు పూనుట
పూట యగును)

పేట

(పెంట - పింత)

పైట

చూ. పయట.

బీట

బీటిక - బీటగిల్లు - బీటలువాలు.

ఆట

ఊట

క్రేట

గీట

గోట

దాట

(గుం. తాడ్లవమ్మ ఆ. తాడ్లు)

దూట

దూకొను.

ఖేట

ఖోట

మాటి

గూటి

తేటి

(తేనెటిగ)

దోటి

బోటి

(పోలు నట్టి చూ. పోడి)

ఈటె

ఈటియ.

ఆటది	ఆడది - ఆడుది - ఆడుపడుచు - ఆడునోడు - ఆడుపాప - ఆడుకట్టు.
గరిఁటె	(అ. కర్ణాశ్రి)
పరఁటె	
చెనఁటి	చెన్నఁటి.
అనఁటి	అరఁటి.
పనఁటి	
పరఁటి	
సురఁటి	సురఁటీ.
పయఁట	పయ్యఁట(పయిన్ + అంటు = ఊర్ధ్వదేహమానంటి యందునది)
పరఁట	
పురఁట	
పారఁటు	
గోరఁట	(సం. కుట్రాకాశ)
మొరిఁటె	
పేరఁటము	పేరఁటాలు (పేరంబ్రము) ఁడ.
కాఁడ	(సం. కాశ్ఠా)
ఏఁడి	ఏఁడీ.
గాఁడి	
చూఁడి	
తాఁడి	(తాండ్ర = అ. తాన్తి)
తూఁడి	
పూఁడి	

పూడి	చింతలపూడి - గుమ్మడిపూడి దీనికి బ్రత్యేకప్రయోగములేదు.
పైడి	పయిడి - పసిడి.
పోడి	పోడిమి. (పోలునది. ఉ. పూబోడి - మగపోడిమి; పోలునది యే - 'పోనిది' యయి యదే యర్థము గలవయ్యె)
పేడి	
వాడి	వాడిమి.
వేడి	వేడిమి. (చూ. వేగు)
ఆడు	అడంగి.
ఏడు	ఏడాది. ఏడుడి. (కడపట 'వాడు' చూడు)
కాడు	
గాడు	
గూడు	(అ. కూణు. తె. గుండు)
చుడు	(చూడుడు)
చూడు	
తేడు	
తోడు	
నాడు	ఎన్నడు. (కడపట 'వాడు' చూడు)
పేడు	
వేడు	(అ. వేణ్ణు)
మూడు	కీడు మూడు.
తూడు	తూడరి.
నేడు	(ఈనాడు) (కడపట 'వాడు' చూడు)
మూడు	(అ. మూన్లు - ఈ రెండుకబ్బములకు మూలపదము - మూన్లు)

తాగాడి

తోడెలు

పిల్లాడి

పూడులు

మగడు

ముక్కడి

ముక్కిడి

మునిడి

కసిడి

పసిడి

దీడించు

తోడేలు,

మగటిమి.

ఇట్లు నాలిడి మొదలైనవి.

కసిండికోతగలదాయని ప్రయోగము.

పయిడి. (తె. పసిమి + మిడి = పసిమిగలది. చిత్ర
మిడి యనుచో చలికబ్బంబున మువ్వములేమి నర్థ
బిందువు రాదయ్యె)

దీండించు.

త.

ప్రాత

ఈత

ఊత

కూత

గీత

మేత

లేత

(సం. ప్రాశ్న + తనము. ప్రాత - దీనినుండియే
యతివమున పఱం వచ్చియుండును)

(ఈను + త) ఈదు

(ఊను + త)

చూ. సంజ్ఞ. ౨౭-వ నూ.

మేకరి.

ఆ. ఇళన్దై. తె. ఎలనీరు - ఎలప్రాయము - ఎల
తోట ఇత్యాదులందు అజపపదమైన 'ఇళమ్'

వలె తె. ఎల్ 'యనునాసికాంతమై ఎలసని యుండ్ల
వచ్చును. ఎలసీ రిత్యాదులు సమాసములుకాన
ద్రుతంబు లోపించె. రూపాంతరంబున ఎలను +
లేను అయి లేను + త - లేత యయి యుండవలయు.
ఇట్లులే అల్ల(క) ఇల్లె (అ) = లేదు.

నోత

మాతు

కోతి

కోతి. (తోకగలది. తకారకకారములకు వర్ణ
వ్యత్యయము మతుబర్ధంబున 'ఇ' వర్ణము)

(సం. భ్రాన్తి)

ప్రాతి

లాతి

ఆతు

లోతు

సాతు

పాతు

పాతతి.

లాతు

కలత

కలక-కలచు, చూ. సంజ్ఞ. నూ. ౩౧.

నెలత

నెలతుక.

మెలత

మెలతుక.

అలతి

పాలతి

పాలతుక.

వలతి

డోతము

ఏతము

కడత

కణత.

పడఁత

కడఁతి

కడఁతి.

కణిఁతి

పడఁతి

పడఁతి-పడఁతుక.

మడఁతి

మడఁతుక.

ఊఁతిఁత

ఊఁచ్చింత.

మడఁత

(అ. మడఁదై) మడఁచు, మడఁగు.

పాఁతఱ

మావఁతి

ఁగోఁతిఁడి

గలఁతియ

చేఁతరాసి

చేఁతటికము

తూఁతకొమ్ము

ద.

ఈఁద

ఈఁదర - (తె. ఇవము - ఈము - ఈము+ద=ఈఁద
అ. శిద్ధి)

ఊఁద

ఊఁదర.

చీఁద

చేఁద

మోఁద

ఈఁదు

ఈఁదాడు - (అ. నీడు)

ఊఁదు

గోఁదు

చాచు	(అ. శాస్త్ర)
చీచు	(అ. శీస్త)
చేచు	చేత్రాడు. (అ. శేస్త)
ఛాచు	
బూచు	
మూచు	మూఁగాలు - మూఁజేయు
మోచు	మోఁకాలు. మోఁచెయి - మోఁచేయి - మోఁకట్టిలు. (మోఁచ+కాలు. మోఁకాలు - మోఁచ+చేయి = మోఁచేయి శబ్దరత్నాకరము. మొఱగాలు-మొఱక్కి అని యర్థానుసారతత్వము)
అలచు	
ఎడచ	
ఊచ	
ఏచ	
కడిచ	
ఈచాడు	
కోచాడు	
గోచురు	
వేచులు	
చీచర	
చెలచి	(అ. శిలన్ది)
వెలచి	వెలచుక (వెలస + అది = వెలసినది = వెలచి) :

తమిఁద

తవిఁద తవ్విఁద.

పిడుఁదు

పిఱుఁగు

బెడఁద

వెడఁద

మఱఁది మఱఁదల. (మఱఁది + ఆలు)

నైఁదము

కొలఁది (కొలనిది-కొలను=ప్రమాణము కలని)

అలఁదురే

ఈఁడఁబోవు

కడుఁదురు

కాఁదారిమాఁగారి

ఁవ.

చాఁవ (చాఁపుకలది. చాఁపు = దీప్తము - పడుగుకొలఁది
వస్త్రము. మహా. చాంపె)

చేఁవ

చాఁపు

తోఁవ

ఆఁపు తలాఁపి - తలయంపి.

తోఁపు

పోఁపు

మూఁపు (మూయు + పు)

రేఁపు	చూ. రేఁగు.
వీఁపు	(వెను + ప్రక్క. వెను - వైపు. ఆ. పిన్న)
సోఁపు	
కాఁపు	కాఁపురము.
వాఁపు	
ఎల్లాఁపి	(చూ. ఆఁగు)
చీఁపురు	
పొఁపు	
పాఁపుర	
ప్రేఁపుడు	
మలఁపు	
తలాఁపి	(తల+ఆఁపు+ఇ)
బాఁవఁడు	(సం. బ్రాహ్మణః. అపభ్రంశమునః బాఁబఁడు) ఇది ఆ. పార్ పాప్తో నుండి వచ్చినదనుట బ్రాంతి.
తీఁపురము	
దాఁపురము	దాఁపఁరీఁడు - దాఁపటికము. (చూ. డాఁగు)
దాఁపురము	
నాఁపఁజాంబు	

(బ.

తాఁజేలు
మాఁబిడి
ఊఁడనిఁబాడు
ఊఁబోవు
మూఁబోవు

విన్నబోవు
 వీటిబోవు
 వెలవెలబోవు
 ఎడబాయ
 ఒడబడిక
 ఒల్లబాటు
 ఒల్లబోవు
 కనుబాటు
 కానబట్టు
 కడబడు
 చక్కబడు
 తడబడు
 తొడిబడు
 నకనకబడు
 పెత్తెబడు
 విన్నబడు
 వెనుబడు
 సరిబడు

వాడు.

తెనుగున 'ఆడు' అనుకబ్బము పురుషుని బోధించునదిగను-కాలమును బోధించునదిగను నున్నది. పురుషుని బోధించునపు డది సర్వనామమునగు. ఈ 'ఆడు' శబ్దమే మాయలాడు - బిరుదులాడు - ఉన్నాడు - చేసినాడు - పడ్డాడు - కలాడు లోనగు శబ్దముల గనవచ్చెడు - మగ డిత్యాదులందు 'వా' లోపము. వాస్తవమున బురుషుని బోధించునది 'ఁడు',

ఈ యన్నిశబ్దంబుల 'ఆడు' పురుషుని బోధించును. ఇదియే సర్వనామ మైనపుడు వకారపూర్వక మగును. వ+ఆడు=వాడు=అ ఈ ఏ లు సర్వ నామములు. వ+ఈడు=వీడు. వ+ఏడు=వేడు-ఎవడు.

కాలవాచకమైనపుడు 'ఆడు' నకు బూర్వము నకారాగమ మగు. వ+ఆడు=నాడు. వాడు అనునది మాయలాడు లోనగు శబ్దంబులందు వలె సామాన్యముగ బురుషుని బోధించుటే కాక దూరమునందుండువానిని నిర్దేశించునటులే 'నాడు' దినమును గాలమును బోధించుటే కాక 'ఆ నాడు' అనుసర్థము గలదియునగు ఈ నాడు నృపాలపుత్రి వని నమ్మి వరించితి గాక. యిష్టైయిక్ నే డొకకాలసర్ప మయి నీ విటుసేయుట నాకు దోచెనే - భాస్క. రా.

ఈ నాడు=నా ఈడు=నేడు.

ఏడు అనుదానికి ముందు నకారాగమము లేదు - అది సంవత్సరకాల మును బోధించును.

కొందఱు తూగు - బ్రాతి - చీకటి శబ్దంబులు నిర్బంధకము అని యెదరు గాని పూర్వకణి ప్రయోగంబుల నవి సార్థభిందుకములై కాన నయ్యెడి.

సీ. తూఁగుటుయ్యలఁ చూఁగుచోఁ గొంత చెవరిన
యరవిరి వన్నెబా గట్లయుండ - గళా ౨. ఆ.

క. సూతురు పదము రుకారము

ప్రాంతిగఁ దాఁ జెడు విభక్తిఁ బై పెట్టినచోఁ

సూతురు కూతుం గనియెను

సూతులచేఁ సూతువలనఁ సూతులధనముల్. ఆంధ్ర భా. భూ.

ఇది భ్రాంతిశబ్దధనము గావున నర్థబిందువుకలిమి నిస్సందేహము.

ఉ. ప్రాంతలు మీదఁ గప్పినఁ గృపామతి నోర్చితి నీచుసాత్తునన్

ప్రాంతి మెసంగి తీవు మనుభక్తుఁడు కుంటెనఁ బంపఁ బోతి మై

పూత యొనర్చుకొంటి శవభూతిఁ గపాలమునన్ భుజించితి

రోతలు పెక్కులుండ నిటరోయుదువే యింక భక్తవత్సలా. కాళహస్తి

ఉ. చీకటి కానచిచ్చు భవుచేలకుసుంధము తూర్పుకొండకున్

సూకటిరత్న మబ్జరమకూరిమిపంట చకోరరాజి పే

రాకటిమంట శోణకిరణావళిగంట రథాంగకేళికెన్.

దేకువపెంటమింటఁ జను దించెదినేంద్రుఁడు కాలఘంటయై. కాళహస్తి

శబ్దశతాకర నిఘంటు గ్రంథకర్తలైన శ్రీమత్ - బహుజనపల్లె - సీతా
రామాచార్యులవారు తొలుత దీని నిర్మించుకముగ వ్రాసి పదపడి చీకటియని
సవరించుకొని ‘చీక’ శబ్దమునొద్ద “చీక-దే-స్పృశితనము - ఆంధ్రము - ఈ
యర్థము నందిట్లు స విందుకముగాఁ జెప్పట చీకటి శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తిని
కల్పించుటకు అనుకూలముగా నున్నది. ఇట్లు చెప్పటచే ప్రయోగములకు
విరోధము కనబడదు” అని వ్రాసిరి. “చీకటి రేయిదన” నిత్యాదులందు
సవిందుక పాఠమే సాధువని వారి యభిప్రాయము. ‘పూర్వ’ లాక్షణికాభి

ప్రాయమును. తిక్కన సబిందుకనిర్బిందుకములకుఁ బ్రాసము కలిపినవాఁడు గావున సీతారామాచార్యులవారి యభిప్రాయము సరియ.

ఇదిగాక ద్రావిడులు దీర్ఘముమీఁద నిండుసున్నతోడ నుచ్చరించిన శబ్దంబులందెల్ల నిఁజూతముగఁ దత్త్వానంబునఁ దెలుఁగున నర్థబిందువు కానంబడి యెడి - దీనిని ద్రావిడులు చీంకటి యనుచున్నారు. మీటు నాటు శబ్దంబు లందు నిష్పదు గొందఱు ఖండబిందువు వ్రాయుటకుఁ గారణము మృగ్యము.

లోపడు - ఈ శబ్దమును సీతారామాచార్యులవారు - డోకారము సాచ్చు - అడఁగు - మస్తరించు లోనగు శబ్దంబులకడ లక్ష్యంబులో లోపడు అని వ్రాసియు వానిని మరల సవరింపుకయు శబ్దమును లోఁబడు అనియే వ్రాసిరి. దీనికిఁ గారణము వారు తె. “కినిసి పాణినాళీకంబు సానువుట యును, నంతలోఁ బడకదియు” (అంతలోక + పడక, అంతక + లోఁబడక అని ఛేదము హస. ౨. ఆ.) అని వ్రాయుటగాఁ దోఁచెడి. రెండర్థము లందును లోపడు శబ్దమే యేల గ్రహింపరాదో. లోను + పడు = లోపడు అని యయ్యెను. ఈలోను ద్రుతిప్రకృతికము గాదు. ఇది దే - వి - అనియు విశేషణ మనియు వారే వ్రాసియున్నారు. భారత. విరాట ౧ ఆ. ౩౨౮ ప. లోనుపఱుపక యనియే ముద్రింపఁబడియున్నది. చిన్నయనూరిగారి నీతి చంద్రికయందు లోపడు అనియే ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. లోఁచెయి - లోఁమావు - లోకడువు - లోఁచేసికొను - లోతక్కువ లోనగు శబ్దంబులం దరసున్న గాగులాదు. పైక + పడు - చేక + పడు - పైపడు - చేపడు అని యేకశబ్దములగుచో ద్రుతములకే లోప మగుచుండ లోను + పడు = లోపడు ఏల కానేరదు? అట్లులే యగును గాని మఱియొకవిధముగఁ గానేరదని తోఁచెడి. వాఁడు నీళ్లలోఁ బడెను - ఇచ్చట లోక పక్షివిభక్తి ప్రత్యయము. ద్రుతాంతము - పడు ప్రత్యేకక్రియ. వాఁడు నాకు లోపడె ననుచో

నట్టివిధములు గానరావు. నాపతులగు గంధర్వుల చేపడి; ఒరు చేపడ వెన్నడును. ఇత్యాది తిక్కన ప్రయోగములఁ జూచిన నిట్టి శబ్దముల రూపనిష్పత్తియందు సందేహముండదు.

సంస్కృత శబ్దసంధి ప్రకరణము.

సంస్కృతశబ్దము సంస్కృతశబ్దముతోఁ గలయునపు డింతవఱకుఁ జెప్పిన నూత్రంబు లన్వయింపవు. భాషలు రెండు వేఱువేఱు గాన వ్యాకరణములు వేఱువేఱు. సంప్రదాయములు వేఱువేఱు. కావున నింతవఱ కేలాక్షణికఁ డును సంస్కృతసంధులఁ గూర్చి యాంధ్రవ్యాకరణమున వ్రాయఁడయ్యె. ఆ నూత్రములు ఛాయామాత్రమైన నెఱుంగమి బాలురు వ్రాయు వ్యాసములందు నానాదోషములు గానవచ్చుచున్నవి. వానిని వారింపఁగోరి దిక్పదర్శనముగ నాంధ్రభాషోపయోగి యగునంతమాత్రము సంస్కృతసంధివిషయ మిందు వివరింపఁబడు.

ఆంధ్రశబ్దమునకు సంస్కృతశబ్దము పరమైనయెడల నాంధ్రసంధి నూత్రములే యన్వయింపవలయును. ఉ. తెప్ప+ఉత్సవము=తెప్పయత్సవము. తెప్పోత్సవమనరాదు. సంస్కృతశబ్దమునకుఁ బరముగ నాంధ్రశబ్దము రారాదు. అను కృతిని రావచ్చును.

నూ॥ ౧. అ ఇ ఉ ణో, ఋ ౧౧ క్, ఏ ఓ క్, ఐ ఔ చ్. హాయవరట్, లణ్, ఇమజణనమ్, ఝభఞ్, ఘభఢఘ్, బబ గడదశ్, ఖఫఛతథచటతవ్, కవయ్, శవనర్, హల్.

ఈ ౧౪ నూత్రములకు మహేశ్వరనూత్రము లని పేరు. నూత్రములఁ గల్పించుటయందు సుఖువు నాలోచించి యత్సవము లిట్లు విభజింపఁబడినవి. మొదటి నాలుగునూత్రము లచ్చులగుఱింపినవి. తక్కినవి హల్లుల గుఱింపినవి. ప్రతినూత్రమందును గడపటనుండు ణ్, క్, ఙ్; ఇటువంటి పొల్లులు అక్షర

నూ॥ ౨. గుణములు ఏ-ఓ-అర్-అల్.

నూ॥ ౩. వృద్ధులు ఐ-ఔ-ఆర్.

ఈ గుణములు వృద్ధులు సంధివలన నగునవి. అ + ఇ = ఏ;

అ + ఉ = ఓ; అ + ఋ = అర్; అ + ౧ = అల్.

అ + ఏ = ఐ; అ + ఐ = ఔ; అ + ఓ = ఔ; అ + ఔ = ఔ.

అచ్చంధి. సవర్ణ దీర్ఘసంధి.

నూ॥ ౪. అక్కలకు సవర్ణములైన అక్కలు పరంబులగు నపుడు పూర్వపరస్థానంబుల దీర్ఘ బేకాదేశం బగు.

అక్కలనగా అ, ఇ, ఉ, ఋ, ౧ అను ౫ అక్షరము లని యీవఱకే చెప్పబడినది. ఈ యచ్చులకు సవర్ణములైన యీ యచ్చులే పరములైనపుడూ ఆ రెండచ్చులకు మాఱుగ దాని దీర్ఘమైన యచ్చువచ్చును.

అ + అ = ఆ; అ + ఆ = ఆ; అ + ఆ = ఆ; అ +. ఆ = ఆ. ఇట్లులే తక్కినయక్షరములకు గ్రహించునది.

ఉ. కుసుమ + అంజలి = కుసుమాంజలి.

ఇందు మొదటికబ్బమైన 'కుసుమ' తుద అకారమున్నది. దానికి 'అంజలి' లో మొదటనుండు 'అ' పరమైనది. కాకా హ్రస్వములగు నీ రెండు అకారములకు మాఱుగ దీర్ఘమైన యొక అకారమువచ్చి 'కుసుమాంజలి'యని యయ్యె.

కుసుమ + అం + జలి = కుసుమ్ + అం + జలి = కుసుమ్ + అం + జలి = కుసుమాంజలి.

- ఇట్లు శత + అబ్దము = శతాబ్దము.
 నత + ఆర్యుడు = నతార్యుడు.
 ధరా + అధిపుడు = ధరాధిపుడు.
 శంకా + ఆతంకము = శంకాతంకము.
 ముని + ఇంద్రుడు = మునీంద్రుడు.
 ఋషి + ఈశ్వరుడు = ఋషీశ్వరుడు.
 సతీ + ఇష్టము = సతీష్టము.
 విష్ణు + ఉదయము = విష్ణుదయము.
 పితృ + ఋణము = పితౄణము.

ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౫. ఋక్కులకు ప్రాస్వఋక్కులు పరమైనపుడు పూర్వపరస్థానంబుల ప్రాస్వఋక్కులు వైకల్పికముగ నగు.

- ఉ. హోతృ + ఋకారము. (1) హోతృకారము.
 (2) హోతృకారము. (సూ. ౪)
 (3) హోతృఋకారము. (సూ. ౧౫)

గుణసంధి.

సూ॥ ౬. అవర్ణమునకు ఇక్కులు పరమైనపుడు గుణంబగు.

- ఉ. అమర + ఇంద్రుడు = అమరేంద్రుడు. (ఏ)
 భూసుర + ఉత్తముడు = భూసురోత్తముడు. (ఓ)
 మహా + ఋషి = మహర్షి. (ఆర్)
 రవ + శికారము = రవశికారము. (అల్)
 (సూ. మా. ౨)

ఈ యుదాహరణములందు ఆ అలకు - ఇక్కలైన ఇ - ఊ - ఋ - ౩ -
పరముకాఁగా వరుసగ వానిగుణాక్షరములైన ఏ - ఓ - అర్ - ఆర్ పూర్వ
పరస్థానముల నాదేశము లయ్యెను.

అపవాదములు. స్వ + ఈరిణి = స్వైరిణి.

స్వ + ఈరుఁడు = స్వైరుఁడు.

అక్ష + ఊహిని = అక్షోహిణి.

అక్షోహిణి.

సుఖ + ఋతుఁడు = సుఖార్తుఁడు.

వృద్ధిసంధి.

నూ॥ ౭. అవర్ణమునకు ఏచ్ఛలు పరమైనచో వృద్ధియగు.

ఉ. భోగ + ఏకము భోగైకము. (అ + ఏ = ఐ)

దురిత + ఓఘము దురితౌఘము. (అ + ఓ = ఔ)

మహా + విశ్వర్యము మహైశ్వర్యము. (అ + వి = వి)

కృష్ణ + కౌత్సంత్యము కృష్ణైత్సంత్యము. (అ + కౌ = కౌ)

ఇత్యాదులు (చూ. నూ. ౩)

నూ॥ ౮. ఓమ్ పరమగుచుండ అత్తునకు లోపంబగు.

ప్రాస్వమైన అకారమునకు ఓం పరముకాఁగా వృద్ధితేదు.

ఉ. శివాయ + ఓం నమః = శివాయోన్మమః.

శివాయ + ఓం నమః = శివాయ్ + అ + ఓం నమః = శివాయ్ + ఓం నమః =

శివాయోం నమః = శివాయోన్మమః.

నూ॥ ౯. అత్తునకు నోతోష్ఠములు పరమగునపుడు వృద్ధి
నైకల్పికము.

ఓతు + ఓష్ఠము = ఓతోష్ఠములు.

హ్రస్వముగు అకారమునకు ఓతువు-ఓష్ఠము పరమైనపుడు పరతూప సంధిగాని వృద్ధిసంధిగాని యగు. (ఓతువు = పిల్లి-ఓష్ఠము = పెదవి)

ఉ. స్థూల + ఓతువు = స్థూలోతువు-స్థూలొతువు.

బింబ + ఓష్ఠము = బింబోష్ఠము-బింబొష్ఠము.

యణాదేశసంధి.

సూ॥ ౧౦. సవర్ణముగానియచ్చు పరమగుచుండ నిక్కులకు యణాదేశం బగు.

ఉ. ప్రతి + అర్థి = ప్రత్యర్థి.

ప్రత్ + ఇ + అర్థి = ప్రత్ + య్ + అర్థి = ప్రత్ + యర్థి = ప్రత్యర్థి - ఇచ్చట ఇకారమునకు మాఱుగ య్ కారము వచ్చి యది పరమైన అకారముతోఁ గలసి 'య' యయి ప్రత్ + య = ప్రత్యయని యయ్యె. (మా. ౧ మా.) ఇ + అ = య; ఉ + అ = వ; ఋ + అ = ర; ఌ + అ = ల

గిరి + అగ్రము = గిర్యగ్రము. (ఇ + అ = య)

అతి + అశ్వగ్రము = అత్యాశ్వగ్రము. (ఇ + ఆ = య)

అతి + ఉగ్రము = అత్యుగ్రము. (ఉ + ఉ = య)

మధు + అరి = మధ్వరి. (ఉ + అ = వ)

పితృ + అంశము = పిత్రంశము. (ఋ + అ = ర)

బి + ఆకృతి = లాకృతి. (ఌ + అ = ల)

సవర్ణముగానియచ్చు పరమైనపుడే యీ నూత్రము స్తంభము.

సూ॥ ౧౧. అచ్చునకుఁ బరంబైన హకారేతర హల్లున కచ్చు పరంబుగానిచో ద్విత్వంబు వైకల్పికంబు

విప్రభావము = (వ + ఇ + ఐ + ఊ + అ-భావము) ఇచ్చట 'వి' వర్ణములోని 'ఇ' యను అచ్చునకుఁ బరముగ పకారము వచ్చెను. దానికిఁ బరముగ రకార మున్నదిగాని యచ్చులేదు. కావున విప్రభావము అని వ్రాయవచ్చును. ఇట్లు ఉద్దేశము లోనైనవి.

ఏచ్ఛంధి.

సూ॥ ౧౨. అచ్చుపరమైనచో ఏచ్ఛుల కయవాయావులగు.

(అయ్ + అవ్ + ఆయ్ + ఆవ్ = అయవాయావులు) అనఁగా ఏ - ఓ - ఐ - ఔ లకు అచ్చు పరమైనయెడల వరుసగ అయ్ - అవ్ - ఆయ్ - ఆవ్ పూర్వపరస్థానంబుల నేకాదేశం బగు.

నై + అకుఁడు = నాయకుఁడు.   న + ఐ + అకుఁడు = నై + ఆయ్ + అకుఁడు = నాయకుఁడు.

పా + అకుఁడు = పావకుఁడు. (ఔ + అ = అవ్)

యూతిశబ్దము పరమైనపుడు గోశబ్దమునందలి ఓకారమునకు అవ అగు. గో + యూతి = గవ్యూతి. అనఁగా రెండు కోసులని యర్థము.

పరరూపసంధి.

సూ॥ ౧౩. శంకధ్వీదులఁ బరరూప మగు.

(శకంధు + ఆదులు = శకంధ్యాదులు)

శకంధువు లోనగు శబ్దంబులఁ బరరూప సంధియగు. తెనుఁగు శబ్దంబుల సంధివలెఁ బూర్వాచ్చు లోపించి దానికి మాటుగఁ బరమైన యచ్చునిలిచి యుండుటవలనఁ బరరూపసంధి యనఁబడు.

శక + అంధువు = శకంధువు. శక్ అ + అంధువు = శక్ + అంధువు = శకంధువు. సవర్ణ దీర్ఘసంధి సూత్రము ప్రకారము శకాంధువు కాదు.

కు + ఉద్దాలము = కుద్దాలము (గుద్దలి) కుల + అట = కులట (ఊకుటాటు) సీమ + అంతము = సీమంతము (పావట) మనస్ + ఈష = మనీష (బుద్ధి) లాంగల + ఈష = లాంగలీష (వాగ్గటి యేడికోల) పతత్ + అంజలి + పతంజలి (వ్యాకరణ భాష్యకర్త) సార + అంగము = సారంగము (జింక) ఇట్లు అలక్తము-పర్కటి-మార్తండు-చేదండము-లోనగునవి. ఇక్కడఁ జెప్పఁబడిన యర్థము లందే యీ రూపములు. సారమైన అంగమునెడ సారాంగ మనియే చెప్పవలయు. పాలిమేర కడపల యనునెడ సీమాంత మనవలయు.

అవజాదేశసంధి.

సూ॥ ౧౮. పదాంతమైనగోళబ్రముయొక్క ఓకారమునకుఁ

- i. బరమైన అనర్థమునకు లోపము వైకల్పికము.
- ii. అచ్చుపరమైనచో ఓకారమునకు అవజాదేశము వైకల్పికము.
- iii. ఇంద్ర - అక్షశబ్దములు పరమైనపుడు అవజాదేశము నిత్యము.

i. గో + అగ్రము = గోఅగ్రము - గోగ్రము.

ii. గో + అగ్రము = గవాగ్రము.

గో + అధ్యక్షుఁడు = గవాధ్యక్షుఁడు.

iii. గో + ఇంద్రుఁడు = గవేంద్రుఁడు.

గో + అక్షి (అక్షము) = గవాక్షము.

ప్రకృతిభావ సంధి.

నూ॥ ౧౫. పదాంతములైన అక్కులకు ప్రాస్వమగు ఋకా రము పరంబగునపుడు ప్రకృతిభావము వైకల్పికము. అసమానుంబున దీర్ఘంబు ప్రాస్వం బగు.

బ్రహ్మ + ఋషి = బ్రహ్మఋషి - బ్రహ్మీ (సమాసముకాదు)

మహా + ఋషి = మహాఋషి - మహర్షి (సమాసము)

సప్త + ఋషులు = సప్తఋషులు - సప్తర్షులు (సమాసము)

అక్షర స్వరూపమునాఁక యథాస్థితినుండుట ప్రకృతిభావము. ఇదియే స్వత్వమని యాంధ్రసంధి ప్రకరణంబులఁ జెప్పఁబడెను.

హల్సంధి ప్రకరణము.

నూ॥ ౧౬. సకారతవర్ణములు - శేవర్ణచవర్ణములు పరస్పరము కదియునపుడు శే - స లకు శేవర్ణమును, త - చ వర్ణములకుఁ జవర్ణ వర్ణములు నాదేశంబు లగు.

స + క = క. మనస్ + కాంతి = మనశ్కాంతి.

శ + చ = శ. మనస్ + చంచలత = మనశ్చంచలత.

త + చ = చ. ఉత్ + చలిండు = ఉచ్చలిండు.

త + జ = జ. మరుత్ + జాతి = మరుజ్జాతి.

త + ఛ = చ. భూభృత్ + ఛేత్ర = భూభృచ్చేత్ర.

సకారమునకు శవర్ణము - చవర్ణాక్షరములు పరమైన శవర్ణమే యా దేశముగు.

శవర్ణ పరమైన తవర్ణమునకు కేటుకాదు. ఉ. ప్రకృతి.

తవగ్ధాక్షరమునకు శబ్దము - చవగ్ధాక్షరములు పరమైన చవగ్ధాక్షరమే
యాదేశ మగును.

పరస్పర మనుటచే శబ్ద చవగ్ధాక్షరములు సకారతవర్గములను బూర్వ
మందుండినను శకార చవర్గములే వచ్చును. క్రింది తెల్పుటకు ధ్రువసంధి
యం దిట్లే యెఱుంగునది.

ధ్రువసంధి.

సూ॥ ౧౭. సకారతవగ్ధాక్షరములు షకార టవగ్ధాక్షర
ములు పరస్పరము కదియునపుడు షకార టవగ్ధాక్షరములు
దేశరబు లగు.

ధనుస్ + టంకారము = ధనుష్టంకారము.

తత్ + టిక = తట్టిక.

జశ్వసంధి.

సూ॥ ౧౮. పదాంతములైన ఝల్లులకు జశ్వసంధి
మగును

మా, ౧ సూ, ఉ. వాక్ + ఈశుడు = వాగీశుడు.

దిక్ + గజము = దిగ్గజము. చిత్ + రాపము = చిహ్నపము;
వాక్ + ధర్మము = వాగ్ధర్మము; కకుష్ + అంతము = కకుబంతము; అన్ +
భక్షణము = అభ్యక్షణము;

అనునాసిక సంధి.

సూ॥ ౧౯. అనునాసికములు పరమగుచోఁ బదాంతము
యర్హత్యాహారవర్ణముల కావర్ణమందలి యనునాసిక

సులభ వ్యాకరణము

ద్వితీయ భాగము.

తత్సమపరిచ్ఛేదము మొదలు వాక్యపరిచ్ఛేదము వఱకు.

—————

వావిలికొలను నుబ్బరాయ

విరచితము.

Improved and Enlarged.

మూడవ కూర్పు. ౨౦౦౨ ప్రతులు.

చే స్మ పు రి :

బ్రిటిష్ మాడల్ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

౧౯౨౫.

వెల్, ౧౪ అణాలు.

(Copyright Registered.)

శ్రీరామాయనము.

సులభ వ్యాకరణము.

—o—o—o—

తత్సమపరిచ్ఛేదము.

—

అజంత ప్రకరణము.

సంస్కృతశబ్దములు తెత్సమములుగ మాటువిధము లోనగు విషయములఁ దెలుపు ఘాగమునకుఁ దత్సమపరిచ్ఛేదమని పేరు. అందు అచ్చు కడపటఁ గల శబ్దముల గుఱించి తెలుపునది అజంత ప్రకరణము.

విభక్తుల పేరులు.

ప్రత్యయములు.

సూ॥ ౧. ప్రథమా విభక్తి.

ఁడు - ము - వు - లు.

„ ౨. ద్వితీయా „

ని - ను - ల.

„ ౩. తృతీయా „

చేత - చే - తోడ - తో.

„ ౪. చతుర్థీ „

కై - కొఱకు.

„ ౫. పంచమీ „

వలన - కంటే - పట్టి.

„ ౬. షష్ఠీ „

కి - కు - యొక్క - లోపల - లో.

„ ౭. సప్తమీ „

అందు - న.

„ ౮. సంబోధన

ఓ - ఓయి - ఓరి - ఓసి.

ప్రథమా } „

‘ఁడు’ మొదలయిన వానికి వర్తకములు అని ప్రత్యయము అని పేరు. ఒక శబ్దమున కాయావిభక్తియందు రూపము చెప్పవలసివచ్చినపు డాయా విభక్తికి నెదురుగ నుండు ప్రత్యయములలో నొకటి చేసవలయును. ఈ రానశబ్దమునకు స్పృతీయావిభక్తి రూపము లేవనఁగా ‘రాముచేత - రాముచే - రాముతోడ - రాముతో’ నని చెప్పవలయును. ఏ యర్థమునం దే ప్రత్యయముఁ జేప్పవలయునో యది కావక పుచ్చేదంటున వివరింపఁబడును. పై ప్రత్యయములలో రెండు విధములైన ప్రథమలును, కై - ఘట్టి - యొక్క - లను గళలు - తక్కినవానికి నుగాగపాఠబగుఁ గాన ద్రుతప్రకృతికములు.

నూ॥ ౯. ‘ఁడు - ము - వు - న’ లేకనచనంబులు.

వచన మనఁగా వస్తువుల సంఖ్యను దెలుపునది. ఒకటిని దెలియఁ జేయునది యేకవచనము. ఈ. రాముఁడు గోవును వత్సమును ననమున మేపెను. ఇచ్చట, రాముఁడు-గోవు-వత్సము (నూడ) వనము-ఒక్కొక్క సంఖ్యనే తెలుపును. కావున నివి యేకవచనము దున్నవి.

నూ॥ ౧౦. ‘లు - ల’ లు బహువచనంబులు.

ఒకటికంటె నెక్కువ సంఖ్య గల వస్తువులను దెలుపునది బహువచనము. ఈ. రాముక్కులు గోవులను వత్సములను వనముల మేపిరి.

నూ॥ ౧౧. తక్కినవి యుభయంబులు.

తక్కిన వనఁగా ‘ఁడు - ము - వు - న - లు - ల’ యివి తప్ప మిగిలినవి. ఉభయంబు లనఁగా నేకవచనమునందును బహువచనమందును గూడ వాడఁబడునది. ఈ. రామునియొక్క-రాములయొక్క, మొదలైనవి. మీఁదఁ జెప్పఁబడినవి ప్రత్యయము లైనప్పుడే యా యర్థవచనంబులు గ్రహింపవలయును గాని యా యక్షరములు వచ్చినచోట నెల్ల గ్రహింపరాదు. ఎట్లనఁగా, కాన (అడవి) యను శబ్దమునందుఁ గడపట ‘న’ యున్నదిని సప్తమివిభక్తి

యనరాదు. ఇచ్చట 'స' ప్రకీయము గాదు. కాబట్టి 'కా' విడిచి. ఇచ్చట 'కా' అనుదానిలో 'లు' ఒహువచనము దెలుపదు. విడిగినది యొక 'కా' లనియే యర్థము. ఇట్లే నేల మొదలైనవి.

సూ॥ ౧౨. శబ్దములు మహాదర్శకములు - అనుహదర్శకములు - సహత్యర్థకములు - మహాసహత్యర్థకములు - అన్యాయము లని యయిదు విధంబులు.

సూ॥ ౧౩. పురుషులను దెలుపు శబ్దములును, వాని విశేషణములును మహాదర్శకములు.

ఉ. రాముడు - భీముడు - సోముడు. రాముడు సుగుణాభి రాముడు మొదలైనవి.

సూ॥ ౧౪. స్త్రీలు-తిర్విక్కులు-జడములు వాని విశేషణములు అనుహదర్శకములు.

ఉ. సీత - కౌసది - పాగ్వాతి. సీత లోకమాత.

తిర్విక్కులనఁగాఁ బశువులు - పక్షులు. ఉ. ఆవు - మాడ - చిరుక - కాకి. జడము లనఁగాఁ బ్రాణము లేనివి. వీనికే ఆచేతనము లనిపేరు.

ఉ. చెట్టు - గుట్ట - ఇల్లు - ముల్లు మొదలైనవి.

సూ॥ ౧౫. స్త్రీలను మాత్రము దెలుపు శబ్దంబులు మహాత్యర్థకంబులు.

రుక్మిణి - జానకి - లక్ష్మి - గౌరి - సర్వతి లోనగునవి. మహతీ + అర్థకము = మహాత్యర్థకము.

సూ॥ ౧౬. స్త్రీలను, పురుషులను దెలుపు శబ్దంబులు మహాసహత్యర్థకంబులు.

ఉ. ఆందలు - కొండలు - నలుగురు మొదలైనవి.

సూ॥ ౧౭. లింగ, విభక్తి సచనములు లేనివియ్యయంబులు.

ఉ. ఔర - ఆహా - భీ - బాపుర - కట్టా - అక్కట ఇత్యాదులు.

అన్యాయములు ప్రతిపదోక్తములు-లాక్షణికము లని రెండు విధంబులు.

పుట్టినవి పుట్టినట్లుండు అన్యాయములు ప్రతిపదోక్తములు.

ఉ. మఱి - మిక్కిలి - కడుక్ - ఎల్లక్ - బాపుర - ఇంచుక - అక్కట - ఔర - ఓహో - కద - అ - ఎ - ఏ మొదలైనవి.

ఎల్లక్ అనుదానికి మాత్రము అందు-వలన ప్రత్యయములు భారతంబున గాన నగు. ఎల్లయందు, ఎల్లవలన.

కాస్త్రనిష్పన్నములు లాక్షణికములు. ఉ. అట్లు - ఇట్లు - ఎట్లు - అడిగి - వేడక - చూచినక్ - చదునక్ - అనుమక్ లోనైనవి.

విశేష్యము.

ఇంద్రియ గోచరము లగు ప్రాణముగల ప్రాణములేనివాని శేరులు విశేష్యము లనఁబడును.

ప్రాణము గలవైనను బ్రాణము లేనివైనను త్వక్కు (చర్మము) కన్నులు - చెవులు - ముక్కు - నాలుక - మనస్సు వీనిచేతఁ జరిసికొనఁబడువాని నామములు విశేష్యము లనఁబడును.

త్వక్కుచేఁ దెలియఁబడునవి.

వేడి - చలి - గాలి లోనైనవి.

కన్నులచేఁ దెలియఁబడునవి.

బొట్టి - గొట్టి - నూది - నూర్యుడు -

పలక - కలము లోనైనవి.

చెవులచేఁ దెలియఁబడునవి.

కూత - చప్పడు లోనైనవి.

ముక్కుచేఁ దెలియఁబడునవి.

వాసన - పరివేశము - గబ్బు -

కంపు - గంధము లోనైనవి.

నాలుకచే దెలియఁబడునవి. పులుసు - చేఁడు - ఒగరు - కారము -

ఉప్పు - తీపు లోనైనవి.

మనస్సుచే దెలియఁబడునవి. కల-స్వప్నము - సత్యము - నిజము -

అబద్ధము లోనైనవి.

మనుష్యుఁడు - పర్వతము - చెట్టు - పట్టణము - పశువు - పక్షి - నది
లోనైనవి జాతివిశేషములు. ఇవి యొక విధమైనజాతిని దెలుపును. మన
వలె నుండు నెఱరిని జూచినను మనుష్యులని యందుమేకాని పర్వతమని కాని
చెట్టనికాని యనఁచు కదా.

రాముఁడు - హిమవంతము - వేము - శ్రీరంగపట్టణము - దున్నపోతు -
చిలుక - గంగ - లోనైనవి సంజ్ఞావిశేషములు - సంజ్ఞ యనఁగాఁ జేరు -
చెట్టెక్కితి ననఁగా నేచెట్టో-వేఁపచెట్టు అనిన ఎక్కినచెట్టు చేరు తెలియును.

తెల్లన-పుల్లన-దొంగతనము-సోమతనము లోనైనవి గుణవిశేషములు.

క్రియలనుండి పుట్టిన విశేషములు కృతంతములు-క్రియావిశేషములు.
అఁగు-ఆఁక; ఎఱుఁగు-ఎఱుక లోనైనవి. కృతంతపరిచ్ఛేదము చూడుము.

విశేషణము.

విశేష్యముల ధర్మములఁ దెలుపు శబ్దములు విశేషణములు. ఇవి విశేష్య
మునం దొక విశేషమును దెలుపును.

	వి శేషణము.	వి శేష్యము.
జాతి	పులి	పిల్ల
	క్షుత్రియ	బాలుఁడు

క్రియాజన్యవిశేషణము.

వర్తమానార్థవిశేషణము.

చేయుచున్న

పని

భూతార్థవిశేషణము.

చేపిన

పని

భవిష్యదర్థకవిశేషణము.	చేయఁగల	పని
తద్దరార్థకవిశేషణము.	చేయు	పని
	చేసెడు	పని
	చేసెడి	పని
న్యతిరేకార్థకవిశేషణము.	చేయని	పని
గుణము.		
శబ్దము.	కఠోర	ధ్వని
స్వరూపము	శేడి	గాలి
రసము	తియ్యని	చెజుట
గంధము	కమ్మని	వాసన
రూపము	తెల్లని	గుడ్డ
	ఎత్తు	చెట్టు
	వెడలుపు	తలుపు
	సోఁగ	కన్ను
స్వభావము.	సోమరి	పిల్లవాఁడు
	చెడు	గుఱ్ఱము
ద్రవ్యము.	క్రీనుంతుఁడు	రాజు
సంఖ్య.		
సంఖ్యాదర్థకవిశేషణము.	నాలుగు	పండ్లు
సంఖ్యేయార్థకవిశేషణము	నలుగురు	మనుష్యులు
సంఖ్యాపూరణార్థకవిశేషణములు	ఐదవ	దినము
	ఏడవ	యేఁడు
	తొమ్మిదవ	గంట

తత్సమపరిచ్ఛేదము.

౯

సంజ్ఞ.

నేఁప

చెట్టు

రామ

రావు

పుష్పక

విమానము.

అకారాంతములు.

ప్రథమావిభక్తి. ఏకవచనము. ఁడు

సంస్కృతమునందలి అకారాంత పుంలింగ శబ్దములు తత్సమంబు లగు విధ మింకఁ జెప్పఁబడును. సంస్కృతశబ్దములు తత్సమము లగునపుడు వినర్థములు లోపించు నని సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదంబునఁ (నూ. ౭౨.) జెప్పఁబడినది. కావున 'రామః' అనుదానిలో వినర్థము లోపింప 'రామ' యని మిగిలెను. ఇట్టి దానికే ప్రాతిపదికమని పేరు. ఇట్టి ప్రాతిపదికములకే ప్రత్యయములు చేర్పఁబడును. అట్లు చేర్చునపుడు ప్రాతిపదికము కొన్ని మాటుపాట్లు చెందును.

నూ॥ ౧౮. అకారాంత పుంలింగ మహద్వాచకంబునకు డుఱుగు.*

* ఒక కార్యార్థమైవచ్చి యా కార్యము ముగియుటతోడనే లోపించి పోవు నక్షరమునకు 'ఇత్' అని పేరు. 'డుజ్' అనుదానిలో 'జ్' ఇత్తు. అది చేయుకార్య మేమనఁగా, సూత్రము చొప్పున రాము అనుదానికి డుజ్ చేర్పఁగా 'రాముడుజ్' ఆయెను.

జీత్తు బిందుపూర్వకం బగు అను సూత్రముచేజ్ యే యక్షరమునకుఁ జేర్పఁబడునో యా యక్షరమునకు ముందు బిందువు వచ్చును. రాఁగా 'రాముఁ డుజ్' అని యాయెను. బిందువును నూచించుటే 'జ్' యొక్క కార్యము గనుక నది చేర్పఁబడఁగనే 'జ్' లోపించును. రాముఁడు అని మిగులును. ఇట్లే క్రియాపరిచ్ఛేదంబున 'కలజ్' 'పడుజ్' లోనైనవి గలవు. అట్లు చెప్పినప్పు డవి 'ఁగల' 'ఁబడు' గా మాటునని యెఱుంగునది.

అకారముగాని ఆకారముగాని కడపటఁ గల పుంలింగ మహద్వాచకంబులకు బిందుపూర్వక డు వర్ణకం బగు నని యర్థము. మీఁదఁ జెప్పఁబడిన చొప్పున 'రామ' యనునది అకారము కడపటఁగల ప్రాతిపదికము. 'హాహా' యనునది ఆకారము కడపటఁగల ప్రాతిపదికము. ఇవి పుంలింగ మహద్వాచకంబులు గావున వీనికి 'ఁడు' చేర్పఁగా రాముఁడు - హాహాఁడు అని యేర్పడెను. పురుషులను బోధించునది పుంలింగము.

సూ॥ ౧౯. డుక్ ప్రత్యయము పరమగునపుడు పుంలింగంబున మహద్వాచకమైన ప్రాతిపదికము తుదిఅత్వమునకు ఉత్తగు.

ఉ. రాముఁడు - హాహుఁడు. గంగాశబ్దము మహతీవాచకము కావున గంగఁడు అనియే రూపము.

ప్రాతిపదికములైన రామ - హాహా యనువానికిఁ బైసూత్రముచొప్పున 'ఁడు' పరమైనపుడు వానికడపటనున్న ఆ ఆ (రామ్ + ఆ; హామ్ + ఆ) లకు బదులు ప్రాప్తమైన 'ఉ' వచ్చును. కాఁగా రాము - హాహు అయి 'ఁడు' తోఁ జేరి రాముఁడు - హాహుఁడు అయ్యెను.

ఇట్లు డుక్ ప్రత్యయము దేనికిఁ జేరియుండునో దానికి డుమంత మని పేరు.

ఁడు అనునది రాము - హాహు అనువానికిఁ జేరి యున్నది గావున రాము - హాహు - డుమంతము లనఁబడు. సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము ౩౩-వ సూత్రము ప్రకారము రాముండు హాహుండు.

౧౮-వ సూత్రంబున అకారాంత మని చెప్పటకుఁ గారణమేమనః — ఇకారాంతశబ్దములకు డుక్ రాదనియు, (ఉ. హరి - శౌరి.) ఉకాగ - ఋకారాంతశబ్దములకు డుక్ బహుళ మనియు (ఉ. బాహు - విధాత - ఇత్యాదులు) భావము. ఇవి యింక ముందు వివరింపఁబడును.

మహద్వాచక మన నేల యనిన ఆనందః. ఇది అకారాంతమైన

పుంలింగ శబ్దమైనను మహద్వాచకము కాఁగదన మువర్ణకముఁ జేర్చి ఆనందము అని చెప్పవలయును గాని డుక్ చేర్పరాదు. (చూ. మా. ౨౩.)

అపవాదఁ నూత్రములు.

సూ॥ ౨౦. నీచ, మూర్ఖ, ధూర్త, వృద్ధ, గృహస్థ, భ్రష్ట, చార్వాక శబ్దంబులకు ఉత్తగు. డుక్ విభాష నగు.

ఈ నీచాదిశబ్దంబులకు 'ఉత్' అగు ననుటచే నీచ-మూర్ఖ-ధూర్త-వృద్ధ - గృహస్థ - భ్రష్ట - చార్వాకు అని ప్రథమావిధక్తి - ఏకవచన రూపంబులు. (ఉత్ - ప్రాస్యమైన ఉకారము.)

డుక్ విభాష నగు ననుటచేన డు చేర్చినఁ జేర్పవచ్చును. నీచఁడు - మూర్ఖఁడు - ధూర్తఁడు - వృద్ధఁడు - గృహస్థఁడు - చార్వాకుఁడు అని యును రూపంబులు. నీచ సుయోధనుఁడు. నీచఁడు సుయోధనుఁడు. మూర్ఖువు శిశుపాల - మూర్ఖుడగు శిశుపాల, ఒక్క గృహస్థ భూవరా - ఇట్లే తక్కినవి. (నీచశబ్దంబునకు డుక్ వచ్చినపుడు 'నీచఁడు' అనియు డుక్ రానపుడు 'నీచ' యనియే రూప మని విద్యార్థులు సందేహింతురని నూత్ర మిట్లు వ్రాయఁబడియె.) రామదాసు - కాళిదాసు. ఇత్యాదులకు సాధకవి ప్రయోగంబులు లేవు.

సూ॥ ౨౧. భట్టశబ్దం బుదంతమాత్రం బగు. ఉ. నన్న యభట్టు - నారాయణభట్టు - హరిభట్టు - కంకుభట్టు.

ఉదంతమాత్ర మనుటచే 'ఉ' మాత్రము వచ్చు ననియు 'ఁడు' రావనియు నర్థము.

సూ॥ ౨౨. యోధాదులు బహుళంబుగ స్త్రీనమంబు లగు. ఉ. యోధ - యోధుఁడు; శుంఠ - శుంఠుఁడు; ధూత - ధూతుఁడు.

స్త్రీసమంబు లనఁగా, డు - ము - వు - ప్రత్యయములు రామండు నవి. స్త్రీసమము - చూడు. సంధి. నూ. రగి. హనుమంతుఁడు రాముని మాత. హనుమంతుఁడు రాముని డూతుఁడు అని రెండువిధములఁ జెప్ప వచ్చును గాని యనువాక్యమున స్త్రీసమమువలె గ్రహింపవగు. ఉ. హంఁల మాత చక్రవాంబు. భట్టు ఇందలి 'ఉ' ఁడు నిమిత్తముగ వచ్చుటచే 'డు ము వు' లు లేకుండినను ఇది స్త్రీసమంబు గాను.

ప్రథమావిభక్తి-ము.

నూ॥ ౨౩. అనంతంబైన యమహ-న్నపుంసక శబ్దమునకుఁ బ్రథమైకవచనంబున మువర్ణకంబును, దదన్యంబున ముగాగ మంబు* నగు.

అనంతమైన అనువాత్తునకు ఉ. పర్వతము - పర్వతములు.

అనంతమైన నపుంసకమునకు ఉ. కళత్రము - అపత్రములు. కళత్రములు - అపత్రములు.

వ్యుత్పత్తి ఇది అకారాంతము. ప్రాణము లేనిది కావున అనువాద్వాచకము. ఇది తత్సమముగ వ్రాయవలసి వచ్చినపుడు విసర్గము లోపింపఁగా 'పర్వత' అని మిగిలి దీనికి 'ము' వర్ణకము చేర్పఁగా పర్వతము అని యేకవచనంబున రూపంబు. (అనువాద్వాచకమైపుడు 'పర్వతుఁడు' ఇది యొక ఋషి పేరు.) 'పర్వత' అను ప్రాచీనపదమునకు బహువచన ప్రత్యయమైన 'లు' చేర్పఁగా 'పర్వతలు' అని యాయెను. ఈ 'లు' ప్రత్యయము ముప్రత్యయము

* ముగాగమము - ముక్ + అగమము. ముక్ అనువోఁ గకారము ఇత్తు. దానివలని ప్రయోజన మేమనఁగా నది యే యక్షరమునకుఁ జేర్పఁ బడునో యా యక్షరము వెనుకటిశబ్దమునకుఁ గడపటఁ గూర్పవలయును అట్లు చెప్పనియెడల మువర్ణము 'లు' కు ముందు చేర్పవలయునా వెనుకఁ జేర్పవలయునా యని సందేహము దోచును. చూ. సంధి. ౧౪ నూ.

మునకంటె వేరైనది కావున 'ము' అనునక్షరము ఆగమముగా వచ్చును. రాగా పర్వతిములు అని ప్రథమాబహువచన రూపంబు. ఇట్లే తక్కినవి.

తదన్య వానఁగాఁ బ్రథమైకవచనముగాక తక్కిన ప్రథమా బహువచనము ద్వితీయైకవచనము మొనలగునవి.

సూ॥ ౨౪. మూలకు 'ద్విత్వ-ము, ంబు,' లు విభాష నగు.

ఉ. ప్లోతము - పర్వతము - పర్వతంబు - పర్వతములు - పర్వతములు - పర్వతంబులు. 'మూ' ల కనఁగా మీఁదఁ జెప్పిన మువర్ణకమునకును ఆగమముగ వచ్చిన మువర్ణమునకు నని యగము. 'ద్విత్వ ము-ంబు' లనఁగా మ్ము - ంబు లనియర్థము.

అపవాద సూత్రములు.

సూ॥ ౨౫. కుశాదులకు ము లోపంబు.

ఉ. కుశ - చ్చ - కుండ - పనన. కుశము చ్చము కుండము పననము అని చెప్పరాదు. పననశబ్దము వైకృతముంగలదు. అప్పుడును 'ము' లేదు.

సూ॥ ౨౬. చరిత్రాదులకు మువర్ణకలోపంబు విభాష నగు.

ఉ. చరిత్రము చరిత్ర. అభిలాష - అక్షత - అలక - ఆరాధన - ఆవాహన - ఆర్పణ - ఈక్షణ - ఆలోచన - గర్జన - గర్వ - ఘోష - చామర - చిహ్న - (తపస్) చరణ - చరిత - తోరణ - తరంగ - నటన - పారణ - ప్రార్థన - ప్రయాగ - ప్రక్ష - బోధ - బీభత్స - భ్రమ - లాలన - రంజన - వత్స వధ - విగుర్జన - విజృంభణ - వర్జన - పాదణ - సంబోధన - స్ఫురణ హంస - సర్గ - పాత్ర (భాజనము) శ్లేష యా శబ్దములకు మువర్ణకము చేర్చియైనఁ జెప్పవచ్చును. చేర్పకయైనఁ జెప్పవచ్చును.

ప్రాసము-అంశము-మధ్యము-శ్రమము-వీని ము లోపంబునకు సాధు కవిప్రయోగంబులు లేవు.

సూ॥ ౨౭. ధర్మాదులకు పువర్ణకంబును నగు.

ఉ. ధన్యు-ధర్ము; అర్హు-అర్హు; వర్ణము-వర్ణపు; హితము-హితపు. వర్ణ అనియుఁ గలదు. అహోబలపండితుఁడు 'కన్తుపు' గలనని యిచ్చిన ప్రయోగముసాధుత్వము చింత్యము.

సూ॥ ౨౮. నపుంసకంబులగు మిత్రాదులు మహద్వాచకంబులు విభాషం బుంలింగ తుల్యంబు లగు.

ఉ. మిత్రుఁడు - మిత్రము; మిత్ర, శోణ, ప్రధాన, పాత్ర, కేవల సామాన్యాదులు మిత్రాదులు. ఇని దెనుఁగున పుంలింగతుల్యంబులు. రాజ మాత్రుండె - కృష్ణాసోదరులు కేవలలే - అతఁడు సామాన్యఁడే వేంకటాద్రి విఘ్నఁడు. ఇతరుల్ నీ లీలకుం బాత్రముల్ ఇత్యాదులు. వీఁడు నాకు మిత్రుఁడు. వీఁడు నాకు మిత్రము. అని యిరుదొంగులఁ జెప్పనగు. నపుం సక మనుటచే మిత్రుఁ డుదయించె నన వలయుఁగాని 'మిత్ర ముదయించె నన రాదు. మహద్వాచక మగుటచే 'సింగంబు నిమిత్తమగు జంబుకంబు' అనవల యుఁగాని మిత్రుఁడగు జంబుకం బనరాదు. ప్రకాంక్షశబ్దము సంస్కృతంబున పుం-నపుంసక లింగంబులు గలది.

సూ॥ ౨౯. మహద్వీచక్షయందుఁ గొన్ని యమహచ్ఛబ్ద ములకు డుజ్జగు.

ఉ. సముద్రము - సముద్రుఁడు; మేఘము - మేఘుఁడు; వాయుసము - వాయుసుఁడు; పన్నగము-పన్నగుఁడు; వానరము-వానరుఁడు; ఉరగము - ఉర గుఁడు. ఒడ్డిఁడు - కత్తిశఁడు-కొలఁడు (తె) బసవఁడు-ఇవి మహద్వాచక ములు గామన్నను 'ఁడు' గలవి. ఈ కడపటి నాలుగింటిఁ గి మువర్ణకమురాదు.

ఇ.

సూ॥ ౩౦. ఇవంతశబ్దములకుఁ బ్రథమైకవచన ప్రత్యయ ములు రావు.

ఉ. హరి - మతి.

ప్రథమైకవచన ప్రత్యయములైన 'ఁడు, ము, వు' లు ఇకారము కడప టఁగల శబ్దములకు రావు. హరిఁడు - మతిము అనరాదు. హరి - మతి యనియే యనవలయు.

ఉ.

సూ॥ ౩౧. ఉకారాంతశబ్దములకు సర్వత్ర వువర్ణకం బగు.

ఉ. గురువు-హూహువు (హూహూశబ్దము) జనత్క రువు-సాధువు - భూవు-తరువు.

సర్వత్ర యనఁగా నన్నిలింగంబులయం దని యర్థము.

'గురు' ఇది ఉకారాంతము 'వు' చేరి గురువు అయ్యెను.

హూహూః ఇందు విసర్గము లోపించి హూహూ అని యై ౩౧-వ సూత్రము చొప్పున హూహు అనియై యీ సూత్రము ప్రకారము హూహువు అయ్యెను. భూవు (చూ. నూ. ౪౨.)

సూ॥ ౩౨. లువర్ణకాదిప్రత్యయములు పరములగుచో వుగాగమంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. గురువులు - గురులు - ధేనువులు - ధేనులు - తరువుకొ - తరుకొ - రఘువుకొ - రఘుకొ - మేరువుకొ - మేరుకొ - లువర్ణకాది ప్రత్యయము లనఁగాఁ బ్రథమావిభక్తి 'లు' మొదలు తక్కిన యన్ని ప్రత్యయములు.

వుగాగమము. ౨౩-వ సూత్రంబున ముగాగమము చూచునది. బహుళ గ్రహణముచేతి మను శబ్దంబున కన్నివిభక్తుల వుగాగమంబు నిత్యంబు. ఉ. మనువు - మనువులు - మనువులకొ - ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౩౩. గోశబ్దమునకు వు నిత్యంబు

ఉ. గోవు - గోవులు - గోవులకొ. గోలు అని చెప్పరాదు.

అపవాద సూత్రములు.

సూ॥ ౩౪. ఉదంత మహద్వాచకంబులకు డుజ్జు బహు శంబుగ నగు.

ఉ. గురుడు - గురువు; శంభుడు - శంభువు; విష్ణుడు - విష్ణువు; వటుడు - వటువు; నసుడు - వసువు. బహుళ మని చెప్పబడే వానవు వానవు ఇత్యాదులకు డుజ్జురాదు.

సూ॥ ౩౫. రాహ్వదులకు వు లోసంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. రాహు - రాహువు, బాహు - బాహువు; సాధు - సాధువు; శరద్దు - శరద్దువు.

సూ॥ ౩౬. కద్రూ కద్రువ.

ఉకారాంత స్త్రీలింగమైన కద్రూశబ్దముయొక్క తత్సమరూపము కద్రువ. ఈమెయే పాములకుఁ బల్లి.

(కద్రువు అను శబ్దమునకు గోరోజవవర్ణమని యర్థము.)

ఋ.

సూ॥ ౩౭. ఋకారాంతంబు లదంతంబులు ను స్త్రీసమం బులునగు.

ఉ. పిత - మాత - స్వస - నప్త - హోత - పోత - ఉద్ధాత - భ్రాత - జామాత - కర్త - భర్త - హస్త - గంత - హంత - నియంత మొదలైనవి. ఇవి యన్నియు ఋకారాంతములు. పితృ - మాతృ - అని యిట్లు రూపములంగలవి. ఇవి అసంతములు స్త్రీసమములు నగు.

అపవాద సూత్రము.

సూ॥ ౩౮. మహత్తులగు విధాత్రాదులకు డుజ్జును నగు.

ఉ. విధాత - విధాతృడు; దాత - దాతృడు; ధాత - ధాతృడు; సవిత - సవితృడు; నేత - నేతృడు; ఇవి విధాత్రాదులు.

ఆ - ఈ - ఊ.

సూ॥ ౩౯. నామాంత్యదీర్ఘంబులకు ప్రాస్వంబగు.

ఉ. సీతా - సీత; భామా - భామ; లతా - లత; రుక్మిణీ - రుక్మిణి; లక్ష్మీ - లక్ష్మీ; జరత్కారూ - జరత్కారు. సంస్కృతశబ్దమునకుఁ గడపట దీర్ఘ ముండెనేని తత్సమమగు నపుడు ఆదీర్ఘము ప్రాస్వ మగునని యర్థము. హండా శబ్దము దీర్ఘాంతముగానే కనపట్టు.

సూ॥ ౪౦. కృతప్రాస్వంబులు ప్రాస్వంబు లట్టివ.

ప్రాస్వంబులుగ నుండువాని కేయేవిభక్తు లెట్లెట్లు చేర్పవలయునో యట్లే దీర్ఘములుగానుండి ప్రాస్వములుగాఁ జేయఁబడిన వానికీఁ జేర్పవలయునని యర్థము. ఉ. హాహుండు - లత్తులు - హూహువు. ఇత్యాదులు.

అపవాదసూత్రము.

సూ॥ ౪౧. సదా ద్యేకవర్ణదేశ్యంబులకు ప్రాస్వంబు లేదు.

ఉ. జ్యో - మా - శ్రీ - భీ - భ్రూ - స్త్రీ - త్వా సదా సర్వదా అండా అండ్లి మొదలైనవి వృథా నవలా, నేజా, లకోరీ - పల్లకీలకు ప్రాస్వ రూపంబులును గలవు.

సూ॥ ౪౨. అనూదంతంబులగు ద్విరైకవర్ణంబులు స్త్రీనమం బులు.

అనఁగా ఊకారాంతంబులకుఁ దప్ప దీర్ఘములగు నేకాక్షరములకు ప్రథమా ప్రత్యయములు గావు. ఉ. భ్రూవు.

ద్వితీయావిభక్తి - ని.

సూ॥ ౪౩. ఈధాతు, యుష్మదర్థంబులమీఁదఁ దక్క నికా రైకారాంతశబ్దములకు ద్వితీయావస్థుల నిదంతవర్ణకము లగు.

ఉ. కరిని - కరికి; శ్రీని - శ్రీకి; లకోరీని - లకోరీకి; ఇవి ఇకారాంతములు. రైవి - రైకి; ఇది ఐకారాంతము. (ఇకార + ఐకారములు = ఇకారైకారములు) ఇదంతవర్ణకము అనఁగా ఇ కడపటనురడు ని - కి - అను ప్రత్యయములు, రై - పై - కై - మై ఇవి యైదంతములు.

ఈ ధాతువునకును - యుష్టవర్ణకమునఁగా నీవు అనునర్థముగలది దీనికిని 'కి - ని' రావు. ఈరు - ఈవు - ఈను. ఇవి (ఇచ్చు) ఈధాతురూపములు. నీవు - నీకు; ఈవు - ఈకు; మీరు - మీకు; ఇవి యుష్టవర్ణకములు. యుష్టవర్ణకముల నజాదిరూపములు ప్రథమా పఞ్చమలకు మూత్రము యగు.

సూ॥ ౪౪. డుజ్జున కాదేశంబుగ ద్వితీయ నివర్ణకం బగు.

ఉ. రాముఁడు - రాముని - గురుని - వటుని - ఉరగుని - యోధుని - విధాతని.

అనఁగా 'రాముఁడు' అను దానిలోని 'ఁడు'నకు బదులు ద్వితీయా విభక్తియందు 'ని' వర్ణకము వచ్చునని యర్థము.

ను.

సూ॥ ౪౫ అనిరాకాంతంబులకు, 'ము-వు' వర్ణకంబులకు 'ను-కు' వర్ణకంబు లాగమంబుగ నగు.

ఉ. ఇకారాంతములు కానివి అనికారాంతములు. వీనికి ద్వితీయ యందు ఉ. యోధను - విధాతను - వనితను - నవలాను - చరిత్రను - త్సాను - కోడుకును - భట్టును - గ్లోను - గ్లోను అని రూపంబులు.

మువర్ణకంబునకు ఉ. చరిత్రమును - వనమును.

వువర్ణకంబునకు ఉ. గోవును - భేనువును - గురువును - ధనువును.

అనికారాంతములకు పశ్చిమి. ఉ. యోధకు - వనితకు - నవలాకు - చరిత్రకు - కంఘ(న)కు.

మువర్ణకంబునకు ఉ. చరిత్రము(న)కు - వనము(న)కు.

పువర్ణకంబునకు ఉ. గోవు(న)కు - గురువు(న)కు మొద.

వీనియందు నవర్ణ మెక్కువగ వచ్చుటకు రర-వ మాత్రము చూడుము.

నూ॥ ౪౬. డుమంతమునకు ద్వితీయా ద్వేకవచనము
పరంబగునవుడు నిగాగమంబు సర్వత్రవిభాష నగు.

ఉ. గురుని - గురునిని; గురుచే - గురునిచే; గురునికి - గురునకు.

డుమంతము చూ. నూ. ౧౯.

సర్వత్ర యనుటచే కిషక్తికి ముందు నిత్యంబనియు కువర్ణకంబునకు
ముందు నగాగమంబనియు నెఱుంగునది. రర-వ మాత్రముచే 'గురుని' యని
రూపము సిద్ధింపఁగా ఈ నివర్ణకమునకు ముందు నివర్ణం బాగమంబయి గురు
నిని అని యేర్పడియె.

కు.

నూ॥ ౪౭. ఈధాతు యుష్తదర్థములఁ గువర్ణకంబ యగు.

ఉ. ఈకు - నీకు - మీకు. యుష్తదర్థ మనఁగా 'నీవు' అను సర్థము
గలది. ఈకి - నీకి - మీకి యనుట తప్ప.

నూ॥ ౪౮. ఉకార ఋకారంబులకు 'కు' వృత్తిపరమగుచో
నగాగమంబు తఱచుగ నగు.

ఉ. రామనకు - గురువునకు; దాతృనకు - సేత్సనకు. తఱచుగ నను
టచే బచ్చుకు - ఉత్సవముకు, వంతుకు ఇత్యాది మహాకవి ప్రయోగంబు
లెక్కడ నేనిఁ గలవు.

అందు.

నూ॥ ౪౯. ఉకార ఋకారంబులకు సందువర్ణకము పరః
బగునవుడు నుగాగమంబును నగు.

ఉ. రామునందు - గురునందు - సవిత్సనందు. (రాము + ను + అందు = రామునందు, సవిత్స + ను + అందు = సవిత్సనందు) మగాగమంబున ననుటచే రక్ష-వ నూత్రముచొప్పున రామునియందు - సవిత్సనియందు - గురునియందు అనియు రూపంబులు.

సూ॥ ౫౦. అందువర్ణక మాగమంబులైన ము-వు వర్ణంబు లకుఁ బరంబగుచో నుగాగమంబు విభాష నగు.

ఉ. తీరము + అందు = తీరమందు.

తీరము + ను + అందు = తీరమునందు.

తరువు + అందు = తరువందు.

తరువు + ను + అందు = తరువునందు.

సూ॥ ౫౧. ఉదంతంబు లైన యమహద్వాచకంబులకు 'కం'టై 'అందు' వర్ణకంబులు పరంబు లగునపుడు కొండొకచో నుగాగమంబును నగు.

ఉ. శతంబుకంటై - శతంబునకంటై; వనమునయందు - వనమునందు - వనమందు.

న.

సూ॥ ౫౨. ఉదంతం బైనజవవాచకంబునకు నస్తమిని 'న' వర్ణకం బగు.

ఉ. వనమున-గృహమున, వనము-ఉదంతము-జవవాచకము. (ప్రాణములేనిది) కావున 'న' వర్ణకము వచ్చెను. ఉదంత మనుటచేఁ గాని నెత్తిన.

బహువిచనము.

సూ॥ ౫౩. ప్రథమాబహువిచనంబున డుజ్జున కాదేశం బుగను, ఉకారాంత, స్త్రీసమ, ము-వు-ల కాగమంబుగను 'లు' వర్ణకం బగు.

ఉదా.	ఏ.	బ.	
ప్ర.	రాముఁడు	రాములు	దుష్టున కాదేశంబు.
	కొడుకు	కొడుకులు	ఉకారాంతము.
	యోధ	యోధలు	} స్త్రీసమము.
	జ్య - శ్రీ	జ్యలు - శ్రీలు	
	వనము	వనములు	మువరకము.
	తరువు	తరువులు	వువర్ణకము.

నూ॥ ౫౪. ద్విత్వీయానివిభక్తులు పరంబగుచో బహువచనంబున లడాగమం బగు.

ఉ. రాములను - రాములచేత - రాములకొఱకు - రాములకు - రాములయందు, (అట్ + అగమము = లడాగమము చూ. సంధి ౯. నూ.)

అసవాదము.

నూ॥ ౫౫. ద్విత్వపూర్వక లకారోపధ కాదంత సంస్కృత నను మహచ్చబ్దంబులమీఁది 'లు'లకు 'రు' లగు.

ఉ. బాలురు - దయాశీలురు - మహీపాలురు - బాలరక - దయాశీలరక - మహీపాలరక.

ద్విత్వీయము ముందుగఁ గల లకారము నుపధగఁ గల అకారాంత తత్సమ మహచ్చబ్దమునకు బహువచనంబున 'లు'కు మాఱుగ 'రు', 'ల'కు మాఱుగ 'ర' వచ్చు నని యర్థము. బాలః - దీని ప్రాతిపదికము బాల ఇది తత్సమము మహచ్చబ్దము. కడపట అకారమున్నది. ఈ అకారమునకు ముందు 'లో' యున్నది. (బాల్ + అ = బాల) ఈ లకారమునకు ముందు 'బా' యను ద్విత్వీయమున్నది. కావున నీ 'బాల' శబ్దమునకు నేకవచనంబున బాలుఁడు కాఁగా బహువచనంబున బాలులు అని ౫౩-వ సూత్రము ప్రకారము కావలసి యుండఁగా నటుగాక యీ సూత్రము ప్రకారము 'లు'కు బదులు 'రు' వచ్చి

బాలుడు అని యయ్యెను. అట్లులే బాలులక బడులు బాలరక అని యగును. ఇట్లు బాలరచేతక - బాలరయొక్క. దయాశుభ్రముమాత్రము అకారాంతము గాకపోయినను ఈ మాత్రము ప్రకారమే 'దయాశురు' అని బహువచనమున నేర్పడుచున్నది. 'దయాశువులు' అనియుఁ గలదు. మల్లశబ్దమున లకారమునకు ముందు దీర్ఘము లేకున్నను మల్లరు అనియు వల్లులు అనియు రెండు రూపంబు లొక ప్రయోగంబునఁ గాన నయ్యెడిది.

ఆదింత మన్నందున ఏక. కరుణాశాలి. బహు. కరుణాశాలులు.

ఏక. దృఢతాలుఁడు. బహు. దృఢతాలులు. ఇందు రు - రలు లేవు.

సూ॥ ౫౩. బహువచనంబు పరంబగునపు డీత్వంబున కుత్వం బగు.

ఉ. కరి + లు = కరలు; బలి + లు = బలులు; చెవి + లు = చెవులు; కర్ + ఇ + లు = కర్ + ఉ + లు = కరులు.

సూ॥ ౫౪. లు ల 'న' లు పరంబులగునపుడు గొండాకచో 'ము'గాగమంబునకు లోపంబును దత్తుర్విం బైన అకారంబునకు దీర్ఘంబును విభాష నగు.

ఉ. చిత్తములు - రత్నాలు, రత్నాలను - రత్నాన, సవరములు - సవరాలు, సవరాలను - సవరాలనే. చిత్తములు ఇందు 'ము' ఆగమము. చూ. సూ. ౨౩. ఈ 'ము' లోపింపఁగా 'చిత్తులు'. ఆ 'ము' వర్తమునకు ముందున్న 'త్తు' మీఁది 'అ' కారమునకు దీర్ఘము రాఁగా 'రత్నాలు'. పూర్వంబైన అకారమనుటచే నాణేములు - నాణేలు - నాణాలు అని కాని తుఱుము అనునది తుఱులు అని కాని కానేరదు.

సంబోధనము. ఏకవచనము.

సూ॥ ౫౫. ఆమంత్రణంబున విశిష్టావిశిష్టసంబోధ్యవాచకంబునకు ముందు విభాషగ ఓ యగు.

ఉ. ఓ రాముడ - ఓ రాములార; ఓ భామ - ఓ భామలార; రాముడ - రాములార; భామ - భామలార. ఇవి యవిశిష్టసంబోధ్యవాచకంబునకు ముందు 'ఓ' వచ్చుట కుదాహరణములు. అవిశిష్ట మనగా విశేషణముతోఁ గూడనిది. ఆమంత్రణ మనఁగాఁ బిలుచుట. ఏది పిలువఁబడునో యది సంబోధ్యవాచకము.

ఉ. ఓ దయామయుండవైన రామా - దయామయుండవైన రామా. ఇచ్చట సంబోధ్యవాచకమైన రామా యనునది 'దయామయుండవైన' యను విశేషణముతోఁ గూడియున్నది. దయామయుండవైన యోరామా యనియుఁ జెప్పినను. రాముడ ఓ! నీత ఓ అని సంబోధ్యవాచకమునకు వెనుక 'ఓ' చేర్పరాదు.

మా॥ ౫౯. ఓయి పురుషులఁ బిలుచుటయందును, నిందా మైత్రి^౧లఁ బురుషునిఁ బిలుచుటయం దోరియు, స్త్రీ^౨లఁ బిలుచుటయం దోసియు విభాష నగు.

సంబోధ్యవాచకము ఓయి - ఓరి - ఓసి ఇవి లేకయుఁ బ్రయోగింపఁ బడు. వీనికి దీర్ఘాంతరూపంబులును గలవు.

పురుషులఁ బిలుచుటయందు ఓయి.

ఉ. ఓయి భీముడ-

ఓయీ భీముడ.

నిందయందుఁ బురుషులఁ బిలుచుటయందు ఓరి. ఉ. ఓరి నీచుడ -

ఓరీ నీచుడ.

మైత్రియందుఁ బురుషులఁ బిలుచుటయందు ఓరి. ఉ. ఓరి రామన్న -

ఓరీ రామన్న.

నిందయందు స్త్రీలను పిలుచుటయందు ఓసి.

ఉ. ఓసి పాపాత్మురాల -

ఓసీ పాపాత్మురాల.

మైత్రి

,

ఓసి.

ఉ. ఓసి మాతృర -

ఓసీ మాతృర.

సూ॥ ౬౦. సంబోధనంబున ఉదరతప్రథమైకవచసంబులు
యుత్పంబునకు అకారంబును, అ ఇ ఎదంతంబులకు ద్వీర్ణం
బును విభాష నగు.

ఉదంతము - కొడుకు	ఓ కొడుక	ఓ కొడుకా.
	ఓ రాముడ	ఓ రాముడా.
	ఓ వీడ	ఓ వీడా.
ము	ఓ ధను	ఓ ధనమా.
	ఓ పామ	ఓ పామా.
వు	ఓ ధేనువ	ఓ ధేనువా.
అ	ఓ మగువ	ఓ మగువా.
	ఓ రంగ	ఓ రంగా.
ఇ	ఓ కలికి-ఓ శౌరి.	ఓ కలికీ-ఓ శౌరీ.
ఎ	ఓ వదనె	ఓ వదివే.

సూ॥ ౬౧. రొ-రొలు స్త్రీసంబోధ్యంబులక పరంబుగనగు.

ఉ. చెలియరొ - చెలియరో. అక్కరొ - అక్కరో.

అన్నరో - ఏనుంగురో. ఇవి సాధువులు గావు.

సూ॥ ౬౨. కృతోత్కంబుగు సంస్కృతనామంబు సంబుద్ధి
డుజ్జునకు లోపంబు విభాష నగు.

ఉ. ఓ రాను-ఓ రాముడా-నారాయణాడా యని సోమయాజిగారి
ప్రయోగము. విభాష ననుటవలన ఓ రంగడా లింగాడా యని కాదు. రంగ
లింగశబ్దములు ర్థ-వ మాత్రమున కవవాదములు. రంగుడు - లింగుడు అని
లేవు. సంస్కృతనామంబునుటచే అక్కజాడు ఇత్యాది తెలుగుల డుజ్
లోపంబులేదు. అక్కజాడాయనుటకు అక్కజా యనరాదు. కృతోత్కము=
కౌస్తుప్రకారము వచ్చిన ఉకారము గలది. సంబుద్ధి=సంబోధనము.

సూ॥ ౬౩. సంబోధనంబున నుదంతసంస్కృత నామగబు
మీఁద 'వు - డుజ్జు'ల కూకారస్థతాదేశం బొండె, వాని
యుత్పంబున కత్వం బొండె నగు.

ఉ. గురువ - గురువాః; గురుఁడ - గురుఁడా; మనూ - మనువ -
మనువా. ఉకారము దీర్ఘమైన గురూ. వు - ఁదులలోని ఉకారము ఆకార
మైన గురువా - గురుఁడా.

ఉదంత సంస్కృతనామంబు లనుటచే కొడుకూ - తమ్ముఁడూ. ఇత్యాదులు
గ్రామ్యంబులు.

సూ॥ ౬౪. దేశ్యంబున నేకవచనంబున అల - అలాయసు
నవ్యయంబులు సంబోధ్యవాచకంబునకుఁ బరంబుగ నొండొ
కచో నగు.

ఉ. అక్కల - అన్నలా అనఁగా అక్క అన్నా యని యర్థము. దీని నే
వాడుకయందు 'అల్ల' అప్తల్లా యని యందురు.

సూ॥ ౬౫. సంబోధ్యవాచకంబునకుఁ బరంబుగ 'కాన'
యు నగు.

తల్లికాన - సామికాన - అనఁగా ఓతల్లి - ఓసామి యని యర్థము.
తత్సమంబులందును బహువచనంబున నిది ఆరగాగమంబున కనుప్రయుక్తంబు
గను నగు. ఉ. దురాచారులారకాన, వ్యభిచారులారకాన యని ప్రయో
గంబులు.

సంబోధనము, బహువచనము.

సూ॥ ౬౬. సంబోధనంబున బహువచనంబున కారగా
గమం బగు.

ఉ. తల్లులార - తమ్ములార - రాములార.

ఆర దీర్ఘాంతంబును గలను. తల్లులారా - తమ్ములారా, (అరక్క + అగము = అరగాగము.)

అపవాదము.

సూ॥ ౬౭. మధ్యమపురుష బహువచనయోగంబుననార
గాగమంబు విభావ నగు.

ఉ. చెప్పకుండి బుధులు - చెప్పకుండి బుధులార. ఇచ్చటఁ జెప్ప
కుండి అనునది మధ్యమపురుషక్రియ గావున బుధుని బుధులారయని రెండు
విధములఁ జెప్పవచ్చును. జనులార నాయభిప్రాయముఁ జెప్పెద. ఇచ్చటఁ
జెప్పెద అనునది ఉత్తమపురుషక్రియ గావున, జనులార యనియే చెప్పవల
యును. 'జనులు' అనరాదు.

సూ॥ ౬౮. స్వర్గివాచి దేవశబ్దంబు నిత్యైకవచనంబు.
సురశబ్దంబు నిత్యబహువచనంబు స్త్రీసమంబు.

ఉ. దేవుఁడు - సురలు. స్వర్గివాచి యన్నందున మహిదేవుఁడు-మహి
సురులు అని చెప్పవచ్చును. ముప్పుది మాఁడుకోట్లదేవు లనికాని ఇంద్రుఁ
డొక సురఁడు-సురుఁడు అని కాని చెప్పరాదు. స్వర్గివాచి=స్వర్గమునందుండు
వారిని జెప్పనది.

సూ॥ ౬౯. అనురశబ్దంబు వైకల్పికంబుగ స్త్రీసమంబు.

ఉ. అసుర - అసురుఁడు; అసురలు - అసురులు.

సూ॥ ౭౦. సిద్ధసమానంబున సురానురశబ్దములు పుం
లింగంబులు.

ఉ. సకలసురులు - సకలాసురులు. సిద్ధసమాన మన్నందున ఎల్ల
సురలు - ఎల్లఅసురులు-ఎల్లయసురులు. సిద్ధసమానమనఁగాఁ గేవలసంస్కృత
శబ్దములతోనైన సమాసము. ఎల్లసురలు - విశ్రాంతమాసము. (చూ. సమా
సపరి - చూ. ౩.)

విశేషరూపంబులు.

సూ॥ ౭౧. భూ భువి; నౌ నావ.

అనఁగా భూశబ్దమునకు భువి యనియు, నౌశబ్దమునకు నావ యనియుఁ
వత్సమరూపంబులు.

సూ॥ ౭౨. రై రోలు - క్షౌ క్షోలు - శరణ శరణములు.

అనఁగా వాంధ్రంబున నీ రెండువిధముల రూపంబులును గలవని
యర్థము.

సూ॥ ౭౩. కంధరాదుఃకు మునర్ణకంబును బహుళం
బుగ నగు.

ఉ. కంధర - కంధరము. ఆస్పన - ఉల్క - కల్పన - కంధర - గ్రీవ -
కుట్టన - పాలన - సంభావన - నాసిక - పాదుక - భిక్ష - దంష్ట్ర - మాయ -
మిస లోనైనవి కంధరాదులు. మాత్రాశబ్దమునకు మాత్ర - మాత్రము -
మాతృడనియు రూపంబులు. విభాశబ్దమునకు విధయని రూపము రాదు.

ఈ శబ్దములు దీర్ఘాంతము లగుటచే ౩౯-వ మాత్రముచొప్పున దీర్ఘం
బులు ప్రాప్తంబు లగుటయేగాక నపుంసకశబ్దంబులవలె మువ్వగ్గకమును గల
వియు నగును.

సూ॥ ౭౪. ఇదంతంబునకు బహువచన ప్రత్యయంబులు
పరంబు లగునపు డుపధాశవర్ణంబు నవర్ణం బగు.

ఉ. రాశి - రాసులు, పరదేశి - పరదేశులు, పేశి - పేసులు.

సూ॥ ౭౫. ప్రభవాదులు స్త్రీసమంబులు.

ఉ. ప్రభవ - విభవ - కుక్ల - మొద. సంవత్సరముల పేరైన ప్రభవ -
విభవ లోనగునవి స్త్రీసమంబులు.

సూ॥ ౭౬. చైత్రాదులు నపుంసకములు.

ఉ. చైత్రము - చైత్రము మొదలగునవి.

హలంతప్రకరణము.

ఇందు హల్లు లంతమందుఁ గల సంస్కృతశబ్దంబులు తత్సమంబు లగు విధము చెప్పఁబడును.

సూ॥ ౭౭. ప్రాతిపదికంబు సంస్కృత ప్రథమైకవచన తుల్యంబు.

ఉ. దిక్ - దృక్ - కకుప్ - ప్రేమక్ - లలామక్.

సూ॥ ౭౮. శ్వశబ్దంబు తప్త నాంతంబులు ప్రథమైకవచన నిమంబులు.

ఉ. కర్షము - ప్రేమము - జన్తము - వర్తము - నాచుము - అర్యముఁడు - మఘవుఁడు. నాంతంబులనఁగా నకార మంతమందుఁ గలవి కర్తక్ - జన్తక్ - వర్తక్ - నాచుక్ - అర్యమక్ - మఘవక్. ఇంగు మొదటి యయిదు అమ హత్తు లౌట 'సు' వర్ణకమును, తక్కిన రెండు మహత్తులైనందున డుజ్జను గల వయ్యెను. శ్వశబ్దమునకు ద్వితీయైకవచనము ప్రాతిపదిక మగుటచే 'శ్వానము' అని యగును. కర్ష-జన్త యని మువ్వుక విరహితంబుగ వ్రాయుట సాధువు గాదు. లలాచు శబ్దమునకు లలాచు - లలామము అని రెండు రూపంబులు. ఇట్లులే సీమ - సీమము, ప్రేమ - ప్రేమము అనియు సంస్కృతము ననుసరించి రెండు రూపంబులు.

సూ॥ ౭౯. ప్రాప్తంబుమీఁది హల్లుల కుత్వ ద్విత్యంబు లగు.

ఉ. దిక్-దిక్కు;దృక్-దృక్కు; కకుప్-కకుప్సు. కించిత్-కించిత్తు. దిక్ అను శబ్దమునందు 'క్' అను హల్లునకు ముందు ప్రాప్తమున్నది గాన నీ 'క్' హల్లునకు 'ఉ' గాగము వచ్చి 'దికు' అని యయి ద్విత్యము వచ్చి 'దిక్కు' అని యయ్యె. ఇట్లే తక్కినవి. కించిత్తు నల్లికఱచిన.

సూ॥ ౮౦. దీర్ఘపూర్వహల్లునకు ద్విత్యంబు బహుళంబు.

ఉ. వాక్-వాచ-వాక్కు; సమాప్త-సమాప్తు-సమాప్త్యు. ద్విత్వము బహుళ మనుటచే ఉత్సము నిత్యము. వాక్ = ఇందు హల్లు 'క్'. దీనికి పూర్వముననున్న 'వా' దీర్ఘత్వము గావున 'క్' అనునది దీర్ఘపూర్వకహల్లు. సూ॥ ౮౧. ఉగాగమాంతంబులకుఁ బ్రథమైకవచనలోపంబగు.

ఇట్లునుటచే దిక్కు - వాక్కు. వీనికి డ, ము, పు అను ప్రత్యయములు రావు.

సూ॥ ౮౨. గుణవద్గణము ద్వితీయైకవచనతుల్యము.

౭౭-వ సూత్రంబునఁ గొన్ని హలంతశబ్దములకుఁ బ్రథమైకవచనతుల్యంబులు ప్రాతిపదికంబులని చెప్పబడియె. అవి గాక హఱికొన్ని హలంతములకు ద్వితీయైకవచన తుల్యములు ప్రాతిపదికములు. ఇట్టిశబ్దము లన్నియు గుణవద్గణ మనుతెగలోఁ జేరుచున్నవి. అనగా శ్వక్ శబ్దముయొక్క ప్రథమా విభక్తి ఏకవచనము శ్వానమ్. ద్వితీయ ఏకవచనము శ్వా. ఈ 'శ్వానమ్' తత్సమమున 'శ్వానమ్' అయ్యెను. 'ఇట్లులే 'గుణవత్' శబ్దము. ప్ర. ఏ. గుణవాక్'. ద్వి. ఏ. గుణవంతిమ్.

గుణవంత ప్రాతిపదికము. ఇదియే 'గుణవంతుఁడు' అని యేర్పడియె. 'కల' యనునర్థము గల 'మత్' అనుదాని 'వత్'గా మార్చి 'గుణ' శబ్దమునకుఁ జేర్పఁగా 'గుణవత్' అని యేర్పడియె. గుణవంతుఁడనఁగా గుణము గలవాఁడని యర్థము. బుద్ధిగలవాఁడు బుద్ధిమంతుఁడు. ఇట్లు 'మత్' 'వత్' కడపటఁ గల వానికి మతుబంతము లని చేరు. మతుబంతంబులును మకాంతములైన హఱికొన్నిశబ్దంబులు గుణవద్గణంబునఁ జేరుచున్నవి. ఉ. గుణవంతమ్-ధీవంతమ్ - ఋత్విజమ్ - సుహృదమ్ - వేదవిదమ్ - విద్వాంఃమ్ - శ్వానమ్ - అనడావామ్ - అప్పరమ్.

సూ॥ ౮౩. గుణవద్గణంబుల యంత్యమకారంబునకు లోపంబును నజంతములకుం బోలెఁ బ్రత్యయములు నగు.

ఉ. గుణవంతుఁడు - ధీమంతుఁడు - ఋత్విజుఁడు సుహృదుఁడు -
 వేదవిదుఁడు - విజ్ఞాంసుఁడు. శ్వాసము - అనద్యాహము (అనువాత్తు).
 అప్సరస (స్త్రీలింగము గావున.)

‘గుణవంతమ్’ అనుదానిలోఁ గడవటి మకారము లోపింపఁగా ‘గుణ
 వంత’ యని మిగిలి ‘రాముఁడు’వలె ‘గుణవంతుఁడనియు, అనుహద్యాచక
 మైవపుడు ‘వృక్షము’వలె గుణవంతము అనియు నగు.

సూ॥ ౮౮. ఋత్విగాదులు గుణవద్గణంబు విభాషనగు.

ఉ. ఋత్విక్ - ఋత్విజుఁడు - ఋత్విక్కు, వణిక్ - వణిజుఁడు -
 వణిక్కు, నీవృత్ - నీవృతము - నీవృత్తు, మరుతుఁడు - మరుత్తు, పరిక్షితుఁడు -
 పరిక్షిత్తు, భూభుక్కు - భూభుజుఁడు, ఇంద్రజిత్తు - ఇంద్రజితుఁడు, సత్రా
 జిత్తు - సత్రాజితుఁడు. ఋత్విగాదికం బాకృతిగణంబు. (చూ. సంధి. సూ.౮)

నాంతంబులు.

సూ॥ ౮౯. ఒకానొకచో మహత్త్వంబునందు మత్తు
 ప్రకారమున కానాదేశంబు విభాష నగు.

ఉ. హనుమంతుఁడు - హనుమానుఁడు, భగవంతుఁడు - భగవానుఁడు.
 ఇత్యాది.

హనుమత్ - హనుమంతుఁడయ్యెను. ఇందు ‘మత్’ లోని ‘త్’ కార
 మునకు ‘అన’ అదేశముగ రాఁగా ‘హనుమాన’యై ‘హనుమానుఁడు’ అయ్యెను.

సూ॥ ౯౦. యువాదులు స్త్రీసమంబులు.

ఉ. యువ - యజ్వ - అశ్వత్థామ - కృష్ణవర్త ఇప్పటివాని వ్రాయు
 యువానుఁడు - యువానులు అను రూపంబులు గ్రామ్యంబులు.

సూ॥ ౯౧. బ్రహ్మము పుంలింగమహద్వాచకము బ్రహ్మ.

బ్రహ్మము అనఁగా పరమాత్మ - వేదము - తపము - గ్రహయోగము.
 బ్రహ్మ=నలువ - విష్ణున - బ్రహ్మణుఁడు - ఋత్విజుఁడు.

సూ॥ ౮౮. విశ్వకర్తృత్వశబ్దంబులు, ఇమనిజంతంబులు, నకారాంత మనుష్యాభిధానంబులు, బహుళంబుగ స్త్రీసమంబులు.

ఉ. విశ్వకర్త - విశ్వకర్తృడు, ఆత్మ - ఆత్మము - ఆత్మడు.

ఇమనిజంతంబు అనగా 'ఇమ' అను ప్రత్యయము కడపటఁ గలవి.

ఉ. అణిమ - అణిమము, (అణు + ఇమ = అణిమ) మహిమ - మహిమము, లఘిమ - లఘిమము, గరిమ - గరిమము, పాండిమ - పాండిమము, మధురిమ - మధురిమము ఇత్యాదులు. ఇమనిచ్ + అంతములు = ఇమనిజంతంబులు.

నకారాంత మనుష్యాభిధానంబులు. అనగా నకారము గడపటఁగల మనుష్యులచేర్లు. ఉ. చండవర్త - చండవర్తడు, కృతవర్త - కృతవర్తడు, విష్ణుశర్త - విష్ణుశర్తడు. 'విశ్వకర్తృనికూతు విశదలావణ్యసముజ్జ్వల' నను పాతమే సాధుత. విశ్వకర్తకూతు ననిన గణభంగము.

సూ॥ ౮౯. విశేషార్థంబు రాజశబ్దము మహదర్థకంబున రాజు అనుమాదర్థకంబున రాజము. బహుప్రీహిని రాజుడు.

ఉ. పుష్పకం బను విమానరాజమున సధివసించి పరిపాలిత రాజుడైన రామరాజు నన్ను రక్షించుఁ గాక. పరిపాలితరాజుడు. ఇది బహుప్రీహి. విశేషణము.

తకారాంతంబులు.

సూ॥ ౯౦. జరజ్జరుడు.

జరత్ శబ్ద తత్సమము జరుడు.

సూ॥ ౯౧. జగదింద్రజిత్తుల తకారంబునకు లోపంబు విభాష. నగు.

జగత్ = జగము - జగత్తు, ఇంద్రజిత్ = ఇంద్రజి - ఇంద్రజిత్తు. (చూ. మా. ౮౪.)

సకారాంతంబులు.

సూ॥ ౯౨. పయఃప్రభృతుల సకారంబున కుగాగమ ద్విశేషంబులు నిత్యంబు.

పయస్సు - వయస్సు - సరస్సు - అంభస్సు - అంహస్సు - మేదస్సు -
ఏనస్సు - అయస్సు - ఆహస్సు - వగ్నస్సు. (పయస్ + స్ + ఉ = పయస్సు)
సూ॥ ౯౩. యశఃప్రభృతుల యంత్యసకారంబునకు లో
పంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. యశము - యశస్సు, తేజము - తేజస్సు, సదము - సదస్సు, ఉగ
ము - ఉగ్రస్సు, వక్షము - వక్షస్సు, అర్చి - అర్చిస్సు, రోచి - రోచిస్సు,
ధనువు - ధనుస్సు, మనము - మనస్సు, శిరము - శిరస్సు, చక్షువు - చక్షుస్సు,
ఆయువు - ఆయుస్సు.

సూ॥ ౯౪. మనఃప్రభృతుల సకారంబునకు వైకల్పికం
బుగ ద్విశేషంబు.

ఉ. మనసు - మనస్సు, శిరము - శిరస్సు, సదసు - సదస్సు.

సూ॥ ౯౫. వేధ పురోధ పురోధసుఁడు.

వేధస్ - శబ్దమునకు వేధయని, పురోధస్ శబ్దమునకు పురోధ. పురో
ధసుఁడు అని రూపంబులు.

సూ॥ ౯౬. సకారాంత మహద్వాచకంబులకు సంత
లోపం బొండె గుణవద్గణశ్యే మొండె నగు.

అంతలోపము = కడపటి యక్షరము (స్) లోపము.

ఉ. విశ్రవుఁడు (సకారము లోపము) విశ్రవసుఁడు. అంగిరుఁడు
అంగిరసుఁడు, భూరిశ్రవసుఁడు - భూరిశ్రవుఁడు, ఉగ్రశ్రవుఁడు - ఉగ్ర
శ్రవసుఁడు, ప్రచేతుఁడు - ప్రచేతసుఁడు. దుర్వాసుఁడని మాత్రము
ప్రయోగంబుల గనబడెడిది.

సూ॥ ౯౭ దివి - హృది - సమిధలు.

అనఁగా 'ద్యు' శబ్దమునకు దివి యనియు, 'హృద్' శబ్దమునకు హృది యనియు, సమిధ్ శబ్దమునకు సమిధ యనియు, రూపంబులు.

సూ॥ ౯౮. ముదాదులకుఁ బ్రథమైకవచన లోపంబు లేదు.

ఉ. ముచము - ఉపాసహము - స్రజము.

సూ॥ ౯౯. స్త్రీలింగశబ్దంబులు నియత స్వస్త్రీ ప్రత్యయంబులు.

అనఁగా సంస్కృతశబ్దంబులెల్ల స్త్రీలింగరూపంబు లగుట కేయే ప్రత్యయంబులు పొందునో యా స్త్రీ ప్రత్యయంబులు పొందియే తత్సమంబున వ్యవహరింపఁబడు.

వామము.	స్త్రీప్రత్యయంతము.	తత్సమము.
రాజన్	రాజ్ణీ	రాజ్ణి.
శ్వన్	శ్వనీ	శ్వని.
విశ్వన్	విశ్వనీ	విశ్వని.
బాలః	బాలా	బాల.
బాలకః	బాలికా	బాలిక. *
కూద్రః	కూద్రీ - కూద్రా	కూద్రీ - కూద్ర.
క్రీమత్	క్రీమతీ	క్రీమతి.
యువన్	యువతిః	యువతి.
పతిః	పత్నీ	పత్ని.

* 'బాలకి' యను ననంతామాత్య ప్రయోగపాధుత్వంబు చింత్యంబు.

కృతోదరః	కృతోదరాః	కృతోదరః
మతిమత్	కృతోదరీ	కృతోదరీ.
దయావాక్	మతిమతి	మతిమతి.
కర్తృ	దయావతి	దయావతి
జనయిశ్య	కర్త్రీ	కర్త్రీ.
భాగ్యశాలిన్	జనయిత్రీ	జనయిత్రీ.
బుద్ధికాలిక	భాగ్యశాలిన్	భాగ్యశాలిన్.
	బుద్ధికాలిన్	బుద్ధికాలిన్.

సూ॥ ౧౦౦. అనుహతీవాచకంబుల విశేషణంబు లుభయవిధంబులు.

ఉ. అనుహర యైనచంద్రిక - అనుహర యైనచంద్రిక.

అనుహతి=మహతి గానిది. అనగా స్త్రీలను బోధించు స్త్రీలింగ రూపంబులు. ఉ. చంద్రిక - (వెన్నెల) విద్య - బుద్ధి - మతి ఇత్యాది. (చూ. సూ. ౧౫)

సూ॥ ౧౦౧. హలవసానఃబులు పరంబు లగు నపుడు లు - రు ప్రత్యయంబుల మీఁది గుత్వమునకు లోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. జనముల్ - చూచెదర్.

*నాసికా - ఉచరి - ఓష్ఠ - జంఘా - దంత - కర్ణ - శృంగ - అంగ - గాత్ర - కంఠ - పుష్ప శబ్దంబులు కడపటఁ గలవానికి నిశ్చే రెండు రూపంబులు. అవయవములను దెలుపు శబ్దంబులలో వీనికిఁ దప్పఁ దక్కిన వానికి 'ఈ'కార మంతమందుఁ గల స్త్రీలింగరూపంబులు లేవు గావున కవులనేత్ర మొదలైనవి యసాధువులు. ఇశ్చే బింబాగరి - మీనలోచని లోనైనవి సాధువులు గావు. చంద్రమతి మతుబంతముగాదు.

ఉ॥ జనముల్ చూచెన్.

సూ॥ ౧౦౨. మహాశ్వుమూహార్థకశేబ్దం బమహద్రూపం
బను బొంది యుండెనేని దాని విశేషణక్రియలకు వైకల్పికం
బుగ మహద్రూపం బగు.

ఉ. పడ నడతురు నిన్నుఁ గన్నఁ బ్రమథగణంబుల్; కడుదయాళురు
దేవతాగణము లెల్ల.

సూ॥ ౧౦౩. భవచ్ఛత్రాదులకు రేఖాంతంబులకు దావ్య
ద్యల్ప సంఖ్యలకుఁ దదాదులకు నిందు యోగంబు లేదు.

సంధి ౭౮-వ నూత్రంబునఁ జెప్పిన శబ్దములకు, ద్వి, త్రిలోనగు నల్ప
సంఖ్యలకు తత్ లోనగు వానికిఁ దత్సమరూపంబులు లేవు.

ఏకః ఆనునది ఏకమనియగునుగాని యేకుఁడు అని కాదు.

ఆ చ్ఛిక ప రి చే న ము.

ఆచ్ఛికమనఁగా నచ్చతెనుఁగు. దేశ్యము తప్పవముమాత్రము గలసినది.

నూ॥ ౧. ఏ కాదులుతప్ప వికృతిశబ్దంబులు స్త్రీసమంబులు గ్రీబసమంబులు.

ఉ. స్త్రీసమంబులు:—బల్ల - పిల్ల - నేరు - గోరు - చేను - మీను - తావి - బావి - నవలా - లకోరీ - పల్లకీ ఇత్యాదులు.

గ్రీబసమంబులు:—(గ్రీబము = నపుంసకము) కయ్యము - నెయ్యము - కారుము - బేరము - అల్లము - పల్లము.

ఏ కాదిగణములలోఁ జేరిన ఒక్కఁడు - వాఁడు - వీఁడు - సాఁడు - షుగఁడు మొదలగు శబ్దములు తప్పఁ దక్కిన యచ్చతెనుఁగు శబ్దంబులన్నియు స్త్రీసమంబులు గానో గ్రీబ సమంబులు గానో యుండును. తద్భవములయందలి చందురుఁడు లోనగు పుంలింగరూపంబులు ఏ కాదిగణములలోఁ జేరుచున్నవి.

ఁడు.

నూ॥ ౨. అక్కజాదులు సంస్కృత తుల్యంబులు.

ఉ. అక్కజ - అక్కజాఁడు - అక్కజము. అక్కజ - కావల - బల్లిద - బెట్టిద - బెడిద - మిసిమింత - మొక్కల - పదిల - ప్రల్లవ - సెయ్య - ఉక్కివ - కుచ్చిత లోవైనవి యక్కజాదులు. అక్కజ శబ్దము మహద్వాచకమైనపుడు (రామశబ్దము రాముఁడు అయినట్లు) 'అక్కజాఁడు' అనియు, అనుహద్వారక మైనపుడు (ననము - వలె) 'అక్కజము' అనియు, స్త్రీవాచకమైనపుడు (నీరురాలువలె) అక్కజారాలు అనియు రూపంబులు. ఇట్లే తక్కినవి. పదిలుఁడవై గోరుము. భార.

సూ॥ 3. మహాస్తహత్యర్థకంబులఁ బగతశబ్దంబు సంస్కృత తుల్యంబు.

ఉ. పగత - పగతుఁడు - పగతురాలు. మహాదర్శకమందును మహా త్యర్థకమందునని యర్థము. దీనికిఁ బగతము అను రూపంబులేదు.

సూ॥ 4. మహాత్ములగు మగాదులకుం, గయిరాదులకును, డుజ్జగు ఉత్వంబు గాదు.

ఉ. మగఁడు - కయిరఁడు. మగ - మనుషు - రాయ - పాప - బాప - నాయ - వ్రే - తే - ఈ - కా ప్రత్యయంబులు మొదలగునవి మగాదులు.

కయిరఁడు - కత్తళఁడు - జన్నఁడు - నీలఁడు - కడవఁడు - పులియఁడు - కోబఁడు - బసవఁడు ఇత్యాదులు కయిరాదులు.

ఈ శబ్దములకు మహాదర్శకమందు 'డు' మాత్రమువచ్చును గాని ఉత్వ మురాదు. అసఁగా మగఁడు నాయఁడు కయిరఁడు అని రూపమేర్పడదు.

సూ॥ 5. బిడ్డాదులకు డుజ్జును విభాష నగు.

ఉ. బిడ్డఁడు - బిడ్డ. బిడ్డ - మాల - బోయ - కొడుకు - ముదుక - కూళ - ఇత్యాదులు బిడ్డాదులు. డుజ్జగుచో ఉత్వంబునకు అత్వంబు. కొడు కఁడు - చెడుగఁడు - దుడుకఁడు.

సూ॥ 6. అక్కజాదులకును మగాదులకును సంబోధనం బున డుజ్జోపంబు లేదు.

ఉ. అక్కజాఁడా - ఓ మగఁడా. రాయశబ్దంబునకుఁ గర్తృధారయం బున డుజ్జోపంబు గాననయ్యెడి. ఉ. కృష్ణరాయ! కృష్ణరాయని - కృష్ణ రాయలు. రాయఁడు - రాయలు అపశబ్దంబులు.

ము.

సూ॥ ౭. నెట్టనాదులు స్త్రీ క్లీబసమంబులు.

ఉ. నెట్టన - నెట్టనము. నెట్టన - అక్కటిక - అగ్గలిక - ఈరస -
అచ్చిక - అటమట - అరమర - ఇత్యాదులు. నెట్టనాదులు వీనికి మువర్ణకము
తోడ నొక రూపము. మువర్ణకము లేక యొకరూపము.

పు

సూ॥ ౮. అకర్వాదుః పులోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. అకరువు - అకరు, అత్తరువు - అత్తరు, పుట్టువు - పుట్టు, తట్టువు -
తట్టు.

సూ॥ ౯. ఉదంతడుమంతములకు ద్వితీయా ద్యేకనచనంబు
పరంబగునపుడు నిగాగమంబు విభాష నగు.

ఉ. పగతుని - పగతునిని, పగతుచేత - పగతునిచేత, పగతునకు -
పగతునికి.

సూ॥ ౧౦. ఉదంతఘ్నకాని డుమంతమునకు నిగాగమము
నిత్యము.

ఉ. మనుమనిని - మనుమనిచేత, మనుమనికై - మనుమనికి, ఇట్లు
మగనిచేత - పాపనిచే - తీనియొక్క - వ్రేనికి - మనీషినికి - విలుకానికి
ఇత్యాదులు.

బహువచనము.

సూ॥ ౧౧. పగతాదుల బహువచనలకారంబునకు రేఫం
బగు.

ఉ. పగతుడు - పగతురు, 'పగతుడు' లోని 'డు'నకు 'లు'
అదేకముగావచ్చి 'పగతులు' కాగా నీ మాత్రము చొప్పున రేఫ మాడేక
మయి 'పగతురు' అయ్యెను.

పగతుడు - ఆల్లుడు - నెయ్యడు - బలియడు - మార్తుడు. ఇత్యాదులు పగతాదులు.

సూ॥ ౧౨. బహువచనమ్మనఁ గొన్ని డమంతంబుల మీఁది 'లు' వర్ణంబునకును, అల్పాదులలోని 'లు' వర్ణంబునకును, బూర్ణబిందు పూర్వక శ్రుకారం బాదేశం బగు.

ఉ. గండండు - మిండండు - వేడుకకాండ్రు.

ఆలు - ఆండ్రు, చెలియలు - చెలియండ్రు ఆలు-చెలియలు-కోడలు-వీరాలు - మఱుదలు - చెల్లెలు - వెలయలు. ఇవి యాల్పాదులు. గండడు. బహు. గండలు. గండండు అనియగు. ఆలులు కావలసినది. ఆండ్రు అగు.

సూ॥ ౧౩ కాడు లోనిడుజ్జునకు బహువచనంబున శకటరేఫం బొందె, బూర్ణబిందుపూర్వక ద్రువర్ణం బొందె నాదేశంబగు.

ఉ. విలుకాండ్రు - విలుకాటు, వేటకాండ్రు - వేటకాటు.

సూ॥ ౧౪. తేడు ప్రభృతులకు 'లు' వర్ణకం బాగమంబుగ నగు.

ఉ. తేడు - తేడులు.

సూ॥ ౧౫. కూతురు శబ్దంబునకు 'లు' మొదలగు ప్రత్యయంబులు పరంబగుచో రేఫంబునకు లోపంబు.

ఉ. కూతురు - కూతులు - కూతులను, కూతులచే కూతులతోడి కూతులందు మొ. 'లు' మొదలగు ప్రత్యయము లనగాఁ బ్రథమా బహువచనము ద్వితీయాది యన్ని విభక్తుల యన్నివచనములు.

సూ॥ ౧౬. చెయువు మీఁది లునర్జకంబునకు శేకట
రేఫంబు విభాష నగు.

ఉ. చెయువులు - చెయువులు.

సూ॥ ౧౭. ఆచ్ఛికంబుల నిదు పోత్తమోత్తనుంబులకు
బహుచచనము సరంబగునపు డుపోత్తమేత్వం బుత్వం బగు.

ఉ. కలిమి - కలుములు, బలిమి - బలుములు, చెలిమి - చెలుములు.
కలికి - కొలికి - మనికి - వినికి - కోరికి - పూనికి - పోలికి - నేరిమి - నూరిమి -
పేరిమి - ఇత్యాదులు. ఇత్ + ఉపోత్తమ + ఉత్తమంబులు.

ఇత్ = స్వార్థాకారము, ఉపోత్తమము = మూడక్షరములలోఁ కడ
యక్షరమునకు ముందక్షరము. ఉత్తమము = కడయక్షరము. మూడక్షరములు
గల యొక శబ్దమునకుఁ గడపటియక్షరము దాని ముందక్షరము రెండును 'ఇ'
వర్ణములు గలవయ్యెనేని 'లు'వర్ణకము పరమైనపుడు ఉపోత్తమమైన ఇ కారము
నూడ ఉకారముగ నూలును. ఈ కలిమిశబ్దమునఁ గడపటియక్షరము మి
దానిముందక్షరము 'లి' రెండు ఇ కారములుగలవి. దీనికి 'లు'వర్ణకము పరము
కాఁగా (కలిమి + లు) తత్సమ. ౫౭-వ సూత్రముప్రకారము కలిములు,
అయి యీ సూత్రముప్రకారము కలుములు అని యయ్యెను. విరి - ఇందు
నుపోత్తమమైన 'వి' మొదటి యక్షరమైనందున నది 'వు' గాదు. విరులు -
ఇట్లు జిరి - జిగులు, నిసి - నిసులు, గిలి - గిలులు, పిడి - పిడులు, ఇత్యా
దులు. రెండక్షరములు గలవగుటచే నీ సూత్రమునకు లక్ష్యములు గావు.

అపవాదము.

సూ॥ ౧౮ తొమ్మిది పెనిమిటి శబ్దంబులయు, 'ర ల డ'
బువధలుగాఁ గని శబ్దంబులయు నుపోత్తమంబైన యుత్వం బు
త్వంబు గాదు.

తొమ్మిది - తొమ్మిదులు, పెనిమిటి - పెనిమిటిలు, పందిరి - పందిరులు,
ఎంగిలి - ఎంగిళులు, దోపిడి - దోపిడులు, కడమత్తరమునకు ముందత్తరము
ఉపద. తొమ్మి + ద్ + ఇ - ఇచ్చట ద్ - ఉపధ. ఇచ్చటి మ్మి = మ్మ గాను.

సూ॥ ౧౯. లునర్జకమునకు ముందున్న 'డ - ల - ర'లకు
మీఁది యుద్వంబునకు బహుళంబుగ లోపంబు

ఉ. పండులు - పండ్లు, బండులు - బండ్లు.

అంబలులు - అంబళ్లు, పాలులు - పాళ్లు.

చెట్టులు - చెట్లు, జెట్టులు - జెట్లు

గోరులు - గోర్లు, ఏటులు - ఏర్లు.

ఉ. ఏటు. ఇది యేకవచనము. బహువచన 'లు'వర్ణకము పరము
కాఁగా 'ఏటులు'. లువర్ణకమునకు ముందున్న 'లు' మీఁది 'ఉ' లోపింపఁగా
ఏట్లు = ఏటు అయి సంయక్తమున నలఘురేఫములేని కారణముచే నదీ
లఘురేఫముగా మాత్రీ 'ఏర్లు' అయ్యెను. ఇట్లే బండులు-బండ్లు. తెలుఁగున
ద్విత్యాత్తరముమీఁది యచ్చు లోపించి నపుడు ద్విత్యమును లోపించుఁ గావున
చెట్టులు-చెట్లు, (చూ. సూ. సంధి. ౮౮.) చెట్లు. ఇట్లే తక్కినవి యూహిం
చునది,

బహుళమునకుచే ద్విత్య లుకార ణుకారములమీఁదను, మఱికొన్ని
శబ్దములమీఁదను ఉత్పేదలోపంబు గానరాదు. బల్లులు - పిల్లులు - విల్లులు -
నల్లులు - మిల్లులు - తిల్లులు - ఇల్లులు - మిల్లులు - హల్లులు - అల్లులు -
కల్లులు - జెల్లులు - కొల్లులు - తొల్లులు - పులులు - చెలులు ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౨౦. లునర్జకంబునకు ముందున్న యసంయక్తము
లై యుదంతంబులైన 'డ - ల - ర'లకు నలఘులకారింబు బహు
ళంబుగ నగు.

ఉ. త్రాడులు - త్రాళ్లు, గుమ్మడులు - గుమ్మళ్లు, మొగిలులు -
మొగిళ్లు, పిడికిలులు - పిడికిళ్లు, ఊరులు - ఊళ్లు, పందిరులు - పందిళ్లు.

బచుళనున్నందున చూరు - పేరు - కారు - కోరు - శేరు - తీరు
ఇత్యాదులందు లేదు. నానుపయోగమునఁ జేర్చు అనుట సరిగాను.

సూ॥ ౨౧. బచుచచనశ్చివ్వుంబు లయి యద్విరుక్తుంబులైన
'ల - డ'ల కలఘు లకారంబు నిత్యంబు

ఉ. మొసలులు - మొసళ్లు, తడులు - తళ్లు, గుడులు - గుళ్లు.

పై నూత్రముచొప్పున నేర్పడిన త్రాడులు - గుమ్మడులు లోనగు
వానికి ౨౯-వ నూత్రము చొప్పునఁ ద్రాడ్లు - గుమ్మడ్లు అను రూపంబులు
సిద్ధింపకుండుటే యీ నూత్రమువలన ప్రయోజనము.

సూ॥ ౨౨. మూడు నాడులం దప్ప నేకవదంబున
సంయుక్తాక్షరంబు పరంబగునపు డఱిసున్న నెఱిసున్న యగు.

ఉ. బోటులు - బోట్లు, గూడులు - గూడ్లు, ఏడులు - ఏండ్లు
'బోటులు' ననునది యొకపదము. ఇది ౧౯-వ నూత్రము చొప్పున బోట్లు' అగును. అట్లుగనపు డీ నూత్రము ప్రకారము అరసున్న నిండుసున్న యయి
'బోంట్లు' అగును. 'పెండ్లి' అనువానికి మాఱుగ పెల్లి - పెంల్లి అనుట తప్పు.

మూడు నాడులు మాత్రము, మాళ్లు వాళ్లు అగును. ఉ. మూడు
మాళ్లు తొమ్మిది. ఎన్నివాళ్లు పికిపదంబునఁబడెదో దోపెడు ఇత్యాదులందు
లేదు. దోపెడులు - దోపెళ్లు.

సూ॥ ౨౩. ఔపవిభక్తికములందు ద్విశ్చ 'లు'వర్ణకంబునకు
లు, ల, వర్ణకంబులు పరంబగునపుడు పూర్ణబిందుపూర్వక 'డు'
వర్ణకంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. విల్లు - విల్లులు - విరిడులు, ముల్లులు - ముండులు, వల్లులు -
పండులు, బండికల్లు - బండికల్లులు - బండికండ్లు. ఇత్యాదులు ౧౯-వ నూత్రము
చొప్పున విండ్లు - ముండ్లు - పండ్లు. పళ్లు లోనగు రూపంబు లసాధువులు.

నూ॥ ౨౪. జౌపవిభక్తిక లిన్దమునకు - 'లు'లు పరంబు
లగునపుడు పూర్ణబిందు పూర్వక దున్దంబులు బహుళంబుగ
నగు.

కోకలి-కోకలిలు, కోకండులు - కోకండ్లు. (నూ ౨౦) కోక
లులు (నూ. తత్స. ౫౬) కోకకులు (నూ. ౨౦.) కోకకు ఇట్లు గొడ్డలి -
కొడవలి - అటకలి ఇత్యాదులు బహుళ గ్రహణముచేతను జౌపవిభక్తికముగా
కుండుటను పెండిలి-పెండ్లి, పెండ్లులు - పెండ్లిండులు-పెండ్లిండ్లు, అని రూపము
తేర్చడియె.

నూ॥ ౨౫. కొన్ని బహువచనాంత నామంబుల మీఁద
బహువచనంబగు.

ఉ. కొడవండ్లులు - కొడవండ్లులను, వేడుకాండ్రురు, వెలయాండ్రురు
ఆండ్రురు - కొడండ్రురయందు, ఇత్యాదులు. కొడవండ్లు ఆనుకల్పము బహు
వచనాంతమై యుండ మరల దానిపై 'లు' వల్లకము వచ్చి కొడవండ్లులు
అయ్యెను. అట్లుకే కొడండ్రు - కొడండ్రురు. లువర్ణకముపై 'లు' వల్లకము
'రు' వర్ణకముపై 'రు' వర్ణకము వచ్చును. ఇట్లు కొడవళ్లులు - మొళ్లులు -
సెవిళ్లులు - ముండ్లులు - నీళ్లులు - అండ్లిప్తును దీనియవంబు లేను ఉ.
చూపలులు - వారు - వీరు - మీరు - వారలు - వీరలు - మీరలు అగు.

న్వంతింబులు.

నూ॥ ౨౬. కలను మొదలగు శబ్దంబుల నువర్ణంబున
కేకవచనంబున వైకల్పికంబుగను బహువచనంబున నిశ్శ్యము
గను కుజ్జగు.

ఉ. కలను - కలకు - కలకులు. (కుక్షి = కు) కలను - మ్రాను -
కొలను - వలను - కెలను - గవను - నెలను - వరను - కొఱను ఇవి కలన్వాదులు.
కు+అంతము=న్వంతము.

సూ॥ ౨౭. రేను, గోను శబ్దంబుల నువర్ణంబునకుఁ బై
యట్ల గుఱుగు.

రేను - రేఁగు - రేఁగులు, గోను - గోఁగు - గోఁగులు.

పై యట్ల యనఁగా నేకవచనంబున వైకల్పికము. బహువచనంబున
నిత్యము.

సూ॥ ౨౮. 'లు, ల'లు పరంబగునపుడు చేను - పేను -
మీను - రేయి - తాయి - వేయి - వ్రాయి - పాయి - ప్రాయి -
శబ్దంబుల కడవర్ణంబులు లోపించు.

ఉ. చేను - చేలు, పేలు - మీలు - రేలు - తాలు - వేలు - వ్రాలు -
పాలు - ప్రాలు, 'మీనులకు' అను నొకానొక కవి ప్రయోగము సాధుత్వము
చింత్యము, రే తా వే లకు వ్యస్తంబు లైనపుడు స్వతంత్ర ప్రయోగంబులు
గలవు ఈరే మదనాస్త్రఫూతముల; ఇనుమ తాయో; మొగములు వే గల
శేషుఁడు.

నూయి - గోయి - వాయి - చేయి ఇత్యాదులు ఔపవిభక్తికము లగుట
నీ నూత్రంబునకు లక్ష్యంబులు కానేరవు. నే వోసినయిక్కి; నే మిడిచినం
జ్జారునే యిత్యాదులు 'నే' శబ్దమునకుఁ గాన నయ్యెడి.

సూ॥ ౨౯. బహువచనంబు పరంబగునపు డావు ప్రథమ
తుల తుదియక్షరమునకు లోపంబు విభాష నగు.

ఉ. ఆవు - ఆవులు - ఆలు, జాము - జాములు - జాలు, చుట్టము -
చుట్టములు - చూట్టలు, మీసము - మీసములు - మీసలు, పూవు - పూవులు -
పూలు, పూ యనివ్యస్త వచనం గలదు. కాలకంఠుని శిరసు పూ గగన గంగ.

నూ॥ ౩౦. నామాంతమందలి 'ఇయ'కు బహుళంబుగ నెకారిం బగు.

ఉ. జన్నియ - జన్నె, వన్నియ - వన్నె, కొండియము - కొండెము, కొంచయము - కొంచెము, ఇట్లు వీజె - వల్లె - కుంచె - లంజె - గద్దె - ఒల్లె. జండెము - పండెము. బహుళమన్నందున ముద్దియ - కాటియ - సందియము - చెలియ ఇత్యాదులందు ఇయకు మాటుగ 'ఎ' త్వంబు రాదు.

నూ॥ ౩౧. 'ఇయ' శబ్దంబునం దికొఱలోనంబు ముత్తి యాదులం దగు.

ఉ. ముత్తియము-ముత్తైము - ముత్యము, కన్నియ - కన్య, వీడియము - వీడ్వము, దివ్యయ - దివ్య, కల్లియము - కళ్యము. పల్లియము - పశ్యము. ముత్తియము=ముత్తు+ఇయ+ము - 'ఇయ' కుమాటు. 'ఎ' వచ్చిన ముత్తైము. 'ఇ' లోపించిన. ముత్ +య+ము=ముత్యము. (చూ. సంధి. నూ. ౮౮.)

నూ॥ ౩౨. సస్తునిర్దేశముం దదె, యదిగో, లు సంస్వత్ర యగు.

కనులకుగోచరించు వస్తువును జూపుటయందు నేకవచన బహువచనము లందును మహతీ మహా దహహ దర్థకములందును అదె - అదిగో, ఇదె - ఇదిగో నను నవ్యయంబులగు. అదె రాముడు, ఇదె నీత, అదె వనము. అదిగో రాముడు, అదిగో నీత, అదిగో వనము. అదె పో బ్రాహ్మణ, నీకును సద యుండు నా భాగునుతుండు; అదిగో సురులు. పుష్కరాదులు దీవులన్నిట నుండి వచ్చియున్నారీదె శీతభాను దినవాయక వంశజులైన రాజబృందారకులు.

వాడె రాముడు, నీతె వీల్పు లని కలదు గాని వారు గో వీరు గో యను రూపంబులు చింత్యంబులు. అది గోబుగుమహ్యాయమని పింగలి మూరన్న ద్రుతప్రకృతికముగాను, అది గో కానగంబడియెనని వరాహ

పురాణకర్తలు కళగాను బ్రయోగించిరి. పింగళ సూరన్నగారి ప్రయోగమే ప్రామాణికము. ఇది - ఇదిగో సమీపవస్తువులఁ జూచుటయందు నగు.

సర్వనామ ప్రకరణము.

సూ॥ ౩౩. ఆ - ఈ - ఏ - అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - కొన్ని - అంతి - ఇంతి - ఎంత - కొంత - నా - నీ - మన - తా - పెక్కులును, ఒకటి రెండు లోనగు సంఖ్యావాచకంబులును సర్వ సామంబులు.

సంఖ్యార్థమును దెలుపునది వాస్తవముగ 'న్ని'యే. అం అః యన్నట్లు లుచ్చారణ సౌకర్యమునకై 'అ' చేపబడుట 'అన్ని' యయ్యెను. అనువాసి కము లనుస్వారముగఁ సామాన్యముగఁ దెనుఁగున మాటుట గలదు గాన 'త' ఁగమైనపుడు 'న్ని' 'ం' పూర్ణబిందువుగ మాటి అంత యయ్యెను. ఇది యితరాచ్చులకుఁ బరమైనపుడు సౌఖ్యార్థమై వచ్చిన 'అ' లోపించును.

ఆ + అంత = ఆ +ంత = అంత (ఆ హ్రస్వమై.)

ఈ + అంత = ఈ +ంత = ఇంత (ఈ ,, .)

ఏ + అంత = ఏ +ంత = ఎంత (ఏ ,, .)

సూ॥ ౩౪. లుప్తశ్చేషంబులు ది - వి -న్ని -ంతి,లు పరము లగుచో ఆ - ఈ - ఏ - లు హ్రస్వము లగును.

ఉ. అది - అవి - అన్ని - అంత. 'అన్ని' కబ్బము సంఖ్యను దెలుపును. త్వాగ్ధంబైన 'తన' వర్ణకములోని ప్రథమాక్షరము దీనికిఁ బరము కాఁగా 'అన్ని +త' యనియిది దిత్వవివర్ణకము (న్ని) పూర్ణబిందువుగా మాటి సర్వము అను నర్థము బోధించు 'అంత' యను కబ్బమేర్పడియె

ఆ + అన్ని = ఆ +న్ని = అన్ని.

ఈ + అన్ని = ఈ +న్ని = ఇన్ని.

ఏ + అన్ని = ఏ + న్ని = ఎన్ని.

ఇట్లులే అది - ఇది - ఎది - అవి - ఇవి - ఎవి.

నూ॥ ౩౫. 'ఒక'కు 'న్ని'ంత'లు పరములగుచో నరప్య
త్యను సంయోగంబు లగు.

అనగా ఒక + (అ)న్ని = ఒక + న్ని = క్క + న్ని = కొన్ని. ఒక +
అంత = ఒక +ంత కల +ంత = కొంత.

నూ॥ ౩౬. ఏకస్వీబహుత్వంబుల మహద్ధర్మకంబున డుజ్.
రు - లును, నమహద్ధర్మకంబున ది - వి - లు నగు.

అనగా మహద్ధర్మకమున 'నేక'వచనమున 'డు' బహువచనమున 'రు'
అమహద్ధర్మకమున 'ది' వచనమున 'ది' బహువచనమున 'వి' యగు.

మహ. ఏక. గాఢు. బహు. వారు. అను. ఏ. అది. బ. అవి.

నూ॥ ౩౭ డుజ్ పరిమైనపుడు ఆ - ఈలకు వకారంబు
పూర్వగమం బగు.

ఉ. ఆ + డు = వ + ఆ + డు = వాడు.

ఈ + డు = వ + ఈ + డు = వీడు.

నూ॥ ౩౮. ఏకారంబునకు డుజ్ పరిమైనపుడు ఏకా
రంబు పూర్వగమంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. ఏ + డు = వ + ఏ + డు = వేడు (పూర్వగమము.)

ఏ + డు = ఏడు (వకారాగమములేదు.)

నూ॥ ౩౯. వాడు శబ్దమునకు బహువచనంబున రున
ర్మకం బాగమం బగు. అగుచో డు వర్ణకంబున కుత్వలోపం
బును ఖండబిందువు పూర్ణబిందువు నగు.

ఉ. వాడు - వాడును, వాడు - వాడు, వీడు - వీడు.

సూ॥ ౪౦. వారు - వీరు - మీరు శబ్దంబుల గుప్తాక్షంబులై మరల బహువచనంబున లునర్ణకంబగు. అగుచో రువర్ణకంబు మీఁది యుకారం బగు.

ఉ. వారు - వీరు - మీరు.

సూ॥ ౪౧. బహువచన ప్రత్యయంబయిన, 'లు' కొన్ని యెడల నలఘురేఫం బగు. అగుచో అన్ని - ఇన్ని - కొన్ని - ఎన్నిలోని 'న్ని'కిఁ బూర్ణబిందు పూర్వకదకారం బాదేశంబగు.

ఉ. అందలు - ఇందలు - ఎందలు - కొందలు - చూచువారు = చూపఁబడు (చూపుగలవారు) పగవారు = పగలు (పగ గలవారు) అని యయ్యె. అందలునకు 'అందొలు' అనియుఁ గలను.

సూ॥ ౪౨. వాడు మహదర్థకంబునకు బహువచన రూపంబులు మహాన్తపాద్యర్థకంబులును నగు.

'వాడు' పురుషుని బోధించును. వాడు - వారు - వారు పురుషులను స్త్రీలను బోధించును. ఇట్లులే వీడు - ఎవడు.

సూ॥ ౪౩. 'ది' 'వి' లు పరములైనపుడు 'ఆ-ఈ' లు నిశ్యముగను, 'ఏ' వైకల్పికముగను ప్రాప్తమగు.

ఉ. అ+ది = అది, ఈ+ది = ఇది, ఏ + ది = ఎది, అవి - ఇవి - ఏవి - ఏవి.

సూ॥ ౪౪. ది-వి-న్ని-ంకాంతంబు లమహదర్థకంబులు.

అది - అవి - అన్ని - అంత; ఇది - ఇవి - ఇన్ని - ఇంత; ఎది - ఏది; ఏవి - ఏవి; ఎన్ని - ఎంత; కొన్ని - కొంత; ఇవి యమహదర్థకంబులు.

సూ॥ ర౧. శ్రాన్వంబుమీది ది - వి - లకు ద్విశ్చింబును నగు. సమాసంబునఁ గాదు.

ఉ. అద్ది - అవ్వి; ఇద్ది - ఇవ్వి; ఎద్ది - ఎవ్వి; ఆయది - నాయది - మూలది; నాయవి - నీయవి.

సూ॥ ర౨. ఆ ఈ ఏ వీనికిఁ ద్రికమనిపేరు.

సూ॥ ర౩. మహద్వాచకంబున నేకత్వంబునఁ బూజ్యార్థంబునఁ ద్రికంబునకు 'వాఁడు' పరమగు. అగుచో 'వా'కుఁ దనర్థం బాదేశం బగు.

ఆ+వాఁడు = ఆతఁడు; ఈవాఁడు = ఈతఁడు; ఏవాఁడు = ఏతఁడు ఇట్టివో ఆ ఈ ఏ-లు శ్రాన్వంబులు నగు. అతఁడు ఇతఁడు ఎతఁడు.

సూ॥ ర౪. పూజ్యార్థంబున నేకత్వంబున మహద్ధర్మకంబున అన్నయు, మహత్సృష్టకంబున అమృ - అప్స - అక్కయు, నద్విత్యాంతంబులయి త్రికంబున కనుప్రయుక్తంబు లగు. అగుచో అమృదు లెదంతంబులయి యాద్యకార శూన్యంబులగు.

అన్న దీని ద్విత్వాంతము గాని రూపము అన. ఇది పూజ్యార్థంబు. ఏకవచనంబున ఆ ఈ ఏ-లకుఁ జేర్పఁగా ఆయన - ఈయన - వీయన యగు. మహత్సృష్టకంబున అమృ - అప్స - అక్క వీని ద్విత్వాంతములు గాని రూపంబులు అను - అప - అక. ఇవి ఆ - ఈ - ఏ-లకుఁ జేర్పఁగా ఆ+అమ; ఆ+అప; ఆ+అక యగు. ఆ శబ్దంబుల యందలి మొదటి అకారములు పోఁగా ఆ + మ; ఆ + ప; ఆ + క నిలిచి యవి యొకారములు పొందినవై ఆమె - అపె - అకె యని యేర్పడియె. ఇట్లులే తక్కినవి.

సూ॥ ౪౬. అట్టి-ఇట్టి-ఎట్టి, శబ్దంబునకు వాడు - వారు, పరంబునకుచో, 'వా'కు లోపంబు వైకల్పికంబుగ నగు.

అట్టి + వాడు = అట్టిడు - అట్టివాడు; ఇట్టివాడు - ఇట్టిడు; ఎట్టివాడు - ఎట్టిడు; అట్టివారు - అట్టిరు ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౫౦. ఏ శబ్దంబునకు వాడు - వారు, పరమైనపుడు చీర్ఛాదీర్ఛ ద్విత్వాద్విశేషంబులు 'వా'కును, ప్రాసవ్యద్విశేష వకారంబు ముందు ఏశబ్దంబు ప్రాసవ్యంబును, నగు.

ఉ. ఏ + వాడు.

దీర్ఘము ద్విత్వమైన వా = ఏవ్యాడు. ఇచ్చట 'వా' ద్విత్వము కావున ఏ ప్రాస్యమగును ఎవ్యాడు.

అదీర్ఘ ద్విత్వమైన వా = ఏవ్యడు ,, ఎవ్యడు.

దీర్ఘము అద్విత్వము = ఏ + వాడు = ఏవాడు.

అదీర్ఘము అద్విత్వము = ఏ + వాడు = 'వ' ప్రాస్యము కావున ఏ ప్రాస్యమగు. ఎవడు.

ఇట్లులే దీని బహువచనములు ఎవ్వారు - ఎవ్వరు; ఏవారు - ఎవరు.

సూ॥ ౫౧. ఏకవచన బహుచనంబుల అస్తానధింబున ఏకు 'వా-ము'లును యష్టానధింబున ఈకు 'వు-రు'లు. నగు.

ఉ. ఏక. ఏను. బహు. ఏము ఏ. ఈవు బ. ఈరు. పర్యామంబున ను - ము - లు ఏ ఈ లకుఁ బూర్వాగమంబులు నగు.

ఏ. ను + ఏను = నేను. బ. ము + ఏము = మేము.

ఈ. ను + ఈవు = నీవు. బ. ము + ఈరు = మీరు.

సూ॥ ౫౨. ఎల్లశబ్దంబునకు వారు పరమైనపుడు 'వా'కు లోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. ఎల్లవారు - ఎల్లరు.

సూ॥ ౫౩. వాడు - వీడు - వేడు - వేడు ద్విత్వియా ద్వే
కవచన రూపంబులు, నుదంత డునుంశంబులు వోలె నగు.

ఉ. వానిక్ - వానిచేక్ - వానితోక్ - వానికొఱకు - వానిక్ -
వానికి - వానియందు. ఇట్లే తిక్కినవి.

సూ॥ ౫౪. ద్విత్వియాది బహువచనంబుల యుత్వంబున
కిత్వం బగు.

వా డు బహువచనమున వారు అని యిదివఱకే చెప్పబడినది. ద్విత్వి
యాదిభక్తి మొదలైన విభక్తుల బహువచనంబున గు - రి యగు. వారిక్ -
వారిచేతిక్ - వారికొఱకు - వారియందు మొదలైనవి.

సూ॥ ౫౫. అది - అవి - ఇది - ఇవి - ఎది - ఎవి వీనికి ద్విత్వి
యాది విభక్తులు పరిములగుచుండును, నస్తమి ననర్థకంబు పరం
బగు నపుడును, దా - వా - దీ - వీ - దే - వే లగు.

ఏక. దానిక్ - బహు. వానిక్, దానిచేక్ - వానిచేక్, దానికొఱకుక్ -
వానికొఱకుక్, దానికిక్ - వానికిక్, దానిలోక్ - వానిలోక్, దానియందుక్ -
వానియందుక్, ఇట్లే తిక్కినవి. దాన - వీన - దీన - దేన - వేన. నవర్ణ
కంబు తృతీయార్థమునను వచ్చును గావున నీ రూపంబులు తృతీయ యందును
నగు. వాటిని - వాటిలో - వాటియందు, వీటిని - వేటిని గ్రామ్యంబులు.

సూ॥ ౫౬. తదాదులకు ద్విత్వియయం దుభయ వచనం
బుల నివర్తకం బగు.

అది - అవి, ఇది - ఇవి, ఏది - ఏవి, ఇవి తదాదులు, దానిక్ - వానిక్.

సూ॥ ౫౭. ఆత్మార్థం బొకచో నామాస్తదథాభిధాయయు
నగు.

ఉ. తన కిష్టండు. అనగా 'నా కిష్టండు' అని యర్థము. ఆత్మార్థక శబ్దము తాను. అష్టవర్ణకశబ్దము నేను. కావున 'నాకు' అనుటకు మాఱు 'త'కున అని ప్రయోగము.

సూ॥ ౫౮. సంఖ్యా పూరణార్థంబున 'అవ'కు 'అగు' నొకానొకచో నగు.

ఉ. ఏడవ పర్వము - ఏడగు పర్వము.

సూ॥ ౫౯. మహద్వాచకంబులకు విశేషణంబులైన సంఖ్యావాచకంబులకు ననుహద్రూపంబులు నగు.

ఉ. పదివేలు మనుష్యులు పదివేవురు మనుష్యులు. మనుష్యులు మహద్వాచకము. దీనికి విశేషణము పదివేలు. ఇది సంఖ్యావాచకము. కావున నిది మహద్ద్రూపముగా నొండె అనుహద్రూపంబుగా నొండె నుండ నగు.

సూ॥ ౬౦. అన్నాదు లదంత ప్రక్షార్థకంబుల కను ప్రయుక్తము లగుచో న్యతిరేకార్థ సూచకంబు లగు.

ఉ. తగునయ్య? తగున అయ్య? తగున ఇది ఆకారాంత ప్రక్షార్థకము దీనికి అయ్య చేర్పఁగాఁ దగునయ్య? యయ్య. బహుళ గ్రహణముచే సంధి నిత్యము. నీ క్రింది నేయఁ దగునయ్య, అనగా నీ కీటు నేయులు తగ దను నర్థమును సూచించును. ఆ ఆ ఏ ఏ కీవల ప్రక్షార్థకమునందును, వ్యతిరేకార్థ మాచన యందును నగు. అర్థాదు లను ప్రయుక్తము లైనపుడు వ్యతిరేకార్థమును మాత్రమ సూచించును. వినయగౌరవపూర్వకతిరస్కారములం దిది చేర్పఁబడును. అన్నాదులు సంధి. నూ ౩ చూడుము.

సూ॥ ౬౧. అనాద్యంబును నసంయుక్తంబును నగు గకారమునకు నొకానొకచో వకారింబగు.

ఉ. వేగి - వేవి; అలిగ - అలివె; తగులు - తవులు; నగళ్లు - నవళ్లు. అనాద్యము అనగా శబ్దమునకు మొదటి యక్షరము గానిది. అసంయుక్తము = ద్విత్వాక్షరము గాని సంయుక్తాక్షరము గాని కానిది. ముగ్గురు - మువ్వరు. ఇచట ద్విత్వంబైన 'గు'నకు 'వు' రాలేదు. మూగురు - మూవురు - మువ్వరు అని యయ్యెను. ఇరువురు ఇది ఇరువు'లోని గకారమునకు వకారము రా లేదు. ఇరుగురు - ఇరువురు - ఇర్వురు అని యయ్యెను. ఒకా నొకవో నన్నందున రేగు - బాగు - వాగు - ఓగు - లాగు - సాగు, ఇత్యాదులందులేదు. బిందుపూర్వక గకారంబునకు వకారంబు రాదనుట సరిగాదు. ఉ. మెసఁగు - మెసవు; మఱుఁగు - మఱువు; మడుఁగు - మడువు; తీఁగ - తీవ; నిసుఁగు - నిసువు; విసుఁగు - విసువు; వేసఁగి - వేసవి; మూఁగ - మూవ; లోనై నవి. "వెన నిన్విసింగి పోవు సిగ్గు పీసమంశలేదు." విప్రనారాయణ చరిత్రము. ర. అ.

ఔపవిభక్తిక ప్రకరణము.

ఉపవిభక్తులంగూర్చి తెలుపుప్రకరణ

మౌపవిభక్తిక ప్రకరణము.

సూ॥ ౬౨. ఉపవిభక్తు లనఁగా గొన్ని నామంబుల యేకవచనవిభక్తులకు ముందుగ వచ్చునట్టి ప్రశ్నయములు.

ఇవి ఇ - టి - ంటి - తి యను వర్ణకములు. ఉదా. కాలు దీనికి దృతీయావిభక్తి 'చేత' చేర్చఁగా 'కాలుచేత' నని కావలసియుండఁగా కాలు + ఇ + చేత = కాలిచేత ననియగు. ఇట్లు,

కూడు + కుండ = కూటికుండ. కన్ను + నీరు = కంటినీరు.

అఱు + ను = అఱి + ని + ను. అఱుతిను = అఱుతిని = అర్థిని.

సూ॥ ౬౩. ఊరు మొదలగు వాని కిష్టంబగు.

ఊరు మొదలగు శబ్దములకు ఇవర్ణము వచ్చును.

ఊరు	ఊరిక.	మాను	మానికి.
తేరు	తేరి యందుక.	మేను	మేనికి.
పేరు	పేరికి.	గవను	గవనికి.
నోరు	నోరికి.	కొలను	కొలనికి.
నగరు	నగరికి.	కలను	కలనికి.
చోటు	చోటికి.	వలను	వలనికి.
చేను	చేనికి.		

ఒడను = ఒడలికి.

లోను = లోనికి.

కాలు = కాలికి.

వ్రేలు = వ్రేలికి.

పాలు = పాలికి. (భాగము)

ప్రోలు = ప్రొలికి.

మఱచులు = మఱచులికి.

ఆలు - ఇల్లాలు - చెల్లాలు - ప్రోయాలు - కోడలు మొదలైనవి.

టి

నూ॥ ౬౪. టివర్ణంబు గొన్నింటి యంతాక్షరంబున కా దేశంబును, గొన్నింటి కంతాగ నుంబును, గొన్నింటికిం బర్యా నయంబు రెండును బ్రాముకంబుగ నగు.

‘టి’ యను ఉపవిభక్తి కొన్ని శబ్దముల కడపటి యక్షరంబునకు ఆదేశ ముగ వచ్చును. కొన్ని శబ్దముల కడపట ఆగమముగా వచ్చును. కొన్ని శబ్దంబులకు ఆదేశముగను ఆగమముగను గూడ వచ్చును.

కడపటి యక్షరమునకు ఆదేశముగ ‘టి’ వచ్చుటకు ఉదా. త్రాడు-త్రాటిని. ఇందు ‘డు’ బదులుగ ఆదేశముగ ‘టి’ వచ్చి త్రాటి యని యయి తత్సమపరిచ్ఛేదము రక-వ మా. ప్రకారము ‘త్రాటిని’ నయ్యె.

అచ్చి కపరిచ్చేదము.

౫౫

కాడు	కాటిని.	గూడు	గూటికి.
నోరు	నోటిని.	పురుడు	పుటికి
ఏఱు	ఏటిని	అంబలి	అంబటికి.
నుదురు	నుడుటికి.	కొడవలి	కొడవటికి.
గోరు	గోటికి.	రోకలి	రోకటికి.
అంగిలి	అంగిటికి.	గొడ్డలి	గొడ్డటికి.
నాగలి	నాగటికి.	కుందేలు	కుందేటికి.
లోగిలి	లోగిటికి.	తాచేలు	తాచేటికి
చెక్కిలి	చెక్కిటికి.	ఆగమముగ	‘టి’ వచ్చుటకుదా హరణములు.

నాడు	నాటికి.	అన్ని	అన్నిటిని.
కూడు	కూటికి.	ఎన్ని	ఎన్నిటిని.
ఏడు	ఏటికి.	కొన్ని	కొన్నిటిని.
తిరుగలి	తిరుగటికి.	ఎనిమిది	ఎనిమిదిటిని.
ఆకలి	ఆకటికి.	నాలుగు	నాలుగిటిని.
దోసిలి	దోసిటికి.	వేయి	వేయిటిని.
ఱోలు	ఱోటికి.	తొల్లి	తొల్లిటికి
పెరడు	పెగటికి.	కాడ్డు	కాటికి.

ఆదేశముగను ఆగమముగను వచ్చుట కుదాహరణములు.

	ఆశము	ఆశము.
ఏమి	ఏటికి	ఏమిటికి.
మూడు	మూటికి	మూడిటికి
రెండు	రెంటికి	రెండిటికి.
మొదలు	మొదటినుండి	మొదటినుండి.

పగలు

పగటికి

పగలిటికి.

నూలు

నూటికి

నూటిటికి.

ఇత్యాదులు.

నీరు శబ్దమునకు ఇకారము టికారము రెండును వచ్చును. నీరిలోన - నీటియందు. నీరిలోనఁ చోఁచు బింబము. నీటఁ బుట్టినవాఁడు.

ంటి

సూ॥ ౬౫. ప్రాప్యముమీఁది 'టి' వర్ణమునకు ముందు పూర్ణబిందువు బహుళంబుగా వగు.

మీఁది సూత్రముల కుదాహరణములగ నీయఁబడిన శబ్దములందు 'టి' వర్ణము కొన్నిచోటల ప్రాప్యమునకుఁ బరముగనున్నది. కొన్ని చోటల దీర్ఘమునకుఁ బరముగనున్నది. ఉ. అన్ని - అన్నిటికి. ఇచ్చట 'న్ని' ప్రాప్యము ఏమి - ఏటికి. ఇచ్చట 'ఏ' దీర్ఘము.

దీర్ఘాక్షరమునకుఁ బరముగనుండు 'టి' వర్ణమునకు ముందు నిండు సున్న రాదు అనఁగా 'ంటి' రాదని యర్థము. ప్రాప్యాక్షరమునకుఁ బరమైన 'టి'కి ముందు కొన్నిశబ్దంబులో నిండుసున్న వచ్చును. కొన్నిచోటల రాదు.

అన్నిటికి

అన్నింటికి

జేయిటికి

జేయింటికి.

తోల్లిటికి

తోల్లింటికి.

} ఇచ్చట నిండుసున్న వచ్చినది.

మొదటినుండి

ఇది మొదటినుండి యనికాదు.

మొలిటినుండి

మొదలింటినుండి యని యగు.

నుదుటికి - అంగిటికి - అరబటికి - పగటికి ఇత్యాదులందు నిండు సున్నరాదు.

ఈ సూత్రము నిండుసున్న విధించునేకాని యరసున్న విధింపదు. కావున అన్నింటికి కొన్నింటికి నని వ్రాయట రహస్య.

సూ॥ ౬౬. పదాద్యంబగు హ్రస్వంబుమీఁది 'టి' వర్ణంబునకు ముందు పూర్ణబిందు వగు.

పదముయొక్క మొదటియక్షరము హ్రస్వముగానుండి యాపద మాఁచి భక్తికాంతమైనయెడల 'ంటి'యే వచ్చును. ఉ.

కన్ను	కంటిని.	విల్లు	వింటిని
మిన్ను	మింటిని.	ఇల్లు	ఇంటిని.
మన్ను	మంటిని.	వల్లు	పంటిని.
చన్ను	చంటిని.	ముల్లు	ముంటిని.

తి.

సూ॥ ౬౭. అట్లు మొదలగు శబ్దముల తివర్ణంబు బంతాగ మంబును రేఘంబున కొక్కటికి లోపంబు నగు.

అట్లు మొదలగు శబ్దము లనఁగా అట్టు-కట్టు-కొట్టు-గొట్టు-మిట్టు-వట్టు-నట్టు లోనగు ద్విత్వ శకటరేఘములు కడఁపలఁ గల శబ్దములు వీనికి నొపవిభక్తి మైన 'తి' అగమముగఁ గడపట వచ్చును. అట్టుతి. 'తి' అగమముగ రాఁగానే 'టు' లోని యొక రేఘము లోపించి 'టు' యని మాత్రముండి 'అటుతి' యని యగు. ఇది ఇకారాంతముగనుఁ ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము 'ని' వచ్చును రాఁగా అటుతిని యయి యీ ప్రకరణమా నూ. ౬౯ ప్రకారము అతితిని యగు. ఇది 'ఆర్తిని' ననియు నగు. తాటిపట్టు తాటిపర్తిని.

సూ॥ ౬౮. విభక్తి పరంబగునపుడు గోయి ప్రభృతుల తుది యక్షరంబు తివర్ణంబగు

ప్రత్యయము పరమైనపుడు గోయి మొదలగు శబ్దములందుఁ గడపట నుండు యి మొదలగు నక్షరములు 'తి'గా మాఱును.

గోయి దీనికి బహువచన ప్రత్యయము 'లు' చేర్చఁగా 'గోయిలు' అని యయి యీ నూత్రప్రకారము 'యి' 'తి'కాఁగా 'గోతిలు' అయి తత్సహ

పంచేదము ౫౬-వ నూత్రప్రకారము 'గోతులు' అని యయ్యెను. ఇట్లు గోతిని - గోతులను అనియు నగు.

గోయి - చేయి - దాయి - నూయి - నేయి - వాయి - రోయి. ఇవి గోయి ప్రభృతులు.

తాయి అనుదానికి ద్వితీయాది ప్రత్యయములు పరమైనపుడు తి పచ్చును. ఉ. తాతిని - తాతిచేత.

చేదుశబ్దము సమాసంబున చేతి యని యగును. ఉ. చేతివేము. శాగ.

నూ॥ ౬౯. టి తివర్ణంబులు పరంబులగునపు డుత్వంబున కిత్వంబగు

అనగా ఔపవిభక్తి కాంతములై ఉకారాంతములైన శబ్దములకు టి - తి - వర్ణంబులు పరంబులయినపుడు ఉకారము ఇకారముగ మారును.

రెండు ఇది అకారాంతము. దీనికి 'టి' పరమకారగా రెండుటి అని యగు 'డు' 'డి' యగు రెండిటి. పట్టివిభక్తి కాంతు రెండిటికి; ద్వితీ. రంటిని.

ఇట్లు మూడిటికి - నాలుగిటికి - ఐదిటికి - ఆటిటికి - ఏడిటికి - పగిటికి - మొదలిటికి - పెక్కిటికి - ప్రాద్దిటికి. తివగమునకు 'అట్టు మొదలగు' హిందీ నూత్రము చూడుడు. కొన్నియెడల నుత్వంబున కిత్వంబులేగు. కుడుటికి - నుగుటికి - నెత్తుటికి.

నూ॥ ౭౦. టివర్ణంబు పరంబగునపుడు క్రిందు-మీఁదు - ముందు-పు నర్ణంబుల యుత్వంబున కిత్వం బగు

క్రిందు	క్రిందటిని.	మాపు	మాపటికి.
మీఁదు	మీదటిని	రేపు	రేపటికి.
ముందు	ముందటిని.	అప్పుడు	అప్పటికి.
		ఇప్పుడు	ఇప్పటికి.
		ఎప్పుడు	ఎప్పటికి.

పై శబ్దంబులందలి ఉకారాంతములైన దు - పు వర్ణంబులు అకారాంతములై ద - ప లయ్యెను.

సూ॥ ౭౧. ఔపవిభక్తికముల తృతీయాస్తప్తముల కశ్యప బాదేశంబు బహుళంబుగా నగు.

ఔపవిభక్తికములకుఁ దృతీయావిభక్తియొక్క యర్థమందును స్తమివిభక్తి యర్థమందును ఆ విభక్తుల ప్రత్యయములకు మాఱుగా అకారము బహుళముగా వచ్చును.

గోరు తృ. గోరుచేతను 'చేత' మనఱు 'అ' కారము రాఁగా గోరు + అను = గోరను గీతెను.

ఊరు. సప్త. ఊరు + అందును = ఊరు + అను = ఊరను. బహుళమునుటచే గోరచేత, ఊరియంగు నిత్యాది రూపములు నగు. ఇట్లు గొడ్డట నఱుకెను. ఇంటలేడు - మంటఁగలిసె - వఱుతఁబోయె - కఱు లేబొడిచె - కంటఁ జూచె - మింటనుండె - కేలఁదాఁకె బొన్నెనవి.

'కొఱుతం బడుం గుకవి' యను మనుచరిత్ర ప్రయోగసాధుత్వము చింత్యము.

కారక పరిచ్ఛేదము.

—o—

సూ॥ ౧. వాక్యంబునఁ గర్తకుఁ గ్రియకుఁ గల యన్వయ సంబంధమును దెలుపునది కారకము * ఇది కర్త - కర్తము - కరణము-సంప్రదానము-అపాదానము - అధికరణము అని యాఱు విధములు. .

ప్రథమావిభక్తి.

సూ॥ ౨. ప్రాతిపదికార్థ, పరిమాణ, సంబోధ, నోక్తార్థంబులం బ్రథమ యగు.

ప్రాతిపదికార్థము. ఉ. కృష్ణుఁడు - గోవిందుఁడు.

పరిమాణార్థము. ఉ. చెట్లకు నీళ్లు గెండు కడవలు పోయుము. రెండు కడవలకొలత గల నీళ్లని యర్థము కావునఁ గడవలు అను పదము ప్రథమ యందున్నది.

సంబోధనము. ఉ. ఓరాముడ - ఓకృష్ణుడ.

ఉక్తార్థము. ఉ. రాముఁడు విల్లు విడిచెను.

క్రియ నుద్దేశించి ఎవఁడు-ఏది యను ప్రశ్నము వేయఁగాఁ బ్రత్యుత్తర మేదియగునో దానిబోధించుకల్పము ప్రథమావిభక్తి యందుండును. రాముఁడు విల్లు విడిచెను - విడిచెను క్రియ. విలుచు అను కార్యముచేసినవాఁ డెవఁడను ప్రశ్నమునకు రాముఁడు అని ప్రత్యుత్తరము కాన రాముఁడు అను పదము ప్రథమావిభక్తియందున్నది.

---

*"Karaka is the name given to the relation subsisting between a noun and a verb in a sentence."

నూ॥ ౩. కాలాధ్వములకుఁ దఱచుగఁ బ్రథమ యగు.

ఉ. నిన్నరాత్రి నేను మేలుఁని యుంటిని. రాత్రి. (కాలము) ప్రథమ. వాఁడు పది పరుగులు నడచెను. పరుగులు. (దూరము) ప్రథమ.

ఇచ్చట అధ్వ పదముగా దూరము. తఱచుగ ననుటచేఁ బ్రాప్తన మేలు కాంచి. ఇత్యాదులు గలవు.

నూ॥ ౪. కర్తృంబున ద్వితీయ.*

ఎవనిని, దేనిని, అను ప్రశ్నంబులకుఁ బ్రత్యుత్తర మేది యో దానిని బోధించునది ద్వితీయావిభక్తియం దుండును.

ఉ. సజ్జనుని శుభములు పొంగును. ఎవనిని బొందును? అను ప్రశ్నకు 'సజ్జనుని' నని ప్రత్యుత్తరము. కావున నది ద్వితీయావిభక్తియం దున్నది.

నూ॥ ౫. కర్తృప్రవచనీ యోద్దేశార్థంబుల ద్వితీయకుఁ గూర్చి-గుఱించి-గుఱించు లగు

కర్తృప్రవచనీయము. ఉ. దేవముగుఱించి జపము. ఉద్దేశార్థము. ఉ. జ్ఞానముగుఱించి విద్య - కాశిం గూర్చి ప్రయాణము - మోక్షము గుఱించి ప్రయత్నము. ఉద్దేశ ద్వితీయకు కొఱకు - కై - కు - వర్ణకంబులు నగు. కాశికఁ బ్రయాణము. మోక్షము కొఱకు (కై) ప్రయత్నము.

తృతీయావిభక్తి.

నూ॥ ౬. కర్తృ, కరిణ, హేతు, ప్రకృతి, గోత్ర, గ్రహ్యాదులకుం జేత యగు.

*"The accusative denotes the object *i.e.* the person or thing upon whom or which the effect of an action takes place."

కర్త కార్యముఁ చేయువాఁడు. (Agent or doer of an action) ఉ. దుష్టులచే సజ్జను లవమానింపఁబడుదురు. ఇచటఁ గార్య మవమానింపుట దానిని జేయువాగు దుష్టులు. కావున నాపదమునకుఁ జేత యను ప్రత్యయము చేప్పఁబడియె. కర్తణిప్రయోగమునందే కర్తృనాచకమునకుఁ జేతక-చే నగు.

కరణము = కార్యముఁ జేయుటయందుపయోగపడు సాధనము లేక యుపాయము (the instrument or means by which an action is done) ఉ. రామునిచే బాణముచే వారి చంపఁబడియె. చంపుటయందుపయోగపడిన సాధనము బాణము. కావున దానికిఁ జేఁ జేప్పఁబడియె. 'చేతి - తోడలలోఁ గడపటి యక్షరము ఖోఁగా మిగిలినవి చే - తో యను ప్రత్యయములు).

హేతువు ఉ. భక్తిచేత మోక్షంబు గలుగు. మోక్షము గలుగుటకు భక్తి హేతువు గాన దానికిఁ జేతఁ జేప్పఁబడియె.

ప్రకృతి = స్వభావము (nature) ఉ. వాఁడు స్వభావముచేత మంచినాఁడు.

గోత్రము = కులము. ఉ. వాఁడు కులముచే బ్రాహ్మణుఁడు.

గ్రహ్యది = గ్రహించుట మొనలెఱివి. ఉ. రాముఁడు దేవతలచే మ్రొక్కులు గొనియె. ఈ విషయము నాగుచుచే వింటిని. వాఁడు జడలచేతనే తాపసుఁ డని తోఁచెడి. వాఁడు స్వజేజముచే సూర్యతేజమును మ్రొగుచున్నాఁడు. ఈ చేతకు వలన వర్ణకంబును నగు.

సూ॥ ౭. కరణ సహార్థంబులం దృతీయకుఁ దోడ వర్ణకంబగు.

కరణము. ఉ. కత్తితో నఱకెను.

సహార్థము. (సహ = కూడ) ఉ. రాముఁడు కపులతో లంక కేగెను.

సూ॥ ౮ తుల్యార్థయోగంబునను, 'అను' లోనగు ధాతువుల యముఖ్యకర్తంబునకును ప్రాయికంబుగ 'తోడ' 'కు' వర్ణకంబు లగు.

ఉ. తుల్యార్థయోగము (తుల్యము = సమానము.) ఉ. గుణమున రామునితో సముడు భరితుఁడు. గుణమున రామునకు సముడు భరితుఁడు.

'అను' లోనగు ధాతువు లనఁగా అనుట - చెప్పట యీ యర్థము గల ధాతువు లనియర్థము. ఉ. రాముఁడు నీతతో నిట్లనియె. ఇచ్చట 'అనియె' నను క్రియకు 'ఇట్లు' ముఖ్యకర్తము, 'నీత' అముఖ్యకర్తము (Indirect object) కావున 'నీత' యను కబ్దమునకు 'తోడ' కాని 'కు' గాని చేర్చవచ్చును.

ప్రాయికముగ ననుటచే "నీతం బలికె" అనియుఁ జెప్పవచ్చును.

సూ॥ ౯. చేసి - చేతవిభక్త్యర్థ కాన్వయంబు. అది తత్ప్రయోగార్థకవర్ణకంబులకును ఎలనకుఁ నఱచుగ ననుప్రయుక్తమగు.

ఉ. విప్రసంబోధనఁజేసి=సంబోధనను + చేసి. సంబోధనను అనఁగా సంబోధనచేతి నని యర్థము కావునఁ దృతీయార్థమునందు ద్వితీయ. దీనికిఁ జేసి యనుప్రయుక్త మయ్యె. నీ యనుశేషముం జేసి అనఁగా ఉపదేశము చేత నని యర్థము. ధర్మతనూభవువలనఁ జేసి. ఇత్యాదులు. చేత విభక్తియొక్క యర్థమున వచ్చు 'చేసి' యనునది క్త్వార్థకము గాదనియు నవ్యయమనియుఁ దెలియవలయును.

సూ॥ ౧౦. యుక్త్యర్థంబునఁ దోడకుఁ దోడుతయు నగు.

ఉ. భయముతోడుత - వినయముతోడుత. (యుక్తి = కూడిక.)

సూ॥ ౧౧. ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుఁ దృతీయా
వలన లగు.

ఉ. మామగవారు ద్రోణాచార్యుచే విద్య నభ్యసించిరి. కుశలపులు
చాత్తీకులతో రామాయణముఁ బఠించిరి. వానివలన నేను విద్య గ్రహించితి.

ఆఖ్యాత = నియమముతో విద్య నేర్పవఁడు.

ఉపయోగము = నియమముతో విద్యగ్రహించుట.

సూ॥ ౧౨. అచేతనంబులమీఁది తోడకు మై మెయి
లు విభాష నగు.

ఉ. రయముమై - ఆసమెయి.

సూ॥ ౧౩. సంప్రదానంబునకుం జతుర్థీ - కుష్యంబు లగు.

ఇచ్చుభాతువున కముఖ్యకర్తమునకును ఎవనిని లేక, దేని నుద్దేశించి
యీశుఁబడుచున్నదో వానిని లేక, దానిని బోధించుపదమునకు చతుర్థీ
విభక్తి ప్రత్యయములుగాని, పశ్చిమ 'కు' వర్ణకముగాని వచ్చును. ఉ. విష్ణుఁడు
దేవతలకొఱకు నమృతము పంచి యిచ్చెను. దేవతలకు నని యైనను జెప్ప
వచ్చును. రాముఁడు విభీషణున కభయ మిచ్చెను.

ఉద్దేశమాత్రమునకు ఉ. ఋషులు మోక్షము కొఱకు యత్నింతురు.

సూ॥ ౧౪. హేతుప్రయోగంబునఁ జతుర్థీ, కుష్యంబు లగు.

ఉ. అన్నముకొఱకుఁ గాచియున్నాఁడు. కాచియుండుటకు అన్నము
హేతువు. ఎవ్వనికొఱ కవతార మెత్తితివి. జ్ఞానముకొఱకు హరి నేర్పుఁడు.
గుడ్డకు యాచించెను,

కొఱకుప్రత్యయార్థంబునఁ బొంతులు నగు. ఉ. జగములు రక్షించు
పొంతు=రక్షించుకొఱకు.

పంచమీవిభక్తి, వలన.

సూ॥ ౧౫. అపాయ, జగుప్సా, విరామ, ప్రమాద, గ్రహణ, భీ, త్రాణ, జన్త, పరాజ, యాంతర్ధి, వారణ, హేతు పులందు నలన వర్జకం బగు.

ఉ. అపాయము = ఎడఁబాటు. (Motion away from) దీనికే అపాదాన హనిపేరు. ఉ. దేశమువలన వెడలె. అనఁగా దేశమును వదిలి పోయెను.

జగుప్స = రోత (hatred) ఉ. పాపమువలన నేపగించె.

విరామము = చాలించుట (To desist) ఉ. శుభకర్తృంబులవలన విరమింపరాదు.

ప్రమాదము = హెచ్చరిక తప్పుట (To be careless about) ఉ. ప్రత్యేయమువలన ప్రమాదపడరాదు.

గ్రహణము = ఇంద్రియాదులచే గ్రహించుట. ఉ. పాపులు లోకుల వలన లంచము గ్రహింతురు.

భీ = భయము (fear) ఉ. నోరునివలన భయపడియె.

త్రాణము = కాపాడుట (Protection from) ఉ. కొంచెము ధర్మమైనను గొప్ప భయమువలన దక్షింపను.

జన్తము = పుట్టుక ఉ. దితివలన దైత్యులు జన్మించిరి.

పరాజయము = గాసి - శ్రమము. ఉ. చదువువలన గాసిపడియె. (శ్రమము కలిగించునది మేదియో దానికి 'వలన' చేర్పవలయును.)

అంతర్ధి = దాఁగుట. ఉ. కృష్ణుఁడు తల్లివలన దాఁగె.

(When the concealment is to be had recourse to, that whose sight is desired to be avoided is put in the Ablative)

వారణము = అడ్డగింత. ఉ. పాపమువలన వారింనె.

హేతువు - ఉ. మానమువలన మూఢుఁ డనఁబడును. ఈ 'వలన' కు కొండొకవో 'కు' వర్ణకం బగు. ఈ 'వలన' కు ఉండి యు నగు.

ఉండి.

సూ॥ ౧౬. అధ్య కాల నిర్మాణంబుల నుండి యగు.

అధ్య మనఁగా దూరము. ఒక స్థలమునకు నుండియొక స్థలమునకుఁ గల దూరము చెప్పవలసివచ్చినపుడును, ఒక కాలమునుండి నుండియొక కాలమునకుఁ గల విశేషము చెప్పవలసి వచ్చినపుడును, 'ఉండి' యగును. ఉ. ఆ యూరి నుండి యీ యూరికి నొక యాచుడ. వైత్రమునుండి ఫాల్గునమువఱకు సంక్రమించు నెలలు. (ఈ 'ఉండి' ప్రత్యయ మవ్యయ మనియు క్వాగ్ధము కాదనియు నెఱుంగుచు.)

ఆది ప్రభృతులకు 'ఉండి' యగు. ఉ. ఆదినుండి - మొదటి నుండి - వెలినుండి - వెలుపలనుండి - పైనుండి - క్రిందనుండి - అంతనుండి - ఎందుండి - అందుండి కడనుండి ఇత్యాది.

సూ॥ ౧౭. ఎలన - న - లకు 'నుండి' యనుప్రయుక్తంబు నగు.

ఉ. పాలసంద్రమువలననుండి యహృతము జన్మించె. ఆకాశంబునుండి గంగ డిగియె.

సూ॥ ౧౮. ఉండిశబ్దము పరంబగునపుడు 'వలన' కు ద్వితీయాస్తమము లాదేశంబు లగు. అగునో, గొండొక యెడ నుండి కి లోపంబుచు నగు.

ఉ. కాశినుండి వచ్చితి. కాశినుందుండి వచ్చితి. కంటినుండి కళ్లు కాయెను. కంటునుండి కీళ్లు కాయెను.

ఉండి లోపమునకు ఉ. గన్భముక వెలువడుము. కంఠ సీర్లుగాఁజెను. నూతిలో వెలువడఁ గోమలిం దిగిచె ననుచోట నుండి లోపించె. కంటినుంచి - ఇంటినుంచి - నాటినుంచి ఇట్టివి గ్రామ్యరూపంబులు.

కంటె - పట్టి.

సూ॥ ౧౯. అన్య, దూర, సమీపే, తపోత్తరాద్యర్థయో గంబునఁ గంటె - కు వర్ణకంబు లగు.

ఉ రామునకంటె నన్యుండు దయాళుం డెవండు. వానికంటె నీండు మంచివాఁడు. రామేశ్వరమునకంటె గాఢి దూరము. కాళికంఠ రామేశ్వరము దగ్గఱ. దానికింటె నితరము. కాళికంటె హిమవంత ముత్త రము. రామేశ్వరమునకంటె సింహళము దక్షిణము. రామున కన్యుండు దయాళుండెవండు? ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౨౦. కంటె వర్ణకంబు నిర్ధారణంబున నగు.

ఉ. భేదగుణముగలవానిని బోల్చునపుడు 'కంటె' సుపయోగించఁ బడును. సూక్ష్మమేధములకంటె సత్యము శ్రేయము. దొంగిలించి పరమా న్నము తినుటకంటె గష్టించి కలిత్రాగుట మేలు. చదువకుండుటకంటె జదివి మఱచుట మేలు

'కంటె'ను మాఱు, కన్న'యు నగు.

సూ॥ ౨౧. హేతువు లగు గుణక్రియలకు, నన్నంత శ్రేయలమీఁదను పట్టివర్ణకం బగు.

ఉ. విద్యనుబట్టి గౌరవము కలుగును. నీవు ప్రత్యక్షమగుటవల్ల నాజన్మ మీడేరె. ఇచట 'పట్టికి' 'వలన'యుఁ గలదు. విద్యవలన గౌరవము కలుగును. నీవు ప్రత్యక్ష మగుటవలన నాజన్మ మీడేరె.

అన్నంతక్రియకు. ఉ. నీవు గలుగంగబట్టి నే నీముష్ణ తప్పించుకొంటిని. నీవు గలుగుటబట్టి నే నీముష్ణ తప్పించుకొంటిని.

షష్ఠి.

సూ॥ ౨౨. సంబంధంబున షష్ఠిని యొక్క కు లగు.

ఉ. మాయొక్క యిష్టదైవము రాములు. మాకు నిష్టదైవము రాములు.

బాలురయొక్క చదువు. ఇట్టివోల్లంపు' వర్తకంబు రాదు. ఈయొక్క పు లోపంబు వైకల్పికంబు. మాయలువేస్తు వేంకటేశ్వరులు.

సూ॥ ౨౩. నామంబులకుఁ గాలావధియందు 'కి'కు' వర్ణకంబు లగు.

ఉ. కాలవధికి. ఉ. నీవు ఐదివార్లకు' వచ్చు. నీ వేడానికి రమ్మ, కాలావధి = గడువు.

సూ॥ ౨౪. వ్యస్తంబైన కర్తృపదప్రథమకు సమాసంబున యొక్క షష్ఠి యగు. అది యొకచో వ్యవహితంబును నగు. ఇల యొక్క కు లోపంబు నిత్యంబు.

ఉ. నేను బతించిన వేదములు. ఇచ్చటఁ బతించిన యనుక్రియకు 'నేను' కర్త ప్రథమావిభక్తి. దీనిని సమాసముగ వ్రాయుచో నీ కర్తృపదమునకు దాని షష్ఠీవిభక్తిరూపము వచ్చును. 'నేను' అనుదాని షష్ఠీవిభక్తిరూపము 'నాయొక్క' కాబట్టి 'నేను బతించిన వేదములు' అనుపది 'నాయొక్క పతిం చినవేదములు' అయ్యెను. యొక్క కు లోపమురాఁగా 'నాపతిం చిన వేదములు' అయ్యెను. "నీ విష్ణు డొనగ్నంబూనిన కృతి." ఇది 'నీ యిష్ట డొనగ్నంబూనిన కృతి' యని యగును. ఇందు "పూనిన" యనుక్రియకును దీనికిఁ

గర్భ పరిమైన 'సీపు' యొక్క పుష్టి విభక్తి రూపమైన 'సీ' అనుపదమునకు నడును 'ఇష్టా దోస్పిక్' అనుపదము లున్నవి. ఇంగ్లీషు 'ఒనర్స్' అనునది మాత్రము 'పూనిన' అనుదానికి విశేషణము. ఇట్లు 'భీష్టు కొనిపోయిన' లోనైనవి. సమాసముగఁ గాక 'వేటు వేటుగ వ్రాసిన పదంబులు స్వస్థములు. వ్యవహితము = నడుమ నితరపదములు వచ్చుటచే నెఱమైనవి.

సూ॥ ౨౫. నిర్ధారణమందు లోపల అందు నర్థకంబు లగు.

నిర్ధారణ మనఁగా నేకవిధమైన జాతి గుణము క్రియల గుంపునుండి వేటుపడుచు. అట్లు నిర్ధారణము చేయునపుడు పుష్టిని 'లోపల' గ్రహింపి 'అందు' వర్ణకంబు లగు. ఉ. విలుకాండ్రలో రాముఁడు మేటి. విలుకాండ్రయందు రాముఁడు మేటి. దయావతులలో నీత మిన్న. దయావతులయందు నీత మిన్న. సంస్కృతసమాసంబున నిర్ధారణమందు పుష్టిసమాసంబు లేదు. ఉ. బుధోత్తిముఁడు - బుధులయందుత్తిముఁడనియే విగ్రహము. బుధులలో ననుట సరిగాదు.

సప్తమి.

సూ॥ ౨౬. అధికరణ* దూరాంతికార్థంబుల సప్తమియగు.

అధికరణ మనఁగా నాధారము. అది మూఁడు విధములు.

(1) బౌద్ధేషికము. అనఁగా నొకదాని నొకటి నొఱపికొని యుండుట. ఉ. వ్రేళ్లయందు గొళ్లున్నవి.

(2) వైషయికము అనఁగా విషయసంబంధమైనది ఉ. విద్యయం దాస్త్రిగలదు.

*"The place where an action takes place with reference to the subject or object is called Adhikarana."

(3) అభివ్యాపకము. అనఁగా నంతటవ్యాపించి యుండునది. ఉ. అన్నిటి యందు వాయువుగలదు.

.దూర్ధము. ఉ. ఆ పుస్తకము దూరంబుననున్నది. 'దూరమునందు' నియుఁ జెప్పవచ్చును.

సమీపార్థము. ఉ. ఇది దాపుననున్నది. దాపునందున్నది. వైశాఖ మాసంబున నెండలు మెండు. పూర్వాభావప్రాయంబు నా జననము.

సూ॥ ౨౭. విశేష్య విశేషణంబులు తుల్యలింగ విభక్తి నచనంబులు.

ఉ. రాముఁడు జగదభిరాముఁడు. త్రైలోక్యమాతను సీతను నమస్కరింతు. చా. తత్సమపరిచ్ఛేదము. ౪-౫-౬ పుటలు.

సూ॥ ౨౮. స్త్రీసమంబులును, మువర్ణకాంతంబులును నగు విశేషణంబుల బహువచనంబున కేకవచనంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. స్త్రీసమము. ఉ. చిగురులు వృదువుగానున్నవి. చిగురులు వృదువులుగా నున్నవి. మువర్ణకాంతవిశేషణము. ఉ. మనోహర మగువనములు - మనోహరము లగువనములు. మీఁది సూత్రమున కిది యుపవాదము.

సూ॥ ౨౯. కొన్నియెడల నొక విభక్తికి మఱియొక విభక్తియు నగు.

రాముఁడు బ్రహ్మానులకుఁ బూజ్యుఁడు. బ్రహ్మానులచేతను పూజ్యుఁడు.

నాతో మార్గొనలేరు. నన్ను మార్గొనలేరు. నాకు మార్గొనలేరు. నీకు భక్తుఁడు - నీయంచు భక్తుఁడు. రాముఁ డయోధ్యవెడలెను, రాముఁ డయోధ్యను వెడలెను, రాముఁ డయోధ్యనుండి వెడలెను.

వాడు వట్లకిదిగెను, వాడు పట్లకినుండి గెనెను నీవు సుఖముండుము, నీవు సుఖముతోనుండుము. లోనైనది.

సూ॥ 30. ఉపంశజడంబు తృతీయకు 'స' సగ్ధకం బగు.

ఉ. కృష్ణంకు శిశుపాలునికంశంబు చక్రంబున ఖండించె. చక్రంబుచే నని యాడు.

సూ॥ 31. తృతీయస్తవములకుఁ బ్రాయికంబుగ జడంబుకు ద్వితీయ బహుళంబుగ నగు.

తృతీయను ద్వితీయ. ఉ. సహవాదోషముఁ జేసి. ఇంద్రుండు వజ్రహతి వృత్తుని వధించె. చక్రనాకముల నలను కోలను. (అజడము.)

సప్తమి ఉ. శరమును ఎన్నె. ఆయోగ్యుల గల జనులు. నానుజుల జ్ఞాని యుత్తముండు. బహుళగ్రహణముచే అజడంబులకు నుపంశంబులకు 2 చువచ నచాడ యగు. వాడు పువులం బూజించె. వాఁడచ్యుతేకంబులఁ జరించె.

ప్రాయికనునుటచే నజడంబులందుఁ బ్రయోగమైశ్శ్యంబు చూపబడి.

సూ॥ 32. జడంబును నగు సిద్ధద్వితీయకుం బ్రథమ యగు.

ఉ. వాడు వస్త్రములను నేసె, వాడు ఎస్త్రములు నేసె. 'జడంబును' ననుటచే గ్వాచిత్కంబుగ నజడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ యగు. ఉ. వాడు హనుం బొందుగొనియె, వాడు హనుంబు నొందు గొనియె. సిద్ధద్వితీయ యనుటచే నితరవిభక్తులకు మాటుగ వచ్చిన ద్వితీయకుఁ బ్రథమ రాదు.

సూ॥ 33. జడంబైన స్తవమికిఁ బ్రథమ కైకల్పికంబుగ నగు.

ఉ. తీర్థమాడి - వేగోలగంబుండి - ఏకలంబుండి - చిచ్ఛుజీకి.

నూ॥ 3౩. విధేయవిశేషణంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమయు నగు.

ఉ. రాముఁడు లంకకు విభీషణు రాజుగఁజేసెను. నీవు తగినవానిని పాంతులుగాఁ జేసితివా? నీవు తగినవారిని పాంతులుగాఁ జేసితివా. రాజుగ. పాంతులుగా ఇట్టివి విధేయవిశేషణములు.

నూ॥ 34. అగ్రాదివ్యసహితాన్యసహితంబు లగు విశేషణంబులకుం బ్రథమ యగు.

అగు - అవు - డొ - ఆయిన, ఇవి అగ్రాదులు. ఇవి విశేషణ విశేష్యములకు నడుచువచ్చినను లేక యధ్యాహార్యములైనను విశేష్య మేవిభక్తియందున్నను విశేషణము ప్రథమావిభక్తియందుండిండును. ఇచట సవ్యవహితమనఁగా సధ్యాహార్యమని యర్థము.

సుగుణాభిరాముఁడగు రామునకు జోహారు వొనర్చెద.

సుగుణాభిరాముఁడు రామునకు జోహారు వొనర్చెద. ఇచట విశేష్యము న్యస్తపదము.

పార్థివ ప్రాగ్రసరుండు ధర్మసుతు పనవు } ఇచట విశేష్యము
ప్రార్థివ ప్రాగ్రసరుండగు ధర్మసుతు పనవు } సమాసాంత్యము.

బాహుబలసారథుసల్ మధుకైటభాదిదైత్య పతులనెల్లఁ ద్రుళ్లడంచె. బాహుబలసారథును లగు మధుకైటభాదిదైత్యపతుల నెల్లఁ ద్రుళ్లడంచె. తల్లి ద్రౌపదితోడక - తల్లి యగు ద్రౌపదితోడక. మాకిండి, పరాశని సుతు చేతక - మాతండి, యగు పరాశనిసుతుచేత. నృపధర్మోదయుఁ డర్జునుతోడను - నృపధర్మోదయుఁ డగు నర్జునుతోడను లోనైనవి.

సూ॥ 31. విశేషణంబు లనేకంబు లున్నచో గడదాసక నగ్వాదులును, దత్పూర్వంబులకు 'అయి' యనుపదంబుచునగు. కాసిచోఁ బ్రతీవిశేషణమునకేని యంత్యవిశేషణంబు మాత్రం బునకేని సముచ్చయార్థంబును వైకల్పికంబుగ నగు.

ఉ. అనఘుఁడు నిశ్చలాత్ముఁడు మహాత్ము డగు రామభద్రుని స్మరింతు; అనఘుఁడై నిశ్చలాత్ముఁడై మహాత్ముఁడగు రామభద్రుని స్మరింతు; అనఘుఁడును నిశ్చలాత్ముఁడును మహాత్ముఁడు నగు రామభద్రుని స్మరింతు; అనఘుఁడు నిశ్చలాత్ముఁడు మహాత్ముఁడు నౌ రఘురాము నెంతు.

సూ॥ 32. భావార్థకాదియోగంబునఁ గర్తకుఁ బ్రథమ యగు.

ఉ. రాముఁడు వచ్చుట. రాముఁడు రాఁగా భరతుండు సంతసించె. రాముఁడు విండినం ద్రోకింబు లాకులంబు లగు. రాముఁడు పట్టిన ప్రతన వారింపం చరంబు గాదు. వచ్చుట భావార్థకము. ఇట్లు తక్కినవి.

సూ॥ 33. సర్వనామ, సంఖ్యాభిధాన తద్వీశేష్యంబులం దెయ్యది ముందు ప్రయోగింపఁబడు దాని ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ బహుళంబుగా నగు.

ఉ. అన్నిగుఱ్ఱములకు - అన్నింటికి గుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱము అన్నింటికి - గుఱ్ఱముల కిన్నింటికి సాహిణులు మువ్వరు.

రెండు గుఱ్ఱములకు - రెండింటికి గుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములు రెండింటికి - గుఱ్ఱములకు రెండింటికి సాహిణులు నలుగురు. లక్ష గుఱ్ఱములకు - లక్షకు గుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములు లక్షకు - గుఱ్ఱములకు లక్షకు రవుతులు లక్ష. ఇత్యాదులు.

అన్ని - సర్వనామము. చెండులో నైనవి సంఖ్యకు దొరుకునవి.

సూ॥ ౩౯. అస్తచ్చబ్జ విశేషణంబులకు ను ము - లును, యుష్టచ్చబ్జ విశేషణంబులకు వు రు - లును, నేక బహులనచ నంబుల నగు. అగుచో ముందున్న 'ఉ'కారంబు 'అ'కారంబగు.

ఉ. అస్తచ్చబ్జము 'నేను' అస్తచ్చబ్జ విశేషణము, ఉ. మంచివాడను.

ఏ. నేను మంచివాడను. (మంచివాడు + ను = మంచివాడ + ను.)

బ. మేము నంచివారము. (నంచివారు + ము = మంచివారి + ము.)

యుష్టచ్చబ్జము = నీవు.

ఏ. నీవు పుణ్యచరితుడవు - మీరు పుణ్యచరితులరు. ఇకారాంతంబులమీది ను ము వు లు, ని వి లగు. ఉ. నేను గవిని - నీవు హావి.

సూ॥ ౪౦. కొన్ని యెడల మధ్యమోత్తమచరుషంబులకు బ్రథమపుకష మగు.

ఉ. పాండు భూవరునకు నోడలైతి. కొడలనైతి. నీవు నుంచివాడు. నీవు నుంచివాడవు. మీరు పెద్దలు. మేము పిన్నలు.

సూ॥ ౪౧ సంబోధనంబునను, మధ్యమోత్తమ పుకష 'వు - ను'లు పరింబు లగునపుడును 'అది' కి 'దాన' యాదేశంబగు.

ఓసి పసిదాన! నీవు పసిదానవు - నేను బసిదానను.

సూ॥ ౪౨. అస్య, యుష్ట, దస్తత్కార్యంబులం దుత్తరోత్తరంబు బలీయంబు.

వాడు - నీవు, నేను పదంబులుగాని వీని బహువచనంబులుగాని వీనిలో నేకంధైనను నొక క్రియకుఁ గర్తృపదంబులుగ నైనచో వీనిలో ముందటి పదంబున కన్నఁ దరువాతిది బలముగలది గావున దాని ననుసరించియే క్రియ యుండవలయును. అనఁగా వాడు నీవు అవనవి యొక వాఙ్మయనఁ గర్తృపదంబులుగ నున్నయెడలఁ వాఙ్మయపురుషక్రియ యుండవలెను. 'వాడు నేను' కర్తలైనచో నుత్తమపురుషక్రియ యుండవలయును ఇట్లే తక్కినవి ఁ. వారు మీరు మేము పోవుదుము - వారు మేము పోయెదము. వారు మీరు పొందు.

నూ॥ ౪౩. వాక్యంబునఁ బూర్వపరినియమంబు కొన్ని శబ్దంబులకుం దక్కఁ గానరాదు.

ఉ. కొన్ని యనఁగా వీని - తప్ప - దనుక, ఇత్యాదులు. చూ. వాక్యపరిచ్ఛేదము.

Vidya Venkata Ramraju

AYURVEDA PRACTITIONER

Vidya Venkata Ramraju.

AYURVEDA PRACTITIONER

సమాసపరిచ్ఛేదము.

—o—o—o—

సూ॥ ౧ ప్రసిద్ధముగ వేఱువేఱుగు నర్థంబులుగల పదంబు లొకపదం బగుట సమాసంబు.

(సంధిపరిచ్ఛేదము ౬౨-వ పుట చూడుము)

సూ॥ ౨. భాషాభేదంబు వలన సమాసము మూఁడు విధంబులు.

i. సాంస్కృతికము. ii. ఆచ్ఛికము. iii. మిశ్రము.

సూ॥ ౩. i. కేవలసంస్కృతశబ్దంబుల సమాసంబు నాంస్కృతికంబు.

ఇది కంఠవిధములు. సిద్ధము - సాధ్యము. సంస్కృతశాస్త్రకరణ మాత్రముల ననుసరించి కూడినది సిద్ధము. ఉ. రామ+ఆజ్ఞ. = రామాజ్ఞ. సంతీతన యుఁడు ఇందుఁ గడపటి శబ్దము తత్సమస్వరూపంబు గలదైయుండును.

సూ॥ ౪. తత్సమంబుల సమాసంబు సాధ్యంబు.

ఉ. రాము+ఆజ్ఞ = రామునాజ్ఞ. (చూ. సంధి. ౪౯ నూ.) కుంతి తనయుఁడు. (చూ. తత్సమ. ౩౯ నూ.) ఇం దన్నిశబ్దంబులు తత్సమస్వరూపంబులు గలవగు.

సూ॥ ౫. తెనుఁగు పదంబుల సమాసం బొచ్చికంబు. దీనినే సమాసక మందురు.

ఉ. గొంతికొడుకు; అలరుఁ దేనియ; మ్రాసు వానికి (క్రోఁతి.)

సూ॥ ౬. తెనుఁగు పదములు సంస్కృతపదములు కలిసి సమాసంబయిన మిశ్రసమాసం బగు.

(మిత్రము = కలయిక) ఉ. రామునానతి (రాము + నానతి) మంచి బాంపడు. మిత్రసమాసమునందు మొదట సంస్కృతకర్తృమండదు. 2 మాసాంది అనేక మార్లులోనైనవి దుష్టములు.

విభక్తి లోపాలలోపమువలన సమాసములు కెందు విధములు.

విభక్తి లోపముగానిది 'అంకుశమాసము'. విభక్తిలోపించిన 'అంకుశమాసము.' ఉ. కిరము + వాడి = కిరవాడి శుట్టము + గోచరి = శుట్ట గోచరి.

(చూ. సంధి. 22 నూ.) అర్థభేదమువలన సమాసములు నాలుగు విధములు.

(1) ద్వంద్వము. (2) తత్పర్యము. (3) బహువ్రీహి. (4) ఆవ్యయ భావము.

ద్వంద్వసమాసము.

సూ॥ 2. అనేక సుబంతములు సముచ్చయార్థంబు గల్గినై సమసించిన. ద్వంద్వసమాస మగు. ఇది యుభయపదార్థ ప్రధానము.*

సుబంతములు (చూ. సంధి. 22 నూ.) అనేకములు = ఒకటికి రెండు లేక మించినవి. సముచ్చయార్థంబులు గలవై యనఁగా ఒక ప్రామాస సముచ్చయంబు లైన 'యు' నులు చేర్చుట కెడమిచ్చట గలవి.

ఉభయ పదార్థప్రధానము అనఁగా సమాసనాం దున్న యన్నిపదములు ముఖ్యములైన వనట. ఇట్టి సమాసము ద్వంద్వము. (ద్వంద్వము = జంట.)

ఉ. తల్లిసంధ్రులు పూజ్యులు. ఇందుఁ బల్లి పండ్రి యననవి సుబంతములు (నాననాచకములు) ఒకటికి రెండు యన్నవి.

* "A Dwanda compound consists of two or more nouns which if not compounded, would be connected by the conjunctions."

విగ్రహమునఁ జల్లియును తండ్రియును అని వ్రాయఁ దగియున్నవి. తల్లియును తండ్రియును ఇద్దఱు పూజ్యులే గనుక సుభయపదార్థ ప్రధానము కావున నిది ద్వంద్వసమాసము. ఇట్లులే హరగాయలు ఊరువల్లెలు మొనలైనవి, తల్లి + తండ్రి = తల్లిదండ్రులగుటకు సంధి. సూ. ౪౦ చూడుము.

ద్వంద్వము మూడు విధములు. i. ఇతరేతర ద్వంద్వము. ii. సమాహంద్వంద్వము. iii. ఏకశేషము.

సూ॥ ౮. ప్రత్యేకాన్వయము గలది యితరేతర ద్వంద్వము.*

ఉ. అన్నపిష్టులు పనువరులు. అనఁగా అన్నయును జనువరి తమ్ముడును జనువరి యనునవి సమాసముగఁ గూడిన రెండుపదములు వేర్వేరు పనువరి శబ్దముతో నన్వయించుచున్నవి. ఇట్లే సీతా రామ లక్ష్మణులు కానలకుఁ బోయిరి.

సూ॥ ౯. సమాసాంత శబ్దలింగమే సమాసంబునకుఁ దద్విశేషణంబునకు నగు.

ఉ. సీతారాములు. ఇచ్చటఁ గడపటిచైన రామశబ్దము పుంలింగము. దాని బహువచనమే సమాసంబున కంతయు నయ్యె. రుక్మిణీ మిత్రవిందలు, ఇందుఁ గడపటి మిత్రవిందశబ్దము స్త్రీనాచకము గాన దాని బహువచనమే సమాసంబున కయ్యెను. నలదమయంతు లిద్దఱు మనఃప్రభవానల బాగ్య మానలు-నలదమయంతు లనుసమాసమున 'దమయంతి' యను స్త్రీనాచకశబ్దము

*"When the several members of a Dwanda compound are viewed separately it is called Itareṭara Dwanda. In this species each member is of equal importance i. e. has its own independent meaning."

విషయము నున్నది. కావున విశేషణము 'బాధ్యమానలు' అని స్త్రీలింగరూపము గలదై యున్నది. (పుంలింగరూపము బాధ్యమానులు.)

సమాహారస్వంధ్యము.

సమాహార మనఁగా సమూహము. ఇందుఁ బ్రత్యేకాన్వయము ముఖ్యముగాదు. సమాహారార్థమే ముఖ్యము.

సూ॥ ౧౦. సమాహారస్వంధ్యంబు* తేనుఁగునఁ బ్రాయ కంబుగ బహువచనము.

ఉ. ఆహార నిద్రాశయములు. ప్రాయికమనుటచే భయభక్తి - హితము - హితము - కూడు గూర - దరి దాపు - రేవగలు - కూడు గుడ్డి. ఇత్యాదులు ప్రయోగంబులఁ గలవు. నాకుఁ గూడు గుడ్డయిచ్చి క్షింపుము. అనఁగాఁ గూడు గుడ్డ మాత్రమే గాక ప్రాణము మానము కాపాడుకొనుటకై. కావల సేసవన్ని యని యర్థము.

ఏకశేషము.

సూ॥ ౧౧. ఏకనిధరూపములు గల పెక్కు శబ్దములు సహ సించునపు డందొక్కశబ్దమునకు మాత్రము బహువచనస్రస్థి యం బగు. తక్కినవి లోపించు. దీనికే యేక శేష మనిపేరు.

ఉ. రాముఁడు + రాముఁడు + రాముఁడు. 'రాముఁడు' అను పేరు గలవారు ముగ్గురున్నప్పు డొక 'రాముఁడు' అనుదానికి మాత్రము

*"Samahara Dwanda is that species of Dwanda which implies an aggregate or the things enumerated in which constitute a complex idea. In this species the meaning of the different members is subordinate to the collective sense of the whole compound."

ఒహువదన ప్రత్యయముఁ జేచ్చి శిక్కినశబ్దములు లోపించఁగా 'రాములు' అని యగును. అనేక సుబంధములు లేమి విడి ద్వంద్వంబు గాదండ్రు.

సూ॥ ౧౨ పుంలింగ స్త్రీలింగశబ్దము లేకశేషం బగుచో, ఋంలింగసూపంబై యగు.

ఉ. శివుఁడు + శివ = శివులు. విఱుఁడు + విటి = విరులు. తెరుఁగున 'విటీవిరులు' ఇత్యాది ప్రయోగములు గలవు.

ఇది సూపైకశేషము - విసూపైకశేషము అని రెండు విధములు.

సూ॥ ౧౩. సమానసూపంబులు గల శబ్దంబులు యేకశేషము సూపైకశేషము.

ఉ. రాముఁడు + రాముఁడు + రాముఁడు = రాములు.

సూ॥ ౧౪. భిన్నసూపములు గలశబ్దంబులు యేకశేషము విసూపైకశేషము.

ఇవి రెండువిధములు. ఏకాగ్రవిసూపైక శేషము. ఉ. వక్రసంఘటించు గుటిలసంఘటించు వచ్చిరి. ఈ రెండు శబ్దములు వంకరకట్టై గలనాఁ డను నొక ఉర్ధ్వమేగలవి. సూపములు మాత్రము వేరుగనున్నవి. కావున వక్రసంఘటించు వచ్చి రనియైనను గుటిలదండులు వచ్చిరని యైనను జెప్పవచ్చును. భిన్నాగ్రవిసూపైక శేషము. ఇందు సూపము - అర్థము రెండును వేరువేరుగ నుండును. ఉ.

స్వస + భ్రాత = భ్రాతలు. గోఁబుట్టినది + తోఁబుట్టిననాఁడు.
పిత + మాత = పితలు.

పుత్రి + పుత్రుఁడు = పుత్రులు.

సూ॥ ౧౫. ఆచ్ఛిక ద్వంద్వంబునఁ బూర్వపదంబు స్త్రీసమం బగు.

ఉ. అన్నపప్పులు - తల్లిదండ్రులు - ఊరువల్లెలు - ఆలయములు - కూర
గాయలు. ఇచ్చుట అన్న - తల్లి - ఊరు - ఆలు - కూర స్త్రీసమయము.
తప్పుడు + అన్న - ఇత్యాదులు సమాసంబుగఁ గూడవు.

సూ॥ ౧౬. ఋకారాంతశబ్దంబులు ద్వంద్వంబగుచోఁ
బూర్వపదాంత ఋత్వంబునకు రేఫంబొండె, దీర్ఘంబొండె నైక
ల్పికంబుగ నగు.

మాతృ - పితృశబ్దములు ఋకారాంతములు. ఇవి ద్వంద్వముగఁ
గూడఁగా 'మాత్రపితృ' అనికాని 'మాతాపితృ' అని కాని యగు.

ఋకారాంతశబ్దంబులు ద్వంద్వంబగుచో నన్నందున రామమాంధాతృ
రఘుక్షీతీశు లన్నపపదు మాంధాతృ శబ్దము 'మాంధాత్ర' గానేరదు.

సూ॥ ౧౭. ద్వంద్వంతమందలి శబ్దము సమాసమునఁ
బ్రతీపదముతో వేరువేరుగ సంబంధించి యుండు.

ఉ. కపులనృపులచే = కపులచే + నృపులచే.

కన్నవిన్నది = కన్నది + విన్నది.

వాసువాసునాథులు = వాసునాథుఁడు + వాసునాథుఁడు.

పోగాకుండఁగ = పోకుండఁగ + రాకుండఁగ

జారచోరత్వములు = జారత్వము + చోరత్వము.

సూ॥ ౧౮. మహద్వాచకంబులు ద్వంద్వంబు లగుచోఁ
దెనుఁగున నొక్కఁడఁ బూర్వపదాంత స్వరంబునకు దీర్ఘంబును
నగు.

ఉ. అన్నదప్పులు - అప్పచెల్లెండ్రు - తల్లిదండ్రులు. వాచ్యులు
రక్షసంబంధముగలవాడైనప్పుడే యీ మాత్రమన్వయించును.

సూ॥ ౧౯. ద్వంద్వకర్తృధారంబులఁ బూర్వపదాంత మువర్ణ
కము లోపించి యొక్కడి సమసించుటయుఁ గలదు.

చుట్టము + పక్కము = చుట్టపక్కములు, అందము + చందము = అంద
చందములు. పుట్టము + గోచిః పుట్టగోచికరము + వాఁడి = కరవాఁడి. ఇట్టివి
ప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

తత్పురుష సమాసము.

సూ॥ ౨౦. ఉత్తరపదార్థప్రధానము తత్పురుషము.*

రెండు శబ్దములు గల సమాసమున రెండవపదముయొక్క యర్థమే ముఖ్య
ముగా నున్నయెడల నది తత్పురుషము. ఉ. నల్లగుఱ్ఱము పరువెత్తెను. అనువోఁ
బరువెత్తినది గుఱ్ఱమే కాని నల్లన కాదు గనుక ఉత్తరపదమే ప్రధానమైనది.
కాఁబట్టి 'నల్లగుఱ్ఱము' తత్పురుష సమాసము.

ఇది i. సమానాధికరణము, ii. వ్యధికరణము, iii. సఖ్యో, iv. ప్రాప్తి,
v. ఉపపదమని ౫ విధంబులు.

సమానాధి కరణము.

సమాసః ఒకటియే యయిన, అధికరణము = ఆధారముఁ గలది. అనఁగా
సమాసమందలి రెండు పదముల భావము ఒక శబ్దమానందే నిలిచియుండవలెను.
నల్లగుఱ్ఱము - అన్నప్పడు నల్లఁదనము - గుఱ్ఱపుఁదనము రెండును గుఱ్ఱము
నందేయున్నవి. ఈ సమానాధికరణమునకే కర్తృధారయ మనియుఁ జేరు,
(మా. మొ. భా. ౨౦-౨౧ పుటలు) సాధారణముగ మొదటిపదము రెండవ
దానికి విశేషణముగ నుండును.

ఇది విశేషణపూర్వపదము - విశేషణోత్తరపదము - విశేషణోభయపదము -
ఉపమానపూర్వపదము - ఉపమానోత్తరపదము - సంభావనాపూర్వ పదము -

---

*When a compound consists of two members and the first determines the sense of the other, that is called Tathpurusha.

అవధాంతా పూర్వపదము - మధ్యమపదలోపి - ద్విగువు - మయూరవ్యంసక
సమాసము - అని భేదంబులు గలది.

సూ॥ ౨౧. సమానాధికరణమందలి రెండు పదములలో
మొదటిపదము విశేషణముగను రెండవది విశేష్యముగనుండిన
విశేషణపూర్వపద కర్తృధారయము.

ఉ. కటకు బాణము. ఈ విశేషణము త్రిక - స్త్రీసమ-ముగంత-ధాతుజ
విశేషణంబుల నేదేనైయుండు. త్రికపూర్వకము. ఉ. ఈకాలము.

స్త్రీసమములు. ఉ. వేడిపాలు - వాడిమయూఖములు.

ముగంతము. ఉ. కఠినపుర బల్కు.

ధాతుజవిశేషణము=క్రియాజన్యవిశేషణము. వినెడు సభ్యులు.

సూ॥ ౨౨. రెండవపదము విశేషణమైనచో విశేషణో
త్తరపద కర్తృధారయము.

ఉ. కపోతవృద్ధము. ఇచ్చట విశేషణమైన 'వృద్ధ' శబ్ద ముత్తరపద
ముగా నున్నది. ఇట్లు తమ్ముఁ గుఱ్ఱఁడు. చిరుకమొకరి.

సూ॥ ౨౩. ఉభయపదములు విశేషణములైనచో విశే
షణోభయపద కర్తృధారయము.

ఉ. శీతోష్ణము. కనని వినని విషయము.

సూ॥ ౨౪. ఉపమానము పూర్వపదముగనున్న నుపమా
నపూర్వపదము.

ఏ వస్తువును గుఱించి మనము మాటలాడుచున్నామో
యది యువమేయము. ఆ వస్తువును నే యితరవస్తువుతో సమాన
మని పోల్చెదమో యది యువమానము.

ఒకఁడు తియ్యగ మాటలాడినపుడు ఆ మాటలను గుఱించి చెప్పట

లోఁ దేసెమాటలు అనినచో 'మాటలు' ఉపమేయము. తేసె యుపమానము. అనఁగా మాటలు తేసెవలెఁ దియ్యగా నున్నవని యర్థము. తేసెవంటిమాటలు అని విగ్రహము. ఇచ్చట నుపమానమైన తేసె యనుమాట ముందుగా నుండుటచే 'తేసెమాటలు' ఉపమానోత్తరపద కర్తృధారయము, ఇట్లు చిగురుఁ గేలు - పూవుఁబోఁడి. పూవుఁబోఁడి యిత్యాదులం దుత్తరపదంబు పరుషాది (పొఁడి) యని యెఱుంగునది.

సూ॥ ౨౫. ఉపమాన ముత్తరపదముగాఁ గలది యుపమా నోత్తరపద కర్తృధారయము.

ఉ. ముఖపద్మము. ఇచ్చట నుపమానమైన పద్మము రెండవపదముగా నున్నది. ఇట్లు మోముఁదమ్మి. దీనినే యుపమిత సమాసమందురు. సింహము - శార్దూలము - నాగము - వ్యాఘ్రము - పుంగవము - ఋక్షము - ఋషభము - కుంజరము - చంద్రుఁడు ఇత్యాదు లుత్తరపదము లైనపుడు శ్రేష్ఠార్థమును దెలుపును. పురుషసింహము - మునికుంజరుఁడు ఇత్యాది. ఇందు సామాన్యపద్మము చెప్పరాదు.

సూ॥ ౨౬. సంభావనాపదము పూర్వమందుఁ గలది సంభావనా పూర్వపద కర్తృధారయ మగు.

సంభావన యనఁగా ఊహ, లేక, సంజ్ఞ. ఉ. వేచచెట్టు. చెట్టు జాతిలో నొకవిధమైన చెట్టునకు వేచు అని పేరుపెట్టఁబడెను. కాఁబట్టి వేచు అనఁగానే యాగుణములు గల చెట్టుగదా యని మనస్సునకు స్ఫురించును. అట్లొకపదార్థము గుర్తుతెలియుటకై దాని కుంచఁబడిన పేరే సంజ్ఞ. అది పూర్వపదముగా నుండిన సంభావనా పూర్వపద కర్తృధారయము. ఇట్లు చింతచెట్టు - రామరావు - వన్నయభట్టు - కృష్ణకాశ్రి - రంగమ్మ ఇత్యాది.

సూ॥ ౨౭. అపధారణాపదము పూర్వముందుఁ గలది యన
ధారణాపూర్వపద కర్తృధారయము.

అపధారణ యనఁగా నొకవస్తువును మఱియొకవస్తువుగ నిశ్చయించుట
ఉ. అజ్ఞానాంధకారము. అజ్ఞానము - అంధకారము (చీకటి) యివివేట
వేటువస్తువు లయినను అజ్ఞానమునే చీకటిగా నిశ్చయించుటచేత అపధారణా
పూర్వపద కర్తృధారయము. దీనికి రూపకసమాసమనియుఁ జేరుగలదు. ఇట్లు
విద్యాధనము. సంసారసాగరము.

సూ॥ ౨౮. సంఖ్యాపూర్వపదము ద్వీగువు.

అనఁగాఁ గర్తృధారయ సమాసమందు మొదటిపదము సంఖ్యావాచ
కముగా నుండిన ద్వీగుసమాస మగు. ఉ. మూడులోకములు. ఇచట మొదటి
పదమైన 'మూడు' సంఖ్యావాచకము.

సూ॥ ౨౯. సమాహారద్వీగు వేకవచనము.

ఉ. త్రిలోకే=మూడులోకముల సమాహారము. (సమాహారము) ఇట్లు
త్రిభువనము-పంచపాత్రము. త్రిసంఖ్యము. తెనుఁగున బహువచనమునఁ
బ్రయోగములు గలవు. పప్తిహాయ నద్విరదంబులట్లు.

సూ॥ ౩౦. మిశ్రద్వీగువు బహువచనము.

అనఁగా మొదటి సంఖ్యావాచకము తెనుఁగుగాను రెండవకబ్బము తత్స
మముగా నుండిన బహువచనమే యగు. ఉ. రెండులోకంబులు - నాలుగు
పురుషార్థములు - ముష్టిగములు - ఇత్యాదులు.

ముష్టిగము. ఇచట ఔగము తద్భవమని యెఱుంగునది. నల్లిక్కు -
ముట్లోకము - ముష్టుహార్యము అనునవి ప్రాథమికప్రయోగములు.

సూ॥ ౩౧. అచ్ఛద్వీగువున కేకవచనంబు ప్రాయీకంబు:

ఉ. ముష్టాఱు - ముష్పాద్దు - ముత్తోవ - ముక్కాలు. ప్రాయీకం
బనుటచే - న్దొడలు - ఇరుగడలు - ఇరుపరియలు ఇత్యాదులును గలవు.

నూ॥ ౩౨. మిశ్రద్విగువున విశేషణం బేకాంతంబై విశేష్యం బమహద్వాచకం బైనచో నేకవచనమే యగు.

ఏకాంతము = ఒకటి కడపటఁగలది - పదునొకటి - ఇరువదొక్కటి లోనైనవి. ఉ. ఇరువదియొక్క పుస్తకము. ఇరువదియేడు నక్షత్రములు.

ఇచ్చట విశేషణ మేకాంతముగాదు గనుక విశేష్యము బహువచనహం దున్నది. పుస్తకము తత్సమశబ్దము. సమాసము గానియెడల విశేష్యము పూర్వ పదంబై బహువచనంబగు, పుస్తకము లిరువదియొక్కటి. ఇరువది యొకరు భటులు, ఇచ్చట 'భట' శబ్దము మహద్వాచకము గాన బహువచనంబున నున్నది.

నూ॥ ౩౩. సమానాధికరణంబునఁ బూర్వపదంబైన మూఁడుశబ్దములోని డుష్టునకు లోపంబును ఉత్తరపదాది హల్లునకు ద్విత్వంబును బహుళంబుగ నగు.

ఉ. మూఁడు + మాటులు = మువ్వాటు, మూఁడు + మాటులు = మూ + మాటులు = ము + మాటులు = ము + వ్వాటులు = (మా. నూ. ౩౧) మువ్వాటు.

నూ॥ ౩౪. త్రికంబున నేదైనఁ గర్తృధారయమందుఁ దొలుత నుండెనేని త్రికపూర్వక కర్తృధారయ మగు.

ఉ. ఆదోటు - ఈకాలము - ఏయూరు. ఆ - ఈ - ఏ - లకుఁ ద్రిక మనిపేరు.

నూ॥ ౩౫. ద్విత్వహల్లు పరంబగునపుడు పూర్వనుం దున్న యాచ్ఛికదీర్ఘంబు ప్రాసవం బగు.

ఉ. మూఁడు + మాటులు = ము + వ్వాటు. ఏది - ఎద్ది.

సూ॥ ౩౩. త్రికంబునకు నసంయుక్తంబులును ఋకా
రంబును నూష్టరేఫేతరంబులు నైన హల్లులు పరంబులైనపుడు
వానికి ద్విత్వంబు బహుళంబుగ నగు.

ఉ. ఆదేశము - అద్వైతము; ఈ నెలపు - ఇన్నెలపు; ఏబాలుడు -
ఎబ్బాలుడు - మొదలైనవి. అసంయుక్తము లనుటచే ఆగ్రామము - ఈ
ప్రాంతము ఇవి ఆగ్రామము - ఇహాంతము కానేరవు. “నీ విప్రభావ” మనునది
(నీవు+ఈ ప్రభావము) నిర్బంధమువలన నైన యుచ్ఛ్వాసప్రయోగమని
యెఱుంగునది. ఆఋషి = ఆఋషికానేరదు.

ఊర్జరేఫేతరంబు లన్నందున ఊర్జములకు రేఫములకు ద్విత్వము లేదు.
అశ్శక్తి - అష్టక్తుము - అస్సంతతి - ఇహ్వావిస్సు - అర్రాజా - ఎఱ్ఱాయి
యిట్టి రూపంబులు లేవు.

ఋహుళమునుటచే బరంబైన వర్గద్విత్వము చతుర్థములు తత్పూర్వ వర్గ
విషమంబులతో సంయుక్తము లగు.

ఈ ధరిత్రి = ఇధరిత్రి యని కావలసియుండగా నది యుచ్చారణము
నకు సాధ్యముకాకుండుటచే నావర్గంబున దాని పూర్వంబుననుండు ‘ద’కార
ముతో సంయుక్తమయ్యెను. ఇధరిత్రి - ఇల్లై అధీరాగ్రణి గెల్పుటుత్సవము-
ఇబ్బంగి యిత్యాదులు. ఎన్నడు - ఎవ్వడు ఇత్యాదిరూపంబులు బహుళ
గ్రహణముచే నవి యెఱుంగునది-

సూ॥ ౩౪. కృతప్రాస్వం బగు త్రికంబుమీఁది చోటు
శబ్దంబు నోత్పంబున కత్వప్రాస్వంబులు విభావ నగు.

‘ఆ+చోటు’ వైకాతము ప్రకారము అచ్చోటుకాఁగా ‘చో’
యందుండు ‘ఓత్వము’ ప్రాస్వముగాఁ గాని అత్వముగాఁ గాని యగును.

హ్రస్వము కాఁగా ఆచ్చటు. అత్వమురాఁగా ఆచ్చటు. ఇట్లే ఇచ్చటు - ఇచ్చటు - ఎచ్చటు - ఎచ్చటు. వీని ద్విత్వంబునకు లోపంబును గలదు. ఆచటు - ఆచటు - ఇచటు - ఇచటు - ఎచటు - ఎచటు. ముచ్చటులు - ముచ్చటులు - ముచ్చటులు అను రూపంబులు ప్రయోగంబులఁ గానంబడియెడి.

సూ॥ ౩౮. ఉత్తరవదం బగుచోటు శబ్దము టాక్షరము నకు లోపంబు విభావ నగు.

చోటుశబ్దము ఔపవిభక్తికము. దీనిసప్తమి ఏకవచనరూపము, చోటక్ ఇందు 'ట'కారంబునకు లోపంబు వైకల్పికంబు. అచ్చోట్ - ఒకచోట్ - అచ్చోటక్ - ఒకచోటక్.

సూ॥ ౩౯. కర్తృధారయంబున రెండుశబ్దములకు నడుమ నర్థగ్రహణమున కావశ్యకమైనపదము లోపించిన మధ్యమపద లోపి యగు.

ఉ. జవాదిసెట్టి = జవాది + అమ్మ + సెట్టి యని యర్థము. 'అమ్మ' లోపించినది.

సూ॥ ౪౦. సంబంధార్థముం దన్నిశబ్దంబులమీఁదఁ దచ్చ బ్రంబగు.

ఉ. నాది - వానిది - నీయది - మావాఁడు - ఇంటియాతఁడు - ఇంటి వాఁడు ఇంటిది.

అది - వాఁడు లోనైనవి తచ్చబ్రంబులు.

సూ॥ ౪౧. ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించు నపుడు తచ్చబ్రం బనుప్రయుక్తం బగు.

ఉ. వచ్చినవాడు - వచ్చినది - రానివాడు - రానిది. వచ్చిన రాని
యివి వచ్చుభాతువుల నైన విశేషణములు.

సూ॥ ౪౨. ఎల్లయెడలఁ గ్రియావిశేషణంబులకు 'అట్టి'
యనుపదంబు వైకల్పికంబుగ ననుప్రయుక్తం బగు.

ఉ. కవులు కట్టినసేతువు = కవులు కట్టినట్టి సేతువు.

సూ॥ ౪౩. వడ్వర్ణసర్వంతంబైన యాంధ్రశబ్దంబు తత్సను
శబ్దంబుతోడ నమసించు.

ఉ. వాఁడి మయూఖములు - వేఁడి పయోధారలు. అఱక్షరముల
వఱకుఁ బరిమితి గల తెనుఁగుశబ్దము తత్సనుశబ్దముతోఁజేరి కర్తృధారయమగు.
తెనుఁగుశబ్దము పూర్వమున నుండవలయును గాని, శుద్ధ సంస్కృత శబ్దము
తెనుఁగు శబ్దముతో నమసించదు గావున శుద్ధతప్ప, అనేకమార్లు బహుమంది
ఇత్యాదులు సాధువులుగావు. అపపాడి (దశ ౧౧ ఆ) అపసమ్మకము దిన
వెచ్చము. 'కటికి చీకటి దిండికరముల గిలిగింత' ననువో కటికి చీకటిదిండి
విశేషణంబయి యా అక్షరములకు మించియున్నది. ఇట్టి ప్రయోగ మిది
యొక్కటియ చూపఁపైడి.

సూ॥ ౪౪. కర్తృధారయంబునందు గుణవచనంబులకు నిగా
గమంబు బహుళంబు.

గుణవచన మనఁగా విశేషణము. నల్ల - తెల్ల - చల్ల - పచ్చ - ఎఱ్ఱ -
తీయ్య - కమ్మ - పుల్ల - విన్న - తిన్న - అల్ల - చక్క - అలక - మెల్ల -
ఇత్యాదులు గుణవచనంబులు.

ఉ. చల్లగాలి - చల్లనిగాలి, పరువంబులు పరుంబు లగునపుడు కొం
డొకచో నిగాగమంబునకు బిందువగు. చల్ల + ని + తెఱ్ఱెర = చల్లఁదెఱ్ఱెర,
కమ్మ + ని + తేనె = కమ్మఁదేనె, కమ్మందేనె.

సూ॥ ౪౫. గుణవాచకంబు క్రియావిశేషణం బగుచో
నొక్కడ ననర్థకంబునకు బిందువు గానంబడియెడి.

ఉ. చక్కంగఁ జాఁజూడ నోపనివాఁడు - చక్కంగఁ బ్రియుండు
వధ్దిబట.

సూ॥ ౪౬. సమాసంబుల నౌపవిభక్తికంబుల దీర్ఘపూర్వక
ద్విత్య మువర్ణకంబులకు ఖండ పూర్ణబిందు పూర్వకంబుగను,
లఘు పూర్వక మువర్ణకంబునకుఁ గేవలమును వనర్ణకంబునగు.

దీర్ఘపూర్వక మువర్ణకంబునకు 'ఁప' వచ్చినందునకు ఉ. చూ. యె. భా.
సంజ్ఞ. సూ. ౨౮. ద్విత్య మువర్ణకంబునకు 'ంపు.' ఉ. అమ్మ - అంపవాన -
ఎమ్మ - ఎంప ప్రోవు.

లఘుపూర్వక మువర్ణకంబునకు 'పు.' ఉ. ఇనుము - ఇనుపకాడ - ఎను
పగొడ్డు - మినుపపప్పు - జనుపనార - కనుపపులు ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౪౭. మయూరవ్యంసక సమాసములు.

ఉ. మయూరవ్యంసకము (మోసపునెమలి) ఉచ్చావచము (అనేక
ప్రకారములు గలది.) ఆకించనుఁడు - అకుతోభయుఁడు - రాజాంతరము -
గ్రామాంతరము - చిన్నాత్రము - అహమహామిక - అహంపూర్వక - అహో
పురుషిక.

వ్యధికరణ తత్పరుషము.

సూ॥ ౪౮. భేదమయిన యాధారము గలది వ్యధికర
ణము.

అనఁగా రెండుపదముల యర్థములు వేరువేరు ఆధారములు గలవిగ
నుండవలయును.

ఉ. రామునిగుఱ్ఱము. ఇచ్చట రామునితనము - రామునందే యుండును. గాని గుఱ్ఱమునందుండదు. అట్లులే గుఱ్ఱపుడనము గుఱ్ఱమునందే యుండును. కాబట్టి చెంటియర్థము చెంటియందున్నది గాని సమానాధికరణము నందువలె నొక పదార్థమునందే లేదు (చూ. సంధి. సూ. ౩౮) ఇది ద్వితీయా తత్పురుషము - తృతీయాతత్పురుషము - చతుర్థీతత్పురుషము - పంచమీతత్పురుషము - షష్ఠీతత్పురుషము - సప్తమీతత్పురుషము - నావో తత్పురుషము - ప్రాది - ఉపపదము - గతి - నిత్యసమానమని భేదంబులు.

విగ్రహమునందు మొదటిపదము ద్వితీయా విభక్తియందుండెనేని ద్వితీయాతత్పురుషము.

ఉ. నెలతాల్పు - వాకతాల్పు - దుఃఖాతీతము - కృష్ణశ్రితుఁడు - అన్నబుఁడు - సుఖాపన్నుఁడు - ముహూర్తసుఖము - సంవత్సరవాసము. నెల నెల ను + తాల్పు = నెలతాల్పు.

తృతీయాతత్పురుషము. ఉ. నెల తక్కువవాఁడు - నెలచేత తక్కువవాఁడు. ఇట్లు హరిరక్షితుఁడు - నఖిన్నము - మాత్యేసదృశుఁడు - మాసపూర్వుఁడు - మాసావరుఁడు - పితృసముఁడు - వాక్కలహము - గుణమిశ్రితము - దధోదనము - రాజపూజితుఁడు - ఆచారనిపుణుఁడు.

దీనియందలి యలుక్సమాసములు. ఉ. నీతోడిచెలిమి - నాచేలిప్రాపు - పుంసానుజుఁడు (అన్నగలవాఁడు) జనుమంధుఁడు (పుట్టు గుడ్డి.)

చతుర్థీతత్పురుషము. ఉ. దేవరమేలు - దేవఱకొఱకుమేలు. విప్రార్థము (బ్రాహ్మణులకొఱకు) భూతబలి - గోహితము.

అలుక్సమాసములు.

అత్తనేపదము - పరస్పేపదము.

పంచమీతత్పురుషము. ఉ. దొంగభయము-దొంగవలన భయము-
సుఖాపేతము - చక్రముత్పాద - స్వర్ణపతితుడు.

అలుక్సమాసములు. నావలని నేరము - దూరాదాగతుడు. మొఁ
శిరసావహించి ఇది తెనుగు గ్రంథములఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది గాని
సంస్కృత వ్యాకరణసమ్మతము గాదండ్రు.

షష్ఠీతత్పురుషము. ఉ. రామునిబాణము రామునియొక్క బాణ
ము. ఇట్లు భూభర్త - రాజపరిచారకుడు - దేవపూజకుడు-పూర్వకాయము.
(కాయముయొక్క పూర్వము) అపరకాయము - ఆర్థరాజ్యము - మధ్య
హ్నము - సాయాహ్నము - మధ్యరాత్రుము.

అలుక్సమాసములు. దేవానాంప్రియుడు - వాచోయక్షి -
వశ్యతోహరుడు - దివోదాసుడు - దివస్పతి - వాచస్పతి - శునశ్శేవుడు -
చూతుష్వస.

నిర్ధారణషష్ఠీయందు సమాసము లేదు. ఉ. నృపోత్త
ముడు - నృపులయం దుత్తముడని చెప్పవలయును గాని నృపులలో నుత్తముఁ
డనరాదు.

సప్తమీతత్పురుషము. ఉ. మాటనేర్పరి - దానశౌండుడు -
యద్ధమశలుడు - రణపండితుడు - వాదనిపుణుడు - ఆతపశుష్కము - స్థాలీ
ఙ్గము - ఈశ్వరాధీనము - చక్రబంధము - తీర్థకాకము - నగరవాయుసము -
కూపసంహూకము.

తెనుఁగున షష్ఠీ - సప్తమీతత్పురుషంబుల నవర్ణకంబు
విభాష నగు.

ఉ. యోగక్షేమమున తెఱఁగు-పుణ్యాశ్రమంబున యొద్ద-లోకంబున
వారు - లోకమువారు. అలుక్సమాసములు. ఉ. గోపేశూరుడు - పాత్రే

కుశలుఁడు - యుద్ధిష్ఠిరుఁడు - దుంభేరము - బిలేశము - కల్లేజము -
భేచరుఁడు - పంకేరుహము - కుశేయము - దివిజులు - కంఠేకాలుఁడు -
వశేచరులు - నీరేజము - తలఁబ్రాలు - ఒడిఁబ్రాలు - ఊగబంది లోనైనవి.

సూ॥ ౪౯. యుష్ దస్థ దా త్తార్థకంబుల కుత్తరపదంబు
పరంబగునచ్చుడు 'దు' గాగమంబగు. ఉ. నీదుకరణ-నీకరణ-
నాదునేరమి - తనదురూపు. బహువచనంబున సాధుప్రయో-
గంబులు లేవు.

సङ्గో.

సూ॥ ౫౦. అకార నకారములు సమాసాదినండి వ్యతి
రేతార్థము బోధించునేని సङ్గో తత్పురుషము.

సంస్కృతమునందు వ్యతిరేకార్థము తెలుపునది 'స'. ఆచ్చపరపగుచో
నీ 'స' - 'అన్' గా మాటును. హల్లుపరమైనచో 'అ' గా మాటును. ఉ.
న+ఉచితము = అన్+ఉచితము = అనుచితము. న+బ్రాహ్మణుఁడు = అ+
బ్రాహ్మణుఁడు = అబ్రాహ్మణుఁడు. ఇట్టివి సङ్గో తగురుషములు. నముచి-
నఖము - నకుఁజము - నపుంసకుఁడు - నక్షత్రము - నక్రము - నాకము -
ఇత్యాదులయందు 'స' 'అ' గా మాటరు గాని యిందుఁ గొన్ని బహువ్రీహి
సమాసము లున్నవి.

ప్రాదితత్పురుషము.

సూ॥ ౫౧.

ప్రాది = ప్ర+ఆది.

ప్ర - పరా - అప - సమ్ - అను - అవ - నిస్ - నిర్ - దుస్ -
దుర్ - వి - ఆక్ - ని - అధి - ఆపి - అతి - సు - ఉద్ - అభి - ప్రతి -
పరి - ఉప - ఇవి యుపసర్గములు, ఇందు 'ప్ర' మొదట నున్నది గాన నివి

ప్రాచుర్యమును. తత్పురుష సమాసమందు వీనిలో నేదైన మొదట నుండి నేని యది ప్రాదితత్పురుష మగు. ఉ. ప్రాచార్యుడు. (ప్ర+ఆచార్యుడు) ప్రవాతము. అతిమాలము (పూలసరమును నతిశయించినది) అతి రథుడు - ఆవకోకిలము (కోకిలచే నాకర్షింపఁబడినది) నిర్లభుడు. (లంక నుండి నిర్గమించినవాడు.)

గతితత్పురుషము.

నూ॥ ౫౨.

అస్తమయము - పురస్కారము - తిరస్కారము - సత్కారము - అలంకృతి - ఇత్యాదులు గతి తత్పురుషములు.

నూ॥ ౫౩. సంఖ్యావ్యయంబులు పూర్వపథ్యబులైనచో 'అంగుళి' అదంతముగు.

సంఖ్యాపూర్వము. ఉ. ద్వ్యంగుళము దారువు. అనఁగా రెండంగుళముల ప్రమాణముగల కొయ్య.

అవ్యయపూర్వము. ఉ. నింగుళము.

నూ॥ ౫౪. ఏకదేశ సంఖ్యావ్యయంబులకును సర్వ-సంఖ్యాశేష-పుణ్యశబ్దములకును బరమైనరాత్రి శబ్దము అకారాంత మగు.

ఏకదేశ మనఁగా భాగము. ఉ. ఆర్ధరాత్రము - మధ్యరాత్రము - పూర్వరాత్రము - ఆపరరాత్రము - లోవైనది.

సంఖ్య - ఉ. ద్వీరాత్రము - త్రిరాత్రము - సప్తరాత్రము. మొ॥ అన్యయు. అతిరాత్రము. (అతిక్రాంతమైన రాత్రి) సర్వరాత్రము - సంఖ్యాతరాత్రిము - పుణ్యరాత్రము.

ద్వంద్వమాసంబున అహస్సు పూర్వముగాఁగల రాత్రిశబ్ద మిట్లయగు. అహోరాత్రము. పురమువెలి మూడహోరాత్రములు. ఏకాహము -

పుణ్యాహము - పూర్వాహ్లాము - పరాహ్లాము - ఇట్లు అహాన్ శబ్దము తత్పు రుపంబున నగు.

నూ॥ ౫౫. తత్పురుషాంతమున i. గో - గవము అగు.
ii. అయన్ - సరన్ శబ్దములు - జాతి - సంజ్ఞలఁ దెలుపునపుడు అకారాంతములగు.

i. ఉ. పరమగవము. పరమగోవు అనరాదు. ii. ఉ. కాలాయనము (నల్లయినము) మండూకసరసము - (కప్పలతో నిండినకొలను) జలసరసము - (ఇది యొకకొలనిపేరు.)

నూ॥ ౫౬. కర్తృధారయ - బహువ్రీహులయందుఁ దొలి పదమైనపుడును జాతీయశబ్దము పరమైనపుడును మహచ్ఛబ్దము 'మహా' యగు.

ఉ. మహత్ + వృక్షము = మహావృక్షము. (కర్త). మహాబాహుండు - (బహు). మహాజాతీయము. మహాత్మేవయనఁగా గొప్పవారియొక్క సేవ యని యర్థమే కాని గొప్పసేవయని యర్థముగాదు.

బహువ్రీహి.

నూ॥ ౫౭. అన్యపదార్థ ప్రధానము బహువ్రీహి.*

అన్యపదార్థ మనఁగా సమాసమునందలి పూర్వపదము బోధించుదాని కంటెను ఉత్తరపదము బోధించుదాని కంటెను వేరైన మఱియొక వస్తువు

---

*"A Bahuvrihi compound consists of two or more words and denotes something else than what is expressed by its members. It generally attributes that which is expressed by its second member, determined or modified by what is denoted by its first member, to something denoted by neither of the two."

యొక్క యర్థమే ముఖ్యముగాఁ గలది. ఉ. రాముఁడు సాధుబుద్ధి. ఇచట సాధుబుద్ధి యనఁగా సాధుజైన బుద్ధి యని యర్థమైనయెడ నది కర్తృధార యము.* ఎఁనియొక్క బుద్ధి సాధువో వాఁడు సాధుబుద్ధి అని యర్థమయిన యెడ ఆ పురుషుఁడు సాధుత్వము కంటెను బుద్ధికంటెను వేఱైనవాఁడు గనుక సాధుబుద్ధి యనునది బహువ్రీహి సమాసము. ఈ సమాసమునకు విగ్రహము చెప్పనపుడు ఏది - ఏవాఁడు - ఎవ్వతె యొక్క విభక్తిరూపము లుండవల యును. ఉ. పీతాంబరుఁడు. ఎవనియొక్క అంబరము (వస్త్రము) పీతమో (పచ్చనయో) వాఁడు పీతాంబరుఁడు విశ్వపు. పీతమైన అంబరము గల వాఁడు. ఇదియును సమానాధికరణము వ్యధికరణమని రెండు విధంబులు. సమానాధికరణము ద్వితీయాదిభేదములచే నాలు విధంబులు.

ద్వితీయబహువ్రీహి. ఉ. వ్రాస్తోదకము గ్రాచుము. ఉదకము చేనిని వ్రాప్తించేనో యది. విగ్రహమునందు 'చేనిని' యని ద్వితీయావిభక్తి రూపమువచ్చినందున, ద్వితీయాబహువ్రీహి. ఇట్లే తక్కినవి.

తృతీయా బహువ్రీహి. ఉ. లబ్ధవిద్యుఁడు కృష్ణుఁడు. ఎవనిచేత విద్య లబ్ధమయ్యెనో వాఁడు = కృష్ణుఁడు.

* "The difference between a Karmadhara and a Bahuvrihi Compound is this:—In the former, one of the members alone is in apposition to the substantive it qualifies, while in the latter the whole compound is so. In the former the sense is complete in the compound itself; in the latter it is not so.

"That is a Samanadhikarana Bahuvrihi in which both the members are in apposition to each other i.e. have the same case relation when dissolved."

చతుర్థీబహువ్రీహి. ఉ. వత్తాస్తుడు రాముడు. ఎవనికొకడు అన్యములు వత్తము లయ్యెనో వాడు = రాముడు.

పంచమీబహువ్రీహి. ఉ. నిరస్తనోభులు. ఎవరివలన నుండి దోపములు నిరస్తము లయ్యెనో వారు = ముసులు.

షష్ఠీబహువ్రీహి. ఉ. పీతాంబరుడు. ఎవనియొక్క యంబరము నీతమో వాడు పీతాంబరుడు.

సప్తమీబహువ్రీహి. ఉ. వీరపురుషము గ్రామము.

దేనియందు వీరులగు పురుషులు గలలో యది.

వ్యధికరణ బహువ్రీహి.*

వ్యధికరణ బహువ్రీహి. పశ్చీమములందు మాత్రమే గుండును.

పశ్చీమము వ్రీహి. ఉ. పద్మగంధి. పద్మముయొక్క గంధమువంటి గంధమెతకుం గలదో యది = చనుయంతి.

సప్తమీబహువ్రీహి. ఉ. చక్రచాణి. పాణియుండు జక్రమెవనికిఁ గలదో వాడు = విష్ణువు ఇట్లు చంద్రశేఖరుడు.

సంఖ్యపూర్వీక బహువ్రీహి.

సూ॥ ౫౪౮. సంఖ్య పూర్వీకముగాఁ గల బహువ్రీహి సంఖ్య పూర్వీక బహువ్రీహి.

ఉ. పుత్రుడు ఎవనికి లేదో వాడు అపుత్రుడు. అఘము ఎవనికి లేదో వాడు అనఘుడు. ఈ సంఖ్యవలె గొన్ని యుపసర్గములును బూర్వకములుగ నుండును. ఉ. దేనియొక్క పర్ణములు (ఆకులు) ప్రపతికములలో (రానిపోయినవో) అది ప్రసర్ణము. ఎవనియొక్క వయ నిర్గతమో

*A Vyadhikarana Bahuvrīhi is that whose members are not in apposition to each other i.e. are in different cases when dissolved.

వాఁడు నిర్దముఁడు (=చయలేనివాఁడు) ఎవనియొక్క కంధర (కంఠము) ముద్గతమో (ఎత్తఁబడినదో) వాఁడు ఉత్కంధరుఁడు. ఎవనియొక్క బీజితము విగతమో వాఁడు విజీవతుఁడు. ఇట్లు నిర్దనము - విజనము మొనలైనవి.

సూ॥ ౫౯. 'సహ' శబ్దము పూర్వపదముగా నుండిన సహ పూర్వపద బహువ్రీహి.

తృతీయావిభక్తి నామవాచకముతో 'సహ' శబ్దముచేరి బహువ్రీహి యయి విశేషణముగ నగు. అప్పుడు 'సహ' శబ్దము 'స' యని వైకల్పికముగ నగు. (సహ = కూడ) పుత్రుతో + సహ (కూడ) సహపుత్రుఁడు, లేక, సపుత్రుఁడు. ఆశీస్సు (దీవన) నందు 'సహ' శబ్దము 'స' కాదు. ఉ. సహ పుత్రుఁడగు రాజానకు స్వస్తి యనవలయును.

సూ॥ ౬౦. సంఖ్యావాచకము సంఖ్యావాచకముతోఁ గలసి బహువ్రీహియైన యెడల సంఖ్యాభయవద బహువ్రీహి.

ద్విత్రము = ఇద్దఱో మగ్గురో.

ద్వింశము = రెండు పదులు ఇరువది.

సూ॥ ౬౧. దిక్కులయంతరాళమును (నడిమిప్రదేశము) దెలుపు బహువ్రీహి దిగంతరాళ బహువ్రీహి.

ఉ. దక్షిణపూర్వము = దక్షిణమునకుఁ దూర్పునకు నడిమిప్రదేశము = ఆగ్నేయమాల. ఇట్లే ఉత్తరపూర్వము.

సూ॥ ౬౨. వ్యతిహారలక్షణ బహువ్రీహి.

వ్యతిహార మనఁగాఁ దన విషయమం దొకఁ డేవిధముగ వర్తించునో మట్టులే యితనియందుఁ దాను వర్తించుట. ఉ. కచాకచి. ఒకని వెండ్రుకలు మఱియొకఁడు పట్టుకొని చేయు యుద్ధము. ఇట్లులే దండారణి - ముద్దా ముష్టి - హస్తాహస్తి - బాహుబాహి - ముసలాముగలి. ముష్టి ముష్టియనియుఁ గలను.

సూ॥ ౬౩. తెలుఁగున స్త్రీసమఘటితంబ యొకానొకండు బహువ్రీహి చూపట్టెను.

ముక్కంటి - వేగంటి - చలివెలుఁగు - వేవెలుఁగు - మోటబరి ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౬౪. తెలుఁగునను బహువ్రీహిని సమాసాంత కార్యంబులు గానంబడియెడి.

ఉ. ముక్కంటి - కడలిరాచూలి - నలువ - గట్టువిలుతుఁడు.

అవ్యయీభావము.

సూ॥ ౬౫. పూర్వపదార్థప్రధానము అవ్యయీభావము.

అనఁగాఁ బూర్వపదముయొక్క యర్థమే మఖ్యముగాఁ గలది యవ్యయీభావసమాస మగునని యర్థము. ఉ. నిష్ఠనము = నిర్ + జనము = జనము లేమి. ఇచ్చట 'లేమి' ని దెలుపు 'నిర్' అను నవ్యయము ప్రధానము గాని 'జనము' కాదు.

అవ్యయీభావమందుఁ బ్రాయీకముగా మొదటిపద మవ్యయముగా రెండవది నామవాచకముగా నుండును. ప్రాయీకమనుటచే సుత్తరపద మవ్యయ ముండుటయుఁ గలను.

యథాశక్తి. ప్రత్యక్షము - పరోక్షము - సమక్షము - ఆధ్యాత్మము - నిర్లక్షికము - అతిమాత్రము - అనురూపము - అనుగుణము - ప్రత్యహము - ప్రతిపర్వతము - సహరి - అనుక్రమము - ముంగేలు - ముంజేయి - ముత్తాల - ఆబాలము - సప్తగోదావరము - సమభూమి - ప్రగక్షిణము. ఇట్టివి యవ్యయీభావ సమాసములు.

సూ॥ ౬౬. తెనుఁగున నొక్కొకచో సమాసగతపూర్వ పదంబు న్యవహితోత్తరపదం బొంటితోడను, వాని పెక్కింటి తోడను నన్వయించెడి.

ఉ. వానిబలమును దేజమును; అసంగ వానిబలమును వానితేజము నన యర్థము. పరులధనమునకు విద్యాపరిణతికి.

సూ॥ ౬౭. అక్షి శబ్ద మకారాంత మగు.

జలజాత్తుఁడు - జలజమువంటి కన్నులు గలవాఁడు (జలజాక్షశబ్దము తత్సమమున జలజాత్తుఁడను) దీని స్త్రీలింగరూపము జలజాక్షి. సూత్రమున 'బహువ్రీహి' అనుపద మధ్యాహార్యము.

సూ॥ ౬౮. అవర్ణపూర్వకంబైన శక్తిశబ్దము వైకల్పికంబుగ అకారాంత మగు.

ఉ. అశక్తుఁడు - అశక్తి.

సూ॥ ౬౯. బహువ్రీహి సమాసాంతమున.

i. జాయ - జాని యగు.

ii. ఉత్ - పూతి - ను శబ్దంబులు పూర్వమందున్నను, ఉప, మానద్యోతక మగు సమాసంబునను గంధశబ్దము గంధియగు.

i. వాగ్దాని = వచస్వతి యెవనికి జాయయో యతఁడు (జాయ = భార్య.)

ii. ఉ. ఉద్గంధి = మీఁదవ్యాపించు గంధముగలది. పూతిగంధి = చెడువాసన గలది. సుగంధి = మంచివాసన గలది.

ప్రశ్నగంధి = ప్రశ్నగంధమువంటి గంధము దేనికిఁగలదో యది స్త్రీ.

ఉపమానద్యోతకమనుటచే యోజనగంధమని రూపము. యోజనగంధి యనుట యసాధువు. (యోజనగంధ = సీత - సత్యవతి.)

సూ॥ ౭౦. సు దుస్సులు పూర్వమందుఁగల హృదయ శబ్దము హృత్తు.

సుహృత్తు = స్నేహితుఁడు, దుష్కృత్తు = విరోధి.

AYURVEDA PRACTITIONER

తద్ధితపరిచ్ఛేదము.

—००००००—

సూ॥ ౧. విశేష్యములకుఁ గాని విశేషణములకుఁ గాని భావార్థము స్వార్థము లోనగునర్థంబుల రాఁదగిన యొకవిధ మైన ప్రత్యయములు తద్ధితము లనఁబడును.

ఈ ప్రత్యయములు పరములగునపుడు 'ఁడు' వర్ణకము లోనగు ప్రత్యయములు లోపించును.

రాముఁడు - ఇది విశేష్యము. దీనికిఁ దద్ధితప్రత్యయము 'తనము' భావార్థంబునఁ జేర్చినచో 'రాముఁడు + తనము' అని కాఁగా 'ఁడు' లోపించి రాముతనము అని యగు. మంచితనము. మంచి యను విశేషణమున కితఁ ప్రత్యయములు చేరియుండలేదు గాన వానికి లోపములేదు.

సూ॥ ౨. తనవర్ణకంబు భావార్థంబునం దగు.

భావము అనఁగా స్వభావమువలనఁ గలిగినదని తెలుపునది. ఆ యర్థంబు నందు 'తనము' అను వర్ణకంబు చేర్పఁబడును.

విశేష్యములు. రాముతనము - రామునితనము - నీతనము - మనుమని తనము - బంటుతనము.

విశేషణములు. గొప్పతనము - మంచితనము - నల్లదనము - పుల్లదనము.

ఆకొన్నతనము - ఓర్వలేనితనము లోనగు ప్రయోగంబులందు 'వాని' యనునది వైకల్పికంబుగ లోపంబు. ఆకొన్నతనము = ఆకొన్నవానితనము, ఓర్వలేనితనము = ఓర్వలేనివానితనము.

సూ॥ ౩. చిన్నాదులకు టీక వర్ణకం బగు.

చిన్న టీకము - క స్నే టీకము - పెద్ద టీకము - చుట్ట టీకము - దొంగ టీకము - పేద టీకము - మిండ టీకము - లంజె టీకము. విశేషవిధులు సామాన్య విధులను వైకల్పికముగ బాధించుచు గనుక 'చిన్న టీకము' మాటు 'చిన్నతనము' అనియుఁ జెప్పవగు. ఇట్లులే తక్కినవోటుల నెఱుంగునది.

సూ॥ ౪. టీకము సరంబగునపు డుత్వంబున కశ్యం బగు.

మీఁది సూత్రమున కీనుఁబడిన యుదాహరణంబులందుఁ (జిన్న మొదలయిన శబ్దములు ఆ ఏ లంతమందుఁ గలవే కాని) ఉకారాంతములులేవు. ఉకారాంతశబ్దములకు టీకము పరమైనయెడ ఉకారము అకారముగ మాటును. ఉ. తొత్తు + టీకము = తొత్త టీకము. వెజ్జ + టీకము = వెజ్జ టీకము. వెడ్డు + టీకము = వెడ్డ టీకము.

సూ॥ ౫. ఇమివర్ణకంబు వేర్వాదుల కగు.

పేరు మొదలైన శబ్దములకు 'ఇమి' ప్రత్యయం బగు.

పేరు + ఇమి = పేరిమి. ఇట్లు పేరిమి - మ్రచ్చిమి - కడిమి - మేలిమి - చెలిమి - పోడిమి - వాడిమి - వేడిమి ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౬. ననర్ణకంబు గుణవచనంబులైన నల్లాదుల కగు.

గుణవచనము లనఁగా గుణమును దెలుపు విశేషణములు.

నల్ల + న = నల్లన. ఇట్లు తెల్లన - పచ్చన - ఎఱువ - చూచున - తియ్యన - కమ్మన - పుల్లన - చప్పన - విన్నన - తిన్నన - అల్లన - ఒయ్యన - తిమ్మన - చక్కన - ప్రేకన లోనైనవి.

సూ॥ ౭. ఇకవర్ణకం బగ్గలాదుల కగు.

అగ్గలము + ఇక = అగ్గల + ఇక = అగ్గలిక. ఇట్లు - ఒమ్ము ఒ మ్మిక.

సూ॥ ౮. కరవర్ణకము నాయుఁకశబ్దమున కగు.

నాయుఁకుడు + కరము = నాయుఁకరము.

సూ॥ ౯. టివర్ణకం బొండుశబ్దమునందలి డువర్ణంబునకగు.

ఒండు - ఒంటి.

సూ॥ ౧౦. మగఁటిమ్యాదులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రహ్యంబులు.

మగఁడు - మగఁటిమి - మగతనము. ఇట్లు పేదటిమి - ఒడ్డనము - కోబరము - కోడంబ్రము - కోడంట్రికము - కోడటికిము - కోమలికిము - చెలికారము - నయగారము - తెలుపు - ఎఱుపు - పసుపు - నలుపు.

మీఁదఁ జెప్పినవన్నియు భావార్థంబున వచ్చుప్రత్యయంబులు. ఇఁక స్వార్థంబున వచ్చు ప్రత్యయములు చెప్పఁబడు.

స్వ+అర్థము = స్వార్థము. ఇందు తొలుతటి పదమున కేయర్థమో తద్ధిత ప్రత్యయము చేరియు నదేయర్థమే కాని యర్థమునందు భేదముండదు.

సూ॥ ౧౧. అరసురాదులకు స్వార్థంబునం దికవర్ణకంబగు.

అరసుర+ఇక = అరసురిక. అరసుర యనిన నేమియర్థమో యర ముక యనిన నా యర్థమే. ఇట్లు ఆము - ఆమిక; అల్లిబిల్లి - అల్లిబిల్లిక; గండి - గండిక; నడవడి - నడవడిక; నాడు - నాడిక; నివ్వాళి - నివ్వాళిక; పొత్తి - పొత్తిక; మాన - మానిక; మెలి - మెలిక; వాలు - వాలిక; ఒరిమ - ఒరిమిక; ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౧౨. ఊక వర్ణకంబు చిఱుకాదుల కగు.

చిఱుత - చిఱుతుక; నాతి - నాతుక; నెలఁత - నెలఁతుక; మెలఁత - మెలఁతుక; పడఁతి - పడఁతుక; మడఁతి - మడఁతుక; పాలఁతి - పాలఁతుక; వెలఁది - వెలఁదుక; నిప్పు - నిప్పుక; ఎమ్ము - ఎమ్ముక. ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౧౩. అడ, యమి, వర్ణకంబులు వేఱున కగు.

వేఱు + అడము = వేఱడము, వేఱు + ఇమి = వేఱిమి.

నూ॥ ౧౪. అడివర్ణకంబు వెల్ల కగు.

వెల్లడి.

నూ॥ ౧౫. ఇడివర్ణకంబు తెలివి, విరివి, వినికి, లేమి, రావులకు నగు.

తెలివిడి - విరివిడి - వినికిడి - లేమిడి - రాపిడి.

నూ॥ ౧౬. ఇత వర్ణకం బింపు, బిగి, పోరుల కగు.

ఇంపు + ఇతము = ఇంపితము; బిగితము; పోరితము.

నూ॥ ౧౭. ఇరి వర్ణకంబు వాపున కగు.

వాపిరి.

నూ॥ ౧౮. కార వర్ణకంబు నుడి - కొలత ల కగు.

నుడికారము - కొలగారము.

నూ॥ ౧౯. మిరి వర్ణకంబు చలి కగు.

చలిమిరి.

ఇక మతుబర్ణంబున వచ్చు ప్రత్యయములు చెప్పబడును.

నూ॥ ౨౦. కాఁడు కత్తియ వర్ణకంబులు పుంస్తవ్య, స్త్రీత్వంబుల మతుబర్ణంబునం దాటాదుల కగు.

ఆటమొదలగు శబ్దములకు మతుబర్ణంబున బుంలింగంబున 'కాఁడు' అను ప్రత్యయము, స్త్రీలింగంబున 'కత్తె' అను ప్రత్యయము వచ్చును. గుత్ అనునది కలయను నర్థమున వచ్చు సంస్కృత ప్రత్యయము. అదియే తత్సమం

బునఁ బుంలింగంబున మంతుఁడు - వంతుఁడగును. ఊ. బుద్ధిమంతుఁడు - బుద్ధిగలవాఁడు, దయగలవాఁడు - చయావంతుఁడు, ఇఁకమీఁదఁ జెప్పబడు ప్రత్యయములు కల లోనగునర్థము లిచ్చునవి.

చెలిమి, కాఁడు అనఁగాఁ జెలిమికలవాఁడు అని యర్థము. స్త్రీవాచక మైనపుడు చెలిమికత్తియ-చెలిమికత్తె. కటారి (అయుధముగాఁ) గలవాఁడు = కటారికాఁడు. ఈయర్థములందు నీ ప్రత్యయములు అట - అహపము - ఎచ్చి - ఓయారము - కటారి - కొల్ల - చెలిమి - చేరువ - చొరవ - జెట్టి - జోజేర - జోదము - తిండి - తేర - దొద్ద - నీటు - నేస్తము - బేరము - బయము - వీణె - సంబళము - అమ్మ - అంటు - అంకము - శవభి - కైలాటము - వగ - విల్లు - వెచ్చుము - సాగసు - మాయము - వేట - జోలము - జీతము - తెక్కలి - తెరవాటు - బండి - బోనము - కన్నము - వేడుక - లోనగు పదములపై వచ్చును. మువ్వకంబునకు లోపము = మాయగాఁడు.

నూ॥ ౨౧. కాఁడు, కత్తియ, కారంబుల, కకారమునకు గకారంబు కొండొకచోఁ గానంబడియెడి.

అందగాఁడు - అందగత్తె; కొండెగాఁడు - కొండెకత్తె; బేరగాఁడు - బేరగత్తె; మొనగాఁడు - మోసగాఁడు - నయగారము లోనైనవి.

నూ॥ ౨౨. కాఁడు కొండొకచోఁ దత్సమంబులమీఁదను గానంబడియెడు.

లిపికాఁడు-కార్యగాఁడు-అంకకాఁడు-ఆయకాఁడు-ఆయతికాఁడు.

నూ॥ ౨౩. కాఁడు, కత్తియలు కొండొకవానికి సావ్యర్థంబునం జూపట్టు.

చెరికాడు - చెరికత్తియ; హెగ్గడికాడు - హెగ్గడికత్తె; అడప
కాడు - అడపకత్తె; విటకాడు - విటకత్తె - అంకకాడు ఇచటఁ దత్సమ
శబ్దములమీఁద వచ్చెను. హాస్యగాడు నిట్టి దకా నెంచ నగు.

సూ॥ ౨౪. కాడు తిర్యక్కులకుం గానంబడియెడి.

తిర్యక్కులు = పశుపక్ష్యాదులు.

ఇబ్బందిగాడు-ఒంటిగాడు-కొమ్ముకాడు-పరికాడు, ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౨౫. ఈడు వర్ణకంబు పుంస్తవంబున నటమటా
దుల కగు.

అటమటము+ఈడు = అటమటీడు. ఇట్లు కమ్మతము - కన్నడము -
కొండెము - బాసనము - బూటకము - మంచడి - మన్నెము - సుంకము -
గారడి - ఇత్యాదులు. ఉక్కివము+ఈడు = ఉక్కిడవి యగు.

సూ॥ ౨౬. ఈడు కొన్నియెడల స్వాధ్యంబునం దగు.

దిమ్మరి+ఈడు = దిమ్మరీడు - మొక్కలీడు - కల్లరీడు.

సూ॥ ౨౭. అరివర్ణకంబు జోలారుల కగు.

జోలము+అరి = జోలరి, ఇట్లు ఒజుపరి - కల్లరి - చదువరి - జూదరి -
టక్కరి - తగవరి - తీరుపరి - తెంపరి - తెరువరి - నేరుపరి - మతకరి (మత
కము) వెరవరి - వేటరి - సిగ్గరి - మోపరి - లావరి - చూపరి (సుంకము+
అరి) సుంకరి - పూజరిలో నైనవి. పూజ+అరి = పూజారి; సాన్నము+అరి =
సాన్నారియని కడయచ్చనకు దీర్ఘంబు.

సూ॥ ౨౮. ఇవర్ణకం బోయారాదుల కగు.

ఓయారము+ఇ=ఓయార+ఇ=ఓయారి; ఇట్లు అక్కసము - కడలు -
చాగము - జోగము - తమకము - తుటారము - బండారము - బిత్తరము - బిటా

రము - బేహారము - మచ్చరము - మిటారము - విన్నాణము - వెక్కెరము -
సల్ల లోనైనవి ఓయారాదులు.

నూ॥ ౨౯. త వర్ణకంబు కులవాచకంబునకు స్త్రీవాచ్యం
బగునపు డగు.

కొఱవ - ఇది కులవాచకము. కొఱవజాతి స్త్రీయని చెప్పనపుడు
కొఱవ+త = కొఱవత యని యగు. ఇట్లు చాకిత - వాసెత - వ్రేత -
సాలెత - బోయిత - బోయత లోనైనవి.

నూ॥ ౩౦. తవర్ణకంబు పరంబగుచో నొకానొకచో
నెత్త్యంబు చూపట్టెడు.

బోయెత - చెంచెత - మాలెత. చెంచెత యని ఇకారంబును నగు.

నూ॥ ౩౧. చెడుగు-దుడుగు - నిడుపులకుఁ బుంస్తవ్యంబునం
దుకారం బగు.

చెడుగు+ఁడు = చెడుగు+అ+ఁడు=చెడుగఁడు. ఇట్లు దుడుకఁడు-
నిడుపఁడు.

నూ॥ ౩౨. యువతి - విటీ - రజస్వలలు గుబ్బెత - మిండత-
ముట్టుతలు నాఁబడుదురు.

యువతి = ప్రాయపుస్త్రీ గుబ్బెతయనియు, విటకత్తె - మిండతయని
యు, ముట్టెనస్త్రీ ముట్టుత యనియు ననఁబడుదురు.

నూ॥ ౩౩. వగాదులకు బహువచనాంతంబులకుఁ బుంస్తవ్యం
బునం దాఁడును, స్త్రీవాచ్యం బగునపు డాఁడియు నగు.

వగ - దీనికి బహువచనము వగలు. పుంలింగమున 'ఆఁడు' చేర్పఁగా
వగలాఁడు అనియు స్త్రీవాచ్యం బయినపుడు వగలాఁడి యగుననియు నెఱుంగు
నది. ఇట్లు మాయలాఁడి.

వగ - చిన్నె - కులుకు - వన్నె - దొమ్మి - ఎమ్మె - మా యము - చిరుదు.
లోనైనవి వగాదులు.

పులింగప్రత్యయము 'డు' అనియు, ఉచ్చారణమున సుఖమునకై
'అ' చేర్పబడి 'ఆడు' అయ్యె ననియు సంస్కృతమునందువలె స్త్రీలింగ
ప్రత్యయమైన 'ఇ' పదముకాఁగా 'ఆడి' యయ్యెననియు గ్రహించునది.
చూ ప్రథమభాగము ౧౨౪-వ పుట.

ఈ 'ఆడు' ప్రత్యయము 'వాడు - కాడు' లోనగు శబ్దంబులం
దున్నను అచ్చట వాడి - విలుకాడి యని స్త్రీలింగరూపంబులు రావు.

సూ॥ ౩౪. ముక్కులోనగువానికి వాని లేమిని దెలుపుచో
నిడివర్ణకం బగు.

ఇడి ప్రత్యయ మొకశబ్దమునకుఁ జేర్చినపుడు దానిలేమిని నూచిం
చును. ముక్కు + ఇడి = ముక్కిడి - ముక్కు లేనినాఁ డని యర్థము.
వాలు - వాలిడి; వెరవు - వెరవిడి; ఇట్లు సిగ్గిడి - ఉప్పిడి లోనైనవి.
చూ. సంజ్ఞా. సూ. ౩౦. మతుబర్ధప్రత్యయములు ముగిసెను. ఉప్పిండి తిండి
పోతుల నొళ్లబడి యుప్పూపిండి యయ్యెను.

సూ॥ ౩౫ 'ఇ' వర్ణకంబు కొన్ని చోటుల లేమిని దెలుపును.

గ్రడ్డు + ఇ = గ్రడ్డి. కొన్నిచోటుల 'గత' యను నర్థంబునగు. నల్ల +
ఇ = నల్లి నల్లయనగా గెత్తును.

సూ॥ ౩౬. కలయను నర్థంబున 'అ' యగు.

ఉ. చెలువు + అ = చెలువ. దున్ను + అ = దున్ను.

సూ॥ ౩౭. పరిమాణార్థంబునఁ బ్రథమైకవచనంబునంద
యెడు వర్ణకం బగు.

కొలఁతను దెలుపునర్థమందుఁ బ్రథమావిభక్తి ఏకవచనమందే 'ఎడు-
ప్రత్యయము వచ్చును. ఉ తూమెడు - మంతెడు - బెత్తెడు - పీసెడు

జేనెడు - మూకెడు - కుండెడు - గంపెడు - ఓడెడు - లోనైనవి. కుం
చము+ఎడు = కుంచెడు; చిక్కము+ఎడు=చిక్కెడు అని యాపంబులు,
ఇందు మువ్వగ్గలలోపము.

సూ॥ ౩౨. ఎడువర్ణకము వరంబగునపుడు లివర్ణము
లోపించు.

కమికలి + ఎడు = కమికెడు; పట్టిలి + ఎడు = పట్టెడు. ఇట్లు
కొడిచెడు - దోనెడు - పిడికెడు - పుడినెడు - సంకెడు - పుక్కెడు
లోనైనవి.

సూ॥ ౩౩. దఘ్నార్థంబున బంటి - కొలఁదు లు సర్వత్ర
యగు.

దఘ్నార్థమున ననగా లోతును వెలుపుటయందు బంటి - కొలఁది
యను ప్రత్యయములు వచ్చును.

మోకాటిబంటి - మోకాటికొలఁది; తొమ్మబంటి - తొమ్మకొలఁది.
స్వత్ర యనుటచే దత్తమశిబ్దంబులమీఁదను నివి వచ్చును. కటిబంటి.
ఈ యర్థంబున సంస్కృతప్రత్యయమున 'మాత్రము' అనునదియు వచ్చును.
ఏమాత్రము సీరు? గిరిగల మాత్రము.

సూ॥ ౪౦. ప్రాచుర్యార్థంబునం దెనుఁగుపదంబుల మీఁ
దను మయట్ ప్రత్యయము చూపట్టెడు.

మిక్కుటమను నర్థముతెలుపు 'మయము' అనుప్రత్యయము తెనుఁగు
పదంబులమీఁదను వచ్చును. ఉ. తమయము - తమమయము.

సూ॥ ౪౧. మతుబర్థంబున నవర్ణకం బెం దేనియగు.

ఉ. దివ్యతేజంబుననాడు=దివ్యతేజముగలవాడు.

ఇవిగాక మఱిగొన్ని వర్ణకంబులును బ్రహ్మోగంబులఁ గలవు. ఈ మంటమారి - తంటలమ్మారి - నిదురపోతు - తూఁగుపోతు - తిండిపోతు - ఇవి శ్వభావమును దెలుపును.

అడపము = తాంబూలపుడబ్బి లేక తిత్తి వానినుంచుకొని యుండు వాఁడు అడప.

'పెండ్లి - వివాహము - వివాహమైన స్త్రీ పెండ్లము. ఇట్టివి యావ్య బ్రహ్మోగంబుల నెఱుంగునది.

Vidya Venkata Ramana
క్రియాపరిచేయము.
AYURVEDA PRACTITIONER

—ॐॐॐ—

క్రియలు తత్సమములు, ఆచ్ఛికములు అని రెండు విధములు.

సూ॥ ౧ సంస్కృతధాత్వాదులకు 'ఇంచు' చేర్పఁగానైనవి తత్సమక్రియలు.

ఉ. రంజించు - ఘటించు - పోషించు - నుతించు స్తుతించు - హరించు ఇత్యాదులు.

చేయు-కొట్టు-తిట్టు-పయనించు, లోనగునవి ఆచ్ఛికక్రియలు. ఇవి సకర్తకములు అకర్తకములు - అని రెండువిధములు.

సూ॥ ౨. కర్తమును గోరునది సకర్తకము.

ఉ. కూరుడు శత్రువులను గొట్టును. కొట్టును అనఁగానే యెవని నని ప్రశ్నింపఁగా 'శత్రువులను' అని కర్తమును దెలుపుచున్నది. 'కాన కొట్టు ఛాతువు సకర్తకము.

సూ॥ ౩. కర్తమును గోరనిది అకర్తకము.

ఉ. అవివేకి పట్టినకార్యము పాడగును. ఇచట 'పాడగును' అననది క్రియ. 'ఎవనిని' 'దేనిని' అని యడుగుటకు వల్లలేదు. కావున నిది ఆకర్తకము.

ఇవి సమాపకక్రియలు. అసమాపకక్రియలని రెండు విధములు.

సూ॥ ౪. కార్యము కొఱతలేక ముగియునట్లు చెప్పనది సమాపకక్రియ.

ఉ. వాడు వచ్చెను. వీడు పోయెను.

సూ॥ ౫. కార్యము పూర్ణముగ ముగియనట్లు చెప్పనది
యసమాపక క్రియ.

ఉ. హనుమంతుడు సముద్రము దాటి లంకఁ జొచ్చి నీతఁ జూచి
మాటలాడి రాక్షసులఁ జంపి లంకఁ గాల్చి మరలి వచ్చెను.

ఇందు దాటి - చొచ్చి - చూచి - మాటలాడి - చంపి - మరలి యివ
న్నియు సమాపక క్రియలు. వచ్చెను - సమాపక క్రియ. వాడు వచ్చుచుఁ
బోవుచు నాతో మాట్లాడెను. వచ్చుచు - పోవుచు. అసమాపక క్రియలు.

అసమాపక క్రియలు క్రియాకాంతౌసమాపకము లని నామాకాంతౌ
సమాపకము లని రెండు విధములు.

సూ॥ ౬. క్వాప్తకము లోనగు క్రియలు క్రియాకాంతౌస
మాపకములు.

ఉ. హనుమంతుడు లంకఁజొచ్చి నీతఁ జూచెను. ఇచ్చటఁజొచ్చి
యననది యసమాపక క్రియ. 'లంకఁజొచ్చి' యనఁగానే 'ఏమిచేసెను' అను
ప్రశ్నము రాఁగా (నీతఁ) జూచెను అని ప్రత్యుత్తరము. ఈ 'చూచెను'
క్రియ గావున నిది క్రియాకాంతౌసమాపకము.

సూ॥ ౭. క్రియాజన్య విశేషణములు నామాకాంతౌ
మాపకములు.

ఉదాహరణము. ఇచ్చట 'చదివెను' క్రియాజన్యవిశేషణము.
చదివెనువారెవరు? అని ప్రశ్న. బాలురు అని ప్రత్యుత్తరము. ఇది నామ
వాచకము. 'చదువు' అను ధాతువువలనఁ గలిగిన విశేషణము చదివెను
కావున 'చదివెను' క్రియాజన్య విశేషణము. ఆకాంతౌ = చూ. వాక్యపరిచ్ఛే
దము. సూ. ౨.

క్రియలు వర్తమానార్థకము - భూతార్థకము - భవిష్యత్తార్థకము - తద్ధర్మా
దర్శకము అని నాలుగు విధములు.

సూ॥ ౮. జరగుచున్న కాలమును దెలుపునది భవిష్య
దర్శకము.

అనఁగా నొకవిషయమై మాటలాడుచున్నప్పటికా కార్యము ముగి
యక జరగుచున్నయెడ నది వర్తమాన మనఁబడును. దీనిని 'లట్టు' అందురు.

ఉ. రాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. అనఁగా నీమాట చెప్పఁబడు
సమయమునందు వచ్చుట అనుకార్యము రామునిచే జేయఁబడుచున్నది. అది
యప్పటికి ముగియలేదని అప్పటికిఁ బ్రారంభము గాక యుండులేదని యర్థము.

సూ॥ ౯. కడచిన కాలమును దెలుపునది భూతార్థకము.

ఉ. రాముఁడు వచ్చెను. అని చెప్పినయెడల 'వచ్చుట' అనుకార్య
మీమాట చెప్పటకు ముందే ముగిసినదని, యాకార్య మప్పటికి జరగుచుండుట
లేదని యది యింకమీఁదఁ బ్రారంభము కాఁబోదని యర్థము. దీనిని లిట్టు
అందురు.

సూ॥ ౧౦. రాగల కాలమును దెలుపునది భవిష్య
దర్శకము.

ఉ. రాముఁడు రాగలఁడు. అనఁగా 'వచ్చుట' అనుకార్య మంతకు
ముందు జరిగియుండులేదని, యప్పుడు జరగఁ బ్రారంభము కాలేదని యింక
ముందది జరగునని యర్థము. దీనిని 'లట్టు' అందురు.

సూ॥ ౧౧. మీఁదఁ జెప్పఁబడిన మూఁటికన్న వేతై
యూ మూఁడు కాలముల యర్థమునం దుపయోగింపఁబడునది
తద్ధర్మాదర్శకము.

దీనిని 'లట్టు' అందురు.

సూ॥ ౧౨. తద్ధర్మ - తచ్ఛీల - సంభావనా - సంప్రశ్న -
సాతత్య - వర్తమాన - భా - వ్యాఖీ రాదులందుఁ దద్ధర్మావస్థాక
మగు.

తద్ధర్మము. ఉ. వర్తకుఁడు వ్యాపారమును జేయును. (ధర్మము.)

తచ్ఛీలము. ఉ. నీళ్లు వల్లమునకుఁ బాటును. (స్వభావము)

సంభావన. ఉ. వాఁ డిష్టాదు వచ్చును. (ఊహ.)

సంప్రశ్నము. ఉ. ఇచ్చెదవా యీయవా? (అడగుట.)

సాతత్యము. ఉ. భూమి గుండ్రముగ నుండును. (ఎల్లప్పుడుండునది.)

వర్తమానము. ఉ. ఆనూట మఱచినను మఱపు రాదయ్యెడి.

భావి. ఉ. జీవు వర్షము వచ్చును. (రాఁబోవునది.)

అశీస్సు. ఉ. భగవంతుఁడు మిమ్ము రక్షించును. (దీవన)

సమాపక క్రియాపదంబులకు ఉత్తమపురుషము - మధ్యమపురుషము -
ప్రథమపురుషము అని మూఁడు పురుషములు గలవు.

సూ॥ ౧౩. త న్ను త్తమపురుషము.

తన్ను గుఱించి తానే చెప్పకొన్నయెడల మత్తమపురుషము. దీనికి 'నా'
శబ్దము కర్తగానుండును.

ఉ. నేను వచ్చితిని. అని యీ చెప్పినవాఁడు తన్ను గుఱించి తానే
చెప్పకొనుచున్నాఁడు. 'వచ్చితిని' అనుక్రియకు 'నేను' కర్తగానున్నది.
కావున 'వచ్చితిని' ఉత్తమపురుష క్రియ. ఇచ్చట 'నేను' లోపించినను
దోషము లేదు.

సూ॥ ౧౪. ఎదురు మధ్యమ పురుషము.

ఎదుటనుండువానిని గుఱించి చెప్పనది. దీనికి 'నీ' శబ్దము కర్తగా
నుండును. ఉ. నీవు వచ్చితివి. ఇది యొకఁడు తనయెదుటనుండువానితో
సతనిగుఱించి చెప్పనది 'నీవు' కర్త. కావున 'వచ్చితివి' మధ్యమపురుషక్రియ.

నూ॥ ౧౫. ఎక్కడెక్కడనో ప్రథమ పురుషము.

తన్ను గుఱించి గాక యెదుటివాని గుఱించి గాక యితరుల గుఱించి చెప్పినఁ బ్రథమపురుషముగు. దీనికి నామవాచకముగాని 'నా - నీ' శబ్దములు తప్ప మిగిలిన సర్వనామశబ్ద మేదైనను గర్తగానుండును. ఉ. రాముఁడు వచ్చెను. అందఱు బాగున్నారు. వచ్చెను - ఉన్నారు. ప్రథమపురుష క్రియలు.

ఏకవచనము.

బహువచనము.

ఉత్తమపురుష ప్రత్యయములు. ను ము.

మధ్యమపురుష ,, పు రు.

ప్రథమపురుష ,, (డుక్) ఁడు. రు.

ఉదా. వర్త. భూత. భవి.

ఉ. పు. ఏక. వచ్చుచున్నాఁడను. వచ్చితిని. రాఁగలను.

బహు. వచ్చుచున్నాము. వచ్చితిమి. రాఁగలము.

మ. పు. ఏక. వచ్చుచున్నాఁడవు. వచ్చితివి. రాఁగలవు.

బహు. వచ్చుచున్నారు. వచ్చితిరి. రాఁగలరు.

ప్ర. పు. ఏక. వచ్చుచున్నాఁడు. వచ్చెను. రాఁగలఁడు.

బహు. వచ్చుచున్నారు. వచ్చిరి. రాఁగలరు.

ఈ ప్రత్యయములు మహాదర్శకమం దగు.

అనుహదర్శకమందు ప్ర. పు. దు. వు.

ఇవి 'ఉన్న' అనుదానికి ననుబంధములైన ది. వి.

యగు.

అనుబంధ మనఁగా శబ్దమునకుఁ గడపటఁ జేర్చి చెప్పట.

ఉదా. ఏక. ఆది రాఁగలదు. బ. అవి రాఁగలవు.

అది వచ్చుచున్నది. బ. అవి వచ్చుచున్నవి.

మహాత్యర్థమందు బహువచనప్రత్యయములు మహాత్తునకువలె నగు.

వర్తమానార్థకము (లట్టు)

సూ॥ ౧౬. ఉదంత ధాతువులకు వర్తమానంబున 'ఉన్న' యనుబంధ మగు. అగుచో ముందు 'చు' వర్ణకం బగు.

ఉ. 'వచ్చు' ధాతువు. ఇవి 'ఉ' త్వము కడపటఁ గలది. దీనిని వర్తమానార్థకమునఁ జెప్పవలసినయెడల వచ్చు+చు+ఉన్న=వచ్చుచున్న, యగు, ఇట్లులే రక్షించుచున్న మొదలయినవి

ది, వి, దక్కఁదక్కిన ప్రత్యయములు పరమైనపుడు 'ఉన్న' దీర్ఘాంత మగు. ప్ర. ఉ. వచ్చుచు+ఉన్న+ఁడు = వచ్చుచున్నాఁడు. ఇట్లే ప్ర. బ. వచ్చుచున్నారు. ఉ. వచ్చుచున్నాను - వచ్చుచున్నాము. మధ్య. వచ్చుచున్నావు. బ. వచ్చుచున్నారు. ప్ర. వచ్చుచున్నది - వచ్చుచున్నవి.

భూతార్థకము (లిట్టు.)

సూ॥ ౧౭. భూత తద్ధర్మాద్యర్థకంబులం దేకవచనంబున ఎను - ను వర్ణంబు లగు.

అనఁగా భూతంబున ఉదంతి ధాతువునకు ప్రథమపురుషైకవచనంబు 'ఎను' వర్ణంబును, తద్ధర్మంబున 'ను' చేర్పఁబడును. ఉ. భూ. వచ్చు+ఎను=వచ్చెను. తద్ధ. వచ్చు+ను=వచ్చును.

సూ॥ ౧౮. అన్వృత్తంబున భూతంబునకుఁ దద్ధర్మాద్యర్థకం బగు.

అన్వయమున ననగా 'అనుట' యనునర్థంబున భూతార్థమునకుఁ దద్ధర్మా
స్థక ముపయోగింపవచ్చును. అనుట - చెప్పట-పలుకుట లోనగునవి యన్వయ
పదంబులు.

'విశ్వామిత్రుఁడు రామున కనియొక్క' అనుటకుబదులు విశ్వామిత్రుఁడు
రామున కనుక అనియుఁ జెప్పవచ్చును.

సూ॥ ౧౯. భూతంబున ధాత్వంతోత్ప మిత్వ మగు.

భూతార్థకంబున ధాతువు కడపటి ఉకారము ఇకార మగును. ఉ.
వచ్చు + ఇ = వచ్చి, చూచు + ఇ = చూచి. వీనికి మధ్యమోత్తమ ప్రత్య
యంబులు పరంబులగునపుడు 'తి' వర్ణకంబగు. ఉదా. వచ్చి + తి + ము.
వచ్చి+తి+ను. మ. వచ్చి+తి+వు. వచ్చి+తి+రు.

సూ॥ ౨౦. ఇత్వంబుమీఁది ను ము వు రు-ల కిత్వం బగు

వచ్చి + తి + ని = వచ్చితిని - వచ్చితిమి - వచ్చితివి - వచ్చితిరి.

భవిష్యదర్థకము (లృట్టు.)

సూ॥ ౨౧. భవిష్యదర్థకంబున 'కల' (కలజీ) యగు.

ఉ. చేయఁగల, చూడఁగల. జి బిందువును నూచించును.

సూ॥ ౨౨. కల - పడు (పడుజీ) లును, బ్రార్థనాదులైన
ఇమ్ము - కదె - కదవె - లును, అగుధాతువున కన్నంతరూపంబు
లును, బరంబులైనపుడును, దుమున్నర్థ భావలక్షణంబులను
ధాతువు లన్వత్యయాంతము లగు.

అన్వత్యయాంతము లనగా అక అను ప్రత్యయము కడపటఁ గలవి.

చేయు + కల = చేయక + కల = చేయఁగల - చేయంగల.

చేయు + పడు = చేయక + పడు = చేయఁబడు.

చేయు + ఇష్టు = చేయఁ + ఇష్టు = చేయునిష్టు.

చేయు + కద = చేయఁ + కద = చేయఁగదె.

చేయు + కదవె = చేయఁ + కదవె = చేయఁగదవె.

తుమున్నాద్యర్థకము. ఉ. చేయఁ బ్రయత్నించెను.

భావలక్షణము. ఉ. వీడుచేయ నతఁడు చూచెను.

అగుధాతువున కన్నంతరూపంబులు కఁ - కాఁ. ఉ. చేయఁగక
చేయఁగాక.

సూ॥ ౨౩. జీత్తు పరంబగునపుడు ధాతువు కడపటి యు
కార మకారమగు.

చేయమి - చేయకుము - చేయని - చేయఁడు - చేయదు - చేయను -
చేయవు - చేయరు.

అనఁగా, కలజి - పడుజివలె నేయే ప్రత్యయములకు 'జి' చేర్చఁ
బడునో యవి పరమైనపుడు ధాతువు కడపటి ఉకారము అకారముగ మాటును.

తద్ధర్తాద్యర్థకము (లాట్టు.)

సూ॥ ౨౪. తద్ధర్తాద్యర్థకంబున డుజితరంబులు పరంబు
లగునపుడు దుగాగమం బగు.

ఉ. చేయుదును = చేయుదుము.

మ. చేయుదువు = చేయుదురు.

ప్ర. చేయును = చేయుదురు.

డుజితరంబులు = డుజ్జానకంటె నన్యములైనవి. (చూ. క్రియ.
సూ. ౧౫.

సూ॥ ౨౫. తద్ధర్మంబున డజితరంబులు పరంబు లగు నపుడు 'ఎద'యును, 'ను' వర్ణకంబు పరింబగు నపుడు 'ఎడి' 'ఎడు'లును బహుళంబుగ నగు.

ఉ. వచ్చెదను - వచ్చెదము. మ. వచ్చెదవు - వచ్చెదరు. ప్ర. వచ్చెడిని - వచ్చెడును - వచ్చెదరు. ఈ ప్రత్యయములు ప్రాయికంబుగ వర్తమానమంద యగు.

సూ॥ ౨౬. భూతతద్ధర్మంబుల వకారంబునకు లోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ వినితివి - వినితి; వినునవు - వినుదు; వినెదవు - వినెదు.

సూ॥ ౨౭. తిర్యగ్జడంబులు కర్త లైనచో భూతతద్ధర్మాద్యైర్థక ప్రథమాబహువచనంబున కేకవచనం బగు.

ఉ. చిలుకలు రంజిల్లె - రంజిల్లు - రంజిల్లెడి; చిగుళ్లు విలసిల్లె - విలసిల్లు - విలసిల్లెడి.

సూ॥ ౨౮. తద్ధర్మభూతక్రియలకు నన్నాదులు పరము లైనచోఁ బ్రశ్నార్థకంబు లగు.

ఉ. పెద్దలగు వారి నెపుడు సేవింతువన్న? జగడగొండివి గాకుండఁ జదువుదయ్య!

అన్నాదులు. చూ. సంధి. సూ. ౩.

సూ॥ ౨౯. అన్నాదిపరకం బయిన తద్ధర్మక్రియ ప్రశ్నార్థకం బయి వ్యతిరేకార్థంబు సూచించు.

ఉ. శీలమును నీవు మఱవంగఁ జెల్లునయ్య; పాడియయ్య యిట్టిపనికిఁ బనుప?

ఈ యర్థంబున నన్నాదులకు ముం దటుకబ్బంబును నగు. ఉ. పాడి యటఁజ్య = పాడి + అటు + అయ్య; కలదటయ్య?

ఆశీరాద్యర్థకము (లూట్టు.)

సూ॥ ౩౦. ఆశీరాద్యర్థకంబున 'ఎడు' 'త' వర్ణకంబు లగు, ఇవి ద్రుతాంతంబులు.

ఆశీ ఉ. శ్రీరాముఁడు ప్రసన్నుఁ డయ్యెను. మీకు జయంబగు తే. కాపమునకు ఉ మీరు వంధ్య లయ్యెదరు గాతే.

సంప్రార్థనంబునకు, ఉ. లక్ష్మీ నన్నుఁ గటాక్షించెమే.

ఆశీరాదులనఁగా ఆశీస్సు - కాపము - సంప్రార్థనము - విధి. వీనిని 'లూట్టు' అందురు.

సూ॥ ౩౧. ఆశీరాద్యర్థకంబునఁ 'గాక' యను నవ్యయంబు నగు.

ఉ. నీకు మేలు గలిగెడుఁ గాక. కలుగుఁగాక. ఇది కళ.

సూ॥ ౩౨. విధ్యర్థకంబున నెడు తలకు మాటుగ నుగా గమ పూర్వకంబయిన 'యది' యగు.

ఉ. నీవు తీవు వచ్చునది.

సూ॥ ౩౩ ఎడు తల ద్రుతంబున కచ్చు వరంబగునపుడు మకారం బగు.

ఉ. నీకు జయం బయ్యెడు మని. నీకు మేలుగుత మని. (అయ్యెమే + అని = అయ్యెడుమని, అగుతే + అని = అగుతమని.)

సూ॥ ౩౪. ఆశీరాద్యర్థక మధ్యమపురుషంబున ముడుజ్జు లగు.

అనఁగా ఆశీరాదులందు మధ్యమపురుషైక వచనంబున 'ము' బహు
విచనంబున 'ఁడు' అగును.

ఆశీస్సు. నీవు భాగ్యవంతుఁడ వగుము. మీరు భాగ్యవంతులగుఁడు.

శాపము. నీవు వంధ్య వగుము. మీరు వంధ్యుల రగుఁడు.

సంప్రార్థనము. నాకీకార్యముఁ జేయుము. నాకీకార్యముఁ జేయుఁడు.

విధి. నీవు వెడలిపొమ్ము. మీరు వెడలిపొందు.

సూ॥ ౩౧. ఉభయప్రార్థనంబున 'దు', 'ద' యగు.

మన మిద్దఱము కలిసి యొకకార్యముఁ జేయుద హనుకొనుట తెలుపు
నది యుభయప్రార్థనార్థము. అందు ౨౪-వ సూ. ప్ర. వచ్చు 'దు,' 'ద'
యగు.

ఉ. వండుదము - తినుదము - పోదము.

సూ॥ ౩౨. వ్యతిరేకంబున మధ్యమ పురుషంబున 'కు'
వర్ణకం బగు.

మధ్యమపురుషంబున చేయుము - చేయుఁడు అని యుండఁగా నీసూ
త్రముప్రకారము చేయుకుము - చేయుకుఁడు అని యిది ౨౩-వ సూ. ప్ర.
చేయుకుము - చేయుకుఁడు అయ్యెను.

సూ॥ ౩౩. ప్రార్థనార్థక మధ్యమమునకు నదాదులు
విభావ ననుప్రయుక్తంబు లగు.

ఉ. చేయుమ - చేయుమా. చేయుమి - చేయుమి. అదాదు లనఁగా
అ ఆ ఇ ఈ ఎ ఏ ఓ ఓ అమ్మ - అయ్య, ర - రా, ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౩౪. ప్రార్థనార్థక మధ్యమపురుషంబున నదాదు
లనుప్రయుక్తంబు లగుచో ము డఃజ్జులకు వు - రు లగు.

అదాదులందు ఎ మొదలుకొని యుండునవి ఎదాదులు.

ఎ ఏ ఒ ఓ అన్న-అయ్య, అమ్మ-అప్ప, ర-రా ఇత్యాదులు ఎదాదులు.

ఉ. చేయుము + ఎ = చేయువు + ఎ = చేయవు. + ఎ (సూ. ౨౩.) = చేయవె. ఇట్లు చేయవే - చేయవో - చేయవో - చేయవన్న - చేయవయ్య - చేయవమ్మ - చేయర - చేయరా ఇత్యాదులు. చేయుమి + అయ్య = చేయుమయ్య అనునదియు సాధువని తోచెడి. (సంధి. ౭ వ సూ.) వినురా - కనురా - చేయురా యిత్యాదు లసాధువులు.

సూ॥ ౩౯. వ్యతిరేక ప్రార్థనంబున నన్నాదు లనుప్రయుక్తంబు లైనపుడు వు రు లు రావు.

ఉ. త్రిప్పకుమన్న - చెప్పకుమన్న - తప్పకుమన్న - అనకుమయ్య.

సూ॥ ౪౦. ప్రార్థనంబునఁ గద - కదవు లన్నాదివరకంబు లయి యుండు.

అది శబ్దముచే ఎ ఏ - లును గ్రహింప నగు

ఉ. చెప్పఁగదె - చెప్పఁగదవె - చెప్పఁగదన్న - చెప్పఁగదవన్న - మొద.

సూ॥ ౪౧. ప్రార్థనాదులం దిమ్మునకు నీ విభావ నగు.

ఉ. చేయనిమ్మ - చేయనీ - రానిమ్మ - రానీ - పోనిమ్మ - పోనీ

సూ॥ ౪౨. టవర్ణకంబు భావార్థకంబునం దగు.

ఉ. చేయుట - వచ్చుట. ఛాత్వర్థము భావము.

సూ॥ ౪౩. పూర్వాదులు పరంబులగుచో భావంబున వ్యతిరేకక్త్యావర్ణకరూపంబు విభావ నగు. ఉండు దీని కనుప్రయుక్తం బగుటయుఁ గలదు.

ఉ. చేయుటకుఁ బూర్వము - చేయకపూర్వము.

పూర్వము - మున్ను - ముందు - మునుపు - తొల్లి ఇవి పూర్వాదులు.

ఉ. తోయజమిత్రుఁడు గ్రంథకుండు మున్ను - గ్రంథకమున్ను.

సూ॥ ౪౪. కొఱకు - కంటె - పొంటెలు పరంబు లగు
నపుడు భావ టనర్థకంబునకు లోపంబు వైకల్పికంబు.

ఉ. చేయుటకొఱకు - చేయుకొఱకు, చేయుటకంటె - చేయుకంటె -
చేయుటపొంటె - చేయుపొంటె.

సూ॥ ౪౫. వ్యతిరేకభావార్థంబున 'మి' (మిడి) యగు.

ఉ. చేయు+మి=చేయమి (సూ. ౨౩.)

సూ॥ ౪౬. ఇనర్థకంబు క్తావ్రంబున నగు.

ఉ. చేసి - వచ్చి - కొట్టి.

ఒక యాశ్రయమే గలక్రియలలో ముం దెదిజరిగియుండుట తెలు
పునో దానిఁ దెలుపు క్రియకుఁ ద్వాదశకమని పేరు. అది 'ఇ' వర్ణాంతముగ
నుండు. హనుమంతుఁడు సముద్రముదాఁటి లంకఁజొచ్చెను. ఇచ్చట దాఁ
టుట యనుక్రియ యొక్కయు చొచ్చట యనుక్రియ యొక్కయు, వ్యాపా
రమున కాశ్రయమైనవాఁడు హనుమంతుఁడు. ఈరెండు కార్యములలో ముందు
దాఁటుట యనుకార్యము చేయఁబడెను. కావున ఆ 'దాటు' ఛాతువునకు
'ఇ' వర్ణకము వచ్చెను. రాగా 'దాటి' యని యయ్యె.

భీమునిచే గర్జుండు కొట్టంబడి పరువెత్తె. ఇచ్చటఁ గొట్టుట యను
కార్యమొనర్చినవాఁడు భీముండు అయినను కొట్టుపడుటకును - పరువెత్తుటకును -
ఆశ్రయమైనవాఁడు కర్జుండు. ఈరెంటిలో ముందు జరిగినది కొట్టఁబడుట.
కావున దానికి 'ఇ' వచ్చి 'కొట్టఁబడి' యయ్యె. వాఁడు గుఱక వెట్టి నిద్ర
పోవుచున్నాఁడు ఇది యపవాదము. నిద్రపట్టినపిమ్మటనే గుఱక వెలువడును,

సూ॥ ౪౭. (కజీ) కవర్ణకంబు స్వృతిరేక క్వావర్ణకంబునం దగు.

ఉ. చనక - వినక. (సూ. ౩౩.)

సూ॥ ౪౮. “ఇనక్” చేదర్థంబునం దగు.

ఉ. వాడు వచ్చినక్ నేను బోయెదను. ‘వీని’ యనునర్థము కలది చేదర్థము. ‘వచ్చినక్’ అనగా వచ్చెనేని యని యర్థము.

సూ॥ ౪౯. ఆనంతర్యంబున డు ద్వర్ణకం బగు.

ఉ. చేయుడుక్ - అనుడుక్. చేయుడుక్ అనగాఁ జేసిన యనంతరము (=పిదప.)

సూ॥ ౫౦. భావటవర్ణకంబునకు ‘ను’ శబ్దం బనుప్రయుక్తం బయి యానంతర్యాధికంబు కొండొకచో నగు.

ఉ. వాని యిట్లు చెప్పటయు, అనగాఁ జెప్పిన యనంతరము.

సూ॥ ౫౧. తుమున్నా ద్వర్ణకమునకుఁ ‘గక్-గాక్’ పరమై యానంతర్యాధిక బోధకంబు నగు.

ఉ. ఇట్లు చెప్పగక్ - చెప్పగాక్.

సూ॥ ౫౨. చుక్ వర్ణకంబు శత్రుర్థంబునం దగు.

ఉ. వచ్చుచుక్ (పోవుచుక్. దీనికిఁ గ్రియతో నన్వయము. ఉ. చూచుచుం బోవుచున్నాడు. చూచుచుం బోయెను. చూచుచుంబోవఁ గలఁడు

సూ॥ ౫౩. తద్ధర్మాద్వర్ణక విశేషణంబున నెడి-యెడు లగు.

ఉ. వీనికి లోపంబు బహుళంబు. ఉ. వచ్చువాడు. వచ్చెడివాడు- (ఎడి) వచ్చెడువాడు (ఎడు)

నూ॥ ౫౪. 'ఉన్న' వర్తమానార్థక విశేషణంబున నగు.

ఉ. వచ్చుచున్నవాడు (చూ. నూ. ౧౬.)

నూ॥ ౫౫. 'ఇన' భూతార్థక విశేషణంబున నగు.

ఉ. వచ్చిన రాముడు.

నూ॥ ౫౬. (కలజీ) 'కల' భవిష్యద్ధర్మక విశేషణంబున నగు.

ఉ. చూడఁగల పురుషుడు.

నూ॥ ౫౭. 'ని' వ్యతిరేకతద్ధర్మార్థక విశేషణంబున నగు.

ఉ. చూడని పస్తువు.

నూ॥ ౫౮. (పడుజీ) పద్వ్యనుబంధము కర్తార్థకంబున నగు.

ఉ. చూడఁబడుచున్నాడు - చూడఁబడుచున్నది. చూడఁబడుట - చూడఁబడని మొ॥ (చూ. నూ. ౨౨.)

నూ॥ ౫౯. లఘువు లయి, యకారాంతములుగాని యేక స్వర ద్విస్వర ధాతువుల కించుగ్వక్రంబులు పరంబు లగునపు డియుడాగమంబు విభాష నగు.

ఉ. వచ్ దీనియం దొక యచ్చుమాత్రమున్నందున ఏకస్వరధాతువు.

నగు. దీనియం రెండచ్చులున్నందున నిది ద్విస్వరధాతువు. వచ్. దీనియందు గురువులు లేవు*. యకారము గడపటలేగు. కావున దీనికి ఇంచు (ఇంచుక్) పరముకాఁగా వచ్ + ఇంచు = వచించు అని యయ్యె.

*వచ్. ఇవట వకారము చ్ పాల్గుతోఁ గూడియున్నందున గురువని తిలంపరాదు. దీర్ఘాక్షరములును బిందు సంయుక్త పరకంబులును నిందు గురువులు. ఇచ్చట గ్రహింపవలసినది పూర్ణాక్షరము 'వ' మాత్రమే.

ఇయుట్ ఆగమముగ రాఁగా వచ్ + ఇయు + ఇంచు = వచియించు అని యయ్యె. సంస్కృతభాతువులకు వక్రంబులు (ఎ ఏ ఒ ఓ-లు) పరములు గావు.

† తెగు. ఇది రెండుస్వరములు గలభాతువు. దీనికి ఇంచుపరముకాఁగా ఇయు ఆగమముగ రాఁగా తెగు + ఇయు + ఇంచు = తెగియించు అనియు ఆగమము రానవుడు తెగు + ఇంచు = తెగించు అనియు రూపంబులు. ‘లఘువు’ లని చెప్పినందున యాచ్ - అర్థ అనుభాతువులు యాచించు - ఆర్థించు అని మాత్రమే యగును గాని యాచియించు ఆర్థియించు అని కావు.

యకారాంతములుగాని, యన్నందున నయ్ - నయించు అని మాత్రమే యగు.

‘ఏకస్వరద్విస్వరంబు’ లనుటచే ఒనరు=ఒనరించు అని మాత్రమే యగు. ఇంగు మూడు స్వరములున్నవి.

ఈ యియడాగమంబు కొండొకచోఁ బ్రాదియొగంబున నగు. ఉ. పరిత్యజియింపక. (భోజరాజీయము.) సన్నుతియింపక. (చిన్నయ్య నూరి నీతిచంద్రిక.)

కొండొకచో ననుట ప్రయోగజైశ్యంబు సూచించు.

సూ॥ ౬౦. పడ్యాదుల ‘నిన’ వర్ణకంబున కత్వంబును గడ హల్లునకు ద్విత్వంబును విభావ నగు.

ఉ. పడు+ఇన=పడిన; పడు + ఆ = పడ = పడ్డ. ఇట్లు ఇడ్డ - చెడ్డ - తగ్గ - ఆన్న - కన్న - కొన్న - తిన్న - మన్న - చన్న - విన్న.

పడు - ఇడు - చెడు - తగు - అను - కను - కొను - తిను - మను-విను - చను ఇవి పడ్యాదులు.

† వక్రములు పడమైనవుడు తెగ్ - తెగియె నని రూపంబులు.

క్రియలు పరస్పైపదములని యత్తేనేపదములని రెండు విధములు.

సూ॥ ౬౧. క్రియాఫలము కర్తనుగాక యితరునిఁ జెందుచోఁ బరస్పైపదం బగు.

ఉ. వండుచున్నాఁడు. అనఁగా పంటకమును పండినవానికిఁ గాక యితరులకని యర్థము. ఇట్లు తన్నుచున్నాఁడు తట్టుచున్నాఁడు.

సూ. ౬౨. క్రియాఫలము కర్తను జెందుచో నది యాత్తేనేపద మనఁబడును. ఆత్తేనేపదమందుఁ గొనుఁధాతు వనుప్రయుక్త మగు.

ఉ. వండుకొనుచున్నాఁడు. పంటకము చేసినవాడే తినువాఁడని యర్థము. ఇట్లు తన్నుచున్నాఁడు తన్నుకొనుచున్నాఁడు భేదముగ్రహించునది.

సూ॥ ౬౩. కొనుఁధాతువు పరంబగునపుడు యకారాంత ధాతువులకు నిత్యంబుగను, దదన్యంబులకు వైకల్పికంబుగను ఇగాగమం బగు.

ఉ. తీయు + కొను = (ఇ ఆగమము రాఁగా) తీయు + ఇ + కొను = ('యు' 'సు' కాఁగా) తీయు + ఇ + కొను = తీసికొను. ఇట్లే వ్రాసికొను - చేసికొను - మూసికొను ఇత్యాదులు. చేసుకొను - మూసుకొను - తీసుకొను ఇట్టి రూపంబులు సాధువులు గావు.

అడుగు + కొను = అడుగుకొను, అడిగికొను. చూచుకొను - చూచికొను; పోషించుకొను - పోషించికొను, ఇత్యాదులు యకారాంతధాతువులుగావు గనుక రెండు రూపంబులు. చేసికొని - తన్నుకొని యిత్యాదులందలి 'కొని' కి 'క' వర్ణాదేశంబును, ఉ. తన్నుక; ధాతువునందలి యాకు సకారంబును, ఉ. చేసుక - ఆధునిక ప్రయోగంబులఁ గాన నగు.

సూ॥ ౬౮. ఇకార వక్రంబు లందలివి పరంబు లగుచో యాకు సకారం బగు.

ఇంతకుఁ బూర్వము చెప్పఁబడిన నూత్రముల ప్రకారము ఇకారము గాని, వక్రములనఁగా ఎ ఏ ఒ ఓ -లుగాని యకారంబునకుఁ బరంబైనపుడు ఆ యకారము సకారముగ మాటును. చేయు ఇది యకారాంత ధాతువు. దీనికి 'ఇ' కారము పరముకాఁగా చేయు + ఇ అయి యది చేసు + ఇ యయి యది చేసి యనియును. ఇట్లులే చేయు + ఎను = చేసు + ఎను = చేసెను. ఇట్లు చేసిరి - చేసెను - చేసెడిని - చేసికొను ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౬౯. చువర్ణకంబు పరంబగునపు డన్వాదుల కుత్వ లోపం బేని నుస్థానంబున బిందువేని విభావ నగు

అను - కను - కొను - తిను - మను - విను ఇవి అన్వాదులు. వీనికి వక్రమానార్థక 'చు' వర్ణకము పరమగునపుడు ఈ కబ్బంబుల కడనుండు 'ను' వర్ణమందుండు ఉత్వమునకు లోపమువచ్చి 'న్' అని యగును. అను + చు = అన్ + చు = అన్చు అని యగు. లేక 'ను' వర్ణము పూర్ణబిందువుగ మాత్ర 'అంచు' అని యగును. ఈ రెండురూపంబులు వచ్చిన రావచ్చును. రాక పోయెనేని అనుచు ననియే యుండవచ్చును. పూనుచు పూంచు అనియుఁ గలదు.

సూ॥ ౭౦. ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపు డుండుధాతువు నకు లోపం బగు.

ఉండునకు 'ఉన్న' పరమై దానికి ఆడు - అది లోనైనవి చేర్పఁ బడును. అప్పుడు ఉండుధాతువునకు లోపము.

ఉండు + ఉన్న + ఆడు	ఉన్న + ఆడు	ఉన్నాడు. ఇట్లు
ప్రథమాపురుషమున	ఉన్నాడు	ఉన్నారు.
	ఉన్నది	ఉన్నవి.

మధ్యపుపురుషమున ఉన్నావు ఉన్నారు.

ఉత్తమపురుషమున ఉన్నాను ఉన్నాము.

ఉన్నవాడు - ఉన్నవారు - ఉన్నయది - ఉన్నయవి - ఉన్నాడవు.

ఉన్నారరు - ఉన్నాడను - ఉన్నారము. అనియు రూపములు.

“చావులేపండ నున్నారు దేవదేవ” యను హరివంశ ప్రయోగంబునఁ జావులేపండకొక ఉన్నారు అని పదచ్ఛేదము. చావులేపండు నట్లున్నారనియే యర్థము.

ఉండు+అడు=ఉండాడు అని తెనుఁగున రూపములేదు.

సూ॥ ౬౭. చేదాద్యర్థనాంతంబయిన యుండున కున్నా దేశంబు విభాష నగు.

ఉండుధాతువునకు చేదాద్యర్థక ప్రత్యయము ‘ఇనక’ బరముకాఁగా ఉండు+ఇనక=ఉండినక అని యగు. ఇందుఁ జేదాద్యర్థనాంతంబయినది ‘ఉండిన’ అనునది. దీనికి ‘ఉన్న’ అదేశముకాఁగా ఉండిన + క=ఉన్న + క=ఉన్నక అని యగును. ఇది విభాషకావున ఉండినక - ఉన్నక అని రెండు రూపములు.

సూ॥ ౬౮. తి దు ట-లు పరంబు లగునపు డన్వాదులను స్థానంబున నున్నయు నుండు డులోపంబుచు విభాష నగు.

అన్వాదు లింతకుఁ బూర్వమే చెప్పఁబడినవి. (మూ. సూ. క్రియ. ౨౫.) వానికి ‘తి’ గాని ‘దు’ గాని ‘ట’ గాని పరమైనపుడు ఆకబ్బములయందు ‘ను’ అను నక్షరమునకు మాఱుగ నిండునున్న వచ్చును. ఉండుధాతువున కివి పరమైనపుడు ‘డు’ లోపించును.

అను + తిరి = అనితిరి = అంతిరి. (‘ని’ మాఱుగ నిండునున్న.)

అను + దురు = అనుదురు = అందురు.

అను + ట = అనుట = అంట.

ఉండు + తివి = ఉండితివి = ఇందు 'డు' లేదు.

ఉండు + దురు = ఉండుదురు = ఉందురు. (దు లోపించెను.)

ఉండు + ట = ఉండుట = ఉంటు. ఇత్యాది.

నూ॥ ౬౯. ఇట బిందువుమీఁది త ద-లకు నిత్య వైకల్పి
కము లయి ట డ లగు.

అనితివి - అంటివి, అనుదురు - అందురు - అండురు.

ఇట మీఁది సూత్రము ప్రకారమేర్పడిన అంతిరి - అందురు లోనగు శబ్దంబులందుఁ గల 'ంతి' లోని 'తి' కి మాఱుగ నిత్యముగ 'టి' వచ్చును అనుటచే అనితిరి యనుదానికి అంటిరి యని రూప మేర్పడునుగాని అంతిరి యనురూపము లేదు.

'అందురు' అనుదానిలోని 'దు' కుమాఱుగ 'డు' వర్ణము వైకల్పికముగ వచ్చుననుటచే అందురు - అండురు అని రూపంబులు.

ఇట్లులే ఉంటివి - ఉండితివి - ఉందురు - ఉండురు.

నూ॥ ౭౦. ముఱ్ఱు పరంబగునపుడు 'కొను'నకు మాఱు
'కో' శబ్దంబు జహుళంబుగ నగు.

కొనుముబలి - కొనుబలి - కోబలి; అందుకొనుము - అందుకో; చేసి
కొననిచ్చు - చేసికోనిచ్చు; చేసికొనఁడు - చేసికోఁడు; చేసికొనఁగల - చేసి
కోఁగల; చేసికొనని - చేసికోని ఇత్యాదులందును నగు.

మధ్యమపురుషమందు వచ్చు 'ము' 'ఁడు' లు 'ముఱ్ఱు' అనఁబడును.
బహుళమనుటచే బలికో అని, చేసికొనుఁడు' అనుననవి, 'చేసికోఁడు' అని కాకు.

నూ॥ ౭౧. ముఱ్ఱు పరంబగునపుడు దీర్ఘంబునకు ప్రాప్త్యం
బును, మునర్జకంబునకు మాముడియు నగు.

మీడినూ త్రము ప్రకారము 'కో,' వర్ణంబునకు మగ్యమపురుష 'ము-
'డు' లు పరిమైనపుడు 'కో,' 'కో' యయి మువర్ణకంబునకు → మావత్తు
వచ్చును. ఉ. కో+ము = కో+మ్ము = కోమ్ము. కొండు - కొనుడు.

సూ॥ ౭౨. రువర్ణకంబు పరంబగునపుడు సున్న మీడి
త ద డ లయుత్పంబునకు లోపంబు విభావ నగు.

పోషింతురు అను పదంబున 'రు' పరిమైయున్నది. దానిమందు సున్న
మీడి 'తు' వర్ణమున్నది. ఈ 'తు' లోనుండు 'ఉ' లోపింప పోషింతురు=
పోషింతరు=పోషింతు అని యగు. విభావ కావున పోషింతురు అనియఁ
గలదు. ఇట్లు కొంచురు - కొంద్రు - కొండురు - కొండ్రు.

ఇంచుక్పరణము.

సూ॥ ౭౩. సంస్కృతంబున కంగలాదుల కించు క్కగు.

అనఁగా సంస్కృతధాతువులకును, దెనుఁగు, అంగల మొదలయినవానికి
'ఇంచు' వచ్చి తెనుఁగున ధాతువు లగు. సంస్కృతమున పచ్ఛధాతువునకుఁ
దెనుఁగున 'ఇంచు' అగమముయి 'పచించు' అని యేర్పడిన రూపము తెనుఁగున
ధాతువు. ఇట్లు వచించు - త్యజించు - భజించు - సేవించు లోనైనవి. అంగల
దీనికి 'ఇంచు' అగమము కాఁగా 'అంగలించు' అనునది ధాతువగు. ఇట్లులే
అడక - ఆరక - ఆవుల - ఉంక - ఉగ్గడ - ఓసర - కార - గాల - జాడ - తిలక
తులక - పంక - పరిక - పలవ - ఆప్ప - ఒప్ప - ఆల యీ మొదలైన శబ్దముల
మీడినను 'ఇంచు' అగమముగా వచ్చిన నవి ధాతువు లగు. తెనుఁగున సాధా
రణముగ 'ఇంచు' ప్రేరణార్థంబున వచ్చు. ఈ శబ్దంబులపై నట్లు గాదని
యెఱుంగునది.

సూ॥ ౭౪. ఇ ఉ ఋ-ల కించుక్కు పరంబగునపు డయు
గవు గరుక్కు లగు.

అయ్య గవు గరుక్కులు=అయ్యుక్+అవుక్+అరుక్ అనగా అయ్యు-
అవు అరులు వరుసగా ఇ ఉ ఋ-లకు ఇంచు పరమైనపుడు వచ్చును.

సంస్కృతధాతువులు ఇకారాంతములయినచో వానికి ఇంచు పరమగు
నపుడు ఇకారమునకు మాటు అయ్ ఆదేశముగా వచ్చును. జి = జి +
ఇంచు = జి + ఇ + ఇంచు = ఇంచు 'ఇ' కి మాటు 'అయ్' రాగా జి +
అయ్ + ఇంచు = జి అ + య్ ఇంచు = జయించు అని యయ్యె. ఇట్లు 'సి'
ధాతువు నయ్ అయి 'ఇంచు'తోఁ జేరి 'సయించు' అని యగు.

ధాతువు కడపట ఉకారముండిన 'అవ్,' ఋకారముండిన అర్ ఆదేశ
ముగ వచ్చును.

'ద్రు' ధాతువు ఉకారాంతము. ద్రు + ఇంచు = ద్ + ర్ + ఉ +
ఇంచు. ఇందు 'ఉ' మాటు అవ్ రాగా ద్ + ర్ + అవ్ + ఇంచు =
ద్ + ర్ అ + వ్ + ఇంచు = ద్ + ర్ + వించు = ద్రవించు అని యగు. ఇట్టులే
బూ = లవించు; ధృ = ధరించు; త్మూ = తరించు అని యగును.

సూ॥ ౭౫. నిర్జి, నామంబుల కయుగాగమంబు గలుగదు.

నిర్జి యను ఇకారాంతధాతువునకును, నామధాతువులకును మీఁది
సూత్రమునఁ జెప్పబడిన 'అయ్' కలుగదు. నిర్జి + ఇంచు = నిర్జించు అని
యగును గాని నిర్జయించు అని కాదు.

సుతి - స్తుతి ఇత్యాదులు వీనికి ఇంచు పరమైనపుడు అయ్యుక్ రాదు.
సుతి + ఇంచు = సుతించు. స్తుతి + ఇంచు = స్తుతించు అని యగు.

ఇట్టులే నామంబులకు ధాతుత్వవివక్షయందు 'ఇంచు' వచ్చును. శయ
నించు-పయనించు. శయన(ము) పయన(ము) నామములు.

సూ॥ ౭౬. సంస్కృతంబునకు లఘూపధంబునకు నించు
క్కు పరంబగునపుడు గుణం బగు.

సంస్కృతశబ్దంబునందుఁ గడపటియక్షరమునకు ముందటియక్షరము యు
వుగా నుండెనేని ఇంచు పరమగునపుడు దానికి గుణంబగు (సంధిపరిచ్ఛేదము
సంస్కృత సంధిప్రకరణము మా. ౬. చూడుడు.) ఏ ఓ అర్. ఈ
మూడును గుణంబు లనఁబడును. ఇకారముయొక్కగుణము ఏ, ఉకారమునకు
ఓ, ఋకారిమునకు అర్, గుణములని యెఱుంగునది.

ఉ. ఛిద్. ఇది సంస్కృతధాతువు. కడపటియక్షరము ద్. దానికి
ముందక్షరము (ఛ్ + ఇ = ఛి) ఇ. దీని గుణాక్షరము ఏ. కావున ఛిద్ -
అనుదానికి ఇంచు పరముకాఁగా ఛిద్ + ఇంచు; ఛి (ఛ్ + ఇ) ఇ ఏకాఁగా
ఛే (చ్ + ఏ) అయి ఛేద్ + ఇంచు = ఛేదించు అని యగు. ఇట్లు ఛిద్ +
ఇంచు = ఛేదించు.

ఘష్ + ఇంచు = ఘోషించు. (ఉకార ముపధిగావున 'ఓ' వచ్చెను.)
ఘష్ + ఇంచు = ఘోషించు.

వృష్ + ఇంచు = వరోష్ + ఇంచు = వర్షించు. (వ్ + ఋ = వృ ఋకా
రమునకు అర్ రాఁగా వ్ + అర్ = వర్ అయ్యెను. వరోష్ + ఇంచు = వరో +
షించు = వర్షించు అయ్యెను.)

హృష్ + ఇంచు = హర్షించు. షచ్ + ఇంచు = (సం) కోచించు.

సూ॥ ౭౭. స్పృశికి గుణంబు విభాషనగు.

స్పృశ్ అను ధాతువున ఉపధి లఘువైనను గుణాక్షరము విభాషగ
వచ్చును. స్పృశ్ + ఇంచు = స్పృశించు. (గుణమురాలేదు) స్పృశించు (గుణము
వచ్చెను.)

సూ॥ ౭౮. లిఖ, భుజ, రుచ, కృశంబులకు గుణంబు లేదు.

లిఖ్, భుజ్, రుచ్, కృశ్ అను ధాతువులందు ఉపధిలఘువైనను గుణా
క్షరములురావు.

లిఖ్ + ఇంచు = లిఖించు అని యగునేకాని మీఁది ౭౩-వ నూత్రము ప్రకారము లేఖించు అని కాదు. ఇట్లు భుజ్ + ఇంచు = భుజించు. రుచ్ + ఇంచు = రుచించు. కృత్ = కృశించు.

నూ॥ ౭౯. సృజికి నిర్మితిని గుణంబు లేదు.

సృజ్ ధాతువునకు విడుచుటయనియు, నిర్మించుటయనియు రెండర్థములు కలవు. అందు నిర్మించి యను నర్థమున ఇంచు పరమైనపుడు గుణంబులేదు. సృజించు = సృష్టించు. 'విడుచు' అను నర్థమున ఇంచు పరమైనపుడు గుణంబు వచ్చును. (వి)సర్జించు అనఁగా విడుచు అని యర్థము.

నూ॥ ౮౦. సర్వంబునకుఁ ప్రేరణంబున కించు క్కగు.

అన్ని ధాతువులకు అనఁగా ౭౩-వ నూత్రంబునఁ జెప్పఁబడినటువంటి ధాతువులకుఁ గాని తక్కిన తెనుఁగు ధాతువులకుఁగాని ప్రేరణార్థంబున ఇంచు చేర్పఁబడును. ఉ. పచించు ధాతువునకు వండు అని యర్థము. దీనికిఁ ప్రేరణార్థమున ఇంచు చేర్పఁబడును. పచించు + ఇంచు = పచించించు అగును. ప్రేరణేంచుక్కు పరంబగునపుడు పకారంబు చకారంబున కగునని యింక ముందుచెప్పఁబడు నూత్రముచొప్పున పశించు + ఇంచు = పశించపు + ఇంచు = పశింపించు అని యగు. అనఁగా వండించు = వంటచేయించు అని యర్థము ఇట్లు వచింపించు - ఆవులింపించు - వండించు - పండించు.

నూ॥ ౮౧. రంజాదుల యించుక్చకారంబునకు సబిందు కంబున కప్రేరణంబున ద్విరుక్త లకారం బగు.

రంజ్ + ఇంచు = రంజించు' అనుపదంబునందలి 'ఇంచు'లోని సబిందు కము 'పూర్ణబిందు పూర్వకమయిన చు' అనఁగా 'ంచు' నకు 'ల్లు' వచ్చి రంజిల్లు అనియు నగు. ప్రేరణార్థంబున వచ్చిన ఇంచు కాకుండిననే 'ల్లు' వచ్చును. ఇట్లు భాసిల్లు - వర్ధిల్లు - విలసిల్లు - రాజిల్లు మొదలయినవి. ఇట్లు సంపతిల్లు - సంతసిల్లు - పెట్టిగిల్లు - పిక్కిటిల్లు పల్లటిల్లు సన్నగిల్లు లోనైనవి.

ఈ 'ఇంచు'న కాదేశముగ వచ్చిన 'ఇల్లు' భిద్ లోనగు కొన్ని ఛాతువుల అక్షరకంబులుగఁ జేయును.

ఉ. రాముఁ డొక యస్త్రంబున వాలి యురంబును భేదించెను.

ఈ నాక్యమునందు భేదించు సకర్తకము. దేనిని భేదించెను?

ఉరమును అని యుత్తరము శుభ్రమన్నది.

రాముని యస్త్రముచే వాలి యురము భేదిల్లె.

ఇంచు ఏది భేదిల్లెనని ప్రశ్నయేకాని దేనిని భేదిల్లె నని ప్రశ్నపుట్టదు. కావున 'భేదిల్లె' అకర్తక క్రియ. ఇట్లు కంపిల్లు - సంధిల్లు - ఘటిల్లు.

'ఇల్లు' నందు 'ల్లు' ద్వితీయములేకయుఁ బ్రయోగములు గలవు. భేదిల్లె - సంధిల్లె - సంఘటిల్లె - కంపిల్లె లోనైనవి.

నూ॥ ౮౨. ఇల్లుక్ పరంబగునపుడు తేజః ప్రజ్వలలకు రేఫం బగు.

ఉ. తేజరిల్లు - ప్రజ్వరిల్లు.

నూ॥ ౮౩. ఇంచుక్కు పరంబగునపుడు రంజాదుల యించుక్కునకు లోపం బగు.

ఇది మీఁదినూత్రంబునఁ జెప్పఁబడిన లకారమున కపవాదంబు.

ఉ. రంజించు - భేదించు - సంధించు.

సంస్కృతంబున కంగలాదుల కించుక్కుగు నను ౭౩-వ నూత్రము ప్రకారము 'రంజించు' అనునది యాంధ్రంబున ఛాతువయ్యె. సర్వంబునకుం ప్రేరణంబునం దించుక్కుగు నను ౮౦-వ నూత్రము ప్రకారము రంజించు యొక్క ప్రేరణార్థకము రంజింపించు కావలసియుండఁగా నీ నూత్రము చొప్పునఁ దొలుతటి 'ఇంచు' లోపించి ప్రేరణార్థంబున 'రంజించు' అనియే

యయ్యెనని యర్థము. రాముఁడు ప్రజల రంజించెననఁగా రాముఁడు ప్రజలు రంజిలనట్లు చేసెను అని యర్థము.

సూ॥ ౮౮. చుగాగమం బొచ్చికంబున కసంయుక్త స ల డ రాంతంబునకుం బ్రేరణంబున బహుళంబుగా నగు.

అచ్చతెనుఁగు పదముగానుండి దాని కడపట సంయుక్తముగాని స ల డ ర-లలో నేదైన నుండినచోఁ బ్రేరణార్థంబున బహుళంబుగ చువర్జము ఆగమముగ వచ్చును.

పూను ఇది అచ్చతెనుఁగు శబ్దము. దీని కడపట నకారమున్నది. అది మఱి యేయక్షరముతోడను సంయుక్తముగాలేదు. కావునఁ బ్రేరణార్థంబున 'చు' వర్ణమాగమముగ వచ్చిపూనుచు అనియగు. పూను ధాతువునకుఁ బ్రేరణార్థంబున పూనుచు అని రూపము. బహుళముగావున మీఁది ౮౦-వ సూత్రము ప్రకారము ఇంచువచ్చి శ్రీనించు అనియు నగు.

ఇట్లు	తేలు	తేలుచు	తేలించు.	(లకారము కడపటనున్నది.)
	మగుడు	మగుడుచు	మగిడించు.	(డకారము కడపటనున్నది.)
	కుదురు	కుదురుచు	కుదిరించు.	(రకారము కడపటనున్నది.)
	విను	వినుచు	వినిపించు.	ఇందలి పకారముక్రింది ౮౧-వ సూత్రము ప్రకారము వచ్చెను.

అను	,,	అనిపించు.	} ప్రేరణంబున చుగాగమము లేకుండుట బహుళ గ్రహణ ముచే నని యెఱుంగునది.
తిను	,,	తినుపించు.	
కను	,,	కనిపించు.	
		కానిపించు.	

సూ॥ ౮౯. అట్లు పుగాగమంబును మాన్వాదుల కగు.

అట్లు మీఁది సూత్రమున చుగాగమము వచ్చునని చెప్పినట్లు మాన్వాదులకు మాను మొదలగు ధాతువులకు 'పు' వర్ణమును ఆగమముగ వచ్చును.

మాను మానుచు మానువు మానిపించు.

ఉ. ఆదరణీయోక్తుల మానిపించుపలికెం దావారితో వెండియుక్తాభ్యాసః॥

మాను మానుచు మానువు బహుళ గ్రహణముచే నీ శబ్దమునకు ఇంచురాదు.

నూ॥ ౮౬. చుక్కువర్ణంబులు పరంబులగునపు డిత్యంబున కుత్స్యం బగు.

బిగియు దీనికిఁ ప్రేరణంబున 'చు' గాగమము రాఁగా బిగుచు అని యగు. అగుచో 'గి' యంచలి ఇకారము ఉకారముగ మాటి 'గు' అయ్యెను.

కలియు దీనికి 'పు' వర్ణమురాఁగా 'లి,' 'లు'గా మాటి కలుపు అని యయ్యెను. 'యు'కారములు క్రింది నూత్రము ప్రకారము లోపించును. ఇట్లు తడియు - తడుపు.

నూ॥ ౮౭. అట్లు చుక్కుగాగమంబు లడంగ్వాది మా య్యాదుల కగు. అగుచో వాని కడవ్రాలు లోపించు.

చుక్కుగాగమంబులు చువర్ణము పువర్ణము ఆగమముగా వచ్చుట. అడఁగు లోనైనవి అడంగ్వాదులు. మాయుమొదలైనవి మాయ్యాదులు.

అడఁగు దీనికి 'చు' వర్ణ మాగమముగ రాఁగా అడఁగుచు అయ్యెను. 'చు' ఆగమముగ రాఁగానే అడఁగు ఆనుదానిలోని కడయత్తురము 'గు' లోపించును. లోపింపఁగా అడఁచు అని రూపమేర్పడును.

అడఁగు అడఁచు అడఁగించు

కరఁగు కరఁచు కరఁగించు

కలఁగు కలఁచు కలఁగించు

సలఁగు సలఁచు సలఁగించు

ఇత్యాదులు అడంగ్వాదులు.

మాయు	మాపు	మాయించు
ఉడుగు	ఉడుపు	ఉడిగించు
కడచు	కడపు	కడపించు
కుడుచు	కుడుపు	కుడిపించు
బిగియు	బిగుచు	బిగియించు - బిగించు

ఇత్యాదులు మాయ్యాదులు.

ఆఁగు	ఆఁచు	ఆఁపు	ఆఁగించు
రేఁగు	రేఁచు	రేఁపు	రేఁగించు
పాయు	పాచు	పాపు	
విటుగు	విటుచు		
చూచు		చూపు	
నేరుచు		నేరుపు	
మేయు		మేపు	
లేచు		లేపు	
కలియు		కలుపు	
తడియు		తడుపు	
తెలియు		తెలుపు	

ఇత్యాదులు ఆఁగు ప్రభృతులు ఉభయగణంబులు.

బహుళమనుటచేతఁ గొన్నింటికి రెండు రూపంబులు. కొన్నింటికి మూఁడు కొన్నింటికి నాలుగురూపంబు లని యెఱుంగవలయు.

నూ॥ ౮౮. ఇంచు క్కుక్కుగాగమంబులు పరంబు లగు నపు డాగమాదేశలోపంబులు పెక్కు- తెఱంగులఁ గానంబడి యెడి.

ఇంచుక్ చుక్ పుగాగమంబులు. ఇంచు చు పునర్ణంబులు. ఇవి పరంబు లగునపుడు ఆగమము - ఆదేశము లోనము అనునవి పలు తెజింకుల నయ్యెడి.

అగు	కావించు	
వచ్చు	రావించు	రప్పించు
విన్నపము	విన్నవించు	
కేక	కేకరించు	
పలవ	పలవరించు	పలవించు
మోకాలు	మోకాతించు	మోకారిండు
ఆల	ఆలించు	ఆలకించు
వ్రక్క	వ్రక్కలించు	
నొచ్చు	నొంచు	నొప్పించు
ఉండు	ఉనుచు	ఉంచు
నిండు	నినుచు	నించు
డిగు	డించు	డిగించు
పెరుగు	పెనుచు	పెంచు
కునుగు		క్రంచు
మునుగు	మునుచు	ముంచు
మొగుడు	మొగుడుచు - మొగుచు	మొగుచు - మొగిడించు
చొచ్చు	చొనుపు	చొప్పించు
చినుగు	చించు	చింపు
త్రెగు	త్రెంచు	త్రెంపు

తిరుగు	త్రీపా	
చచ్చు	చంపు	
నిలుచు	నిలుపు	నిలువరించు
కొను	కొలుపు	

పోవు - పుచ్చు - పనుచు - పంచు - పనుపు - పంపు.

అనుచు - అంచు - అంపు - అనుపు.

అనుప్రయుక్తం బగు పోవునకు 'పుచ్చు' మాత్రంబ యగు. మోసపోవు ఇచ్చట పోవు అనుబంధముగఁ జేర్పఁబడినది గావున పోవుయొక్క అన్ని రూపంబులు రావు. పుచ్చుమాత్రము వచ్చి మోసపుచ్చు అని యగు.

సూ॥ ౮౯. అన్వాదుల కించిక్కు పరంబగునపుడు పుగా గమం బగు. మానునకు విభాష నగు.

అను - అను+ఇంచు = అను+పు+ఇంచు = అనుపించు. ఇట్లు కను - కనుపించు - తినుపించు - వినుపించు అని రూపము లేర్పడి యివి యిఁకమీఁద జెప్పఁబడు "ఇత్వంబుకాని ఎత్వంబుకాని కూడువో"నను ౯౫-వ నూత్రము ప్రకారము అనిపించు - కనిపించు - తినిపించు - వినిపించు నని యగు. మాను నకు పువర్ణాగమము వైకల్పికము గాన మానించు - మానిపించు అని రెండు రూపంబులు. వినిపించు - వినుచు అని రెండురూపంబులు.

సూ॥ ౯౦. అడ్డాదుల కించుక్కు పరంబగునపుడు గుగా గమం బగు. అప్పాదులకు విభాష నగు.

అడ్డము+ఇంచు = అడ్డము+గు + ఇంచు = అడ్డ+గు + ఇంచు = అడ్డ గించు, మువర్ణకమునకు లోపము.

ఇట్లు ఓర-ఓరగించు; చిత్తము-చిత్తగించు; పంతము - పంతగించు; పెల్ల - పెల్లగించు; బోర - బోరగించు; గోరము - గోరగించు; మట్టము - మట్టగించు; మేళము - మేళగించు, ఇత్యాదులు అడ్డాదులు.

ఆప్ప - ఆప్పగించు - అప్పించు, అప్ప - ఒప్ప - పల్లము. ఇత్యాదులు అప్పాదులు. (తత్స) కోపము - కోపించు - కోపగించు ననియు నగు.

నూ॥ ౯౧. ఆడోడుకూడుల డకారంబునకుఁ జుక్కువరం బగునవుడు రేఫం బగు.

ఆడు - ఓడు - కూడు అను శబ్దంబుల కడపటనుండు డకారంబునకు 'చు' పదమైనపుడు దువర్ణము ఆదేశముగ వచ్చు. ఇంచుపరమైనపుడు రాదు.

ఆడు + చు = ఆరుచు - అడించు.

ఓడు + చు = ఓరుచు - ఓడించు.

కూడు + చు = కూరుచు - కూడించు.

నూ॥ ౯౨. చెడునకుం జుక్కుగాగమంబులును డాకు నలఘు రేఫంబు నగు.

చెడుధాతువునకుఁ బ్రేరణంబున చువు-లు చెందును వచ్చును. అపుడు డు' టుగా మాటును.

చెడు + చు = చెఱుచు; చెడు + వు = చెఱువు.

నూ॥ ౯౩. పడునకుం జుక్కును డాకు నలఘు రేఫంబు నగు.

పడు + చు = పఱుచు. భయపడు ఇత్యాదులంబలి యను ప్రయుక్తమైన పడునకుఁ బ్రేరణంబునఁ బఱుచు ననియే యుండవలయు. నూరకవి యొక్కచోఁ బఱుచు అని ప్రయోగించెను.

సూ॥ ౯౦. శబ్దచల్లవంబగు పడున కించిక్కు విభాష నగు.
అగుచో డాకు లఘురేఫం బగు.

వెలువడు ఇది శబ్దపల్లవము. (చూ. సూ. ౧౨౨.) పడు అనునది
వడు అయ్యెను. దీనికి ఇంచు పరముకాగా వెలువడు + ఇంచు 'డు' 'రు'
గా మాటి వెలువరు + ఇంచు అనియయి వెలువరించు అనియయ్యె. మీది
సూత్రముచొప్పున 'చు' పరమైనపుడు వెలువఱుచు అని యగు.

సూ॥ ౯౧. ప్రేరణంబునం దించుక్కుమీఁద నించుక్కు
లేదు.

ప్రేరణార్థంబున వచ్చిన ఇంచుమీఁద మరల ఇంచురాదు.

ప్రేరణార్థంబున వచ్చిన నుటియే ప్రత్యయముమీఁదనైన ఇంచు
వచ్చును.

నొచ్చు - నొంచు - నొప్పించు. నొంచు అనునది ప్రేరణార్థక రూపం
బయినను ఇంచురా లేదు గాన మరల ఇంచువచ్చి నొప్పించు అని యయ్యె.
ఇట్లు చచ్చు - చంపు - చంపించు.

సూ॥ ౯౨. ఇత్వంబుగాని యెత్వంబుగాని కూడుచో ననా
ద్యం బయిన యుత్వంబున కిత్వం బగు.

ఒక శబ్దంబునఁ గడపటి రెండక్షరములపై ఉత్వముండేవేని దానికి
క్రియాపరిచ్ఛేదము ప్రకారమగు ప్రత్యయముల ఇ ఎ లు పరమైనపు డా
రెండు ఉత్వములును ఇత్వములుగా మాఱును. మొదటియక్షరమున 'ఉ'
ఉండిన అది 'ఇ' గా మాఱదు.

మునుఁగు ఇందు కడపటి రెండక్షరములమీఁద 'ఉ' కారములున్నవి.
దీనికి క్షార్వార్థకమైన 'ఇ' కాగా మునుఁగు + ఇ = మునిఁగి యని యగు.

మొదటియత్సరము 'ము' మీఁద ఉత్పముండినను దానికి ఇత్వమురాదు.
మునుఁగు+ఎ = మునిఁగె.

నిగుడు నిగిడి నిగిడె. మగుడు మగిడి మగిడె.
ఉడుగు ఉడిగి ఉడిగె.

ఇకార ఎకారములేకాక ఇకార ఎకారము లానియందుఁ గల ప్రత్యయములు పరమైనపుడు నిశ్లేయగు. ఉ. నిగిడించు. వందురు - అలఁదురు శబ్దములుమాత్రము వందురి - అలందురి యనియే యన్నిప్రతులఁ జూపట్టు.

సూ॥ ౯౭. ప్రేరణేంచుక్కు పరంబగునపుడు పకారంబు చకారంబున కగు.

పచించు-ధాతువునకుఁ జ్రేరణంబున ఇంచురాఁగా పచించు+ఇంచు = పచించించు అనికాఁగా నీ నూత్రముప్రకారము ధాతువు కడపటనుండు చకారము పకారమై పచించు+ఇంచు = పచింపించు అని యగు. ఇట్లు పచించు - పచింపించు; పిలుచు - పిలిపించు; వలచు - వలపించు.

మెచ్చునకు పత్వంబు రాదు. మెచ్చించు.

మెచ్చునకు వైకల్పికము. మెచ్చించు - మెప్పించు.

సూ॥ ౯౮. ముజ్జీత్తులు ముత్తు నాఁబడు.

ముక్+జీత్తులు = ముజ్జీత్తులు. ఇందు ముక్ అనునది మధ్యమపురుష 'ము' ఁడు' లకు సంజ్ఞ.

లఁజి వ్యతిరేకార్థకము.

కలజి భవిష్యదర్థకమైన 'కల' వండఁగల.

పడుజి అనుబంధమైన 'పడు' వండఁబడు.

మిజి వ్యతిరేకభావార్థంబున వచ్చు 'మి' వండమి.

కజి	వ్యతిరేక క్వార్థకంబు 'క'	వండక.
నుజి	తుమున్నాద్యర్థకమైన 'ను'	వండను.
నిజి	ప్రతిషేధమందు వచ్చు 'ని'	వండనివాడు.

ఇన్నిటికి జీత్తు లని పేరు.

సూ॥ ౯౯. ఆగమాన్య చకారంబుల కద్విరుక్తంబులకు ముత్తు పరంబగునపుడు వ వ లగు.

అనఁగా ద్విత్వముగాని యాగమచకారమునకు ముత్తు పరంబగునపుడు 'వ' వచ్చుచున్నది, ద్విత్వముగాని యన్యచకారమునకు ముత్తు పరంబగునపుడు 'వ' వచ్చుననియు నర్థము. పచ్ఛాధాతువునకు ఇంచు ఆగమముగవచ్చి పచిందు అని యయ్యె. ఇందులోని 'చు' ఆగమచకారము. దీనికి ముత్తు పరమైన వ్యతిరేకార్థంబున పచింపఁడు అని యగు. ఎట్లనఁగా,

పచించు+ఁడు=అని డుజ్ పరముకాఁగా రూపము.

పచించ+ఁడు=అని జీత్తు పరంబగునపుడు ధాతువు ఉత్వంబునకు అత్వంబగునను ౨౩-వ సూత్రముప్రకారము 'చు' 'చ' యయ్యెను.

పచింప+ఁడు=పచింపఁడు. ఈ సూత్రముప్రకారము 'చ' కారమునకు పకారము వచ్చెను.

మధ్యమపురుష మువర్ణకము వరమైనపుడు పచింపుము. ఇచ్చట 'ము' జీత్తులోఁ జేరలేదు గనుక 'ప' యని కాదయ్యె. ఇట్లు పచింపఁగల-పచింపఁబడు - పచింపమి - పచింపక - పచింపను - పచింపనివాడు - పచింపుఁడు అని తక్కిన ముత్తులు పరంబగునపుడు రూపంబులు.

అడఁపఁడు - అడఁపుము. ఇదియును ఆగమచకారము పకారమైనందున కదాహరణము అడఁగు ధాతువు.

అన్యమనకు ఉ. పిలుచు ధాతువు. ఇందలి చకారము ఆగమముగా వచ్చినది గాదు గనుక అన్యమనబడియె. దీనికి ముత్తుపరమైనపుడు చకారమునకు వకారము వచ్చును. పిలుపుము - పిలువఁగల - పిలువఁడు లోనైనవి.

నూ॥ ౧౦౦. ఖండబిందువుమీఁది సిద్ధ చకారంబునకు ముత్తు పరంబగునపుడు 'ప'కారంబు ప్రాయికంబుగ నగు.

తలఁచు - త్రేఁచు - తోఁచు ఇత్యాదులు ఖండబిందువుమీఁద నుండు సిద్ధచకారము గలవి. (ఆగమచకారము గాదనుట) దీనికి ముత్తు పరంబైనపుడు పకారంబు ప్రాయికంబుగ వచ్చును. తలఁచు వ్యతిరేకత్వార్థంబున తలఁపక. ఇట్లు త్రేఁపక - తోఁపక లోనైనవి. తలఁచక - తోఁచక అసాధువులు.

ప్రాయికమనుటచే ఏఁచునకు వైకల్పికము ఏఁచక - ఏఁపక. నోఁచు - వాఁచులకుఁ గలుగదు. నోఁచక - వాఁచక అనియే రూపంబులు.

నూ॥ ౧౦౧. ఆగమ చకారంబునకు నెఱసున్న మీఁది దానికి దుక్కు పరంబగునపుడు 'ప'కారంబు విభావనగు.

ఆకర్ణింపు. ఉ. మీఁదఁజెప్పినట్లు ఇందలి 'చ' కారముఆగమచకారము. దీనికిముందు నెఱసున్నయనఁగా నిండుసున్నయున్నది. దీనికి 'దురు' పరమయి ఆకర్ణించుదురు అయ్యెను. ఇందలి చకారమునకు 'ప'కారము వచ్చిన ఆకర్ణింపుదురు అని రూపమగు. విభావయనుటచే 'ప'కారము రానియిప్పుడు ముందు చెప్పఁబడు ౧౧౧-వ నూత్రము ప్రకారము ఆకర్ణింతురు అని యగు.

ఇట్లు దంచుదురు అనునది దంపుదురు - దంతురు అనియు,

చించుదురు అనునది చింపుదురు - చింతురు అనియు నగును.

నూ॥ ౧౦౨. అగు, వచ్చు, చొచ్చు, చూచులకు ముత్తు పరంబగునపుడు కా, రా, చొరు, చూడు లగు.

మత్తు పరంబగునవుడు 'అగు' అనునది 'కా' యగు. 'వచ్చు' అనునది 'రా' యగు. 'చొచ్చు' అనునది 'చొరు' అగు. 'చూచు' అనునది చూడు అగును. కావున అగు - కాడు - కమ్ము; వచ్చు - రాడు - రమ్ము, చొచ్చు - చొరడు - చొరుము, చూచు - చూడడు - చూడుము అని రూపంబులగు.

సూ॥ ౧౦౩. ఇచ్చునకు సర్వంబున కీ యగు.

ఇచ్చునకు మత్తు పరంబగునవుడు అన్ని రూపంబుల 'ఈ' యగు. ఇచ్చు + డు = ఈడు - ఇమ్ము - ఈని - ఈక - ఈగల - ఈబడు - ఇచ్చునకు ఈయ్యుం గలదు. ఈయని - ఈయగల ఇత్యాదులు. ఇవ్వక - ఇవ్వని ఇత్యాదులు గ్రామ్యరూపంబు లసాధువులు. చ్చ ద్విత్వము గావున 'వ' రాదు.

సూ॥ ౧౦౪. తే - తేరు - లు తెచ్చున కగు.

తెచ్చ - తేడు - తేరడు - తెమ్ము - తేరుము.

సూ॥ ౧౦౫. చావు, నోవు, లు చచ్చు, నొచ్చు, ల కగు.

చచ్చు - చావుము - చావడు.

నొచ్చు - నోవుము - నోవడు.

నొవ్వడు అనియు నగు.

సూ॥ ౧౦౬. జీత్తు పరంబగునవుడు వాని 'వు' వర్ణంబు విభాషను లోపించు.

అనగా, చావు-నోవులలోని వకారమునకు వైకల్పికముగ లోపము.

చావక - చాక, చావకుము - చాకుము, నోవక - నోక, నోవకుము - నోకుము.

సూ॥ ౧౦౭. అగున, కను, కను-లకు ముజ్జీత్తులు పరంబు లగునవుడు కా, నా, కాన-లు విభాష నగు.

అగునకు ముట్టు పరంబగునవుడు 'క' యును అను - కను-లకు జీత్తుపరం బగునవుడు పరుసగా నా, కాన-లును విభాషనగు.

ఉ. అగు + ము = అగుము - కమ్ము.

పదము మొదటనుండుని 'గ' కారమునకు 'వ' కార మను సూత్రము చొప్పున అగుము = అవుము - అనియగును. అది నూ. ౧౧౪-వ ప్ర॥ జౌము అనియగు. అగుము దీని బహువచనరూపము అగుఁడు - కండు - అవుఁడు - జౌఁడు.

అను + ఁడు = అనఁడు - నాఁడు, అనక - నాక.

కను + ఁడు = కనఁడు - కానఁడు.

సూ॥ ౧౦౮. నేరుచునకు లిడ్లాట్టులు ముత్తు పరంబు లగు నవుడు రు చు-లకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు.

అనఁగా 'నేరుచు' అను కబ్బములోని 'రు' 'చు' అను వర్ణంబులకు భూత తద్ధర్మాద్యర్థకంబులను ముత్తు పరంబగునవుడును లోపంబు బహుళంబుగా నగు. లిట్టనఁగా భూతార్థకము. లాట్టు = తద్ధర్మాద్యర్థకము.

నేరుచు రేఘమునకు లోపము. భూత - నేర్చెను - నేచెను. తద్ధ. ఉ. నేర్చుచును - నేచును. నేరువఁడు - నేరఁడు. చకారమునకు లోపము.

సూ॥ ౧౦౯. పోవునకు దుజ్జుత్తులు, ముజ్జు పరంబులగు నవుడు 'వు' లోపంబును, బొద పద-లును విభాష నగు.

పోవు దీనికి 'దు' పరముకాఁగా పోవుదురు అని యయ్యెను. ఇందలి 'వు' లోపించిన పోదురు అని యగు.

పోవు దీనికి ఁడు ము (ముత్తులు) పరముగాఁగా పోవఁడు - పోవుము అని రూపంబు లేర్పడి వకారలోపంబయి పోఁడు - పొమ్ము అనియయ్యె.

ముజ్జు పరంబగునపుడు పోదము - పదము - పాదఁడు - పదఁడు అని
రూపంబులు.

నూ॥ ౧౧౦. అగు, పోవు-ల కడవ్రాల కిద్వక్రంబులు
పరంబునగునపుడు యకారం బగు.

అగు - పోవు అను నీ యెండు శబ్దంబుల కడపటనుండు నక్షరములకు
(గు - వు) ప్రాస్థమైన ఇకారముగాని ఎ ఏ ఒ ఓ-లు గాని పరంబు లగు
నపుడు యకారం బగు.

అగు + ఇ = ఆయు + ఇ = ఆయి. (క్వావ్రకమున)

పోవు + ఇ = పోయు + ఇ = పోయి. „

పోవు + ఎను = పోయు + ఎను = పోయెను.

పోవు + ఎడు = పోయు + ఎడు = పోయెడు.

‘ఆయి’ యనునది ౧౧౪-వ నూ. ప్ర. ఐ యగు. ఆయిరి = ఐరి.

నూ॥ ౧౧౧. అగునకు వక్రంబు గూడుచో దీర్ఘం బగు.

అగు + ఎను = ఆయు + ఎను = ఆయు + ఎను = ఆయెను.

అగు + ఎడు = ఆయు + ఎడు = ఆయు + ఎడు = ఆయెడు.

ఆయెను - ఆయెడు అనునవి నూ॥ ప్ర॥ ఆయ్యెను - ఆయ్యెడు నని
యగు.

నూ॥ ౧౧౨. పిలుచు మొదలగువానికి ముత్తు పరంబగు
నపుడు కడవ్రాయి బహుళంబుగ లోపించు.

పిలుచు వ్యతిరేకార్థకమున పిలువఁడు.

చకారము లోపింపఁగా పిలఁడు (పిలు+అఁడు.)

ప్రార్థనార్థకము పిలుపుము.

చకారము లోపింపఁగా పిలుము.

ఇట్లు పిలుచు - నిలుచు - తలఁగు లోనైనవి. లేచునకు ముఱ్ఱు పరం బగునపుడు 'చు' లోపం బగు. లేచు - లేము - లేండు.

నూ॥ ౧౧౩. లాఁతిచో నహితము కాదేశాదులు కానం బడియెడి.

లాఁతిచో = ఇదివఱకుఁ జెప్పినట్లు ముత్తు పరమగునపుడేకాక యితర సంపర్కములందును.

కాదేశాదులు = కకారాదేశము వర్ణలోపము లోనైనవి గలవు.

అగుట = కావుట. భావార్థక ప్రత్యయమయిన 'ట' ముత్తులలోఁ జేరలేదు. ఇట్లే తక్కినవి చూచునది.

కావుతను - కాతను; అగుడును - కావుడును;

కావునను - కానను; అనవుడును - అనుడును - నావుడును; ఇత్యాదులు. కానక ద్రుతప్రకృతికిమేకాని కళగారు.

నూ॥ ౧౧౪. ఆచ్చికంబులం దయి, యవు-లకు వక్రతమం బులు బహుళంబుగా నగు.

ఆచ్చితెనుఁగు శబ్దంబులఁ గల 'అయి' కి 'వి', 'అవు'నకు 'ఁ' బహుళముగా నగు.

అయిదు - విదు; అయిరేని - విరేని; అవుడు - ఁడు; గవుసెన = గౌసెన; అయినక = వినక; కయి = కై ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౧౧౫. కలుగున కస్త్వర్థంబునందు లట్టు పరంబగు నపుడు కల యగు.

కలుగు శబ్దమునకు నానార్థములుగలవు. అందు 'ఉండు' అనునర్థంబు నందు (లట్) వర్తమానంబున 'కల' యగు.

ప్ర. పు. కలఁడు - కలరు - కలదు - కలవు.

మ. పు. కలవు - కలరు.

ఉ. పు. కలను - కలము.

నూ॥ ౧౧౬. త్ర్యంబునం గలాదేశంబు విభాష నగు.

త్ర్యంబు = తృ + అర్థము.

ఈ త్ర్యంబున కలుగునకు 'కల' వైకల్పికముగ నాదేశమగును.

కలుగువాడు - కలవాడు. కలాదేశంబు వచ్చినపుడు నూత్రంబునఁ జెప్పబడిన ఎడి - యెడులకు నిత్యముగ లోపంబు. కలెడివాడు - కలెడు వాడు అని రూపంబులు లేవు. ఉ. కలుగఁడే నాపాలి కలిమి సందేహించి కలిమిదేవులు లేక కలుగువాడు.

నూ॥ ౧౧౭. అస్త్యత్ర్యంబునకు లజీ, మి, క, ని, వడి వర్ణ కంబులు పరంబు లగునపుడు లే యగు.

ఉండు అను నర్థముగల యపుడు కలుగునకు

వ్యతిరేకార్థంబున

ప్ర. లేడు - లేదు - లేదు - లేవు.

ఘ. లేవు - లేరు.

ఉ. లేను - లేము.

వ్యతిరేక భావార్థక 'మి' పరమైనపుడు లేమి.

వ్యతిరేక క్షార్థకంబున లేక.

వ్యతిరేక తృవర్ణకార్థంబున ని లేని.

'వడి' పరమైనపుడు లేవడి.

అని యీ ప్రకారము 'లే' వచ్చును.

నూ॥ ౧౧౮. వ్యతిరేకంబునందు వలచున కొల్ల విభాష నగు.

వ్యతిరేకార్థంబున 'వలచు' అనుదానికి 'కొల్ల' యమనది వైకల్పిక ముగ నగు.

ప్ర. వలవడు - ఒల్లడు, వలవరు - ఒల్లరు, వలవదు - ఒల్లదు

మ. వలవవు - ఒల్లవు, వలవరు - ఒల్లరు.

ఉ. వలవను - ఒల్లను, వలవము - ఒల్లము.

ఒల్లమి - ఒల్లఁబాటు (ఒల్లనిపాటు) అని కన నయ్యెడి.

సూ॥ ౧౧౯. చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారంబు తకారం
బగు.

చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారమనఁగా ధాతువులోని 'చు' + దు, తకారం
బగు = తువర్ణముగా మారును. నిలచుగూర్చు = నిలుతురు. ఇట్లు పిలుతురు -
అడఁతురు - కడఁతురు - చింతరు - పెంతురు - పచింతురు - వచింతురు
చేతురు - కోతురు ఇవి అపాధువులు. వీలనఁగా ధాతువునందు 'చు'వర్ణము
లేదు. చేయుదురు - కోయుదురు. యుదులకు 'తు'రాదు. భారతపంచలి
త్రోతురు - పాతురు అనునవి త్రోచుదురు - పాచుదురు వలన నైనవి.

సూ॥ ౧౨౦. పడుజీ, కొను లొకానొకచో స్వార్థంబునం
దనుప్రయుక్తంబు లగు.

చొచ్చు-చొరబడు. పడు అనునది కర్తార్థంబునను వచ్చును. ఇచ్చట
అటుగాదు. చొచ్చున కేమియగ్ధమో చొరబడునకా యగ్ధమే. ఇట్లు,
నిలుచు - నిలువఁబడు, కూడు - కూడఁబడు, పండు - పండుకొను
మ్రొగ్గఁబడు - కూలఁబడు ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౧౨౧. తెంచు ధాతు నగ్వాదుల కనుప్రయుక్తం
బగు. అగుచో సుత్యంబుపయిని దానితకారంబు దకారం బగు.

అగ్వాదులు = అగు మొదలైనవి. వీనికి 'తెంచు' ధాతువు చేర్పఁ
బడును. అగు + తెంచు. ఇట్లు చేరునపుడు తెంచునకుఁ బూర్వమున 'ఉ'

ఉండినవో తెంచులోని 'తె,' 'దె'గా మాటును. ఉ. అగు + తెంచు = అగు
దెంచు, నెగయు + తెంచు = నెగయుదెంచు, పోవు + తెంచు = పోవుదెంచు.

తెంచునకుఁ బూర్వము ఉకారముగాక మఱి యే యచ్చైన నుండిన
,తె,' 'దె'గా మాటుదు. ఉ. చొచ్చు + తెంచు = ౧౨౩-వ నూత్రము ప్రకా
రము 'చు' లోపింపఁగా 'చొ' మిగిలెను. ఇది ఉకారాంతము గాను గనుక
'చొ'తైంచు' అనియే రూపంబు. ఇట్లు పుచ్చు + తెంచు = పుతైంచు.

తోఁచు + తెంచు = తోఁతెంచు, నడచు + తెంచు = నడతెంచు.

పఱచు + తెంచు = పఱతెంచు, మొలచు + తెంచు = మొలతెంచు.

వీచు + తెంచు = వీతెంచు ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౧౨౨. అభ్యాగతి నరుగ్వాదుల కయ్యది యను
ప్రయుక్తం బగు. అగుచో గువర్ణంబు విభాషను లోపించు.

వచ్చు అను నర్థమున అరుగు మొదలగు ధాతువులకు 'తెంచు' అనునది
చేర్పఁబడును. అట్లు చేర్చునపుడు ధాతువుకడపట 'గు' వర్ణముండిన వైకల్పిక
ముగ నది లోపించు.

చను + తెంచు = చనుదెంచు.

అరుగు + తెంచు = అరుగుదెంచు - అరుదెంచు ('గు' లోపము.)

ఏగు + తెంచు = ఏగుదెంచు - ఏతెంచు.

నూ॥ ౧౨౩. అయ్యది వరంబగునపుడు చువర్ణంబు లో
పించు.

'తెంచు' వరుసైనపుడు ధాతువుకడను 'చు' వర్ణముండిన లోపించును.

ఉ. చొచ్చు + తెంచు = చొతైంచు, పుచ్చు + తెంచు = పుతైంచు
తోఁచు + తెంచు = తోఁతెంచు.

సూ॥ ౧౨౪. అద్దానికి ముత్తు పరంబగునవుడు తే, తేరు లగు.

తెంచు అనుదానికి ముత్తు పరమైనయెడ నది 'తే' గాని 'తేరు' గాని యగు.

అగుదెంచు ఇది వ్యతిరేకార్థమున అగుదేరఁడు అని కాని అగుదేఁడు అనికాని యగు. ఉ. అగుదెమ్ము - అగుదేరుము.

సూ॥ ౧౨౫. భూతంబున లజ్జకి లిడంతంబగు నగుధాతు వనుప్రయుక్తం బగు.

లజ్జ - వ్యతిరేకార్థము. లిడంతంబగు 'అగు' ధాతువు అనఁగా 'అయ్యెను' లోనైన రూపము లిట్ + అంతము = లిడంతము - లిట్ అనునది భూతకాలమునకు పంజ్ఞ, వాఁడు రాఁడయ్యెను. రాఁడు వ్యనిరేకార్థము. దీనికి భూతకాలంబున అగుధాతువు రూపము. 'అయ్యెను' పరమై రాఁడయ్యెను అని యయ్యె ఇట్లు.

వారు రాఁయిరి - అది రాదయ్యెను - అవి రావయ్యెను - నీవు రావయితివి - మీరు రారయితిరి - నేను రానయితివి - మేము రామయితిము. ఈ సూత్రములన నేను జేయనైతి యనుటకుఁ జేయఁగనైతి ననుబరతప్ప. చేయను అయితి అనుచో చేయను అనునది వ్యతిరేకార్థమును బోధింపునుగావున దానికి అయితి చేప్పవచ్చును.

'చేయఁగను + అయితి' అనుచో చేయఁగను అనునది న్యతిరేకార్థమును బోధింపదు గావున అయితి చేర్చుట తప్ప.

సూ॥ ౧౨౬. నుజ్యంతంబగు నగుధాతువు క్రియావిశేషణంబుల కనుప్రయుక్తంబగు నుజ్జకి విభాష నగు.

కాను ఇది నుజీ అంతంబగు అగు ధాతువు రూపంబు. అగు ధాతువు నకు, 'కా' వచ్చునని యింతకుమున్నే చెప్పఁబడినది. ఆ 'కా' కు 'ను' చేర్పఁగా 'కాను' అయ్యెను. దీనియందుఁ గడపట 'ను' ఉండుటచేతను దీనికిఁ బూర్వము 'ఁ' వచ్చుటచేతను నుజీ యనఁబడియె.

సూ॥ ౧౨౭. దానికి హ్రస్వంబు విభాష నగు.

లెస్సగాను - లెస్సగను; న్యాయముగాను - న్యాయముగను. కాను అనునది నుజీ యయినచో లెస్సగాను న్యాయముఁగాను అని యుండవలదాయని సందేహింపరాదు. లెస్స - న్యాయము అనునవి శిశులుగావున అరసున్న రాకపోయినను దానివలన జగగవలసినకార్యము అనఁగా 'క' కారము 'గ' కారముగ మాటుట జరిగి కాను అనునది గాను అని యయ్యెను. లెస్సకను-లెస్సకాను అనుట తప్ప.

చూడఁగాను - చూడఁగను - చూడను ఇట స్వత్వంబులేదు. అనఁగా చూడనుగాను - చూడనుగను అని రూపంబులు రావు.

సూ॥ ౧౨౮. ఉన్న, కల, న, పడ్డలమీఁది తచ్చబ్దవకారంబునకు లోపంబు విభాష నగు.

వాఁడు-వారు-లోని 'వా' మీఁదనుండు 'వ' తచ్చబ్దవకారము. ఉన్న, కల, న, పడ్డలకు 'వాఁడు' గాని 'వారు' గాని చేరినపుడు 'వ' విభాషగ లోపించును. వండుచున్నవాఁడు 'వ' లోపింపఁగా వండుచున్న ఆఁడు. అత్తనకు సుధి బహుళముగాన నిటనిత్యంబు. వండుచున్నాఁడు అని యగునే కాని వండుచున్నయాఁడు అని కాదు.

ఇట్లు వండుచున్నవాఁడు - వండుచున్నాఁడు - వండుచున్నవారు - వండుచున్నారు. వండుచున్నవాడవు - వండుచున్నాడవు - వండుచున్నవారరు - వండుచున్నారరు-వండుచున్నవాడను-వండుచున్నాడను. వండు

చున్నవారము - వండుచున్నారము. ఇట్లు వండగలవాఁడు - వండగలఁడు - వండినవాఁడు - వండినఁడు. వడ్డవాఁడు - పడ్డాఁడు, వడ్డవారు - పడ్డారు ఇత్యాదులు.

బిడ్డలకు బుద్ధిచెప్పని, గ్రుడ్డికి బిండంబు వండికొని పొండిపై, డ్డావఁ డని; కింకం దానొకరుండ గెల్పఁ గడిమిం గీర్తింపఁ బడ్డాఁడు. అని ప్రయో గంబులు.

సూ॥ ౧౨౯. ధాతౌద్వదులకు ధాతువు లనుప్రయుక్తంబు లయి విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగు నీ యవి శబ్దపల్లవంబులు నాఁబడు.

ధాతువులు లోనగువానికి ధాతువులు చేరి ప్రత్యేకార్థము గలవగునవి శబ్దపల్లవంబు లనఁబడు.

కూరుచు+ఉండు = కూరుచు అను ధాతువునకు ఉండు అను ధాతువు చేర్చఁగా నేర్పడిన కూర్చుండు అను శబ్దమునకు ఆధాతువుల యర్థంబునకంటె భిన్నమైనయర్థమున్నది కావున కూరుచుండు అనునది శబ్దపల్లవము. 'కూర్చును' అనునది యవశబ్దము.

మేలుకొను అనుచోట మేలు అనునది ధాతువుగాదు. మేలుకొను అనునది భిన్నార్థముగలదై శబ్దపల్లవ మయ్యెడిది. ఇట్లు నిలుచుండు-వరుండు - పన్నుండు-ఆఁకొను-ఈకొను-ఈయకొను-ఇయ్యకొను-రక్కొను-త్రెక్కొను-మేకొను-మయికొను-మేలుకొను-మేలుకను-మేలుకాంచు-అలవడు-ఏలువడు-చొప్పడు - వెలువడు - తలపోయు - వాసపోవు - ఆపోవు - కొంపోవు - కొని పోవు - విజయంచేయు - విజయముచేయు - విచ్చేయు - వేంచేయు - అందిచ్చు లోనైనవి శబ్దపల్లవంబులు.

సూ॥ ౧౩౦. చేదర్థయోగంబున లృట్టునకు లిట్టగు.

లృట్టు = భవిష్యత్కాలమును దెలుపునది. లిట్టు = భూతకాలమును దెలుపునది.

చేదర్థంబున భవిష్యత్కాలమును దెలుపు రూపమునకు మాఱుగ భూత కారమును దెలుపురూపము వచ్చును.

ఉ. ఆ ఋషీశ్వరుఁడు వచ్చెనా ఫలింమఁ గార్యముల్.

ఆ ఋషీశ్వరుఁడు వచ్చినకొ ఫలింమఁ గార్యము లని యర్థము.

వచ్చినకొ అను నర్థమునందే వచ్చెనా అను రూపము ప్రయోగింపఁ బడెను. వచ్చినకొ అనునది రాజోవుకాలమును దెలుపును. వచ్చెను + ఆ = వచ్చెనా భూతకాలమును దెలుపును.

వాఁడు తేపు వచ్చెనేని నీవు కార్య మారంభింపుము.

వచ్చెనేని యనునదివచ్చు నేనియనుటకుమాఱుప్రయోగింపఁబడినది.

సూ॥ ౧౩౧. ఆత్మార్థంబు కర్తృపదంబైనచో దాని లింగ వచనంబులె విశేషణ క్రియలకు నగు.

ఆత్మార్థములు తాను-తాము. ఇందేది కర్తృవాచకముగ నుండునో దాని లింగము దాని వచనంబె విశేషణంబునకును క్రియకును నగు.

ఉ. రాముఁడు రావణుం బరిమార్చి సీతయుం దాను సౌమిత్రి సహితం బుగఁ బుష్పకారూఢుండై సాకేతంబున కేతెంచె.

ఈ వాక్యమునందు తాను కర్తృపదము. తాను అనఁగా రాముఁడు, ఇది పులింగము కావునఁ బుష్పకారూఢుండను విశేషణము పులింగమంద యున్నది. తాను ఏకవచనము కావున 'ఏతేంచె' అనుక్రియయు నేకవచనం బున నున్నది. సీతారాములు తా మభిమానించినవారికి దయాశురై సకల

సౌఖ్యంబు లొనగూర్తురు. ఇక్కడ తాము బహువచనంబున నున్నది. కావునఁ గ్రియయు బహువచనంబున నున్నది.

నూ॥ ౧౩౨. ప్రాదు లుపసర్గంబులు.

ప్ర-పరా - అవ - యమ్ - అను - అవ - నిర్ - నిస్ - దుర్ - దుస్ - వి - ఆజ్ - ని - అధి - అపి - అతి - సు - ఉద్ - ఆభి - ప్రతి - పరి - ఉప. ఇవి సంస్కృతంబున నుపసర్గంబులు. ఇవి మాటలకు మొదటఁ జేర్పఁ బడును. ఈ శబ్దములకు మొదట 'ప్ర' యున్నది కావునఁ బ్రాదులనఁబడు. ప్ర+అది=ప్రాది.

ప్రభవించు - ఆవిర్భవించు - ఉపచరించు - సంస్కరించు లోనైనవి.

నూ॥ ౧౩౩ వలయు లోనగు క్రియలకుఁ గర్తయుగు భా సంబునందు నుజీ యగు.

నుజీ యన అగు ధాతువుయొక్క అన్నంతరూపము కక్ - కాక్ - (చూ. నూ. ౨౨) ఉ. వాడు చూడవలయు. ఇందు 'వలయు' క్రియ ఏదివలయు? 'చూచుట' వలయు అని యుత్తరము. చూచుట అనునది చూచు ధాతువుయొక్క భావము. ధాతువుయొక్క యన్తమే భావము. ఈ ధాతువు యొక్క తుమున్నర్థకరూపమే చూడక్. దీనికి 'కక్' గాని 'కాక్' గాని చేర్పఁబడును. చేర్పఁగా 'వాడు చూడఁగవలయు - వాడు చూడఁగా వలయు' అని రూపంబులు. ఇట్లే వారలు చూడవలయు - వారలు చూడఁగ వలయు - వారలు చూడఁగావలయు - నీవు చూడవలయు - మీరు చూడ వలయు - నేను చూడవలయు-మేము చూడవలయు - మనము చూడవలయు.

వలయును - వలదు - కూడును - కూడదు - చెల్లును - చెల్లదు - తగును - తగదు - వచ్చును - రాదు ఇత్యాదులు వలయాదులు.

సకర్తకమునకు స్వరూప ప్రేరణార్థముల రెండును, కొను పడ్యను బంధములం దొక్కొక్కటితోడ రెంటితోడం గూడుచో నగునవి యాఱునుం గూడ నెనిమిది రూపంబు లయ్యె.

సకర్తకమునకు స్వరూపార్థంబున కర్తృకము.

మైత్రుఁడు వంటకమును వండెను.

‘వంటకమును’ కర్తము గనుక సకర్తకము.

ఆత్మనేపద కర్తృకము. కొను అను బంధము గలది.

మైత్రుఁడు వంటకమును వండుకొనియెను.

కర్తార్థకము పడు అను బంధము గలది.

మైత్రునిచేత వంటకము వండఁబడియెను.

ఆత్మనేపదకర్తార్థకము కొను - పడు రెండును అను బంధములుగఁ గలది.

మైత్రునిచేత వంటకము వండుకొనఁబడియెను.

సకర్తకము - ప్రేరణకర్తృకము.

చైత్రుఁడు మైత్రునిచేత వంటకమును వండించెను. వండించు ప్రేరణార్థకరూపము.

ప్రేరణాత్మనేపదకర్తృకము కొను అను బంధముగలది.

చైత్రుఁడు మైత్రునిచేత వంటకమును వండించుకొనియెను.

ప్రేరణకర్తార్థకము పడు అనుబంధము గలది.

చైత్రునిచేత మైత్రునిచేత వంటకము వండింపఁబడియెను.

ప్రేరణాత్మనేపదకర్తార్థకము కొను-పడు రెండును అను బంధములుగఁ గలది.

చైత్రునిచేత మైత్రునిచేత వంటకము వండించుకొనఁబడియెను.

నూ॥ ౧౩౮. గతి, బుద్ధి, ప్రత్యవసానార్థ, శబ్దకర్తాకర్తకం
బుల కప్రేరణంబునం గర్తయగునది ప్రేరణంబునం గర్తం యగు.

గత్యర్థకము - బుద్ధ్యర్థకము - ప్రత్యవసానార్థకము - శబ్దకర్తము - అకర్త
కము. వీనికి అప్రేరణంబున నెయ్యది కర్తయగునో ప్రేరణంబున నదియే కర్త
మగు.

పొందు మొదలైనవి గత్యర్థకంబులు. తెలియు మొదలైనవి బుద్ధ్యర్థ
కంబులు. కను - దీని పర్యాయపదంబులు బుద్ధ్యర్థకంబుల వాడఁబడు.

తీను మొదలైనవి ప్రత్యవసానార్థకంబులు. (ప్రత్యవసానము = భోజ
నము) విను - చెప్పు - చదువు మొదలైనవి శబ్దకర్తంబులు. కర్తవాచకములేనిది
యకర్తము.

మైత్రుఁడు గ్రామంబుం బొందెను. అప్రేరణము. గత్యర్థకము ఇందు
మైత్రుఁడు కర్తృపదము.

చైత్రుఁడు మైత్రుని గ్రామంబుం బొందించెను. ప్రేరణము. గత్యర్థ
కము. ఇందు 'మైత్రుని' కర్తవాచకము.

నూ॥ ౧౩౯. అనభిహితకర్త గొకానొకచో యష్టి బహు
ళంబుగా నగు.

ఉ. రాముఁడు మిథిలం గనియె. ఇందుం గనుట అను కార్యము చేసిన
వాఁడు రాముఁడు గనుక రాముఁడు అను పదము కర్తృపదము.

రామునకు మిథిల గనంబడియె. ఇందును గనుట అనుకార్యము చేసిన
వాఁడు రాముఁడే. ఆ పదమున కీ వాక్యమునందు 'కు' యష్టి యయ్యెను.

రామునిచే మిథిల గనంబడియెను. ఇందుఁ గర్తృపదమునకు తృతీయా
ప్రత్యయము 'చే' యయ్యెను.

ఇట్లు మైత్రుఁడు తత్త్వంబుఁ దెలిపెను. చైత్రుఁడు మైత్రునకుఁ
దత్త్వంబుఁ దెలిపెను.

నూ॥ ౧౩౬. కన్వాది యోగంబునఁ బ్రయోజ్య కర్తకు
వష్టి నీత్యంబు.

ఆనఁగా కనులోపైనవి (ఆ యర్థము కలవి) కూడినపుడు ఆకార్య మొన
ర్చినవానిఁ దెలుపు కర్తృపదమునకు వష్టియే యగును.

విశ్వామిత్రుఁడు రామునకు మిథిలఁ గానిపించెను. కనినవాఁడు రా
ముఁడు. ఆ పదమునకు వష్టి.

కృష్ణం డర్జునునకు విశ్వరూపంబుం జూపెను. చూచినవాఁడు అర్జు
నుఁడు గావున ఆ పదమునకు వష్టి.

అకర్తకంబున కప్రేరణంబునం దాత్తనేపద కర్తానుబంధంబులు లేమిం
జేసి రూపభేదంబు లయిదని యెఱుంగునది.

కర్తృకము.

మైత్రుండు బ్రదికెను.

ప్రేరణ కర్తృకము.

చైత్రుండు మైత్రుని బ్రతికించెను.

ప్రేరణాత్తనేపద కర్తృకము.

చైత్రుండు మైత్రుని బ్రతికించుకొనియె.

ప్రేరణ కర్తృకము.

చైత్రునిచే మైత్రుఁడు బ్రతికింపఁబడియె.

ప్రేరణాత్తనేపద కర్తృకము.

చైత్రునిచేత మైత్రుండు బ్రతికించుకొనఁబడియె.

Vidyakavacham - Ramanam
AYURVEDA PRACTITIONER

నూ॥ ౧. ధాతువులవలనఁ గలుగు నామవాచకములు
కృదంతములు.

అఁగుధాతువు. దీని కృదంతరూపము నామవాచకము అఁక.

నూ॥ ౨. ఈ నిమిత్తమై ధాతువులకుఁ జేర్పబడు ప్రత్య
యములు కృత్తులు.

ఇందు 'ఁడు' లోనైనవి చేరవు. అఁగు + క = అఁక. ఇచట 'క'
కృత్తు.

నూ॥ ౩ ఇట్లు కృత్తులయిన క గ త ప వ ఇమి పరమై
నపుడు ధాతువుల కడపటనుండు క గ చ య వ-లకు లోపం
బగు.

నూ॥ ౪. కవర్ణకం బలుగ్వాదుల కగు.

అలుగు లోనగు ధాతువులు నామవాచకము లగునపుడు 'క' ప్రత్య
యము వచ్చును.

అలుగు	అలుక.	కాఁగు	కాఁక.
అఁగు	అఁక.	తుఁగు	తుఁక.
ఎఱుగు	ఎఱుక.	నడఁదు	నడక.

ఇట్లు కొన్నికబ్బంబులందు బిందువు లోపంబగు.

కడఁగు	కడక.	నలఁగు	నలక.
కలఁగు	కలక.	పోవు	పోక.

మడఁగు	మడక.	కను	{ కానిక.
మలఁగు	మలక.		{ కానుక.
మునుఁగు	మునుక.		{ కానుపు.
మూఁగు	మూఁక.	కను ధాతువునకు ఇక క వు-లు.	
		పరమైనపుడు 'క' కు దీర్ఘబగు.	

మొలఁచు	మొలక.		
(వచ్చు)రా	రాక.	కినియు ముదియులకు ఉత్పంబగు.	
వంగు	వంగ.		
వీఁగు	వీఁక.	కినియు	కినుక.
		ముదియు	ముదుక.

కడఁచు కడక కడాక.

నూ॥ ౫. ఇమి వర్ణకంబు కలుగ్వాదుల కగు.

కలఁగు	కలిమి.	ఒడ్డు	ఒడ్డిమి.
ఓరుచు	ఓరిమి.	తాలు	తాలిమి.
కూరుచు	కూరిమి.	ముదియు	ముదిమి.
నేరుచు	నేరిమి.	బడియు	బడిమి.
వేలుచు	వేలిమి.	బ్రదుకు	బ్రదిమి.

నూ॥ ౬. తద్వర్ణకంబు చేయ్యాదుల కగు.

తక్ష అనఁగా 'త' మా. సంజ్ఞా. నూ. ౨౭.

చేయు	చేత.	పూయు	పూత.
అలయు	అలత.	పోయు	పోత.
కూయు	కూత.	మూయు	మూత.
కోయు	కోత.	మేయు	మేత.

గీయు	గీత.	మ్రోయు	మ్రోత.
రోయు	రోత.	వ్రాయు	వ్రాత.
లాయు	లాత.	జ్రేయు	జ్రేత.

నూ॥ ౭. కువ వర్ణకం బడఁగ్వాదుల కగు.

అడఁగు	అడఁకువ.	మఱచు	మఱకువ.
ఎఱుఁగు	ఎఱుఁకువ.	మెలఁగు	మెలఁకువ.
కలఁగు	కలఁకువ.	లోఁగు	లోఁకువ.
నలఁగు	నలఁకువ.	వేగు	వేకువ.
పెనఁగు	పెనఁకువ.	పొలయు	పొలకువ.

నూ॥ ౮. టవర్ణకం బాడ్వాదుల కగు. అగుచో సంత
లోపం బగు.

ఆడు లోనగు శబ్దంబులకు 'ట' వర్ణకంబు వచ్చునపుడు పవాంతమున
నుండు 'డు' లోనగు వర్ణంబులు లోపించు.

ఆడు	ఆట.	తివురు	తివుట.
ఊరు	ఊట.	తేఱు	తేట.
ఊఱుడు	ఊఱట.	త్రిమృరు	త్రిమృట.
ఏకరు	ఏకట.	పండు	పంట.
ఓను	ఓట.	మండు	మంట.
పాడు	పాట.	వండు	వంట.
వేసఱు	వేసట.		

ఆటశబ్దము మఱియొక శబ్దమునకుఁ జేర్చి చెప్పునప్పు డది ప్రాయికం
బుగఁ గ్లిబసమం బగు. అనఁగా ఆటము అనియు నగు, కోలాటము - పోరా

టము - మండ్రాటము - ప్రాయికమనుటచే కొట్లాట - గ్రద్దలాట అని 'ము' లేకయునుండు.

సూ॥ ౯. టువర్ణకంబు పడ్వాదుల కగు. అగుచో నవి యాద్యక్షరశేషంబు లయి దీర్ఘబు నొందు.

పడు దీనికి 'టు' వర్ణకము చేర్పఁగా పడు + టు అని యయ్యె.

ఇట్లు 'టు' వర్ణకము రాఁగా శబ్దమునందు మొదటియక్షరము తప్పఁ జక్కినవన్నియు లోపించు. మొదటియక్షరము దీర్ఘబును నగు. పడు + టు = ప + టు = పాటు.

చెడు	చేటు.	వయిచు	వాటు.
అడుచు	ఆటు.	ఏయు	ఏటు.
కఱచు	కాటు.	ఓడు	ఓటు.
పొడుచు	పోటు.	వ్రేయు	వ్రేటు.

సూ॥ ౧౦. పము వర్ణకంబు తిరియ్యాదుల కగు.

తిరియు	తిరిపము.	మురియు	మురిపము.
కలయు	కలపము.	సాలయు	సాలపము.
పొలయు	పొలపము.	వలియు	వలిపము.

సూ॥ ౧౧. తవర్ణకం బావులించు లోనగువాని కగు.

ఆవులించు	ఆవులింత.	కుసిలించు	కుసిలింత.
ఇగిలించు	ఇగిలింత.	కొక్కరించు	కొప్పరింత.
ఓకిలించు	ఓకిలింత.	కొప్పరించు	కొప్పరింత.
కుళ్లగించు	కుళ్లగింత.	గిలిగించు	గిలిగింత.

లోనైనవి.

నూ॥ ౧౨. పువర్ణకంబు మాయ్యాదుల కగు.

మాయు	మాపు.	త్రేచు	త్రేపు.
మేయు	మేపు.	త్రోచు	త్రోపు.
అడుచు	అడుపు.	పూచు	పూపు.
జడియు	జడుపు.	పెనుచు	పెనుపు.
వెఱచు	వెఱపు.	పొలుచు	పొలుపు.
ముడుచు	ముడుపు.	ప్రోచు	ప్రోపు.
ఇంచు	ఇంపు.	మెచ్చు	మెప్ప.
ఏచు	ఏపు.	మోచు	మోపు.
కను	కానుపు.	వలచు	వలపు.
కాచు	కాపు.	వాచు	వాపు.
		రాచు	రాపు.
చూచు	చూపు.	పఱచు	పఱపు.
తలచు	తలపు.	మొలుచు	మొలుపు.
త్రోచు	త్రోపు.	పిలుచు	పిలుపు.
నడచు	నడపు.	తుడుచు	తుడుపు.
కఱచు	కఱపు.	ఊరుచు	ఊరుపు.
ఆరుచు	ఆరుపు.	ఆఱచు	ఆఱపు.

నూ॥ ౧౩. ఇంక వర్ణకం బంజ్వాదుల కగు.

అంజా	అంజక.	అరయు	అరయిక.
అమరు	అమరిక.	అలయు	అలయిక.
ఆడు	ఆడిక.	తూను	(తూంగు) తూనిక.
ఓడు	ఓడిక.	ముగియు	ముగియిక.

ఓపు	ఓపిక.	తోచు	తోచు-తోచిక.
కను	కానిక.	నమ్ము	నమ్మిక.
కూడు	కూడిక.	పొందు	పొందిక.
కోరు	కోరిక.	పోలు	పోలిక.

నూ॥ ౧౪. అస్పాదులకు నజీ యగు.

అప్ప	అప్పన.	పాట	పాటన.
ఉజ్జ	ఉజ్జన.	మన్న	మన్నన.
ఒప్ప	ఒప్పన.	వీచు	వీచన.
గట్ట	గట్టన.	దట్ట	దట్టన.
గడ	గడన.	దీవ	దీవన.

నూ॥ ౧౫. బడి యేల్వాదుల కగు.

ఏలుబడి - కట్టుబడి - కనుబడి - కొనుబడి - గిట్టుబడి - చెల్లుబడి -
 చేరుబడి - తగులుబడి - తీరుబడి - పెట్టుబడి - మొక్కుబడి - వచ్చుబడి -
 సాగుబడి.

నూ॥ ౧౬. గడ చేర్వాదుల కగు.

చేరుగడ తిరుగడ తీటుగడ తేటుగడ త్రేగడ.
 మనుగడ విడుగడ వీడుగడ పన్నుగడ.

నూ॥ ౧౭. ఇకి కోర్వాదుల కగు.

కోరు + ఇకి = కోరికి; పూనికి - పోలికి - మనికి - వినికి - (చూచునకు
 చూడు) చూడికి. కోర్కె - కోరిక అపశబ్దములు.

నూ॥ ౧౮. వువర్ణకంబు మనవాదుల కగు.

మను	మనువు.	నొచ్చు	నోవు.
కాచు	కావు.	పూచు	పూవు.

కొలుచు	కొలుపు.	పుచ్చు	పుచ్చువు.
చచ్చు	చాపు.	ఉలియు	ఉలిపు.
తిడయు	తడపు.	నిలుచు	నిలుపు.

నూ॥ ౧౯. అవర్ణకంబు గీర్వాదుల కగు,

గీటు + ఆదులు = గీర్వాదులు - గీటు లోనైనవి.

గీటు - ఊడ - ఎండ - కాయ - చదియ - తునియ - పరియ - పాయ -

పిడుచ - మీట - మడియ - వదర - వ్రయ్య.

నూ॥ ౨౦. అకవర్ణకంబు మార్వాదుల కగు.

మాటు లోనగు శబ్దంబులకు 'అకము' అగు.

మాటు మాటకము. అంపు అంపకము.

అప్పు అప్పకము. దంచు దంపకము.

నప్పు నప్పకము. పంచు-పంపు పంపకము.

వండు వంటకము. అద్దు అద్దకము.

ఇందు 'డ' కారమునకు 'ట' కారము. పెంచు - పెంపకము.

త్రోము త్రోమకము.

నూ॥ ౨౧. డువర్ణకంబు బార్వాదుల కగు. అగునపుడు 'వ' కారంబు చేయల కగు.

ఆటు లోనగు శబ్దములకు 'డు' వర్ణకంబు బగు. అట్లుగునపుడు చేయ వర్ణములకు 'వ' కారంబు బగు.

ఆటు + డు = ఆటుడు, దోఁచు + డు = దోఁచుడు.

మాయ్ము + డు = మాపుడు; అప్పు - అప్పుడు, అల్లు - అల్లుడు.

ఎక్కు - ఎక్కుడు; క్షుచ్చు - క్షుచ్చుడు; చోవు - చోవుడు.

త్రొక్కు - త్రొక్కుడు; త్రోచు - త్రోచుడు; దంచు - దంపుడు.

దాచు - దాపుడు; దిగు - దిగుడు; పెంచు - పెంపుడు - ప్రేపుడు;
ప్రాచు - ప్రాచుడు; రాచు - రాపుడు ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౨౨. ఉవర్ణకం బడుకావ్వుదుల కగు.

అడుకు - అంటు - ఒప్పు - ఒలుగు - ఒసఁగు.

నూ॥ ౨౩. వడిలోనైన విల్లెలుంగునది.

వడి - కొలువడి - గెలువడి - నడవడి వ్యతిరేకంబున లేవడి.

మిడి - లేమిడి.

వి - తనవి - తెలివి - విరివి.

అవు - తగవు - నగవు - ఉఱవు.

ఇ - చేయి - వ్రాయి; దప్పి - డప్పి - నొప్పి - పుప్పి. ఈ కడ నాలి
గింటి యందలి య చలకుఁ బవర్ణం బగు.

కలి - కనుకలి - విసుకలి.

ఇడి - రాయిడి.

ఎన - ఈర్చు - ఈర్పెన; ఉబ్బు - ఉప్పెన; కంచు - కంచెన; చువ్వు -
చువ్వెన; వడ్డించు - వడ్డెన - వడ్డెన.

పురము - దాచు - దాపురము; కాచు - కాపురము; దాయు -
దాపురము.

మతి - ఎక్కు+మతి=ఎగుమతి; దిగు+మతి=దిగుమతి.

వలి - కాచు+వలి=కావలి. పీచు+వలి=పీవలి.

అధునిక కృతుల ఆరగింపు - ముగింపు లోనగు ఇంప్రంతములు కాన
నయ్యెడి. ఈ 'ఇంపు' సాళగింపు - సళింపు అనుచోఁ జత్సమ క్రియలఁ
దోచెడి.

Vidya Vajranta Rangaiah

AYURVEDA PRACTITIONER

సూ॥ ౧. పదాద్యంబులు, ఋ గృ వర్ణంబులు, ర ల తు ల్యంబులు.

మాటకు మొదటనుండు ఋవర్ణము రకారముతోను, గృవర్ణము లకారముతోను సమానములు. అనగా ఋ గృ అచ్చులైనను అచ్చులకుఁ బరములైనపు డచ్చులవలె సంధి లోనగు కార్యములు జరుపరాదనియు వాల్లులైన ర ల-లు పరమైనపు డెట్టికార్యము జరుపఁబడునో యట్టులే జరుపఁబడుననియు నర్థము.

ఉదా. అతఁడుఋషి సంధి. సూ. ౧౦ ప్రకార మిట సంధి గలియదు.

ఆ ఋషి సంధి. సూ. ౧౩ ప్రకారము యడాగమము లేదు.

వచ్చె ఋషి సంధి. సూ. ౨౯ ప్రకారము ద్రుతమునకు లోపము.

వచ్చెకఋషి సంధి. సూ. ౩౪ ప్రకారము సంక్షేపము వచ్చెనృషి.

వచ్చెను ఋషి సంధి. సూ. ౩౪ ప్రకారము స్వత్వము.

సూ॥ ౨. ఆచ్ఛికపదంబులం దుత్తమంబులగు, రు లు డు ముందటి యేత్వంబునకు హ్రస్వంబు విభావ నగు.

అచ్చ తెనుఁగు పదంబులఁ గడపటి వర్ణము రు లు డు-లో నేదైన నుం డినయెడల దానికి ముందున్న ఏకారము హ్రస్వమైన ఏకారమగును.

గన్నేరు గన్నెరు. పల్లేరు పల్లెరు. ఆడేలు ఆడెలు.

కోనేరు కోనెరు. పెన్నేరు పెన్నెరు. కుండేలు కుండెలు.

నల్లేరు నల్లెరు. మానేరు మానెరు. తోడేలు తోడెలు.

నాఁగేలు   నాఁగెలు.

నేరేడు

నేరెడు.

మారేడు

మారెడు.

పూరేడు

పూరెడు.

తంగేడు

తంగెడు.

సూ॥ ౩. ఊయేల, యూయాలల చాఁపుల నొండొం
టికిం గుఱుచ యొండె నగు.

ఊయేల - ఊయాల అను శబ్దంబులఁ గల దీర్ఘాక్షరముల కొక్కొక్క
దానికి ప్రాస్వరూపము వైకల్పికముగ వచ్చును.

ఊయేల   ఊయేల   మొదటి యక్షరము ప్రాస్వరము.

ఊయేల   రెండవ   ,,   ,,

ఊయాల   ఊయాల   మొదటి   ,,   ,,

ఊయాల   రెండవ   ,,   ,,

ఊయేల - ఊయేల - ఊయాల - ఊయ్యాల.

ఇవి యకార ద్విత్వముతోఁ గూడిన రూపంబులు. (చూ. సంజ్ఞ.
నూ. ౪౮.)

సూ॥ ౪. పయ్యెద పయ్యద.

(సంజ్ఞా. నూ. ౪౮) పయ్యెదకు రూపాంతరము పయ్యద.

సూ॥ ౫. ఊ యేలాదులం దొలి యచ్చమిఁది హల్లు
నకు ద్వింశచనం బొండె నగు.

ఊయేల ఇందుఁ దొలియచ్చు 'ఊ' దీని మిఁద హల్లు 'యే' దానికి
వైకల్పికముగ ద్విత్వము. ద్విత్వము వచ్చినపుడు పూర్వాక్షరము ప్రాస్వ
మగును. ఊయేల - ఊయేల ఇట్లు దీవియ - దివియ. ఊయేల - ఊయేల -
ఊయాల - ఊయాల. ఆయె - ఏలిదము - ఓయ - ఓయారము. కోపు (వింటి

కొన) జాజర - తీనియ - తీయము - తేప (కట్టుమ్రాకు) తేమ - తోయలి - నూపు - నోవి - నోపు - పూపు - పేయ - మోక (మొలక) మోటిక - మోపు - వీయము ఇత్యాదులు.

సూ॥ ౬. అకారంబుక్రింది అకారంబునకుం, దుది నులు ర క్రింది నలలకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు.

అట్టు - అటు; కట్టు - కఱ (మఱక) కట్టి - కఱి, గొట్టియ - గొఱియ, మొట్టు - మొఱ, కన్ను - కను, నన్ను - నను, దున్ను - దును, పల్లు - పలు, కల్లు - ముల్లు - విల్లు లోనైనవి.

సూ॥ ౭. అక్కటాదుల జన్మ కు లోపంబు విభాష నగు.

అక్కట - అకట. ఇట్లు అగపాటు, అట్టిక, అట్టు, అట్టె, అయ్యో, అయ్యారే, అవ్వారి, ఇట్టిక, ఉప్పవడము, ఉమ్మి, ఎక్కసక్కియము, ఎక్కసెక్కియము, ఎక్కిరింత, ఎడ్డి, ఎన్నిక, ఎమ్మక, కజ్జాయము, కట్టా, కట్టిక, కప్పరము, కమ్మటము, కమ్మతము, కువ్వాడము, కొట్టిక, కొమ్మ, కొయ్యగూర, గయ్యళము, గిజ్జగాడు, గుజ్జరాతి, చిట్టి, చిన్న, చిమ్మట, చెన్నఁటి, చెప్పము, చెప్పాడు, చెమ్మట, చెల్లియలు, జవ్వాటి, జాబిల్లి, తమ్మటము, తమ్మలము, తల్లి, తుమ్మికి, తువ్వర, తెల్ల, దప్పు, దివ్వియ, నప్పు, నిద్దుర, నివ్వరి, నివ్వలి, నుప్పు, నెట్టిక, నెమ్మలి, పవ్వలింతు, పిన్న, పుల్లియ, పుప్పు, పెద్ద, పొట్టి, పొట్టేలు, ప్రాకెన్న, ప్రెగ్గడ, బెగ్గడు, బొమ్మ, బొమ్మికము, బొమ్మిడికము, బొమ్మిడికము, మజ్జ, మత్తెలు, మల్లారము, ముక్కు, ముద్దియ, మెట్టిక, మొక్కసము, మొగ్గరము, మొల్లము, రడ్డి, లాట్టిపిట్ట, వట్టి, వయ్యలి, సన్నియ, సవ్వడి, సివ్వంగి, అట్టు, ఇట్టు, ఎట్టు, అప్పడు, ఇప్పడు, ఎప్పడు, అన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని, మమ్మ, మిమ్మ, తమ్మ, అమ్మ, అక్క, అన్న.

అవ్య, అయ్య, అప్ప, అచ్చొట్టు, ఇచ్చొట్టు, ఎచ్చొట్టు, అచ్చొట్టు, ఇచ్చొట్టు, ఎచ్చొట్టు లోనైనవి.

సూ॥ ౮. హోదులయు, నీలుగు లోనగువాని తొలిహల్లు నకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు.

హకారము మొదటఁగల శబ్దంబులయొక్కయు, నీలుగు మొదలైన శబ్ద ములయొక్కయు మొదటి హల్లు బహుళంబుగ లోపించు. అనఁగా అచ్చు లాదియందుఁ గలవగు.

హవపము	అడపము.	}	ఇవి హోదులు.
హరిదళము	అరిదళము.		
హలఁది	అలఁది.		
నీలుగు	ఈలుగు.	పొనరు	ఒనరు.
నెగయు	ఎగయు.	పూను	ఊను.
పొందు	ఒందు.	పొదవు	ఒదవు.

సూ॥ ౯. ఆరాటాదులం బ్రథమేశ్వర దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబు విభావ నగు.

ఆరాటము మొదలైన శబ్దములందు మొదటి యక్షరిముగాక తక్కిన యక్షరములలో దీర్ఘక్షర ముండెనేని యది వైకల్పికంబుగ హ్రస్వమగు.

ఆరాటము-ఆరటము. ఇట్లు కక్కుఁజితి - కేళాకూళి - కొమారుఁడు - కొమారిత - గంబూరము - పెండారము - బంగారము - బేహారము - పీటతొటము - సంతోసము. ఇంగిలీకము - అఁటావికటము - అంకాపాంకములు. ఎడపా దడపా.

సూ॥ ౧౦. ఓయారాదులందొలి దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబు విభావ నగు.

ఓయారము - ఒయారము, ఓయారము - శేఖాకూళి - కోలె - గూడా
రము - గోరువంక (పక్షి) జోహారు - నీలుగు - పేడ - బేహారము - (బెహ
రము) మాటు - మూలుగు - మోఱకు - వీటతాలము - వీడియము - శోడుకొను
ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౧౧. అడంగ్వాదుల 'డా'కు 'ణా'కారంబు విభావ
నగు.

అడంగు - అణంగు, అడంగు కడంగు, చిల్లాడము, తడంగము, నాడెము,
పోడిమి, మిడుంగు, వడంగు, మిడుంగురు ఇవి యడంగ్వాదులు.

నూ॥ ౧౨. దక్కులోనగు వానికి 'దా'కు 'డ'కారంబు
విభావ నగు.

దక్కు - డక్కు; దక్కు, దగ్గులు, దాంగు, దాకలి, దిగు, దిగ్గియ,
దూయు, దెంచము, దెప్పరము, దెప్ప, దొంగ, దొప్ప, దబ్బిజ, దాయు,
దప్పి, దాపల ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౧౩. ఏతాదులకు మువర్ణకంబు పరం బగునపుడు
దీర్ఘంబు విభావ నగు.

ఏతము - ఏతాము, ఏతము, కళ్లము, గాలము, గుడ్డము, గోణము,
గోతము, జాజము, జాంజము, జోతము, తణగము, బొండ్లము, ముండము,
లాతము, వీణము ఇత్యాదులు.

నూ॥ ౧౪. పదాంతంబులయి యసంయుక్తంబులయిన ను
లు రు ల యుశ్చంబునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు.

మాటకుఁ గడపటనుండి సంయుక్తంబులు గాని ను లు రు ల-లోని
ఉకారము బహుళంబుగ లోపించు.

ఇందు ను రు - లకు ఉకారలోపంబు ప్రాయికంబుగ హల్లులు పరమై నవ్వ డగు.

ఉ. మ్రాసుపడె - మ్రాన్పడె, మినువడె - మిన్వడె, వత్తురు వారు - వత్తుర్వారు, కారుకొనియె - కార్కొనియె, రాములు - రాముల్, వనములు - వనముల్.

సూ॥ ౧౫. చుక్కరక రువర్ణంబునకు ముందటి దువర్ణంబు నుత్పంబునకు లోపంబు విభాష నగు. అగుచోఁ దత్సూర్వంబు గురువు గాదు.

ఒక శబ్దము కడవట చువర్ణముండి దానికి ముందు రువర్ణముండి దానికి ముందు దువర్ణముండినచో దువర్ణంబుమీఁది ఉకారమునకు విభాషగ లోపంబు అనఁగా నొకశబ్దము కడవట 'దురుచు' ఉండెనేని అందలి 'దు' ద్ గానయి 'రు' లో సంయుక్తమగు అదురుచు 'అద్రుచు' నగు. ఇట్లయినపుడు 'ద్రు' ను ముందున్న యకారము చందశ్శాస్త్రము ప్రకారము గురువు కాదు. సంయుక్తాక్షరమునకు ముందటి యక్షరము గురువు అను ఛందశ్శాస్త్ర నూత్రమున కిది యపవాదము. ఇట్లు అదురుచు - అద్రుచు, ఎదురుచు - ఎద్రుచు, పదురుచు - పద్రుచు, విదురుచు - విద్రుచు, గదురుచు - గద్రుచు, కుదురుచు - కుద్రుచు, ఇందు ద్రుకు ముందున్న వర్ణములేకాక ఇగ్రుచు - చిద్రుపలు అను శబ్దము లందును సంయుక్తాక్షరమునకు ముందుండు నక్షరములు గురువులు గావు. ఉ.

చ. ఎద్రిచిన కాలపాకమున సేగతి వీమదిఁ గ్రోధవల్లికం

బద్రిచినవారు మన్నికిత బాణ పరంపరలై మిడుంగుఱుల్

విద్రువఁగఁ దత్ఫలంబుల చవిం జరితార్థులుగా శరీరపుం

జిద్రుపలుచేరుఁ దత్ఫలంబులచేతులఁ గాకకులంబువాతులక. ఉ. హరి.

ఇగ్రుచు కోర్కులఁ దనడెంద మివతలింప. కవికర్ణ. ౩ అ. ఈ విషయంబు సుదీయ ఛందోదర్పణంబునం బ్రపంచంపఁబడియె.

నూ॥ ౧౬. జూదాదుల దాకు జకారంబు విభాషనగు.

జూదము - జూజము; అవుదు - జవాది - జాది - జాదు - విరవాది.

నూ॥ ౧౭. నిందయం దామ్రేడితంబు నాద్యక్షరములకు
ప్రాస్వదీర్ఘములకు గి, గీ లగు.

రావణుడు - గీవణుడు; కుంభకర్ణుడు - గింభకర్ణుడు. నిందయం
దొకమాటనే రెండుమార్లు చెప్పనపుడు రెండవపదముయొక్క మొదటి యక్ష
రము ప్రాస్వమైనచో 'గి' యును దీర్ఘమైనచో 'గీ' యును నగు. మాట
మొదటి యక్షరము. గి - గీ లుగా నున్నచో నీ సూత్ర మన్వయింపదు.

Vidya Vaidya Ramraju.

వాక్యపరిచ్ఛేదము.
AYURVEDA PRACTITIONER

సూ॥ ౧. విషయబోధక పదరచన వాక్యంబు.

విషయమనఁగాఁ దెలియఁ దగినట్టిది. అట్టిదాని నితరు లెఱుఁగునట్లు చేయఁగలది విషయబోధకము. అట్టి పదములఁ గూర్చిన వాక్యమగును.

కొన్ని విషయములు సైఁగలచేత మూఁగలవలెం దెలుపవచ్చును. అట్టి సైఁగలు వాక్యములుగావు. నోరనుండి వచ్చుధ్వనులన్నియుఁ బదములు గావు. మూఁగలు శిశువులు సైఁగలచేఁ దమ యభిప్రాయము వెలిపుచ్చినను అవి వాక్యము లనిపించుకొనవు.

సూ॥ ౨. అర్థచంతమై, యన్వయ యుక్తమై, ప్రయోగార్హమైనది పదంబు.

i. పదమునకు నొక యర్థము ఉండవలయును. భమ్ము - (నఱుత్రము) ఖమ్ము - (అకాశము) నభమ్ము - (అకాశము) నఖమ్ము - (గోరు) లోనైనవి.

ii. ఒక పదముతోడ మఱియొక పదమున కన్వయము సరిపడి యుండి వలయు. ఆన్వయ మనఁగా నొక పదమునకు మఱియొక పదమునకుఁ గల పరస్పరసంబంధము. ఉ. ఇంద్రియంబులందుఁ గన్నులు ప్రధానములైనవి. పక్షు లెగిరెను.

iii. ప్రయోగయోగ్యము. ఉ. రాముఁడు - మంచివాఁడు - వీనిని 'రాము - మంచివా' యని చెప్పట సరిగాదు.

ఇట్లు విషయమును బోధించుపదమునకు లేక పదసముదాయమునకు 'వాక్యమని పేరు.

ఒకఁడు మఱియొకనిఁ జూచి 'పో' యని చెప్పిన నది వాక్యమే యగు. ఏలన! పో యనునది యర్థముగల పదము ప్రయోగయోగ్యము. అన్వయము సందేహింపఁ బనిలేదు. పో యనునది మధ్యమపురుషము గావున 'నీవు' అనునది అధ్యాహార్యము. 'నీవు పో' యని వాక్యము. కావున 'నీవు' అను కర్తృపదముతో నన్వయించును. ఇట్లులే తే-రా లోనైనవి. ఇవి యొంటొంటి పదములు.

పక్షు లొగురును. రాముఁడు రావణుఁ జంపెను. ఇట్టివి పదసమూహముచే నగు వాక్యంబులు. ఇవి యొక పదార్థము గుఱించి యొక విషయము బోధించెను.

వారఁడు వచ్చెనా! నేను బోదునా! ప్రక్షిందుటయం దిట్టి రూపంబు లగు. ఇట్లును విషయంబు బోధపడునుగాన నిట్టివి వాక్యంబులే యగును.

శ్రీరాముఁడు నన్ను రక్షిండునా! నే నంతటి యదృష్టవంతుఁడనా! నేను గడతేజుగునా! నే నెన్నఁడు సుఖముగాంతునో! నీవు బుద్ధిచుంతుఁడ వగుదువా? ఇట్టివి మనస్సులొని కోరికల బయలఁబెట్టును. కావున వాక్యములే. పదము లర్థవంతములై ప్రయోగార్హములయ్యి డేనితో నేది యన్వయించునో యవి చేరియుండవలయును. అన్వయసంబంధము గల రెండు పదముల నడుమ సంబంధములేని వేఱుపదము రారాదు.

కృష్ణుఁడు వెన్న దొంగిలఁ దల్లి తోలఁ గట్టెను. ఇది వాక్యము.

తల్లి వెన్నఁ దొంగిలఁ గృష్ణుఁడు తోలఁగట్టెను. ఇది విరుద్ధార్థము గలిగించుచున్నది గాన సరియైన వాక్యము గాదు.

కృష్ణుఁడు దొంగిలఁ దల్లి వెన్నతోలఁ గట్టెను.

కట్టెను వెన్న దొంగిల తోలఁ గృష్ణుఁడు తల్లి.

ఇట్టివి వాక్యము లనఁబడవు.

కృష్ణుడు వెన్న మెక్కిను. శంకరుడు నంది నెక్కిను. అను వాక్యములను.

కృష్ణుడు నంది నెక్కిను శంకరుడు వెన్న మెక్కిను.

కృష్ణుడు వెన్న నెక్కిను శంకరుడు నంది మెక్కిను.

వెన్న నంది మెక్కిను కృష్ణుడు శంకరు డెక్కిను.

ఇట్టి యర్థహీనములు వాక్యములు గావు.

ఎవ్వఁడైనను విషయము తనకు బోధపడకుండైన దా నొకనికి బోధ పఱుపలేడు కావున బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁడు తానుజెప్ప నుద్దేశించిన విషయమును బోధించు పదముల నెల్లెట్లు మనస్సునఁ గుదుర్చుకొనునో యా విధముగ నితరులకుఁ జెప్పవలయును. అటుగాక మఱియొకవిధముగఁ జెప్పిన దాను గలవరపడుటయే గాక యెదుటివారిని గలవరపెట్టును. ఇట్లు లభ్యమవుపేక్షించు పదార్థములఁ జేర్చుటకు లాక్షణికులు ఆసత్తియందురు.

పితృజ్ఞ శ్రీరాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతోడ నరణ్యమునకుఁ బోయెను.

ఈ వాక్యమును శ్రీరాముఁడు పితృజ్ఞ సీతాలక్ష్మణులతోడ నరణ్యమునకుఁ బోయెను.

శ్రీరాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతోడఁ బితృజ్ఞ నరణ్యమునకుఁ బోయెను.

శ్రీరాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతోడ నరణ్యమునకుఁ బితృజ్ఞఁ బోయెను.

అని యీ వాక్యమునం దేవన మెచ్చటనుంచినను నర్థము చెడదు గావున నన్నియు సరియైన వాక్యములే. (చూ. కారక. ౪౩ నూ.) వాక్యము నందుఁ గల యొక పదార్థమునకు మఱియొక పదార్థమునకుఁ గల సంబంధము నకు బాధ కలుగరాదు.

ఉ. వాఁడు మంచుచేఁ గొంపఁ గాల్చెను. మంచుచేతఁ గాల్చుట పొసఁగదు గావున నిది సరియైన వాక్యముగాదు.

ఇట్టి పదార్థ పరస్పర సంబంధమునకు యోగ్యతయని పేరు. ఒకఁ డొకమాట చెప్పఁగానే వినువారికి దాని విషయమై యింకను వినవలయునని యపేక్ష కలిగినయెడలఁ దరువాత వచించుమాట లట్టియపేక్షఁ దీర్చునవిగా నుండవలయును. ఒకఁడు ఆవుపాలు అని చెప్పఁగానే వినువారి కావుపాల విషయమై యేమిచెప్పనో యని వినఁగోరిక కలుగును. ఆవుపాలు దేహమునకు నారోగ్యకరము అని చెప్పినయెడల ఆవుపాలగుఱించి చెప్పఁ దలఁచినవాఁడు చెప్పఁ దలఁచినది వినఁ గోరువా రెఱింగినవారైరి. రాముఁడు చంపెను. ఎవ నిని? అని వినఁ గోరిక కలుగును. వచ్చిరి అనిన ఎవరు అని తెలియఁ గోరిక కలుగును. వాఁడు వచ్చుచు అనిన వచ్చుచు నేచేసెను అని విన నపేక్ష గలుగును.

ఇట్టి యపేక్షాసంబంధమునకు ఆకాంక్షయని పేరు.

క్రియ వినఁగోరిన క్రియాకాంక్ష యగు.

కావున ఆసత్తి యోగ్యత ఆకాంక్షకలవియే వాక్యంబులు. ఇవి చక్కఁగ నుండునట్లు పదములం గూర్చిననే విషయంబు బాగుగ బోధపడును.

నూ॥ 3. పదములు, i. నామములు, ii. క్రియలు, iii. అవ్యయములు, iv. విశేషణములు, v. సర్వనామములని న్ని విధంబులు.

i. నామములనఁగా వస్తువులపేర్లు దెలుపు శబ్దములు.

రాముఁడు శివుని విల్లు విఱిచెను. ఇచ్చట రాముఁడు విల్లు నామవాచకములు. శివుఁడు అనునదియు నామమే. దాని పక్షివిభక్తి రూపము శివుని. విఱిచెను అనునది యొక వస్తువు పేరుగాదు గనుక నది నామముగాదు. నామములు కర్తలుగాను గర్తములుగాను ఉండును. నామములే సందర్భానుసారముగ కర్తలు కర్తములు నగును.

ii. క్రియలు.

ఒక కార్యము వ్యాపారము జరుగుట చెల్లుపదము క్రియ యనఁబడును.

‘ఎగిరెను’ అని నీవు మఱియొకనితోఁ జెప్పితి వనుకొమ్ము. దానివలన వాఁడేమి గ్రహించును? ఎగురుట యనుకార్యము ముగిసినట్లు గ్రహించును గాని యేది యెగిరెనని నీ వుద్దేశించితివో యది నాఁడు గ్రహింపఁజాలక యేది యెగిరెనని వివఁగోరును. పక్షులు ఎగిరెను అని నీవు చెప్పినఁ జెప్పవలసిన విషయము పూర్తిగఁ జెప్పినవాఁడవైతివి. ఇట్లు విషయము కొఱతలేనట్లు చెప్పుక్రియలు సమాపక క్రియలు. (చూ. క్రియ. నూ. ౪.) పక్షులు ఎగిరి అని నీవు చెప్పినయెడలఁ బక్షులగుఱించి నీవు చెప్పవలసినచంతయుఁ జెప్పిన వాఁడవు కావు. ఎగిరి పక్షు లేమయ్యెనో యని యింకను వినువానికి మనసునఁ గొఱతయగుండును. ఇట్లు కార్యము పూర్తియయినట్లు చెప్పని క్రియలు అసమాపక క్రియలు. (చూ. క్రియ. నూ. ౫.) క్షార్పకము వ్యతిరేక క్షార్పకము - శత్రుర్థకము - తుమున్నర్థకము - చేదాద్యర్థకము - ఆనంతర్యాధకము లోనైనవి అసమాపక క్రియలు. వీని లక్షణములు క్రియాపరిచ్ఛేదంబునఁ జూచునది.

‘చంపెను’ అని నీవు చెప్పిన వినువాని మనస్సులో నెవఁడు చంపెను అని యొక ప్రశ్నపుట్టును గదా. రాముఁడు చంపెను అని చెప్పితి వనుకొమ్ము. దీనివలన ‘చంపుట’ అను కార్యముచేసినవాఁడు రాముఁడు అని యేర్పడియె. కార్యముచేసిన వానిని లేక దానిని చెలుపు పదమునకుఁ గర్తృవాచకము కర్తృపదము కర్తయని జేగు.

నూ॥ ౪. వ్యాపారావబోధకము క్రియ.

‘చంపెను’ అనునది యొక వ్యాపారమునుగుఱించి బోధించును గనుకఁ గ్రియ యని యేర్పడియెను.

సూ॥ ౫. ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయము కర్త.

రాముడు చంపెను. ఇందు 'చంపెను' క్రియ. చంపెను అనగాఁ జచ్చునట్లు చేపెను అని యర్థము. కావున 'చంపెను' అనునది చచ్చుధాతువు నుండి వచ్చినది. కనుక చచ్చునట్లు చేపెను అనునది చచ్చు ధాత్వర్థవ్యాపారముఁ దెలుపును. చచ్చునట్లు చేయుట అను వ్యాపారము ఎవఁని నాశ్రయించి యున్నది? అనగా చచ్చునట్లు చేసినవాడు ఎవఁడు? అనిన నేమని చెప్పెదవు? రాముడని చెప్పెదవు కావున 'రాముడు' కర్త.

సూ॥ ౬. కర్త పదముమాత్రము. వస్తువ్యాపారము క్రియ.

ఉ. పక్షు లెగిరెను. ఇచ్చట 'కర్త' పక్షులను మాటయేకాని యాకాశమునఁ బోవు పక్షు లను జీవజంతువులుకావు. ఎగిరెను అనునది పక్షులను మాటయొక్క వ్యాపారమును దెలుపదు. ఆ మాటచే నెఱుంగఁ గల వస్తువులనఁగా నాకాశమున నెగిరెడు జీవజంతువుల వ్యాపారమును దెలుపును. పక్షులనుమాట యెగురఁ గలదా? వాచ్యము = అెక్కులగల జీవజంతువులు. వాచకము = వానిని దెలుపు పక్షులను పదము. ఈ రెంటికి నభేదము.

సూ॥ ౭. ధాత్వర్థ ఫలాశ్రయము కర్తము.

'కృష్ణుఁడు తినెను' అన్నప్పుడు కృష్ణుఁడు 'తినెను' యను నొక కార్యము చేసెనని తెలిసెను గాని తినుట కొక పదార్థమేదైన నుండవలయునే యా పదార్థమేది? దేనిని తినెను అని తెలిసికొను కొరిక కలుగును. కృష్ణుఁడు వెన్నను దినెను. అని చెప్పినయెడల నా సందేహము తీటును. ఇట్లు దేనిని ఎవనిని అను ప్రశ్నమునకుఁ బ్రత్యుత్తర మేదియగునో యది కర్తము. కర్తమునకుఁ గ్రియకుఁ గల సంబంధము చూతము. తినెను - క్రియ - తినుధాతువు. తినుట - ధాత్వర్థము. 'తినుట' అను వ్యాపారమునకు ఆశ్రయించువాఁడు కావునఁ గృష్ణుఁ డనుపదము కర్తయయ్యె. తినుట అను కార్యఫలమునకు

ఆశ్రయమైనది కావున 'వెన్న' కర్త మనఁబడును. ఇట్లు కర్తమును గోర క్రియలు సకర్తకములు. కర్తమును గోరనివి అకర్తకములు. (చూ. క్రియ. నూ. ౨-౩.)

నూ॥ ౮. క్రియచేఁ గర్త చెప్పఁబడిన నది కర్తరిప్రయోగము.

ఉ. వానరులు సేతువును గట్టిరి.

ఇందుఁ గ్రియ 'కట్టిరి' ఎవరు కట్టిరి? వానరులు. కావున వానరులు కర్త. ఇందుఁ గ్రియ కర్తను తెల్పచున్నది కావున నిది కర్తరిప్రయోగము.

నూ॥ ౯. క్రియచేఁ గర్తము చెప్పఁబడునేని యది కర్తణిప్రయోగము.

ఉ. వానరులచే సేతువు గట్టఁబడెను.

వానరులు సేతువును గట్టిరి యను విషయమే మఱియొక విధముగ నిట్లు చెప్పఁబడెను. కట్టఁబడెను అనునది క్రియ. ఏదికట్టఁబడెను అను ప్రశ్నకు సేతువు అని ప్రత్యుత్తరము. వానరులు సేతువు కట్టిరి. అనునప్పుడు ధాత్వర్థవ్యాపారమునకు వాక్రయమైనవారు వానరులు కావున ఆ పదము కర్తయనియు ధాత్వర్థఫలమునకు వాక్రయమాట సేతువు కర్తమనియుఁ దెలిసికొంటిమి. మాటలు మార్చినంతమాత్రమున విషయము మాఱదు గదా. కావున నెట్లు చెప్పినను 'సేతువు' కర్తమే. క్రియయైన 'కట్టఁబడెను' అనునది కర్తమును బోధించును గావున వానరులచే సేతువు కట్టఁబడెను. అనునది కర్తణిప్రయోగము. అంగ్లేయ భాషసేర్పిన విద్యార్థులకు 'వానరులచే సేతువు గట్టఁబడెను' అను వాక్యమునందుఁ గర్తృపదము తెలిసికొనుటయందుఁ గొంత కష్టము కలదు. అంగ్లేయవ్యాకరణము చొప్పున నింగు సేతువు కర్త. సంస్కృ

తాంధ్ర వ్యాకరణముల ప్రకార మట్లు చెప్పరాదు. కట్టుట వ్యాపారమగును గాని కట్టఁబడుట వ్యాపారమగునా? 'తినుట' యొక కార్యమగును గాని 'తినఁబడుట' యొక కార్యమా? 'చంపుట' యొక కార్యమగునుగాని చంపఁ బడుట' యొక కార్యమా? మాటలు మార్చినంత కార్యముచేసినవాఁడు మాత్రం పోవునా? 'వానరులచే నేతువు కట్టఁబడెను' ఆనునపుడు కర్త వానరు లను పదమే. కర్తము నేతువే. (చూ. కారక నూ. ౬ క్రియ నూ. ౧౩౪.)

అప్రయముల గుఱించి తత్సను నూ. ౧౩. చెప్పఁబడియె.

నూ॥ ౧౦. సమాపక క్రియ గల వాక్యంబు సంపూర్ణ వాక్యంబు.

ఉ. రాముఁడు పితృవాక్యముఁ బరిపాలించెను.

నూ॥ ౧౧. అసమాపక క్రియ గల వాక్యంబు అసంపూర్ణ వాక్యంబు.

రాముఁడు పితృవాక్యముఁ బరిపాలింప నీతాత్పర్యములతోడ నడవి క్షేగి యనేక కష్టముల సహించుచు సంచరించుచు. ఇందు నన్నియు సమాపక క్రియలేకాని సమాపక క్రియలేదు గనుక నసంపూర్ణవాక్యము. ఇట్టి వాక్యము లందుఁ గర్తకుఁ దద్విశేషములకును గర్తకుఁ గ్రియకును గల సంబంధాదులును, దశపవాక్యంబులును ముందే నూత్రంబులఁ జెప్పఁబడినవి. పూర్వము చెప్ప, బడని విషయంబులు కొన్ని యిందుఁ జెప్పఁబడును.

నూ॥ ౧౨. ఏకపదంబునను, ధాతూప సర్గములందును, సమాసంబులందును, సంస్కృత సంది నిత్యము.

ఏకపదమనగా విడఁదీయుటకు వల్లపడకుండునట్లు సంది గూడిన పదము. ఉ. గోవెఁడు ఇది గోవె ఎఁడు అని విడఁదీసి వ్రాయరాదు.

ధానువు ఉపసర్గము కలియునపుడును విసంధిగ వ్రాయరాదు. ఉ. ప్రాప్తి అనుదాని ప్ర ఆప్తియని వ్రాయరాదు. ప్రత్యక్షమునుదాని ప్రతి అక్షము అని వ్రాయరాదు. ప్రాప్తిచె అనుదాని ప్రాప్తి ఇంచె అని వ్రాయరాదు. సమాసంబులందును విసంధి కారాదు. ఉ. దశరథాత్తిజులు దీని చశరథ ఆత్తజులు అని వ్రాయరాదు.

సర్వత్ర యనుటచే గద్యంబులందును బద్యంబులందు నిది నియతము.

సూ॥ ౧౩. గద్యంబున నుచ్చారిణ శ్రవణ పారుష్య విరహితంబుగ యథాయోగ్యత వక్త యిచ్చకొలది సంధి విడదీయ నగు.

ఇట్టి విసంధి వక్తయొక్కయు శ్రోతయొక్కయు సామర్థ్యము ననుసరించి యుండవలయును. స్వభావ విరుద్ధముగ నుండరాదు. వక్తయు శ్రోతయుఁ బ్రాధులేని విసంధి దుష్టము. శ్రోత బాలుఁడేని సర్వత్ర సంధి గలిపి చెప్పటయు సమంజసము గాదు. గ్రహింపఁగలిగినంత సంధి కలిపి చెప్పవచ్చును. నీ వెవ్వఁడవు. అతఁ డిప్పు డెందున్నాఁడు. ఇట్టి స్వభావసిద్ధములైన చోట్లు విసంధిగ వ్రాయరాదు.

వాక్యాంతమందును, సంధి కలిపినచో సందిగ్ధ దోషమున కాకరమగు నేనియు, శబ్దస్వరూపముఁ జెప్ప నెడలను, అతి దీర్ఘములైన వాక్యముల నడుమను, బెక్కు ద్రుతంబు లొక్కచోఁ గలియు నెడను, సంధి గలిపిన నశ్లేఱాం గళ ప్రోడాదోషంబులు కలుగునేనియు, గద్యంబులంద విసంధిగ వ్రాయట దోషంబుగాదు. నీవు మధ్యాహ్నముండవా? వానికొక గుడ్డియై ఇత్యాది. ఇట్టి సవము లొకచోఁ జేర్చుటే దోషము. తక్కిన సందర్భముల సంధి గలుపవలయును.

సూ॥ ౧౪. ద్రుతంబున కచ్చు పరంబగుచో ద్విశ్చంబు మహాప్రబంధంబులందు సకృత్తుగఁ గానఁబడెడి.

ఇది సంధి ౨౫-వ నూ॥ నకు అపవాదము. ఈ మాత్రంబు ద్రుతమున కచ్చు పరమైనపుడు ద్విత్వము మహాకావ్యంబులఁ బద్యంబుల సృష్టకుఁ బ్రయోగింపఁబడుట తెలిపెడి. ఇట్లు తఱచు ప్రయోగింపరాదు.

దక్షవాటికి న్నునుసను రత్నపేటికి మనః ప్రమదావహ వస్తుకోటికిఁ. భీమ, 6 ఆ.

అన్నిప్తసఖినూఁది యున్నదాని. ఎన్నఁడున్నేని. భారత. ఆది.

అను+ఇప్తసఖి=అను+నిప్తసఖి (సంధి. నూ. ౪౮.)

అఁ+నిప్తసఖి (ప్రకీర్ణక నూ. ౧౪.) అన్నిప్తసఖి యయ్యె ననియు, ఏని శబ్దపర్యాయంబుగ హలాది 'నేని' యను పదము గలదనియు వీనికిఁ గొందఱు సమాధానము చెప్పెదరు.

నూ॥ ౧౫. నమూహార్థకంబైన మహచ్ఛబ్దం బమహచ్ఛబ్దహంబుం బోలియుండినను దద్విశేషణ, క్రియలు వైకల్పికంబుగ మహద్వాచకంబులయి యుండు.

ఉ. పడ నడుతురు నిన్నుఁ గన్నఁ బ్రమథ గణంబుల్.

నూ॥ ౧౬. నీచత్వంబునఁ బులింగంబున, నేకవచనంబునఁ గొన్ని సంజ్ఞావాచకంబులకు 'గాఁడు' చేరుచోఁ బ్రాతిపదిక మికారాంత మగు.

ఉ. రామ - నీ చార్థంబునఁ బులింగంబుల నేకవచనంబున రామి గాఁడు. ఇట్లు సుబ్బిగాఁడు - పాపిగాఁడు - శేషిగాఁడు - రంగిగాఁడు - సూరిగాఁడు - నారిగాఁడు లోనైనవి. కాఁడు అనునది యిట్లయ్యెనని యెఱుంగునది.

సంబోధనంబున డుష్టునకు లోపంబు నిత్యంబు. గకారంబునకు హ్రస్వంబు వైకల్పికంబు. ఉ. రామిగా - రామిగ లోనైనవి.

నూ॥ ౧౭. తఱచుగా స్త్రీసమంబుల కడపలఁ గొన్నింటి కేకవచనంబునఁ బూజ్యతయందు 'గారు' శబ్దంబగు. ద్వితీయైకవచనరూపంబుమీఁద గారు వారును నగు.

ఉ. ఆన్నగారు - ఆక్కగారు - అమ్మగారు - అవ్వగారు - తల్లిగారు - తండ్రిగారు - అత్తగారు - పెట్టిగారు - రాజుగారు - రాణిగారు లోనైనవి. తఱచుగ ననుటచే శాస్త్రిగారు - తమ్ముడుగారు - ప్రభువుగారు - అల్లుడుగారు - నాయుడుగారు - సోమయాజిగారు - నన్నయభట్టుగారు - దేవిగారు లోనగు రూపంబులును గలవు.

రాయనిగారు - రాయనివారు అని రెండు రూపంబులు.

నూ॥ ౧౮. తత్సమ డుమంతంబులకుఁ గొన్నింటికి ద్వితీయో బహువచనంబు మీఁదఁ బూజ్యతయందు వారగు.

శ్రీరాములవారు - రామానుజాచార్యులవారు - శంకరాచార్యులవారు - వాల్మీకిులవారు - వ్యాసులవారు - రాయలవారు - అయ్యవార్లవారు - స్వాములవారు లోనైనవి.

అర్థవిశేషంబున నేకవచనము మీఁడును గొన్నియెడలఁ గాన నగు. ఉ. అయ్యవారు - అమ్మవారు - దేవరవారు.

నూ॥ ౧౯. పూజ్యతయందు నామవాచకంబులయు, వాఁడు - వీఁడు - నా - నీ శబ్దంబులయు నేకవచనంబునకు బహువచనం బొక్కడ నగు.

అగుచోఁ గ్రియయు సంబోధ్యవాచకం లేకవచనాంత బగుటయుఁ గలదు.

ఉ. శ్రీరాముఁడు-శ్రీరాములు. మా గురు విట్లు చెప్పెను. మా గురువు లిట్లు చెప్పిరి. ఇచ్చట 'మా' యనునది సంబంధంబున బహువచనము. గురు వులు పూజ్యార్థంబున బహువచనము.

వారు మహానుభావులు వారికేమి కొఱత.

మీ దయ యెట్లు వచ్చిన నట్లు చేయుఁడు. ఇందు నీ దయ యనుటకు మీ దయ. మా మాట జవదాటువాఁడెవ్వఁడు సుఖించును.

నెయ్యెపు టొజ్జలు పైపై నెనయింపసాగె. వ॥ చ॥

ఇచ్చటఁ బూజ్యార్థంబున ఒజ్జలు బహువచనము. శ్రీయ ఏకవచనము. అనఘా! మీయట్టివారి యాశ్రితుఁ డిట్లులుండ నొప్పురికింపఁదగవా. శ్రీరాములు నన్ను రక్షించునా? ఆర్యులారా! మీ యుత్తరం బందెను.

సూ॥ ౨౦. సంబోధ్యవాచకంబు బహువచనాంతంబ య్యుఁ గ్రియలమీఁది యమ్మాదు లేకవచనాంతంబుల యగు.

మిత్రులార నాకు మీరు తోడ్పడెదరయ్య.

మల్లికలార! మీ పొదల మాటునలేడుగదవ్వు చెప్పరే.

సూ॥ ౨౧. పూజ్యతాతిశయంబున మీరునకుఁ దాము - తమ రగు.

తాము వ్రాయించిన పత్రిక, తమ రంపిన గ్రంథము, తమ యోగ క్షేమములు. తన తన వాహనము లాయుధము లెల్లజనంబును ననువునేని కొనుఁడు. భార.

సూ॥ ౨౨. సంబంధంబున 'నీ - నా' లకు బహువచన సూపం బొక్కేడ నగు.

మీ యూరు, మా తల్లి.

నూ॥ ౨౩. ప్రశ్నాదుల కిమర్థక శబ్దంబులు బహువచనాంతంబులు నగు.

ఉ. నీ వెవ్వఁడు? నీ వెవ్వరు?

మీ తల్లి యెవతె? మీ తల్లి యెవరు? } ప్రశ్న.

నీ పేరెది? నీ పేరెవరు?

ఎవ రక్కడ? తెలియని వస్తువు నుద్దేశించి ప్రశ్న.

నన్ను బిలిచిన దెవరు? నా జననియా జనకుఁడా?

నిన్ను బిలిచిన దెవరని తలఁచితివి?

నీవు నన్నెవ రనుకొంటివి?

నీవు నన్నెవరిగ భావించితివో యట్టివాఁడ నేఁగాను.

కొన్నియెడల 'నెవ్వరు' 'అది' పూర్వకంబయి యుండు. ఉ. నన్ను బిలిచిన దెవరు? ఇచ్చటఁ బిలిచినది స్త్రీయో పురుషుఁడో నిర్దేశింప రాకుండుటను బిలిచినవా రొక్కరే యగుటను 'అది' ముందుగఁ జేర్పఁబడియె.

నూ॥ ౨౪. స్త్రీపురుషుల నిర్దేశింపరానియెడను, నిర్దేశించినను వారిలో నొకరినే గ్రహించవలసినయెడను 'ఒక్కఁడు' బహువచనాంతం బగు.

ఉ. కట్టుబాటు లేనియింట నొకరు చెప్పినట్లు ఖటియొకరు వినరు. సీతారాములయం దొకరి కీసరము నొకరి కీసరము నర్పింపుము.

నూ॥ ౨౫. i. సస్య లోహవాచక శబ్దంబులును,

ii. కొన్ని సంభార ధాన్యవాచకశబ్దంబులును,

iii. గుణరస వాచకములు సమానార్థకములు వైన దేశ్యవిశేషణ శబ్దంబులును,

iv. కేల్వాదులును,

నిత్యైకవచనాంతములు.

ఉ. i. సన్యము అనగా మైరు. వరి - కంది - పెనగ - ఆరుగ -
జొన్న - పెనగ - మినుము - ప్రత్తి మొదలైనవి.

లోహములు. ఇనుము - రాగి - విత్తలి - వెండి - బంగారు -
కంచు మొదలైనవి.

ii. సంభారములు - సంభారపుదినుసులు. నూనె - ఆముదము -
నెయ్యి - చమురు - ఉప్పు - ఇంగువ - చింతపండు - పసుపు
లోనైనవి. కొన్ని యనుటచే ఆవలు - ఆవాలు - దనియాలు -
మెంతులు ఇవి బహువచనాంతంబులు.

ధాన్యములు - బియ్యము - జిలకజ్జి లోనైనవి.

iii. గుణవాచకమైన విశేషణము. కాకులు నలుపు, హంసలు
దెలుపు, చిలుకలు పసుపు లోనైనవి.

సమానార్థకములు - సరి - సాటి - ఈడు - జోడు - ఎన -
ఉద్ది - దీటు. ఉ. సీతారాములతోడ నెవరు సరి - సాటి -
యీడు - జోడు లోనైనవి.

iv. కేలు; ఇరులు; అప్పుడు-ఇప్పుడు-ఎప్పుడు; అక్కడ-ఇక్కడ-
ఎక్కడ; అచ్చట - ఇచ్చట - ఎచ్చట ఇవి యన్నియు నిత్యైకవచనములు.
వీనికి బహువచనంబున రూపములు లేవు.

అట్టులు - ఇట్టులు - ఎట్టులు.

సూ॥ ౨౩. అవ్యయంబులందుఁ గొన్ని బహువచనాంత
తుల్యంబులు నగు.

సూ॥ ౨౭. క్రీడావిశేషవాచకశబ్దంబులును, పెక్కు
ధాన్యవాచకశబ్దంబులును, అందఱు లోనైనవియు నిత్యబహు
వచనాంతంబులు.

క్రీడావిశేషమనగా ఒక మాదిరియాట. అమృనబంతులు - డాగరు
మూతలు - ఆటంకులు - గుంటచాళ్లు - గుడి గుడి గుంచాలు - గీచన గింజలు.
గుజ గుజ తేకులు - చల్లుడు పిచ్చెలు. గుడ్డెన గూళ్లు - గొబ్బిళ్లు - ఓమన
గుంటలు - ఆచ్చన గాయలు లోనైనవి.

ధాన్యవాచక శబ్దంబులు. వడ్లు - పెసలు - కందులు - మినుములు -
పెనగలు - ఆళ్లు - జొన్నలు లోనైనవి.

అందఱు - ఇందఱు - ఎందఱు - పెక్కండు - పెక్కురు - గుగ్గిళ్లు -
కురులు - అక్షుతలు - పులకలు - అగచాట్లు - అదరులు - వేలలు - వేలాలు
లోనైనవి.

సూ॥ ౨౮. నామ పునర్నవాణంబునఁ దత్పర్యాయంబు
గఁ దచ్చబ్ద బొందె నగు.

ఉ. రాముఁడు భక్తవత్సలుఁడు. అతని భక్తులకుఁ బరాభవంబు లేదు.
ఒందె ననుటచే మరల నామంబె యొండొకచోఁ బ్రయోగింప నగు.

సూ॥ ౨౯. కర్తృబహుత్వంబునఁ దన తనకుఁ దమ తమ
యు నగు.

ఉ. ఆ యోధులందఱుఁ దమ తమ ప్రాణంబుల దెస వాసలు మాని
పోరిరి.

సూ॥ ౩౦. సంఖ్యాపూరణార్థక విశేషణంబు నందలి 'అవ'
కు 'అగు' నగు.

ఏడవ పద్యము - ఏడగు పద్యము. (చూ. తిత్తమ. పుట ౭.)

సూ॥ ౩౧. కొన్నియెడల మహద్వాచకంబునకు విశేషణంబయిన సంఖ్యావాచకం బమహద్వాచకంబు కలదియు నగు.

ఉ. రాక్షసులు పదివేలు - పదివేవురు రాక్షసులు. ఒక మున్నూలు దెచ్చిన చాపంబు.

సూ॥ ౩౨ ఊగు - చోటు - మేనులకుఁ దృతీయయం దత్వము లేదు.

ఈ శబ్దములకు సప్తమివిభక్తియందు ఊర - చోట - మేన అని యగు. అచ్చికపరిచ్ఛేదము ౭౧-వ నూత్రము ప్రకారము తృతీయకు నట్లే కావలసియుండఁగా నీమూఁడు శబ్దముల కట్టులు అత్వమురాదు.

సూ॥ ౩౩. కర్తాదులకుఁ బ్రాధాన్య వివక్షయందు ధాతుజ విశేషణంబులు కర్తతోడం బోలె వానితోడ నమసించు.

ఉ. రాముఁడు రక్షించిన భృత్యుఁడు లోకోత్తర చరితుఁ డగును.

రాముఁడు రక్షించిన భృత్యుఁడను చోట రాముఁడు కర్త. భృత్యుఁడు కర్తము. రామునిచే రక్షింపఁబడిన భృత్యుఁడని యర్థము. ఈ కర్తవాచకమైన భృత్యుఁడు అను పదమునకుఁ బ్రాధాన్యము చెప్పవలసియున్నది. అది (అగు నను క్రియకు) కర్తగాఁ జేయఁబడినది. రక్షించిన యనునది దీని విశేషణము క్రియాజన్యము. కావున భృత్యుఁడను కర్తముతో నన్వయించెను. రక్షించిన ఎవరు రక్షించిన? రాముఁడు అని కర్తతో నన్వయించెను. కర్తాదులనఁగాఁ గర్తము - కరణము - సంప్రదానము - అపాదానము - అధికరణము.

ఉ. రాముఁడు వాలిసేసిన బాణము. (కరణము). రాముఁడు గోవు నిచ్చిన విప్రుఁడు. (సంప్రదానము). రాముఁడు వెడలిన వనము. (అపాదానము). రాముఁడు వసించినచోటు (అధికరణము).

సూ॥ ౩౪. భావద్వంద్వంబునఁ దొలిపదంబు టవర్ణకంబునకు లోపం బగు. టవర్ణకం బిటఁ గృత్ప్రత్యయంబున కుపలక్షణము.

భావార్థక వ్యతిరేక భావార్థక శబ్దములు ద్వంశ్వసమాస మగునపుడు మొదటి పదంబునందలి టవర్ణకంబునకు లోపం బగు

అవుట + కామి = అవుగాములు.

చెల్లుట + చెల్లిమి = చెల్లు పెల్లిములు.

వచ్చుట + రామి = నచ్చు రాములు.

వినుట + వినమి = విని వినములు. (ఇంచు వినుటయొక్క కృదంత రూపమైన వినికి యందలి 'కి' వర్ణమునకు లోపము.)

సూ॥ ౩౫. సమాసంబునందలి పూర్వపదంబు వ్యవహితంబైన యుత్తరపదంబుతోడ నన్వయించు.

ఉ. రాహుకంతము దెగి దేహము ధరణిఁబడియె.

రాహుకంతము సమాసము. ఇందలి తొలుతటి పదము రాహువు. అది వ్యవహితంబైన దేహముతోడ నన్వయించును.

పరులధనమునకు విద్యకు బలమునకు గుఱివుపడువాఁడు = పరులధనమునకుఁ బరులవిద్యకుఁ బరులబలమున కని యన్వయము.

సూ॥ ౩౬. కర్తృబహుత్వంబున బహువచనక్రియ యగు.

ఉ. సీతా రామలక్ష్మణు లడవికేగిరి. (సమాసము.) సీతయును రాముఁ డును లక్ష్మణుఁడును నడవి కేగిరి. (వ్యస్తము.)

సూ॥ ౩౨. కర్తృ లనేకంబు లున్నచోఁ గ్రియకు సమీప కర్తయొక్క లింగవచనంబు లగు.

ఉ. రాముని రాజ్యంబున మనుష్యులు పశుపక్ష్యాదులు సుఖముగ జీవించెను.

రాముని రాజ్యంబునఁ బశుపక్ష్యాదులు మనుష్యులు సుఖముగ జీవించిరి.

సూ॥ ౩౩. ఒండె - కాని - లేకాది వ్యవహితంబులయిన కర్తృపదంబులన్నియు నేకవచనంబున నున్నఁ గ్రియయు నేక వచనమంద యుండు. భిన్నవచనంబులైనచో సమీపకర్తృ వచనంబ యగు.

ఉ. రాముఁడుగాని లక్ష్మణుఁడుగాని యుద్ధమున వెనుదీయువాఁడు కాఁడు.

లక్ష్మణుఁ డొండె సీతారాము లొండె నాడికప్పువారు గారు.

సూ॥ ౩౪. క్రియాకార్యంబు విశేషణ నామవాచకంబు లచే నొండె నగు.

కార్యము ముగిసినట్లు చెప్పటకు సమాపకక్రియయే యుండవలయునని నియతలేదు. ఆ కార్యము నామవాచకముచేసినను విశేషణముచేసిన నగు. ఇట్టిచో అగు - కల - ఉండు క్రియారూపంబు లధ్యాహార్యంబులు.

ఉ. రాముఁడు సుగుణాభిరాముఁడు. సుభృత్యుఁడు దుర్లభుఁడు - సంపద యాపదలకు నెలవు. ఇం దధ్యాహార్యములైన క్రియలు కర్తతోడనే యన్వయించును.

సూ॥ ౪౦. పెక్కువిశేష్యంబులతో నన్వయించు విశేషణంబునకు బహువచనంబ యగు.

విశేష్యంబులు స్త్రీ పుంలింగంబుల నున్నచో విశేషణంబు పుంలింగ రూపమే ఐహించు. స్త్రీ, పుం, నపుంసకలింగంబు లైనచో నపుంసక లింగంబె యగు

దయావంతులు నీతియు రాముఁడును భక్తులఁ బరిపాలింతురు. విశేష్య ములు రెండుంటచే విశేషణము దయావంతులు బహువచనంబున నున్నది. విశేష్యములు నీతి రాముఁడు స్త్రీలింగమందును బుంలింగమందు నుండుటచే దయావంతులని విశేషణము పుంలింగరూపమే కలదయ్యెను. (దయావంతులు స్త్రీలింగరూపము.)

స్త్రీలు పురుషులు పశువులు పక్షు లన్యోన్య స్త్రీతి పాత్రములు. కొన్ని యెడల నెక్కువసంఖ్య విశేష్యముల లింగంబె విశేషణంబున కగు. వృద్ధులగు తెల్లదండ్రులును బతివ్రతయుగు భార్యయు శిశువు నూ అకార్యములఁ జేసియైన భరణయోగ్యులని మనువు చెప్పెను.

ఇందు విశేష్యములు స్త్రీ పుం నపుంసక లింగంబులందున్నను రెండు విశే ష్యముల గ్రహించి వాని లింగంబె విశేషణంబునకుఁ గూర్పబడియె.

నూ॥ ౪౧ అవ్యవహిత భవిష్యత్తునకు వర్తమానభూత ము లగు.

అప్పటికి జరగకున్నను వెంటనే యుత్తిరకాలంబున జరగఁ గలదానిని వర్తమానముచే నూచింప నగు.

ఉ. ఇదె పోవుచున్నాను, వచ్చె సుదర్శనాయుధుఁడు.

ఆ పని చేసితివా? ఇదో చేసితిని. ఈ! చచ్చితిని - చచ్చితిని.

నూ॥ ౪౨. అవ్యవహిత భూతంబునకు వర్తమాన మగు.

నీ వూరినుండి యెప్పుడు వచ్చితివి? ఇప్పుడె వచ్చుచున్నాను.

సూ॥ ౪౩. ప్రబంధముల భూతమునకు వర్తమాన మగు.

ఉ. మూర్ఖిల్లిన లక్ష్మణుఁడొచి రాముఁ డిట్లు దుఃఖపడుచున్నాఁడు
ఎవఁడు అన్నదానము చేయునో వాఁడు స్వర్గమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. ఈ
మూఁడును విశేష విధులు.

సూ॥ ౪౪. ఏకదేశి సమానంబు లాంధ్రంబునను గలవు.

తన - నా - నీ - ఆ - ఈ - ఏలు లోనైనవి సిద్ధసమాసగతపదంబు
తోడ నన్వయించు.

తన యశోవిశదముక్తాపాః. 'తన' యను తెలుఁగుపదము సిద్ధసమా
సంబులోని యశస్సు అను పదముతో నన్వయించు.

నీ కంఠార్పిత కాలపాశము మొదలైనవి.

లోనైన వసుచే 'అఖండితరూప విలాస సంపదక్' వంచిత పంచ
బాణుఁడగువాని' అనుచో సంపదక్ అనునది వంచిత శబ్దముతో నన్వయించును.
ధృతరాష్ట్రజాధము నశేషసుహృత్సుతబంధు దాహనూచకమయి.

సూ॥ ౪౫. ఉపమేయము ప్రథమాంత మగునపుడు 'అట్లు'
పరంబైనచో నుపమానంబులగు నామ తదన్త ద్యుష్కదాత్తార్థ
ములకు ప్షష్టియగు.

ఉ. రాముఁడు తన శరంబులచే సహస్రకరునట్లు వెలింగెను.

ఇందు రాముఁడు ఉపమేయము. సహస్రకరుఁడు ఉపమానము నామ
వాచకము కాన దానికి 'అట్లు' పరముకాఁగా సంధి సూ. ౪౬ ప్రకారము
'సహస్రకరునట్లు' అని యయ్యె. ఇది ప్షష్టితత్పరుష సమాసము.

తదర్థకము. దానియట్లు దీనియట్లు వానియట్లు.

అస్తదర్థకము. నాయట్లు మాయట్లు.

యుష్మదర్థము. నీయుట్లు మీయుట్లు.

ఆత్మార్థము. తనయుట్లు తమ యట్లు. ఇట్లు కరణి మాడ్కులును

గ్రహించునది.

సూ॥ ౮౬. పోలె, బలె, య పరంబులగుచో నామతచ్ఛబ్దార్థములకుఁ బ్రథమయు, నస్తద్యచ్ఛబ్దార్థములకు ద్వితీయయు నగు.

నామము అన్యతము వోలె. తామరపాకు నీరుబలె

తచ్ఛబ్దము వాఁడువోలె - వాఁడుబలె. ప్రథమమిది పోలె - బలె - పోనికబ్బంబులు ద్రుతపూర్వకంబులు నగు. అమృత ధారాపాతంబును బోలె లోనైనవి.

అష్టదర్థము లోనైనవి నన్నుఁబోలె - నిన్నుఁబోలె - తన్నుఁబోలె.

ప్రథమాంతముగు నుపమేయమునకు' అనునది యధ్యాహర్యము. ఇట్లు క్రింది సూత్రమునను గ్రహించునది.

సూ॥ ౮౭. వలె పరంబగుచో నామతచ్ఛబ్దార్థములకు షష్ఠియు, నస్తదర్థాదులకు షష్ఠీద్వితీయలం దేదియో నొకటియు నగు.

నామము. రామనివలె తచ్ఛబ్దము వానివలె.

అష్టదర్థము. నావలె నన్నువలె.

యుష్మదర్థము. నీవలె నిన్నువలె.

ఆత్మార్థము. తనవలె తన్నువలె.

సూ॥ ౮౮. ఉపమేయము ద్వితీయాద్యంత మగునపుడు పోలె ప్రభృతులు పరంబులగుచో నుపమానంబులకు నుపమేయ విభక్తుల యగు.

ఉ. మమ్ము భీరులఁబోలె వెఱపించెదపు లోనైనవి.

సూ॥ ౪౯. ఉపమానంబు లనేకంబులగుచో నుపమా
వాచకంబు కడదాని కొక్కటియొక్కొన్నియొడలఁ గన నగు.

ఉ. శారదసీరదము చంద్రబింబము కర్పూరమువలె నీ యశస్సు భవ
శము.

సూ॥ ౫౦. శబ్దసల్లవాదులగు క్రియలు కొన్ని ద్వైరుక్తం
బులగుచో నుత్తరపదంబు పూర్వావయవంబునకు లోపంబు
విభాష నగు.

చల్లు పోరాడి యాడి - చల్లు పోరాడి పోరాడి. తలపోసి పోసి -
తలపోసి తలపోసి. తూటాడి యాడి.

అదిశబ్దముచే నట్లుార్చి యూర్చి యిట్టిప్రయోగంబులు గ్రాహ్యంబులు.

సూ॥ ౫౧. ఒకానొకచో సహార్థంబున యుష్ట దస్తదర్థంబు
లభిహితంబగుచోఁ గ్రియలు తత్కర్తృకంబులు విభాష నగు.

ఉ. నరసఖుండ! నీవు సఖుండును నరలోకమునఁ జనించి పీడ లుడు
వుము. భారం.

ఆలం గొడుకును గోడలు నీవు నెక్కుము.

సూ॥ ౫౨. మహద్వాచకంబులైన కర్త లనేకంబులు నము
చ్చయ వ్యవహితంబు లగుచోఁ గ్రియకుఁ దఱచు బహువచ
నంబ యగు

తఱచుగ ననుటచే

కల. తనయెఱిగిన యర్థం బొరుఁ

డనఘా యిది యెట్లు చెప్పవని యడిగినఁ జె

ప్పనివాఁడును సత్యము చె

ప్పనివాఁడును ఘోరనరకపంకమునఁ బడుకొ.

అనియునుండును. పడుకొని ఆను ఏకవచన క్రియకు చెప్పనివాఁడును, సత్యము చెప్పనివాఁడును అను హాద్యవచనములు కర్తలు. చెప్పనివాఁడును నరకపంకిమునఁ బడుకొని సత్యముఁ జెప్పనివాఁడును నరకపంకిమునఁ బడుకొని అని వేటువేటి అన్వయింపవలయును. క్రియ బహువచనంబునందు నుండ నగు. ఈ పద్యమునందు వాఁడు అనుటకుఁ నాఁడు అనునది యాధునిక కల్పిత పాఠము.

సూ॥ ౫౩. జాజిని దెలుపుటయం దేకవచనంబు నగు.

అడవిమృగములలో సింహము శ్రేష్ఠము.

అడవి మృగములలో సింహములు శ్రేష్ఠములు.

ప్రాణికోటిలో మనుష్యు డుత్తముఁడు.

ప్రాణికోటిలో మనుష్యు లుత్తములు.

ఇవట సింహములు మనుష్యులు జాతిని దెలుపు బహువచనంబులు.

సూ॥ ౫౪. జంట - జోడు - జత లోనగు ద్వంద్వంబుల దేకవచన క్రియ యగు.

ఉ. జంట సరిగానున్నది. జోడు కుదిరినది మొ॥

సూ॥ ౫౫. గ్రంథకర్తలు - పత్రికాధిపతులు - ఉత్తము - లుత్తముపురుషునందు నేకవచనమునకు మాఱు బహువచనము ప్రయోగింతురు.

సూ॥ ౫౬. నామంబు బహుత్వంబున గోత్రార్థకం బగు.

రఘువులలో రాముఁడు మేటి. రఘువులలో ననఁగా రఘువంశమునఁ బుట్టినవారిలో రాముఁడు మేటి యని యర్థము.

సూ॥ ౫౭. ఆత్మనే పదం బనిత్యంబు.

ఉ. పట్టముగట్టి యేలుము మముక్ - కట్టికొని యనుటకుఁ గట్టియని ప్రయుక్తము.

సూ॥ ౫౮. క్త్యావృత్తక ద్వంద్వంబున నర్థవిశేషంబునఁ బూర్వపదంబునకు ద్వీర్థము విభావ నగు. ద్వీర్థమురానిచో సముచ్చయ మధ్యాహార్యంబొండె నగు.

ఉ. నమ్మి నమ్మక - నమ్మియు నమ్మక - నమ్మి నమ్మక.

క్త్యావృత్తకము - వ్యతిరేకక్త్యావృత్తకము = క్త్యావృత్తక ద్వంద్వము.

సూ॥ ౫౯. న్యూననచో వాక్యంబునఁ దవ్వచనంబు లధ్యాహార్యంబు లగు.

న్యూనవచనంబులు ఐన - ఏని - ఏ - ఓ.

ఉ. ఎట్టులు ధర్మము సేయవలయు. ఎట్లులైన ధర్మము సేయవలయు. ధర్మము తలఁగాచును - ధర్మమే తలఁగాచును.

ఏవాని బంధుమిత్రులు జీవధనంబులును దప్పిఁ జెందును. దప్పిఁ జెందునో.

సూ॥ ౬౦. కొన్నియెడలఁ గర్తృ కర్తృక్రియ లధ్యాహార్యంబు లగు.

కొన్నియెడల ననఁగా సందర్భమునుబట్టి స్పష్టముగఁ దెలియునెడ నని యర్థము.

ఉ. నన్నుఁజూచి నగరె. కర్త లోకులు అధ్యాహార్యము.

వాఁడు నిద్రపోయినాఁడా? పోయినాఁడు. నీవా పండును తింటివా? తింటిని. కర్తృ కర్తృము లధ్యాహార్యములు.

వాకిట నెవఁడున్నాఁడు? ద్వారపాలకుఁడు. క్రియ అధ్యాహార్యము.

నూ॥ ౬౧. కిమర్థక పూర్వంబయిన తుమున్నాద్యర్థక శబ్దము తదవ్యతిరేకాన్త వ్యంజకంబగు.

బల మిఁక నేమిచెప్ప - ఆదిశబ్దముచే ఏమి చెప్పదుం గురునాథా.

నూ॥ ౬౨. స్త్రేషయందు నబిందుక నిర్బందుకములకును లఘు లఘు రేఫములకు మేళనంబు కొందఱి మతంబు.

ఉ. పొంగురాఁగల - పొంగు + తాఁగల = పొంగురాఁగల.

ఒప్పె + సగురూఢాపూర్వ సత్కీర్తితోక.

ఒప్పెసఁగు + రూఢాపూర్వ సత్కీర్తితోక.

ఒప్పెసగురూఢాపూర్వ సత్కీర్తితోక.

నూ॥ ౬౩. ఐ యొకానొకచోఁ గలయర్థంబున నగు.

ఉ. కృష్ణుని సాంధ్యమునై - విడలుపు. టురమునునై.

నూ॥ ౬౪. త్నుమున్నంతముమీఁది 'వలయు'నకు 'వలె' బహుళంబుగ నాదేశం బగు.

కావలెనంచు - భా - ఉచ్ఛో. సుస్థియంశపు కావలె. ఆశ్వ. కావలె నన్నచోట ఉ. పారి.

నూ॥ ౬౫. వినీతి సుత్తనువునుషంబునకుఁ బ్రథమపురుష మొక్కడ నగు.

ఉ. కవివరుం డిట్లునియె. (నే నిట్లుంటి ననుటకు) భార. ఆది.

సులభ వ్యాకరణము.

—o—

వ్యాసపరిచ్ఛేదము.

—o—

వ్యాసలేఖనము.

1. వ్యాసలేఖన మన నేమి?

ఒకవిషయమునుగుఱించి విస్తరించి వ్రాయుట వ్యాసలేఖన మనఁ బడును. ఇట్లు విస్తరించి వ్రాయఁబడిన గ్రంథము వ్యాసము (Essay) వ్యాసమున నాద్యంత మొకవిషయమే వివరింపఁబడును. ఆ ప్రస్తుతవర్ణనము లకుఁ గథలకు నిందు నెడము కలుగదు. వివిధము లగు పెక్కుఁగథలు గల వివిధగ్రంథము వ్యాస మనఁబడదు. ఉపవ్యాసము (Lecture) తొలుత నాగ్రూపముగ వ్రేలువడును. వ్యాసము లిఖితమై యుండు. వ్యాసలేఖన క్షణముఁ గొన్ని నియమములు కలవు. విద్యార్థులు వానిఁ దప్పక యెఱుంగ వలయు.

2. అభ్యాస మావశ్యకము.

వ్యాసలేఖనమున నేర్చుకొనఁ దగిన దేమున్నది? మనస్సునఁ దోచినది చేతితో వ్రాయుటయే కదా యని కొందఱుబాలు రందురు. జ్ఞానముగలవారట్లు అనరు. యుద్ధముచేయుట యనఁగా నేమి? యుద్ధభూమియందు నిలఁబడుట, యెదురుగా వచ్చినవానిని గొట్టుట యనుట యెట్లా, చిత్రలేఖన మనిన రంగులను చూచితోఁ దీసికొని కాగితముపైఁ బూయుట యనుట

యెట్లో, వీణ వాయిండుట యన శ్రేణితో పీణియతంత్రుల మీటుట యను టెట్లో, గోడపెట్టుట యన రాతిపై రానిని బేర్పుట యను టెట్లో, వ్యాసలేఖన మన వునస్సునఁ దోచినది వ్రాయుట యనుటయు నట్లే. వస్తుత్పత్తిజ్ఞాన ము-పూర్వాభ్యాసము-బుద్ధి యివి లేక యేవిద్యయందెట్టివాఁడైనఁ బ్రవీణుఁడు గాఁడు. కావున వ్యాసలేఖకునకు నివి యత్యావశ్యకములు.

3. వ్యాసలేఖన మొకశీల్పము.

కమ్రపని-కమసాలపని-వడ్డంగిపని-చిత్తరువువ్రాయుట - లోనగు శిల్ప ములవలె వ్యాసలేఖన మొకశీల్పమే. అన్నిశిల్పములకువలె నీశిల్పమునకును బదార్థము - రూపము - మిగుల నావశ్యకములు. వడ్డంగికఁ గొయ్యలవలె - లోహకారునకు లోహములవలె - వ్యాసలేఖకునకు మాటలు ప్రధానపదార్థ ములు. లోహములచే లోహకారుఁడును-దారువులచే వర్ధకము రూపములఁ గల్పించునట్లు వ్యాసలేఖకుఁడును దనభావంబునకు మాటలచే నాకాఁమును గల్పించుచున్నాఁడు. మంచిపదార్థములచే శిల్పి హంచుచుండుములఁ గల్పించు వట్లే మేలి మాటలచేత వ్యాసలేఖకుఁ డుత్తమవ్యాసమును లిఖించుచున్నాఁడు.

శబ్దము కైలి యను నీరెంటిలో శబ్దము ప్రధానము. అట్టులయ్యు కైలి మనోహరముగా నుండమి గొప్పపండితులు వ్రాయువ్యాసము లుత్తమపదముల నిండియుండినను జనులచేఁ దఱచు చదువఁబడవు. రవ్యమైన కైలి గలిగివినుట కింపయిన మాటలు మధుగఁ గూరుపఁబడినవ్యాస మపండితునిచే వ్రాయఁ బడిన దయ్యది నిస్సారపదభూయిష్ఠం బయ్యుఁ బెక్కురచేఁ బఠింపఁబడును. అసమర్థుఁ డగు కమసాలిచేఁ జేయఁబడిన భూషణము పదియాఱవ వన్నెబం గారము గలదయ్యు నేత్రానందకరముగామి సర్వజనశ్లాఘ్యము గానేరదు గదా? రంగులు మంచివయ్యు నందముగలేని ప్రతిమ నెవ్వ రాకింతురు? కావున రత్నభూషణంబున జాతిరత్నములవలె సర్థవంతము లగుపదంబులఁ

చదుచిత్రస్థలంబుల నెలకొల్పి సారవంతముగను బరసశ్రవణాదుల హృదయా
హ్లాదకరంబుగను నుండు కైలిని వ్యాసమును రచింపవలయును. జ్ఞానమధిక మగు
కొలఁది నాలోచన మెం డగుచుండును. స్వతంత్రించి యాలోచించు శక్తి
గలుగును. కావున జ్ఞానసంపాదనము ప్రథమకర్తవ్యము.

4. జ్ఞానము లభించు మెట్లు?

జ్ఞానము కష్టైకసాధ్యము. అది సులభోపాయములచే లభ్యపడదు.
ప్రతిమనుష్యుఁడు జ్ఞానము సంపాదించఁ బ్రయత్నింపవలయును. జ్ఞానహీ
నుఁడు పశుసమానుఁ డని పెద్ద లందరు. ఓర్పు, పట్టునల, యభ్యాసమనెడి
యీ మూఁడుగుణములు గలవాని కెట్టిదుష్కరకార్యమైనను సుకరమే. ఉత్తమ
వ్యాసలేఖుఁడుగాఁ గోరువానికి,

i. బహుగ్రంథశతనము. అనేకపుస్తకములఁ జదువుట.

ii. వివేకము. చదువునప్పు డితరచింతలేక విషయంబున మనస్సుంచి
యేయేపద మెట్లు గూర్పఁబడినదో, యాకబ్ధస్వారస్య మెట్టిదో, విషయ
మెట్లు పాంకముగ బోధించఁబడినదో, తెలిసికొనుచుఁ దప్పొప్పులు విచా
రించుట.

iii. సుననము. చదివి పుస్తకము మానినతరువాతఁ దాము చదివిన
విషయము నంతయు మరల మరల మనస్సునకుఁ జెచ్చుకొని యీవిషయము
తాము చదివినమఱియేగ్రంథముననైన మఱియేవిధముగనైనఁ జెప్పఁబడియుం
డినయెడల, దానిని దీనిని నవలోచనము చేయుట యివి యనివార్యములు.

మొదటిదానికన్న రెండవది కష్టము. రెండవదానికన్న మూడవది
కష్టము. కొందఱిలైగిరిపోవునట్లు బిగ్గఱగాఁ జదువుదురు గాని మీరేమి చది
వెతి రనినఁ జెప్పజాలరు కన్నొకచోట మనస్సు మఱియొకచోట నుండు
నేమిథలము.

చదివినతరువాతఁ గొంతకాలమున కావిషయమై యెవరైనఁ బ్రశ్నిం
చినఁ గొందఱు చెప్పఁజాలరు. మూఁడవగుణము లేమియే యట్టి శక్తిహీనతనుఁ
గారణము. మననముచే జ్ఞప్తి దృఢపడిను.

గ. బహుగ్రంథపఠనము.

బహుగ్రంథపఠన మనుటచే శాంధ్రప్రసంధమునఁ గలగ్రంథము
లన్నియుఁ బ్రతివిద్యార్థియుఁ జదువవలయునని యభిప్రాయము గాదు.
ఆయాతరగతికిఁ దగునట్లు పాఠశాలయందుఁ దాను జడవు పుస్తకములు గాక
యట్టి యితరపుస్తకములు కొన్ని యుత్తమములైనవి ప్రతివిద్యార్థియుఁ జడవ
వలయును. ప్రయోజనముచూచిన పుస్తకము లెంతయెక్కువగఁ జదివిన నంత
హానికలుగును.¹

“They (bad books) monopolise the time, money and attention which really belong to good books and their noble aims; they are not only useless, but they do positive harm. Literary newspapers, since they print the daily smatterings of commonplace people, are especially a cunning means for robbing from the æsthetic public the time which should be devoted to the genuine productions of art for the furtherance of culture. Hence, in regard to our subject, the art of *not* reading is highly important. This consists in not taking a book into one's hand merely because it is interesting the great public at the time—such as political or religious pamphlets, novels, poetry, and the like, which make a noise and reach perhaps several editions in their first and last years of existence. Remember rather that the man who writes for *sales* always finds a large public; and only read for a *cause* and definite time exclusively the works of great

నాలుగవ తరగతియం దుండువారు చిన్నయ్యసూరిగారి నీతిచంద్రిక,
లోనగునవి చదువవచ్చును. 5, 6 తరగతులవారు భర్తృహరినీతికథము

minds, those who surpass other men of all times and countries and whom the voice of fame points to as such. These alone really educate and instruct.

In order to read what is good one must make it a condition never to read what is bad; for life is short, and both time and strength limited.

Incredible are the folly and perversity of a public that will leave unread writings of the noblest and rarest of minds, of all times and all countries, for the sake of reading the writings of commonplace persons which appear daily and breed every year in countless numbers like flies; merely because these writings have been printed to-day and are still wet from the press." Schopenhauer.

"It is also of the greatest importance to you, not only for the art's sake but for all kinds of sake, in these days of book deluge, to keep out of the salt swamps of literature, and live on a little rocky island of your own, with a spring and a lake in it pure and good. I cannot, of course, suggest the choice for your library to you; every several mind needs different books; but there are some books which we all need, and assuredly, if you read Homer, Plato, Æschylus, Herodotus, Dante, Shakespere, and Spenser, ² as much as you ought, you will not require wide enlargement of shelves to right and left of

² నన్నయభట్టు - తిక్కన - ఎఱ్ఱాఁలైగడ - బమ్మెరపోతన - శ్రీనాథుడు - రామరాజభూషణుడు - భర్తృహరి - ముక్కుతిమ్మన - శంకరఃవి -

them for purposes of perpetual study. Among modern books, avoid generally magazine and review literature. Sometimes it may contain a useful abridgement or a wholesome piece of criticism;¹ but the chances are ten to one it will either waste your time or mislead you. If you want to understand any subject whatever, read the best book upon it you can hear of, not a review of the book. If you don't like the first book you try, seek for another, but do not hope ever to understand the subject by a reviewer's help. Avoid especially that class of literature which has a knowing tone; it is the most poisonous of all. Every good book, or piece of book, is full of admiration and awe; it may contain firm assertion or stern satire, but it never sneers coldly nor asserts haughtily and it always leads you to reverence or love something with your whole heart. It is not always easy to distinguish the satire of the venomous race of books

అనంతమాత్యుఁడు - కేశన - కృష్ణదేవరాయలు - నాచనసోనన - మూసన
రామకృష్ణుఁడు పెద్దన వీరికృతులు కాళిదాసభవభూతికృతులు మృచ్చకటిక.

¹ ఇట్టిది తెనుఁగు భాషయందు గుర్లభము. ఇంతవఱకీ భాషయందుండు
కృతివిమర్శనములను పేరఁ బిలువఁబడు గ్రంథములు బండుబూతుల ప్రావులు
గామాయణ, భారత, భాగవతాదులపై సంస్కార చిక్కినవైతలు వ్రాయుగ్రంథ
ములయందు దబ్బఱలు, నపలాపములు మొందుగావున వానిని బుద్ధిమంతుఁడు
చదువకుండుట మేలు. కేవలవిమర్శనములు నన్నిన ననర్థము తత్పడు. చదువఁ
బూనినచో మూలగ్రంథమునంతయుఁ బఠించి సత్యాసత్యము తెలుంగవలయు.

శ్రీమత్. గట్టుపల్లి శేషచార్యులవారి శ్రీమదాంధ్రమహాభారతములు హాసగునవి పఠింపవచ్చును. ఇవి సతీకములు నున్నవి. బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటాచార్యశాస్త్రి వారి గ్రంథములు బ్ర॥ శ్రీ॥ శతఘంటాము వేంకట రంగశాస్త్రి వారి వచనమహాభారతము బ్ర॥ శ్రీ॥ నాగపూడి కుప్పసామయ్యగారి భారతసాము రావుబహదర్ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి వీతిచంద్రిక మ-రా-శ్రీ, చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారి నవల లనుకథలవృత్తములు

from the satire of the noble and pure ones; but in general you may notice that the cold-blooded, crustacean and Batrachian books will sneer at sentiment; and the warm blooded, human books, at sin.....

Read little at a time, trying to feel interest in little things, and reading not so much for the sake of the story as to get acquainted with the pleasant people into whose company these writers bring you. A common book will often give you much amusement, but it is only a noble book which will give you dear friends. Remember, also, that it is of less importance to you in your earlier years that the books you read should be clever than that they should be right. I do not mean oppressively or repulsively instructive; but that the thoughts they express should be just and the feeling they excite generous.....

Certainly at present, and perhaps through all your life, your teachers are wisest when they make you content in quiet virtue and that literature and art are best for you which point out, in common life, and in familiar things, the objects for hopeful labour, and for humble love'. Ruskin.

బ్ర॥ శ్రీ॥ చుహానుహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నముపంతులవాని సీతి
చంద్రికలోనగువచనగ్రంథములను బ్ర॥ శ్రీ॥ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతు
లవాని చిత్రరత్నాకరము చదువవచ్చును. వీనివలన శైలిభేదము, నైట్టిశైలి మనోజ్ఞ
మో యెట్టినిగర్హ్యమో యెఱుంగవచ్చును. అనేకవిషయములందు జ్ఞానము కలు
గును. పద్మికావ్యములయందు భోజరాజీయము, దశకుమారిచరిత్రము మొల్ల రా
మాణయములోనగునవి చదువవచ్చును. భాస్కరశతకము, సుమతిశతకము వీ
నిని నాలుగవతరగతికి దక్కువతరగతిబాలురు చదువవచ్చును. ఇవి యన్నియు
సీతిని బోధించునవిగను, భాషాజ్ఞానాభివృద్ధికి దోడుగడునవియనై యున్నవి
ఇవిగాక భారతభాగవతములలోని యుపాఖ్యానములు రుక్మిణీ కల్యాణము,
గజేంద్రమోక్షము, అంబరీషోపాఖ్యానము, వాహనచరిత్రము, ప్రహ్లాదచరిత్ర,
నలోపాఖ్యానము, సావిత్రిపాఖ్యానము, శకుంతలాచరిత్రము, కుచేలో
పాఖ్యానము లోనగునవియును, జదువవలయును. ఈగ్రంథముల నన్నిటిని
జదువుటవలన భాషాభివృద్ధియు, జ్ఞానాభివృద్ధియు గలుగును. ఆఱవతరగతి
దాడినపిమ్మట ధారాశముగ శ్రీరామాయణ భారత భాగవతములను మను
చరిత్రాదికావ్యములను విద్యార్థులు చదువవలయును. రామాయణాదులు హరి
గ్రంథములని వాని నేల చదువవలయు నని తలంపరాదు.³ అట్లునువారు దీని

³“There is nothing that so greatly recreates the mind as the works of the old classic writers. Directly one has been taken up, even if it is only for half an hour, one feels as quickly refreshed, relieved, purified, elevated, and strengthened as if one had refreshed oneself at a mountain stream. Is this due to the perfections of the old languages or to the greatness of the minds whose works have remained unharmed and untouched for centuries? Perhaps to both combined. This I know, directly we stop learning the old languages (as is at

వ్యాసవరిచ్చేదము.

యనుబంధము చదువవలయును. ఈ గ్రంథము లేవీయు నేమతమునుదూషించు నవి కావు. నీతినిబాయు మనునవికావు. ఇవే జ్ఞానము, సార్థక పదప్రయోగ శక్తి, నీతిరక్తి, దేవగురుమత ప్రభుశక్తి, గలిగించునవి. మాతృదేవోభవ - పితృదేవోభవ - ఆచార్యదేవోభవ - నా విష్ణుః పృథీవీపతి యనియు, సృష్టా లుండు దేవాంశసంభూతుండు

ఉ. “కావునఁ జంపరాదు క్షీతికాంతునిఁ దిట్టంగ రాదు విప్రీయం
బేవిధి నాడరాదు పరిహేలనముం బచరింపరాదు త
ద్భూవిభుఁ డొందుచెప్పఁ బనిఁబూని తిరస్కృతు రాడరా దిలక
దేవతలే నరాకృతిని ద్రిమృదుచుందురు ధర్మరక్షకు.”

‘సత్యేనలోకాన్ జయతి’ యని బోధించునవి ఎదువరాని గ్రంథములా? ఇట్టి పుస్తకములను బాలించే జదివింపక “ప్రతిమనుజుండు బాలుడైనను వాని వాని యంతఃకరణము చొప్పునఁ బ్రవర్తింపవలయును. తనయంతఃకరణ మునకు విరోధముగాఁ దలిదండ్రులు చెప్పినను వినరాదు. ఆవశ్యకమై నచో వారిని విసర్జింపవచ్చును. దృష్టాంతము ప్రహ్లాదుండు. భారతము సారా యము త్రాగుటకుఁ జేరించును. ఉదాహరణము భగవద్గీతయందు ‘సోమ పాః పూతసాపా’ యని కలదు. శ్రీ భాగవతము దబ్బులలాడుటకు వేర్చును.

present threatening) a new class of literature will spring up, consisting of writing that is more barbaric, stupid, and worthless than has ever yet existed; that in particular, the German language, ¹(the Telugu language) which possesses some of the beauties of the old languages, will be systematically spoilt and stripped by these worthless contemporary scribblers, until, little by little, it becomes impoverished, crippled, and reduced to a miserable jargon.” Schopenhauer.

¹Italics are mine. V. S.

“నారిజాత్తులందు వైవాహికములందుఁ బ్రాణవిత్తమానధంగమందుఁ జకోత గోకులార్జ జన్మరక్షణమంగు బొంకవచ్చు నఘముఁ బొంగఁడగెచ, యనియందుఁ గలను.” అనుపిచ్చిపిచ్చివ్రాతలు గలపుస్తకములను జదివించువారు భాషఁ జెటుచుటయే గాక బాలురను విహితజ్ఞానవంతులఁజేసి చెటుచుచున్నారు.

ఆంధ్రలోకముచే నాంధ్రభోజుఁ డని నేటికాలమునఁ బిలువఁబడు నొకగొప్పజమిందార్ గారు చెన్నపురిరాజకీయ సర్వకలాపాశకాల కాంధ్రము నందలి యభిమానముచే వచ్చుచుండినకాలములో బి. ఏ. తరగతియందుఁ జదువు నొక విద్యార్థి తనయుపాధ్యాయుని జూచి “భారతము వ్రాసినవా రెవరు? రావుబహద్దర్ కందుకూరి పీఠేశలింగము పంతులవారు, రాయదుర్గము నరసయ్య శాస్త్రిలవారను వారలా? నేమూరు వేంకట కృష్ణమనేటి వారలా? టైటిల్ పేజిలో నిరువుర పేర్లులు గలవే” యని జిజ్ఞాసు వయియే యడిగెను.

ఎఫ్. ఏ. తరగతిలోఁ బఠించుచు నామిత్రునింటఁ గాఁపుర ముండిన యొకవిద్యార్థి “వానిని జంపినది వాల్మీకియో వ్యాసులూ” యని నామిత్రు నే యడిగెను.

పట్టపరీక్షకుఁ జదువుచుండిన యొకవిద్యార్థి పరీక్షాపత్రమునందు “భారత యుద్ధమైనపిమ్మటఁ బాండవులు కృష్ణుని రాయభార మంపిరి. అప్పుడు సభలో నందఱుండిరి. సుధి కుచురనందునఁ గృష్ణుఁడు విదురునింటిలో భోజనము చేసెను.” అనివ్రాసెను. ఇట్టివి పెక్కులు గలవు. హిందూవిద్యార్థులయందీటివి సహ్య మగునేమో యుదారబుద్ధు లాలోచింతురుగాక.

భాషాసౌభవమునందు దృష్టిలేక వికృంభలములగ వ్రాయఁబడు నవలలు పత్రికలు నుబుసుపోకకుఁ గాలము వ్యర్థపఱుపఁ జదువఁ దగినవే కాని యుత్తమగ్రంథముల యుద్ధమంచఁ దగవు. ఏభాషయందైన నుత్తమ జనుల యభిప్రాయ మిట్టిదే యైయుండు.

6. పదసామగ్రి.

సంభాషణమున నుపయోగపడుకబ్బములు వ్యాసరచనముఁ జాలవు. సంభాషణశైలియు గ్రంథరచనయు దుపయోగింపరాదు.¹ ఇదియొక యాంధ్రంబుననే కాక సర్వభాషలయందు నియతము. మనస్సులోని యభిప్రాయముల

“It is a mistake to attempt to write exactly as one speaks. Every style of writing should bear a certain trace of relationship with the monumental style, which is indeed, the ancestor of all styles, so that to write as one speaks is just as faulty as to do the reverse, that is to say to try and speak as one writes. This makes the author pedantic and at the same time difficult to understand.”

“In almost every age, whether it be in literature or art we find that if a thoroughly wrong idea, or a fashion or a manner is in vogue, it is admired. Those of ordinary intelligence trouble themselves inordinately to acquire it and put it in practice. An intelligent man sees through it and despises it, consequently he remains out of the fashion. Some years later the public sees through it and takes the sham for what it is worth; it now laughs at it, and the much-admired colour of all these works of fashion falls off like the plaster from a badly-built wall and they are in the same dilapidated condition. We should be glad and not sorry when a fundamentally-wrong notion of which we have been secretly conscious for a long time finally gains a footing and is proclaimed both loudly and openly. The falseness of it will soon be felt and eventually proclaimed equally loudly and openly

నన్నిటిని జక్కగ బయలుపెట్టుటకు బదసామగ్రి వలయును. శబ్దములు సార్థకముగఁ బ్రయోగించుటకును, బ్రయోగింపఁబడినవాని స్వాస్థ్యమెఱుంగుటకును, శబ్దములయర్థము చెలిసియుండవలయు. నామలింగానుశాసనమున సమానార్థకము లగు సంస్కృతపదములును, నాంధ్రనామసంగ్రహాంధ్రనామ శేషాదుల సమానార్థకము లగు తెలుఁగుపదములును గలవు. కొన్నిసంఖ్య తస్మిముల క్రిందటివఱకు మనజాతీయపద్ధతి విద్యకఱపఁబడుకాలములో నాంధ్రనామసంగ్రహము, నామలింగానుశాసనములలోని పద్యములను శ్లోకములను విద్యార్థుల వయస్కృత్తులకొలఁది దినమున కొకటి, రెండుదినముల కొకటి, విశ్రాంతిదినముల నొకటి రెండు డిట్లు బాలురు పఠించువారు. దానివలన వారు సంస్కృతపదమునకుఁ దెనుఁగుమాటకు భేద మెఱిగినవారై యే గ్రంథమునైన స్వతంత్రించిపదివి దానియర్థముగ్రహింపఁ జాలియుండిరి. ఇప్పుడాధ్యాపకము పోయినది. దానితోడ బాలురకు శబ్దజ్ఞానము క్షీణించినది శబ్దజ్ఞానము నర్థజ్ఞానమనుసరించెను. అర్థజ్ఞానహీనతవలన స్వభాషా గ్రంథపఠనము సమసేన. దానివలన స్వభాషానీతిమతవిషయజ్ఞాన మడుగంటెను. వెంటనే యజ్ఞాన మడుగుపెట్టెను. అహంకారము కన్నులఁగట్టెను. స్వగుభాషామామతాంకురముపుట్టెను. అది పెరిగి మిన్నముట్టెను. ఫలము ప్రత్యక్షము.

పరీక్షోత్తరణమునన ధన్యంబునవ్యూహము లగువార లా గ్రంథములఁ బఠింప నలగుపడదు. కావున నాంధ్రనామసంగ్రహము నామలింగానుశాసనము వంటి గ్రంథములు లేనియాంట్లయులు చేయునట్లై పరీక్షులకై పఠించు హిందూ బాలురును జేయవలసియుండును. తాము పఠించు గ్రంథములఁ గల శబ్దములకు నానార్థములున్నచో వానిని, సమానార్థకపదములను వేఱుగ వ్రాసి యుండు

It is as if an abscess had burst." Schopenhauer. ఇది గ్రామ్యవాదమున కుముఖపదేటము.

కొని ముఖ్యములఁ జేయవలయు. అటుచేయకున్న భోజనకాలమున సైంధవముఁ దెచ్చున గుఱ్ఱముఁ దెచ్చువాఁ డగును. వోరుఁడు చండమున కిర్వుఁడనఁగా దొంగవాఁడు ననుస్కారమున కర్వుఁ డనియు, జనకుఁడు చండమున కిర్వుఁ డనఁగా శిక్ష కిర్వుఁ డనియు, జెప్పవాఁడగును. గంగడో లనఁగా గంగెడ్డు డోలనియు, బాలవెల్లిలో రసగుండు కట్టినట్టు శుశ్రుఁ డుగయించె ననఁగా బాలసముద్రములోఁ సాదరసపుగుండు కట్టినట్టులనియు వ్రాసినవారును గలరు. అల్పవిద్య యనగ్ధకారిణి యనుటకు దృష్టాంతముగా రామశబ్దము పులింగమో మృల్లింగమో తెలియనివారు కావ్రములపైఁ బూర్వపక్షముల జల్పించుచున్నారు గదా.

సమానార్థకపదములు వాగ్విశేషములై యుండనియెడఁ “బాడినదే పాడరా దాసరి” యన్నట్టు వ్రాసినపదమునే పలుమాటు వ్రాయవలసి వచ్చును. అది వినువారికిఁ జదువువారికి రుచింపదు.

సమానార్థకపదములను వానిప్రయోజన మెఱిగి ప్రయోగింప వలయును.² స్త్రీ సీమంతినీ శబ్దములు సమానార్థకములు అటలని “పాండు రాజసురకాంతరము కొన్ని దినములకు సీమంతినీరత్న మగుకుంతీదేవి తన తనయులుఁ దోడ్కొని హస్తినాపురికి వచ్చె” నని వ్రాయరాదు. కుంతీదేవి

---

²“The real number of synonyms, or words having precisely the same signification, is in any language very limited. In general the terms so called merely approximate without coinciding: there are shades of difference between them. The exactitude of an author's style is greatly determined by his appreciation of those differences; by his making use of the precise word which in the circumstances is the fittest, *i.e.*, which will best express his thoughts.” Nichol.

యీ ప్రస్తావకాలమునఁ బరిహీన కావున ముత్తైదువులందు మాత్ర మువ యోగింపఁ దగిన నీమంతినీకబ్దము కుండీదేవిపట్ల వాడరాదు.

ఉపస్సు - ప్రాతఃకాలము సాధారణముగా సమానార్థకవిదములైనను “వాఁడు ప్రాతఃకాలంబున లేచి యథావిధి యుషఃకాలకృత్యంబులఁ దీర్చె” ననుట సరిగాదు. దినమున 5-వ గడియకాలమున కుపస్సుని పేరు. 58-వ గడియకాలమునకుఁ బ్రాతఃకాల మని పేరు. 58-వ గడియకాలమున నిద్ర లేచినవాఁడు 58 గడియ లప్పుడు చేయఁదగుకార్యముల నెట్లు యథావిధి చేయఁ గలఁడు.

వధూవరుల నాశీర్వదించునపుడు “సర్వకుంగళా సమేతుఁడు శంకరుఁడు మీకుఁ గల్యాణముఁ గలిగించుఁ గాక” యనిన బాగు గాని చాముండాసమేతుఁ డయినకపాలధరుఁడు యుక్తుఁడు మీకు శివముఁ గలిగించు నని చెప్పవచ్చునా? ఆర్థభేదమే లేకున్నను గొన్ని పరుషములుగ నుండును. నీతండ్రి బాగున్నాఁడా యనుటకు నీయత్తుకుగఁడు బాగున్నాఁడాయనవచ్చునా? నెత్తిమీఁద పాగా పెట్టుకొని పోయె ననుటకు నెత్తిమీఁద గుడ్డవేసికొని పోయినాఁ డనవచ్చునా? వానికి సందేహనివృత్తియయిన దనవచ్చునుగాని శంకానివృత్తి యయిన దన లోకులు నవ్వరా? కావున సమానార్థకబ్దముల నెఱుంగుటేకాక వాని ప్రయోజన మెఱింగి మెలఁచువతో సందర్భముకొలఁదిఁ బ్రయోగింపవలయును.

తనకు స్పష్టముగ నర్థము తెలియనిపదములఁ బ్రయోగింపరాదు.

“మనుచరి త్రయందు వరూధినియొక్క మాయలతోఁ బడకుండఁ బ్రవి రాఖుడు హవ్యవాహనుని చిన్న గృహమునకుఁ జేర్చు మని వేఁడుకొనిఁ పద్యమందుఁ దన సౌజన్యముమీఁద నొట్టు పెట్టుకొనియొ గదా, అట్టి సగ్గుణ పుంజ మగుటం బట్టియే పాకాసనుఁడు భక్తునికిఁ బ్రత్యక్షం బై కాపాడు టకు వలను పడెను.”

పాకశాసనుఁ డనఁగా నింద్రుఁడు. అగ్నిహోత్రుఁ డను నర్థమున వ్రాయఁ బడినది.

“ప్రస్తావన యనునది నాందిభార్య.” నాటకమున మొదటిపద్యము నకు నాంది యని పేరు. దానికిఁ దరువాత సూత్రధారుఁడు నట్యాదులతోఁ జేయుసంభాషణము ప్రస్తావన. ఈరెంటికిని దాంపత్యము కుదిర్చిన ది ఏ.తరగతి విద్యార్థి బుద్ధి చమత్కృతి నే మనవలయును.

‘ఒకచేఁప పంచవర్ణములు గలిగి మిణకరించును.’

మిణకరించుట యనఁగా దిక్కు దోఁపక భ్రమ చెందుట. మినమిన లాడుట యని విద్యార్థివృద్ధులు.

‘కపిలగోవుసాలు త్రిదోషకరము’ త్రిదోషహర మని యుండవలయు.

ఒకవిద్యార్థి “యీదినము పట్టణములోఁ బాదవత్సా వట్టాభిషేక మాడెద” యని చెప్పి తోడివారిచేఁ బరిహాసంపఁ బడెను.

“వనమాలిక యనఁగా నడివులలో నుండు వందుచే” ట్టని యొక విద్యార్థి చెప్పెను. వనమాలిక యని భ్రమ.

శబ్దార్థ మూహించి వ్రాయరాదు. ఉచితము కానిది యనుచిత మైన ట్టులే కదా యని యుత్తము గానిది యను తమ మని వ్రాయరాదు. అను తమ మనఁగా మిక్కిలి యుత్తము. అంతకంటె నుత్తమమైనది లేని దని యర్థము. ఇట్టులే యఘోర మనునది. అఘోర మనఁగా సతిఘోర మని యర్థము కాని ఘోరము గాని దని యర్థము కాదు.

శబ్దార్థజ్ఞానము లేనివాఁడు త న్నెవఁడైనం దిట్టినను క్లాపించినాఁ డనియే యెంచుకొనును. ఈబాలుఁడు పండితపుత్రుఁడనఁగాఁ బండితునికొడుకు గావునఁ దండ్రీవలె పేరును విద్యావంతుఁ డని యర్థము గాదు. కుంతుఁ

దని యర్థము. ఇట్లులే ఖట్వాహుఁడు, గేహేహుఁడు, పుణ్యజనులు, గ్రామసింహము లోనగునవి నిందయం దుపయోగింపబడు.

ఇంతియకాక వ్యాసలేఖకుఁ డేది సంస్కృతశబ్ద మైనది, యేది తెలుఁగుమాట యైనది, యెఱింగి యుండవలయు. ఎఱుంగున్నఁ బెక్కుఁ దప్పులు వ్రాసువలసి వచ్చును. అట్టితప్పులు మఱియొకవో నీగ్రంథమునఁ దెలుపఁబడినవి. శింకాటంకము, శుద్ధతప్ప, అనేకనుంది, తెప్పితనము, దేహలంపట, యివి యన్నియు గుప్తములే. పశుసమాహమును బోధించుసమజ శబ్దము సమాజపర్యాయముగను, జూదగాండ్రను బోధించుసభిశశబ్దము సభ్య పర్యాయముగను వాడుట ప్రశస్తము గాదు. ఆర్య మతసంస్కారసమజ సభిమలారా యని దూషించునపుడు చెప్పవలయుఁ గాని భూషించునపుడు చెప్పరాదు. సమాసములు కల్పించి వ్రాయునపుడు నపార్థమున కెడమిసుండ వ్రాయవలయును. ఉ. విద్యార్థికల్పభూజము. ఇని యొకపత్రిక పేరు. విద్యార్థికఁ గల్పభూజుని వ్రాసినవాని యభిప్రాయము. విద్యార్థిక నల్పభూజ మని యర్థ మగును. ఇన్ని కారణములచేత శబ్దముల సరియైన యర్థముల నెఱుంగుట యావశ్యక మని యేర్పడుచున్నది. ఇట్టియెఱుక సద్గ్రంథపఠన మునఁ గాని చేసుట.

7. సంస్కృత పదజ్ఞానము.

ఆంధ్రభాష మజ్జీవింపఁ జేయునది సంస్కృతము. సంస్కృతసాహిత్యము లేనిచే నాంధ్రభాష శోభింపదు. సాధారణముగా మనము మాటలాడుటయం దెన్నియోసంస్కృత శబ్దములను, నవి సంస్కృతశబ్దము లను జ్ఞానము లేకయే వాడెదము. కావున నట్టిభాషయందలిశబ్దముల స్వరూపముఁ గొంచెమైనను విద్యార్థు లెఱింగి యుండవలయు. కేవలము తెలుఁగుపండితుఁడును, గేవల సంస్కృతవిద్వాంసుఁడును, నాంధ్రగ్రంథము రచింపఁబూనినను, వానికర్థము చెప్పఁబూనినను, మిఁకరింపవలసి వచ్చును. తెలుఁగు పండితుఁ

డక్షానముచే సంస్కృతపదములను దెలుఁగుఁబలుకు లని ప్రయోగించి యవి యపశబ్దములైనవోఁ బరిహసింపఁబడును. కొందఱు సంస్కృతపండితు లాంధ్ర గ్రంథముల కర్థము చెప్పినెడ నాంధ్రవ్యాకరణజ్ఞానము లేమి, నచ్చ తెలుఁగు మాటలు రామిఁ, నచ్చాపాఠంప్రదాయ మెఱుంగమిఁ బ్రసంగించి విజ్ఞులకు నవ్వు పుట్టింతురు. ఉభయభాషలు వేఱు వేఱు. వ్యాకరణములు భిన్నములు. సంప్రదాయములు ప్రత్యేకములు. కావున నవి రెండఁ గలిపి వ్రాయునెడఁ దత్తత్సంప్రదాయమునకు భంగము కలుగకుండునట్లు చూడవలయును. ఏది సంస్కృతపదము, తెలుఁగుపదమేది, యనికనుఁగొనుటే విద్యార్థులకుఁ బ్రథమ కష్టము. నామలింగానుకాసము లోనగునిఘంటువులయం దుండునవి సంస్కృత పదములని, యాంధ్రనామసంగ్రహములోనగునిఘంటువుల నుండునవి యాంధ్ర పదము లని, పూర్వులు చెప్పిరి. ఇప్పుడు ఆంగ్లపాఠశాలలయందుఁ బఠించు వార లనేకు లాగ్రంథములపే రైన విని యుండురు. ఇఁక గతి యేమి? దీనికిఁ గొన్నికొన్ని గుర్తులు మొనటిభాగమున సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము ౭౨ నూత్రమున వ్రాయఁబడి యున్నవి. కొన్ని శబ్దము లావిధులకు లోపడవు. అవి గ్రంథ ములు చదువుటచేఁ దెలియవలసినవే. చదువనివా రిట్లు వ్రాయుదురు.

బాలురు వ్రాయుమాటములు.

సరియైన మాటములు.

దారిధ్యము, దారుధ్యము.

దార్ధ్యము.

ఆజ్ఞ.

ఆజ్ఞ.

స్త్రీలు, క్రీలు,

స్త్రీలు.

శత్రూప.

శత్రూప.

శాశ్వతము.

శాశ్వతము.

పుస్తకము.

పుస్తకము.

ఇట్టివి పెక్కు లీ గ్రంథముకడపట నపశబ్దముల పట్టికయందు సవరింపఁ బడి యున్నవి.

ముఖ్య + ఉద్దేశము. = ఆత్మన కచ్చుషరం బగునపుడు సంధి బహుళము గాన ముఖ్యుద్దేశ మనియు

తెప్ప + ఉత్సవము = అ + ఉ = ఓ. గుణసంధి యని తెప్పిత్సవ మనియు వ్రాయువారును గలరు. గ్రంథపతనమునఁ గాక సంస్కృతాంధ్రప్రదక్షాన మెట్లు లలవడెడినో.

8. విషయనిర్ధారణము.

రెండుమూఁడు విషయము లిచ్చి వానిలో నేదైన నొక దానిని గుఱించి వ్యాసము వ్రాయు మనినచో నీ కేవిషయము చక్కఁగాఁ దెలియు నో, యేవిషయమునుగూర్చి యెక్కువగఁ జదివి యుంటివో యావిషయమును గుఱించి వ్రాయుము. అంతియకాని వెనుక ముం దాలోచింపక తటాలున నేదియో యొకటి వ్రాయఁ బ్రారంభింప వలదు. నిర్ధారించు కొన్న పిమ్మటఁ గొంత వ్రాసి మరల నది వల దని మఱియొకటి వ్రాయ మొదలుపెట్టవలదు. విషయము నిశ్చితము కాఁగానె నియమితకాలములోఁ గొంతభాగము విషయ విభజనయందు వినియోగించవలయును. నిశ్చితవిషయముఁగూర్చి నీ వేమేమి వ్రాయఁ దలఁచెనవో చక్కగ నాలోచించుకొని దానిసంతయుఁ బ్రకరణము లుగ విభజించి యా ప్రకరణములనెల్ల నొకపట్టిగ వ్రాయుము. తరువాత నా ప్రకరణములయందు నేది ముందుగఁ జెప్పవలయునో, యేది వెనుకఁ జెప్ప వలయునో, చూచి యావరుసన యుండునట్లు సవరించి వ్రాయుము. అటు పిమ్మటనొక్కొక్క ప్రకరణములో నంతర్భాగము లేవైన నున్న యెడల వాని నా ప్రకరణమునకుఁ బ్రక్కనకాని, యా ప్రకరణమునకునుదానితరువాతి ప్రకరణ మునకును నడుమఁ గాని, వ్రాయుము. ప్రతివిషయము వ్రాయునపుడు తాను వ్రాయునది యీ విషయము సెంతయు నెఱుంగనివారికై యనితలఁచి వ్రాయ మొదలుపెట్టవలయు. అప్పటికే యాదిమొద లంతము దాఁక నేర్పఱుపవలసిన ప్రకరణములు తెలియును. ఈ యంతర్భాగములకు నక్షరసంజ్ఞం గాని, i. ii.

iii. యిట్టిగుర్తులుగాని, యుండుము. ఎట్లనఁగా నీవు వ్రాయ నిశ్చయించు
కొనినవిషయము విప్రవినోదుల గుఱించి యగు నేని విషయవిభజన మిట్లు
నేయవలయు.

విప్రవినోదులు.

1. ఈ షేరువచ్చుటకుఁ గారణము.
2. వీరియుత్పత్తి.
3. వీరివేషములు, భాష.
4. వీరుచేయు వినోదములు.

i. హస్తలాఘవము.

ii. అభ్యాసము.

iii ఒకవరితోడ్పాటు.

5. ఈ వృత్తియందుండు నితరదేశములవానికి వీరికిఁ గలతారతమ్యము.

ఇట్లు విభజనచేయుటకై వినియోగించుకాలమును దుర్వ్యయ మొన
ర్చున ట్లేంచకుము. ఇట్లు విభజించుటచే నే యే విషయ మెంతెంత వ్రాయ
వలయునో తెలియుటే కాక, యప్రస్తుతప్రశంసయందుఁ గాలము గడపు
టకు వలనుపడదు. అభ్యాసముగుఱించి వ్రాయునపుడు దొమ్మరవాండ్ర
యభ్యాసమునకు వీరియభ్యాసమునకుఁ గలభేదము వ్రాయవచ్చును గాని
దొమ్మరులచేష్టలన్నియు వ్రాయుటయందుఁ గాలవ్యయము చేయరాదు.

ఈ విధముగానే సర్వధర్మములకు సత్యము ప్రాణ మనువిషయమై
వ్రాయు మనిన “హరిశ్చంద్రుఁ డనురాజుగలఁ” డనిప్రారంభించి యతని
చరిత్రముతోనే వ్యాసము ముగించుట సరిగాదు. “క్రికె” ట్టునునాటగుఱించి
వ్రాయు మనిన నొకఁడు ధణజిత్సింగు జీవితమును వ్రాసెను. విషయవిభ
జనము చేసినపిమ్మట వ్యాసము మంచికైలిని వ్రాయఁ ప్రారంభింప వల
యును.

౨. శైలి. ¹

శైలి యనగా మనమనస్సునఁ గలయభిప్రాయమే మఱియొకరినను
స్సనను బుట్టించుటకై భావబోధకము లగుశబ్దములను వాక్యపరంపరఁగాఁ
గూర్చుట. ఉత్తరములశైలియు నుపవాసశైలియు, వ్యాపశైలియు, గావ్య
శైలియు, బురాణశైలియు వేరువేరువిధములయి యుండు. కోపమున

“Style should be as natural as dress, and fit the time, the place, and the person as a glove fits the hand. But there are limits to this variety. Manners and conduct fortunately differ, or we should be wearied by every one behaving in the same way: but there are rules of civil discipline, of good conduct, and good manners, laws that bind and laws that ought to bind us. So it is with style: the rules of Grammar are its imperative laws—it must be accurate; the canons of taste its manners—it ought to be strong and graceful.

A preliminary question meets us. Whence are the laws of style derived: who enacts them and makes them obeyed: to whom or what are we to refer on difficult or disputed points? Most rhetoricians ancient and modern, have answered that we must be guided by custom,—national, reputable and recent; that is by the practice of the majority of celebrated writers of our own country, who have lived near our own time. This is a very useful and in practice often a decisive test. On many minor points it is perhaps the only test. Custom holds a real, and within limits, a legitimate sway over such questions as the naturalization of foreign or the acceptance of new words,” Nichol.

మాటలాడువిధముగా సంతోషసమయమున మాటలాడము. సంతోష వేశ
మాటలాడునట్లు దుఃఖించునపుడు మాటలాడము. కాఁబట్టి శైలియు
సందర్భోచితముగఁ గథాపురుషుని యప్పటి చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండ
వలయు. వీని కన్నిటికిఁ బ్రత్యేకవిధులు గలవు. లోకమున నాచారవ్యవహార
ములు భిన్నభిన్నము లయ్యుచి నయ్యచి వానిని శాసించువిధులకు లోబడి
నియతి చెడకయుండునట్లే పలువిధములైన శైలులను దత్తద్విధులకు లోబడి
సురక్షితములై యున్నవి. ఆచారవ్యవహారములను ధర్మశాస్త్రమువలె శైలిని
వ్యాకరణాలంకారశాస్త్రములు శాసించును. వ్యాకరణ మపకబ్ధాదిదోషములు
లేకుండఁ జేయును. అలంకారశాస్త్ర మలంకరింపఁ జేయును.

కం. తను వగు శబ్దార్థంబులు

ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సాముల్

దనరుగుణంబులు గుణములు

ఘనవృత్తులు వృత్తు లౌర కావ్యేందిరికుక్. నరసభూ.

కావ్యలక్షికి శబ్దార్థంబులు దేహము. దేహము తొలుత రోగపీడితము
గాక యుండునట్లు కాపాడవలయును. దోషములే రోగములు. వ్యాకరణ
శాస్త్రమే వైద్యశాస్త్రము. కావున నాశాస్త్రసాహాయ్యముచే శైలియందు దోష
ములు లేకయుండఁ జేయవలయును.²

²“No expression can form part of a good composition unless it be constructed in accordance with the laws of the language to which it belongs. An inaccurate expression may be clearly intellegible, but the habit of inaccuracy is sure to result in confusion.

Every sentence is inaccurate which gives wrong forms of the part of speech, or violates the rules of Syntax. These rules are laid down in ....Grammars.” Nichol.

10. దోషములు.

i. శబ్ద దోషములు.

వర్ణవైరూప్యము. కొందఱు బాలురు వర్ణాకారములను వికారములు చేయుచున్నారు. వర్ణసమూహముచేఁ బడ నగుటవలన వర్ణశుద్ధితేక శబ్దశుద్ధి గలుగదు. సాధారణముగా విద్యార్థులు పొరపడుచోటు లెవ్వి యనః—
 బకారమును భ యని తలకట్టుతో వ్రాయుట. బ-సరి, భ-శిష్య.

ఖ కారమును తలకట్టుతో వ్రాయుట తప్ప.

టువర్ణమునందలికొమ్మునకు గుడి యిచ్చి టివర్ణమును వ్రాయుట.

ఘకారమునకు భకారము వ్రాయుట.

భ కారమునకు ఖ కారము వ్రాయుట.

శుభమనుచో శుఖ మనియు శుఖ మనుచో శుభ మనియు వ్రాయుట.

ఘకారమునకు మాటు ఘకారమును వ్రాయుట.

మకారయకారము లొక్కరీతిగ వ్రాయుట.

తావత్తు నకుమాటుగ ఐవత్తును, ఐవత్తునకుమాటు తావత్తును వ్రాయుట. భక్తిని భక్తి యనియుఁ దానై యనుటకుఁ దానై యనియు వ్రాయుట తప్ప. తకారమును గ్రింది వత్తుతోడ వ్రాయుట సరిగాదు. కొందఱు మాకారమును వౌ వ్రాసి ప్రక్క కొమ్మిచ్చియు, మౌకారమును వోకారము వ్రాసి ప్రక్క కొమ్మిచ్చి యొకరూపముగను మౌ వ్రాసి ౩డ కొమ్మునకు దీర్ఘ మిచ్చియొకరూపముగను వ్రాయుచున్నారు. ఇట్లులే యొకార వోకారలు వ్రాయుచున్నారు. ఒకవిద్యార్థి 'వానితో' నను దానిలో 'తో' నను నక్షరమువ్రాయుటకు 'తె' వ్రాసి దానికిఁ బ్రక్క కొమ్మియ్యవలయునా లేక తలకట్టునకు మాటుగా నోళ్ళ మియ్యవలయునా

యనుసందేహము గలిగి యెటు ప్రాయుటకుఁ దోఁపక “వానిtho” యని వ్రాసెను. ఇట్టివారిచే మనభాష యింకముం దుద్ధరింపఁబడవలసి యున్నది కాఁబోలు.

కొంచు కొ యనుటకు మాటు కే వ్రాసి ప్రక్కఁ గొ మ్మిచ్చు చున్నారు.

కొంచులు జ్ఞకారమునకు ్థి యని ప్రాయుచున్నారు. ఇది యుచ్చరించుట యెట్లొ? ఆజ్ఞ యని వ్రాయవలయునే కాని ఆజ్ఞ యని వ్రాయరాదు.

ఖ థ థ యిట్టి వ్రతక్షరముల నడుగుగీతలు లేక ఖ థ థ యని వ్రాయ రాదు. చూ. సంజ్ఞాప. గుణితప్రకరణము.

గ్రామ్యము. గ్రామ్యము చ్యుతసంస్కార హనియు నధ్యగ్రాహ్య మనియు రెండువిధములు. వ్యాకరణదుష్టమైనపదములు వస్తాఁడు, శెస్తాఁడు, వచ్చేటి వాఁడు, తెచ్చేటివాఁడు, ఉండవము, పోవడము, వాండ్లు, వీండ్లు, అతను, ఇతను, వాటిని, వీటిని, వాండు, వీండు, ఉండాఁడు, ఉండాను, కండ్లు, తోటివారు (తోడివారసుటకు) పూడ్చినాఁడు, పోయిడిచినాఁడు, చేసుట, తీసుట, వస్తూపోతూ యీ మొదలైనవి శాస్త్రవిరుద్ధపదంబులు చ్యుత సంస్కారమున కుదాహరణంబులు. వీనిఁ బ్రయోగింపరాదు. వీనికి సాధురూపములు మఱియొకవో వ్రాయఁబడి యున్నవి.

అర్థగ్రామ్యము. ఇదిపామరభాష, నాగరకతలేనివారి మాటలు. ఉ. యక్షిణీమహాదేవి గౌరీపూజకుఁ బోవునెడ నామెజనయిత్రి లోనగుచు త్తమ రాజరాజవదనలు జాట్టులోఁ బూలు పెట్టుకొని, కంటికిఁ గాటుక పెట్టుకొని, చెవులలోఁ గప్పులు పెట్టుకొని, మెడలో ముతైములదండలు వ్రేలఁబండ్ల కాంతులు వెన్నెలఁబోలఁ, జెంపకొప్పులతోఁ గాలిమీఁదఁ గా లిడుకొనుచుఁ గూడ బోయిరి.

ఈ వాక్యమున లక్షణవిరుద్ధపదములు లేవు గాని, యుత్తపస్త్రీల వర్ణించుటయందు యోగ్య మగుపదములు ప్రయోగింపఁబడలేదు. జుట్టు కన్ను చెవులు, మెడ, చెంపలు, పండ్లు, పాపరులు వాడుపదము లిచ్చట నుచితములు గావు. రాజవంశము మగుల విరులు సుజీమి, కందోయిఁ గాటుక దిద్ది పీనులఁ గమ్మలు మెఱుంగులు గ్రుమ్మరింపఁ, గంతంబున ముత్యాల సరంబులు వ్రేలఁ బలువరుసలు వెన్నెల లీనఁ, గొమ్ముడులు చెక్కుల నొక్క చుండ నడుగున నడు గిడుచుఁ గూడఁ బోయిరి యని చెప్పనగు. పల్లెటూరి స్త్రీలఁ జెప్పనప్పుడు చెంపఁగొప్పలు, పండ్రఁగప్పలు, కాళ్లఁ జెప్పలు, నోటఁ బప్పలు, గలిగి పడ్డితనపునింగారంబుల చెడ్డినానులు రొట్టెలనంటి బట్టలతో జాతర చూడ నడచి రని చెప్పట దోషము గాదు.

చ్యుతసంస్కారదోషము. ఇది పెక్కురీతుల నగు. అందు

సంధిదోషములు.

ఉత్పసంధి. ఉ. రాముడు + అనుబాలకుఁడు. దీనిని రాముఁడను బాలకుఁడని వ్రాయవలయునే కాని రాముఁడు అనుబాలకుఁడని కాని, రాముఁడు అనుబాలకుఁడని కాని వ్రాయరాదు. చూడు. సంధి. నూ. ౧౦. అట్లు లయ్యు నన్యదేశపదముల యథార్థస్వరూపులఁ జెల్లవలసినచోటుల సంధికలువక వ్రాయ వచ్చును. ఉదా. “గ్రీక్లాండ్” అనుదేశ మనియు గ్రీక్లాండ్నుదేశ మనియు వ్రాయవచ్చునుగాని గ్రీక్లాండు అనుదేశ మని వ్రాయరాదు ఇట్లులే ‘రాబర్ట్స్’ అనునాతఁడు ‘క్రికెట్’ అనునాట లోనై నవి. సంధి. నూ. ౨౪ చొప్పున గ్రీక్లాండ్ని వ్రాయరాదు. తెలుఁగున నను స్యారమునకు ద్విత్వము పరముగ నుండదు. అంపు, అంపు, పెండ్లి, కంన్ను లొనయినవి యసాధువులు. అన్యదేశ్యభ్రముల కడపటి పొల్లనకు ననుకరి యము పరమైనప్పుడు ద్విత్వ మీకుండుటే కొన్నియెడల శ్రవ్యము.

కాసబియాంక - క్రీన్ యానిటి, అబ్బెయిట్టికబ్బముల కచ్చుపర మైనపుడు యడాగమము వచ్చుటే జాగు.

ఇత్వసంధి. ఉ. తలఁచి + ఉండి = తలఁచుండి యనుట తప్ప. తలఁచి యుండి యనుట సాధువు. క్త్వాగ్ధకేత్వమునకు సంధి లేదు. కావునఁ దలఁచి యను క్త్వార్థమునకు నచ్చుపరము కాఁగా యడాగమము వచ్చి తలఁచి యుండి యయ్యెను. నూ. సంధి. నూ. ౯. మొదటిభాగము.

అత్వసంధి. ఉదా. అప్త + అడిగెను. సంధి. నూ. ౨. చూడుఁడు.

ద్రుతప్రకృతిక సంధి. ఉ. వచ్చెన్ + అతఁడు = వచ్చె నతఁ డనిమాత్ర మగును గాని వచ్చెన్నతఁడు, వచ్చెతఁడు, వచ్చుతఁడు, కానేరదు. వచ్చెన్ భూతార్థకక్రియ, ఏకవచనము కావున నిది ద్రుతప్రకృతికము. ద్రుత ప్రకృతికమున కచ్చు పరమైనపుడు సంధి లేదు, సంక్షేపము లేదు. సంధి. నూ. ౨౯.

కళలకు ద్రుతముగూర్చుట. ఉదా. ఏల నన, ఇది యసాధువు. ఏల యనునది కళ. ఏల+అన=ఏలన, ఏల యన నని యగును గాని, 'ఏలనన' నని కాదు. ఇట్టులే, లేకొ, గాకొ, చూడకొ, అట్టులకొ, ఇట్టులకొ, ఇతఁడేనా, అట్టులనే యిత్యాదు లసాధువులు.

దోషప్రకరణమున సుదాహరించి వ్రాసినవన్నియు దుష్టములే. అక్కడ నవరించి యుండువిధము మనస్సున నుంచుకొని యట్టిసందర్భములనెల్ల విద్యా ర్థులు చక్కఁగ వ్రాయుదురు గాక.

నేమీర్థము. తా నేదియో దేనికో సంకేతించి యట్టిదానిని వ్రాయ రాదు.

నూరయ్య యనుటకు సదాపశ్యంతయ్య లోనైనవి.

అప్రసిద్ధము¹ గ్రంథములనుండుఁ గానరాక, యుద్ధదేశంబున నేడే నొకభాగంబున మాత్రము వాడుకలో నుండి, తక్కిన భాగములవారికిఁ దెలియరానిది. ఉ. పూసాటు. దీనికిఁ దేరకని యర్థము. ఉత్తరమండలములవాఁ కవ్వరికిని నీమాట కర్థము తెలియదు పీతలు, దీనికి నెండ్రకాయ లని యర్థము ఇది నెల్లూరు, కడప, కర్నూల్, బల్లారి, ఆనంతపురము. చిత్తూరు మండలముల వారు విని యెఱుఁగరు. ఆయామండలముందు మాత్రము వాడుకలో నుండు శబ్దములు సర్వాంధ్రదేశమున కుపయుక్త మగునత్తమగ్రంథములఁ బ్రయోగింప రాదు.

అప్రతీతము. ఆయాకౌస్తములందును. బురాణములందును మాత్రమే ప్రసిద్ధములగు పదములు. ఉ. ప్రమాణంబు నిన్ను రక్షించును గాక. ప్రమాణము విష్ణునామపర్యాయంబుగ విష్ణుసహస్రనామశ్లోకంబులఁ గలదు. పైదాని వలె నిదియు నెల్లరకు సుబోధము గామియే నిషేధించుటకుఁ గారణము.

దూరాన్వయము. 'వీఁడు నామేనబావ యల్లుఁ' డనుటకు వీఁడు నాతల్లి తోడబుట్టిన వానికొడుకుకూఁతు మగఁ డనిచెప్పట.

ఈతఁడు దూరపుబంధు వని తోఁపఁజేయుటకై యిట్లు చెప్పట నుగామే యగు. అట్టియాదేశము లేకుండిన దోషము.

1“Provincial or even Slang Words and Phrases are sometimes tolerable in conversation, where the least objectionable are a useful check on formality. The natural language of a writer is always the best. But the forced assumption of a dialect is an affectation to be carfeully avoided. Slang terms must be used, if at all with great discretion, they should rarely find a place in serious compositions.” Nichol.

ఇట్టివే కాక మహాకవులచేఁ బూర్వకాలంబున వాడఁబడిన వయ్య, నీకాలమునఁ వాడుకయందుఁ దద్విరుద్ధ మగునర్థంబు గలపదములను వాడుట బాగు గాదు. ఉ. “మనుమతతులు తొల్లియట్లు తమకంపు విడువక” యనుచోఁ గంపుశబ్దము వంచివాసన యనునర్థమున భారతంబునఁ బ్రయోగింపఁబడినది. కాత్మక్రమమున నాయర్థము మీఱి యిప్పుడు దుర్గంధమునందే యాపద ముపయోగింపఁ బడెడు. పన్నీరుపు వ్యంతమంచికంపు కొట్టుచున్నదనిన లోకులు నవ్వుదురు. తిక్కనకాలమునఁ జీర సామాన్యవస్త్రపర్యాయముగ వాడఁబడుచుండెడిది. కావున “ద్రోణుని తలచీర” యని తిక్కన ప్రయోగించెను. ఇప్పు డీపదము స్త్రీలకొట్టువస్త్రంబునన యుపయోగింపఁబడెడి. “తపాశీల్ దారుగాదు తలకుఁ జీర చుట్టుకొనుచున్నా” రనుట సరిగాదు. నారచీర సర్వత్ర సాధువు. ఇట్టివి మఱికొన్నిశబ్దములు గలవు.

సందిగ్ధము. ఒకశబ్ద మీపదముతో నన్వయించునా, యాపదముతో నన్వయించునా, యను సందేహము కలుగునట్లు వ్రాయరాదు. ఉ. లక్ష్మణుఁడు రామునియింటికేఁబోయెను. అతఁడా మిక్కిలిగుఱుమారుఁడు. అతఁడనఁగా రాముండా లక్ష్మణుండా యనుసందేహము కలుగు చున్నది.

ఇది బహుజనులు చూడ నపేక్షించుచిత్రవస్తు ప్రదర్శనకాలలోని ప్రతిమ బహుజనులు చూడ నపేక్షించునది యేది? కాలయా ప్రతిమయా?

ఇది చిత్రవస్తుప్రదర్శనకాలలో నుండు బహుజనులు చూడనపేక్షించు ప్రతిమ. ‘ప్రదర్శనకాలలోనుండు’ ననునది బహుజనులకు విశేషణమా? ప్రతిమకు విశేషణమా?

తిక్కనసోమయాజి గొప్పకవి, భాస్కరరామాయణ మనుగ్రంథమును రచించిననుం త్రిభాస్కరుఁ డీతనితాత. అతనితండ్రి కొమ్మన్న.

అతనితండ్రి, ఎవనితండ్రి? దిక్కనతండ్రియా భాస్కరుని తండ్రియా?

సందిగ్ధవాక్యములు వ్రాసి చదువువానిని నీయభిప్రాయము కనుగొనుటకై కష్టపెట్టుటకంటె నీవే కొంచెముకష్టపడి చక్కగావ్రాయుట మేలు. పరీక్షకులు నీ వ్యాసముల వంటి వ్యాసములఁ గృతకాలములో నెన్నియో చదువవలయును కావున నీ సందిగ్ధములఁ బరిష్కరించువిధానము వారి దుష్టము, వారికిఁ జదువఁగానే భావము స్ఫురింపకపోయిన వ్యాసము బాగులేదని సున్నుచుంటున్నారు.

అప్రయుక్తము. ఉ. ఆపత్కాలంబున నా యిష్టదైవతుఁడు నన్నుఁ గాచును. దైవతశబ్దమునకుఁ బులింగరూపములేదు. దైవతమని చెప్పవలయును. ఇష్టదైవమనికాని యిష్టదేవతయనికాని చెప్పవలయును. ఇట్లులే సుమలు అనుదానికి నేకవచనము కల్పించి సురఁడు అనికాని దేవుఁడు అనుదానికి బహువ్ర్యము కల్పించి దేవులు అనికాని వ్రాయరాదు.

అసమర్థము. హనుమంతుఁడు జలధరమును లంఘించెను. జలధరము=మేఘము. జలమును ధరించునది అని వుత్పత్తి. ఇచట జలధి యనుటకు మాటు జలధరము వ్రాయోగింపఁబడినది. జలమునకు స్థానమైనది జలధి. ఇందలి నీరెన్నఁటికిని వట్టిపోదు. ఇంతటిపూర్ణమైన యగ్రముకల శబ్దమునకు బగుబుగ నర్థము కొఱుతగలశబ్ద ముపయోగించుట దోషము.

అసంస్కృతము. దర్శనము స్పృశనము అను శబ్దములను పరిశనము స్పృశనము అని వ్రాయరాదు. సంస్కృతశబ్దములందలి సంయక్తవర్ణములను విడిచి వ్రాయుటతప్పు. నైశేధ్యము అనుదానిని నయిచేద్యమనరాదు.

అశ్లిలము. వాఁడు వారిని గుద్దలిప్పుని యడిగెను. ఇచట గుద్దలి + ఇచ్చు అని వ్రాసిన వాని యభిప్రాయమైనను అశ్లిలార్థము తోఁచుచున్నది. వాఁడు గుహ్యకేశసమానుఁడు. గుహ్యకేశుఁడు = కుబేరుఁడు (గుహ్యకేశ + ఈశుఁడు.) అయినను గుహ్యకేశ యనునర్థము యుజితిస్ఫురించును. ఇట్లులే

చాముండకొడుకు. గోపీజాత-కోటిపల్లి గ్రామసింహానన్ధుడు. నీవు వాని ముట్టు
కోక ఇత్యాదులు దుష్టములు.

విరుద్ధము. కువలయ వికాసము చేలగ మిత్రుడుదయించెను.
కువలయము=(1) పలువ (2) భూచక్రము. మిత్రుడు=(1) సూర్యుడు (2)
న్నేహితుడు. సూర్యుడుదయింపగా గంపలు వికసించుట యస్వభా
వము. ఇచ్చట మైత్రికి గారణము చెప్పలేదు. కావున విరుద్ధము.

ii. వాక్యదోషములు.

అక్రమము. మొదటి వరుసను దప్పించి దానికి భిన్నముగఁ దరువాత
వ్రాముట. రామభరతలక్షణశత్రుఘ్నులు కైకేయాసుమిత్రాకాసల్యా నంద
నులు. ఇట్లు క్రమము దప్పించి వ్రాయరాదు. రామభరతలక్షణశత్రుఘ్ను
లేవరుఁ జెప్పఁబడిరో యావరుఁగన వారితల్లులజేర్గఁ జెప్పవలయును. ముందు
వెనుక చెప్పటచేఁ గ్రమము భంగ మయ్యెను. రామభరతలక్షణశత్రుఘ్నులు
కాసల్యాకైకేయా సుమిత్రానందను లని చెప్పవలయును.

పునరుక్తి. చెప్పినమాటనే నిరర్థకముగ నదేయర్థమున మరలఁ జెప్పట.
“ఇప్పుడు నేనాపతి రెండుమైళ్లదూరములోఁ దనగుడారములోఁ గూర్చుండి
తనను రెండుమైళ్లదూరమున నుండునేకట వైన్యనాయకుఁడాళ్ల యిచ్చును
న్నాఁడు” ఇందు రెండుమైళ్లనుమాట రెండుమార్లు వృథా ప్రయోగింపఁబడి
నది. ఇది శబ్దపునరుక్తి. నేనాపతి వైన్యనాయకుఁడు సమాసార్థకములు కావున
నర్థపునరుక్తి.

హిమాచలపర్వతము. అగ్గినిష్ప. తలకిరోభారము, మధ్వపతివారీవీధి
స్త్రీట, కరోసికా ఆయిల్ నూనె యివిసరి గావు. కడపటి రెంటియందు నాంగ్ల
పదములఁ దొలగించుట బాగు.

చెప్పినమాటను మరలఁ జెప్పట కొన్నిస్థలముల గుణమే యగు. ఉ. కమలాక్షు నర్పించుకరములు కరములు. కరములనఁగాఁ జేతు లని యగ్ర మైనను గమలాక్షు నర్పించుకరములే కరములు గాని యితరకరములు కరములు గా వను నర్థవిశేషము గలదు గాన దోషము గాదు. దీనికే లాటానుప్రాగు మని పేరు.

కానరే కానరే కానలోక్తోత్తరు ననుచు మ్రాని మ్రాని కరిగి యరిగి, యడుగు నడుగు లెండ బుడబుడ బొక్కిన, నిర్భరాంతరముల నిలుచుఁ బొలుచుఁ చరల గిరులయెడల నురుగృహంతరములఁ, దొంగితోంగి చూచుఁదోయజాక్షి.

చాలుర చాలురా, చాలుఁ బురే జయంత.

రాముఁడు రాముఁడు రాముఁ డని లోకులు కలవరించుచుండిరి. ఇట్టివి దోషయంతములు గావు.

అపూర్ణము. వాక్యము క్రియాన్వయంబుల సరిపోనియెడ నపూర్ణము. ఉ. “జనులందఱు పోగై తమ దేశము విదేశీయులఁ బాఱఁదోలునుద్యమము స్పాసీయుల పాశేమును ముట్టడించిరి.” జనులందఱుఁ బోగై తమ దేశము నుండి విదేశీయులఁ బాఱఁదోలునుద్యమముతో స్పాసీయులపాశేమును ముట్టడించిరి. అని వ్రాసినవాని యభిప్రాయము.

కర్తృపదము క్రియాపదము భిన్నవచనముల నుండుట. వారు నివసించుగృహములు మంచుగడ్డలచేతనే చేయఁబడుచున్నది. కట్టఁబడుచున్నవి యని యుండవలయును.

ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటికిఁ బోవుటకు శేష్పపయోగింపఁబడుచున్నది. ఉపయోగింపఁబడుచున్నవి యని యుండవలయును.

ఏక దేశాన్వయము. వ్యస్తపదము సంస్కృతసమాసములోని యొకపదము తో నన్వయించుట. ఉ. “మానవునకు నిజాక్షు లయిన గ్రంథవతనము నెఱవేర్చుచుంటిని.” అక్షులేవి? గ్రంథములా, వతనములా? వతనములు గావు శాస్త్ర గ్రంథములే. వ్రాసియుండువిధముఁ బట్టి వతన మని యర్థ మగుచున్నది. అది వ్రాసిన వానివ్యాదయమును గాదు. గ్రంథవతనము నమాసము. అసమాసములోని యొకపద మైన గ్రంథముతో ‘అక్షులయిన’ యను విశేషణ చున్వయించుచున్నది. అట్లు లన్వయింపరాదు. ‘అయిన’ యనువిశేషణము సమాసాంతపదముతో నన్వయింపవలెను. వ్యస్తపదము=సమాసముగాని విడిమాట.

ఆ, ఈ, ఏ, తన, వా. నీ, యనునవి తెఱఁగుమాట లైనను సంస్కృతసమాసమున నేకదేశముతో నన్వయించును. ఉ. తనయశోవిశదముక్తాసాధపాలి. నీకంతార్హిత కాలపాశము లోనగునవి.

వ్యాకీర్ణము. భ్రాంతికరమగు నన్వయము వ్యాకీర్ణము. ఉ. ఆ యింతికి దిద్దుఁడు తిలకము కురులందుఁ బూలు ముడుపుఁడు.

వాచ్యవివర్జితము. అర్థపుష్టికై చెప్పవలసిన మాట చెప్పకుండుట. “అతని చేతికత్తి యమునినైన నేదించును” అని చెప్పవలసిన చోట “ఒనకొ” అను పదము విడుచుట సరిగాదు.

అరీతి రసమునకు నుచితమైన పదములు గూర్పమి. ఉ. ఆ యంగన శృంగారము విటజనవ్యాదయ గ్రసనాగ్రహాగ్రహీశదృష్టిసమగ్రోద్దిగ్రము. ఇందు వర్ణింపఁబడినది శృంగారరసము. శృంగారరసమునందుఁ గరుణరసమందు మృదువైనపదము లుపయోగింపవలసి యుండఁగ రాద్రభీభత్సరసములందుచితమైనపదము లుపయోగింపఁబడినవి.

న్యూనోపమము. ఉపమయందు న్యూనతయందెనేని న్యూనోపమము. ఉ. పీతాంబరుఁ డైనహరి మేఘునిభుఁడు. మేఘములోఁ బోల్పఁదగిన

గుణము నీతిఃకర్మము హరియందుఁ జెప్పకుండుటచే నుత్తమచాలదు. చంద్ర తారాభిరామమై యా కాశము పుండరీకాంకితమైన కాసారఖండమును బోలి యుండెను. ఇచ్చట జంద్రుఁడకుఁ బుండరీకమునకు నుపమా చాలునుగాని దారలకుసరిపోలుషదార్థమును జెప్పకుండుటచే నుపమా కొఱఁగలేవడియె.

అధికోపమము. హేచ్చుపదముండిన నధికోపమము. ఉ. ఆ యింతిపూచిన తీగవలె నున్నది. ఇందుఁ ‘బూచిన’ యను పదమెక్కువగానున్నది. తీగ నింతి యుపమానోపమేయములు. ఆరాజు విరోధులస్త్రీలు వికల ముఖులై వాడిన పద్మకుముదములుగల వేసఁగినదులవలె నైరి. పద్మమునకు ముఖమునకు నుపమానోపమేయములు సరిపోఁగాఁ గుముదకల్బ మధికము.

సమాప్తపునరాత్తము. వాక్యము సమాప్తమైన పిమ్మట విశేషణము వారలఁ జేర్చుట. ఉ. కాశ్వతు నభవుని గనులాత్మఁ గనులనాభుని గనులాపతి ముక్తికై కొలిచెనను విభుని. ఇందు విభుని అను విశేషణము వాక్యము ముగిసినవెనుక గ్రహింపఁబడియెఁ గావున దోషము.

న్యూనపదము. ఉ. శ్రీరామచంద్రుని కరణు వొంది మహానుండయ్యెను. ఇందు రావణుండనుపదము న్యూనము. పదలోపము కొన్నియైతల నపార్థ మున కెడిమిచ్చును. “పిల్లవాండైనను వానికిఁ దెదనాకికున్నంతయున్నది” ఇందు తెలివి యనుపదము లుప్తము.

అశరీరము. క్రియాన్వయము సరిపోకుండిన నపూర్ణమగు. ఉ. రాజు పాపాత్ములను వంచకులను ద్రోహులను. ఇందు దండించెనను క్రియ చెప్ప మిచే వాక్య మక్రియమయ్యె.

అధికపదము. ఉ. యోగియు రణమున నభిముఖుడై చచ్చిన పీరుఁడును సూర్యుండలాకారమును భేదించిపోవుదురు. ఇందు “అకారము” అధికము. అక్కఱమాలిన పదములఁజేర్పరాదు.

ప్రక్రమభంగము. పూనిన ప్రక్రమమునకు భంగము కవిగించుట. ఉ.

“అతనికి నారచీరలు వస్త్రములు. కూరలు మధురాహారములు. అడవి యిల్లు.” తొలుత నన్నియు బహువచనములఁ జెప్పి ‘అడవి యిల్లు’ అని ఏకవచనమునఁ జెప్పట ప్రకృమభంగము.

సతీశ్రృంగము. ఉ. ఈ భటుఁడు పులులను - వరాహములను - జింకలను వధించెను. ఇందు ముందుచెప్పినవానికన్న వెనుకటివి బలహీనములు కావున దోషము. పులులను జంపినాఁడని చెప్పినతరువాత జింకలను జంపినాఁడని చెప్పటయందు సారస్యములేదు.

భిన్నలింగము. ఉ. హనుమంతునిచే రాక్షసనేన కూలిరి. ‘కూలెను’ అని యుండవలయును. స్త్రీని బురుషునితోఁగాని బురుషుని స్త్రీతోఁగాని పోల్చుటయు భిన్నలింగము. ఉ. ఆ భటుఁడు తాటకపలె నెదిరించెను.

ప్రజలను దల్లివోలె దశరథరాముఁడేలెను. పేడివాఁడు స్త్రీవలెఁ బోవుచున్నాఁడు. ఆయింతి పురుషునివలెఁ బలుకుచున్నది. వాఁడు నాకుఁ బ్రాణములు. విద్యలు నాకు సంచితార్థము. అనునవి దుష్టములుగావు.

అర్థదోషములు.

వ్యర్థము. ఉ. మీరు పెద్దలు-మీకులము పౌరుషము నుప్రసిద్ధములు. మీరు గొప్ప దాతలు. ఇన్ని గుణములు మీయందుండియు మారాజునేల నేవిం పరు” ముందుచెప్పినపలుకులు నేవకు హేతువులు గాకుండుటచే వ్యర్థములు. నురుగుతోనిండిన సముద్రమును హనుమంతుఁడు దాఁటెను ‘నురుగుతోనిండిన’ యనునది వ్యర్థము.

హీనోపమము. గొప్పవానిని నల్పునితోఁ బోల్చుట హీనోపమము. ఉ. రాక్షసులు కుక్కులవలెఁ దఱుముకొనిరాఁగా దేవతలు మృగములవలె బరువెత్తిరి.

అధికోపమము. అల్పుని గొప్పవానితోఁ బోల్చుట. ఉ. “కొలనిలోని

కొంగలు మునివరులం బోలియుండెను.” “వాని తలలోని పేను శంకరు శిరస్సునందలి చంద్రునివలె నుండెను.”

అనమోపనుము. ఉ. బలరాముడు మేరుగిరినివోలె నలరెను. బలరాముడు తెల్లని వర్ణమువాడు. మేరుపర్వతము పసుపువన్నెగలది. కావున ననమోపనుము.

అఖ్యాతోపనుము. ఉ. “వానిముఖము కుముదమువోలె నున్నది” ముఖమును గలువతోఁ బోల్చుట ప్రసిద్ధముగాదు. కవిసమయవిరుద్ధము.

వరుషము. ఉ. ఈరాజు సౌందర్యమునకు మంటలోఁబడిన మన్నఘండేసాటి.

విరుద్ధము. ఉ. ఆ యెడారియం దనేకనదులు కొలఁకులు బాటసారుల చప్పి తీర్చుచున్నవి. ఇది దేశవిరుద్ధము.

“వేసవియందు నెమళ్లులాడెను-అద్దపురుగులు సేలమోద విశేషముగఁ గానవచ్చెను.” ఇది కాలవిరుద్ధము.

“ఏనుఁగు కుంభములలోఁ బ్రవాళములును దున్న పోతుకొమ్మలలో ముత్యములు పుట్టెను.” ఇది లోకవిరుద్ధము.

“పులితోలు గప్పకొని తలనిండ జడలుధరించి శివాలయములో జాఘృఁడొకఁడు గూర్చుండి జపము చేయుచుండె” ననుట సమయవిరుద్ధము.

విరసము. “ఈరాజు విరోధులభార్య లడవుల దుఃఖించుచుండఁగా శబరము వారితో సరసమాడఁ జొచ్చిరి.” ఇది విరసము.

హేతుశూన్యము. “దమయంతిని జూచుటకుఁ దుష్టెదలవచ్చెను.” కారణము చెప్పుకుండుటచే దోషము.

సహచరచ్యుతము. సరిగాని దానిని సరిగాఁజెప్పుట. ఉ. చంద్రునిచేత నాకాశము నురుగుచేత నముద్రము ప్రకాశించెను. చంద్రునితో సమానముగ నురుగుచెప్పుట సరిగాదు. ఇట్టి దోషములు లేకుండ విద్యార్థులే

గాక గ్రంథకర్త లనుప్రతిష్ఠగోరువారును వ్రాయ యత్నింపవలయును. ఇప్పుడు కుక్కగొడుగులవలెఁ బుట్టు పుస్తకములందు నిట్టి దోషములు పెక్కులుగానవచ్చుచున్నవి. శిష్యుఁడు గురువునుజూచి “గురువర్యా నమస్కరించుచున్నాను. దండం దశగుణంభవేత్తని కలదు గదా” యని యన్నట్లు లొక గ్రంథకర్త వ్రాసెను. ఒక పాఠశాలయందలి ప్రథమో పాఠ్యాయుఁడు తనపేరునకుఁ గవియను బిరుదముచేర్చికొని యొక గ్రంథమున ప్రహ్లాదుని తండ్రి పేరు హిరణ్యకశిపుఁడని వ్రాసెను. ఇట్టి గ్రంథములనుజూచి భాషాభిమానులగు విజ్ఞులు నవ్వెదరో యేడ్చెదరో.

బాలురకుఁ దెలియుటకై కొన్ని కవినమయము లిందు వచింపఁబడుచున్నవి. దేవతలను బాదములనుండియు మానవులను మాళినుండియు వర్ణించుట నుకవి సంప్రదాయము. సీ. పల్లవవైభవాస్పదములు పదములు కనకరంభా తిరస్కారులూరు “అని ప్రారంభించి జలజనయనముఖము చంద్రసఖము” అని పోతనముగించుట యక్షిణీదేవి సాక్షాత్పక్షియనుభావంబుతోనని తెలియునది. వసంతకాలమునందే కోకిలలుకూయును. వానకాలమందే నెమిళ్లొడును. మేఘధ్వని నెమళ్లకు సంతోషకరము, హంసలకు దుఃఖకరము. హేమంతమునందు కమలములు నశించును. జాజిపూలు మొగలిపూలు పర్వాకాలమందే పూయునుగాని వసంతమునం బూయవు, శుక్లపక్షమందన్నిరాత్రులు వెన్నెలరాత్రులే. కృష్ణపక్షమందన్నిరాత్రులు చీకటి రాత్రులే. చక్రవాకదంపతులకు రాత్రియందు వియోగము. వెన్నెల పులుఁగులు (చకోరములు) వెన్నెల భక్షించును. వానకాలమందు హంసలు క్రాంచపర్వతము బిలములోఁదూఱి మానస సరోవరమునకుఁ బోవును. శరత్కాలమందు (అశ్వయుజభౌద్రపదమానములు) మేఘములు శ్వేతము లల్పములు. వెన్నెలవిస్తారము. తుమ్మెదలకు-సం పెఱగపూలకు, చిలుకలకు-జవ్వాదికి, కోకిలకు రామశబ్దమునకు విరోధము. చందనవృక్షములు మలయ పర్వతముందుండును. “ఇచ్చటి నందనచందనోత్కరం” బని పెద్దన్న చెప్పట

కుఁగారణము నందనము దేవవనమగుటచే భూలోకమర్యాదలందు వ్యాప్తములు కావని. ముఖములను గలువలతోఁ బోల్పరాదు. మన్మథునకు గాలి తేరు. పుష్పములచేనైనది చావము. ౫ పుష్పములు బాణములు. చిలుకలు-గుఱ్ఱములు. మకరముగాని-మీనముగాని కేతువు. అల్లెత్రాడు తుమ్మెదలు. చిగురాకు బాకు. సూర్యుఁ డుదయించినఁ గమలములు వికసించును. చంద్రుఁ డుదయించినఁ గమలములు ముకుళించును, కలువలు వికసించును. చాతకములు మేఘములోనుండి పడునీటినిమాత్రమే త్రావునుగాని నేల సోఁకిన నీళ్లు త్రావవు. కీర్తితెలుపు-అపకీర్తి నలుపు. సామాన్యముగఁ బూలు-నీళ్లు-వస్త్రములు తెలుపనియే గ్రహించఁదగు.

ఇట్టివి కవినమయములు. ఇవి తెలియక విపరీతముగ వ్రాయువాని వ్రాత రోత.

ఇదిగాక వ్రాయసకాండు సామెతలను-న్యాయములను నెఱిగి సమయోచితముగ నందందుఁ బ్రయోగించుట బాగు. అర్యచరిత్రరత్నావళికిఁ జేరిన హరిశ్చంద్రచరిత్రము-రుక్మాంగదచరిత్రము లోనగువానిని బఠించిన యెడలఁ గొన్ని సామెతలు వాని నుపయోగించు సందర్భములు తెలియును. కొన్ని న్యాయము లీ గ్రంథమున మఱియొకచో వ్రాయఁబడినవి. మనోహరముగ వ్రాయఁగోరువాఁడు వీనినెల్ల నెఱుంగవలయును.

11. జాతీయము.

తైలి. జాతీయమై యుండవలయును. వ్యాస మన్నివిధముల నిర్దుష్టమైనను, విజాతీయపదములతోఁ గూడియుండిన నందము గావండుట యటుండ, రోతగా నుండును. కావున విద్యార్థులు మిగుల హెచ్చరికతో విజాతీయపదముల నస్వయముల నిరసించవలయును. వ్యాసమున విజాతీయములు పచ్చుటకుఁ గారణములు.

1. భాషాగ్రంథములు చదువకుండుట.
2. సామాన్య సంభాషణమందును బరభాషాపదములు కలుపుట.
3. ఆంధ్రభాషాపదజ్ఞానము లేకుండుట.
4. వ్యాసము వ్రాయునపుడు ఆంగ్లేయాద్యన్యభాషల వాక్యముల నునస్సునఁ గుదుర్చుకొని వానిని భాషాంతరీకరించి తెనుఁగున వ్రాయుట.

స్వభాషయందు సంభాషింపక, స్వభాషాగ్రంథములు చదువక, శబ్దజాలము వశపడదు. దానివలన భాషయందు నిట్టిపదము లున్న వనుజ్ఞానమే కలుగదు. పరభాషాపదములు పెక్కువిధముల వాడుకలోనికి వచ్చుచుండును. అట్టిమాటలకు స్వభాషాపదములు చెప్పవలసివచ్చినపు డీమాటలకు సరియైన తెనుఁగుపదములు లేవని, యొకరి నడుగక, తా మలోచింపక, తమయజ్ఞానమును గొందఱు ప్రకటించుకొనుచు బాలురకుఁ దప్పమార్గములు బోధించుచున్నారు. భాషాజ్ఞాన మేమియు లేకయు, ప్రాజ్ఞాంమస్మ్యులై సామాన్య శబ్దములవిషయమందును నట్లు లనుట, మిగుల శోచనీయము. ఇట్టివారు వ్యాసలేఖన బోధకులై యన్యభాషాపదముల నిచ్చవచ్చినట్లు 'దూర్వుఁ' డని బోధించుట యాంధ్రభాషామహాదుర్దశాబలమునఁ గదా? ఆంగ్లేయభాషాగ్రంథములయందు విద్యార్థులు చదివినవిషయములనే వ్యాసలేఖనమునకై యిచ్చు నాచార మీ నాలుగవదురభ్యాసమును బలపఱుచుచున్నది, వాస్తవము విచారింపఁగా విద్యార్థులు పఠించినవిషయమే వ్యాసలేఖనమునకై పరీక్షాకాలమున నిచ్చుట వారికిమేలే. ఏమివ్రాయవలయునా యని విషయాన్వేషణము నేయు కష్టపుఁబని తగ్గెను. అట్లు లున్నను విద్యార్థు లంతకు

సంతోషింపక యాగ్రంథములఁ దాముచదివినవాక్యములనే స్మరించి సగము మఱచి, పాఠికవిడిచి, తక్కినవానిని భాషాంతరీకరింపఁ బ్రయత్నించి, శక్తి చాలక విజాతీయస్వజాతీయపదములతోఁ జేడఁ జెల్లము పిసికినట్లు కొఱు మాలినవ్రాత వ్రాయుచున్నారు. ఇది విద్యార్థులదోషము గాక మఱి యెవ రిది? నేఁడువచ్చినయాచారమే తేపువచ్చును. విత్తనమొకటి నాటినఁ జెట్టొ కటిమొలవదు. కావుననే కదా పరీక్షలయందుఁ గృతార్థు లయినవారును గొందఁటివ్రాతలు వ్రాయుట. ఇట్టిరచనలు వ్యాపించినవో “a new class of literature will spring up, consisting of writing that is more barbaric, stupid, and worthless than has ever existed” అను వాక్యమునకు లక్ష్యభూతమై విలక్షణమై యపలక్షణమైన భాషయొకటి యుదయమై “దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స” “Italian of the East” అను గౌరవమునకుఁ బాత్రముగాక చచ్చిచావని బ్రదుకు బ్రదుకుచుండును, అట్టిభాష వ్రాయఁబడిన గ్రంథములయందు నాంధ్రభాషారూపి వంటచెఱ కునఁ గలచెఱకురుచియట్ల యుండును. ఉదా, ఏదేని వైద్యకాలను గాని పుస్తకకాలను గాని స్థాపించునపుడు దానినామమునకు నెవరయిన గొప్ప వారిపేరు తగిలించుట సుప్రసిద్ధము” To attach the name of some great man అనుట కిది తెలుఁగఁట.

ఇప్పటికి రమారమి పదిలక్షల యాభ్యములవఱకు సందఁ బడినవి, Collected అనుటకుఁ దెలుఁగు ఆండఁబడిన వఁట.

5 or 6 సంవత్సరములు. లేక యనుపదము స్ఫురింపక, యయిదాఱు సంవత్సరము లని వ్రాసిన నాయర్థము రాఁగలదని తెలియక, ‘వాని tho’ అని వ్రాసినవానివలె 5 or 6 అని యొకఁడు వ్రాసెను.

ఈవిషయమై.....మంచి ప్రాసంగమిచ్చెను. ఇది Delivered a lecture అనుటకుఁ దెలుఁగఁట.

“మతవిషయ మైనవిద్యను బాతశాలయందుఁ బ్రయోగించుట గుఱించి”
Introduce అనుటకుఁ బ్రయోగించుట తెలుగఁట.

ఇట్టిమాటలుకూడ రానివారు

“సెలవుదినములందు నేను స్నేహితులతోకూడి park scenery చూచుటకుఁ బోయి యుంటి” నని యింగ్లీషక్షరములతో వ్రాయుచున్నారు. ఇంగ్లీషు వ్యాసములందు “I went to my గ్రామము. There I saw a పాద్యానము. చెట్లు in it were మిక్కిలి beautiful. There were flower తీరాలు full of పూలు” అనివ్రాసిన నింగ్లీషుభాషాపాద్యానముఁడు కాగితములు చించి వారి మొగమున వైవఁడా?

“సార్ సార్ వాఁడు నాకు కంటిపీయి పూసినాఁడు సార్” అని చెన్నపుర వాస్తవ్యుఁడైన యాంధ్రపద్యాధి యనును.

గొప్ప యుద్యోగములోనుండు నొకానొకఁడు “To receive double batta” అనుటకు “ఇరెండుబత్తెము వాంగుటకై” యని స్పష్టము లైన తెనుఁగక్షరములతో వ్రాసెను.

“వాఁడు నీజరును నెటువంటిమరణ ముత్కృష్టమైన దని యడుగఁగా నతఁ డాకస్మిక మైన చావుదా యని బదులు పలికెను.”

దీనిలోని ‘దా’ తెలుఁగువానిని నవ్వించును.

వాఁడు కూయుచున్నాడని యాంధ్రుఁ డనఁడు.

“దీనికంటె నది పదిరె ల్లెక్కువ.”

దీనికంటె నది పదియంత లని కాని పదిమడుఁగు లని కాని చెప్పవలయును. Rates అనుదానికిఁ గొందఱు “రెన్లు” అని వ్రాయుచున్నారు. అంతలు, కొలఁది, మడుఁగు,వంతు, పర్యాయనామంబులు. ఇన్ని యుండఁగా రెట్లనునది లేకున్న భాషకేమి కొఱత?

ఇట్టి విజాతీయశైలి పుట్టుటకు మఱియొకకారణముగలదు. అన్యభాషా వాక్యములోని పదముల కన్నిటికిఁ దెలుఁగుమాటలు వ్రాసినఁ దెలుఁగువాక్య మగు నని కొందఱు తలఁచెదరు. ఇది మిక్కిలి పొరపాటు. ప్రతిజాతివారి కిని వేఱువేతాచారములు సంప్రదాయము లున్నట్లు ప్రతిభాషకును వేఱు వేతాచారములు సంప్రదాయములున్నవి. మాటకు బదులుమాట వ్రాయుచు వచ్చిన వాక్య మర్థహీనము ననాంధ్రము నగును. “వానికి దినములు నున్నగా జరిగిపోయెను”, అని యొకవిద్యావంతుఁడు వ్రాసినగ్రంథమునఁ గాన నయ్యెడి. ఇంగ్లీషు smooth తెనుఁగున నున్నయ్యెను. “పూర్వకపుల మానముఁబట్టి పరిశీలింపఁగా” నని యొక ఎం. ఏ. వ్రాసెను. standard అనుటకు ‘మానము’ తెనుఁగు. “రాజమండ్రిలో వాడుకచేయుచున్న వకీలు” ఇదియొక వార్తాపత్రికయందున్నది. practice అనుటకు ‘వాడుక’ తెనుఁగు. “పనులునేర్చుకొని వచ్చుటకు మనవారిలో బుద్ధిశాలురగు యౌవనుల హిందీ ర్దేశములకుఁ బంపవలయును” అని యొక హైకోర్టువకీ లుపన్యసించెను. ఆంధ్రులకంటెను దనకాంధ్రభాష చక్కఁగఁ దెలియునని యభిమానముగల యొకానొకనికినొకఁడు భాషాంతరీకరింప “Knock and it shall open” అనియు “వాడు చెంబు పట్టుకొని పోయినాఁ” డనియు రెండువాక్యముల నిచ్చెను. మొదటిదానికి “గుడ్డిచ్చిన అది తెఱచుకొంటుంది” యనియు రెండవదానికి He went holding a vessel i. e., He walked away with a vessel అనియు వాఁడు చెప్పెను. ఇవి సరియని యేయాంధ్రుఁ డనును? ఇప్పటివిద్యార్థుల భాషాంతరీకరణ మిట్లున్నది. విద్యార్థు లననేల? ఆంగ్లకళాకుశలులై ఆంధ్రవిద్యావంతులమనుకొను మఱికొందఱువిధ మిట్టిదై యున్నది. అట్టివారు He did good justice to the table. He has an itching palm. Many a mickle makes a muckle. లో నగు ననేక వాక్యములనెట్లు తెలిఁగించెదరో. వాఁడు బల్లకున్యాయము కలిగించినాఁడు. వాఁడు గజ్జీచేయికలియున్నాఁడు. చిన్నవి పెక్కులయిన

నొక పెద్దదగునని వ్రాయ వచ్చునా. సామెతలకు సరియైన సామెత లున్న వ్రాయవలయును. Many a mickle makes a muckle అనుటకు “అన గింజలన్ని చేరిన గుమ్మడికాయయగు”నని వ్రాయవలయును. “To close the stable after horse is stolen” దొంగలు చొరబడిన యాటు నెలలకుఁ గుక్కలు మొటిగినట్లు, “To rob Peter to pay Paul” కాకులనుగొట్టి గ్రద్దలకువేసినట్లు అనివ్రాయుటబాగు. తగినసామెతలులేవేని కల్పించవల యును. అంతకు శక్తిలేదేని యాయర్థము వచ్చునట్లు వ్రాయవలయును. అటు గాదేని ఆయి ల్లంటుకొన్నది. నాలుగుకానులతో వాడు చిన్నక్కఁ బెద్ద క్కఁ జేయుచున్నాడు. నాకు నీదృష్టి తాఁకినది. అడ్డగోడమీఁది పిల్లి. శ్రీరంగము రోఁకలి. నిన్నంతవానిని నింతవానిఁ జేసినందునకు నిదియా నీవు చేయుబదులు. ఇంతింతై వటుఁ డింతయై మఱియుఁ దానింతై నభో వీధిపై నంతై. ఉష్టనిహోమాగ్ని నూఁద నొల్లఁడు కాని. ఆప్రాద్దు పొయి రాఁజనట్టి నిటుపేద. వాని చేజిడ్డు పదలినది. వానియింటిలో సూర్యపం ద్రులు తాండవమాడుచున్నారు. వానిని బెద్దమ్మ పట్టినది. వీనిని మాటకు మాట సరిపోవునట్లు భాషాంతరీకరింప వచ్చునా? అట్లుచేసిన నాంధ్రుఁ డెవఁడైన నంగీకరించునా? కావున నట్టిపద్ధతి మాని తెనుఁగుజాతీయముల నేర్చుకొని వ్రాయుటబాగు.

Recommendation అనుపదమునకు సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారి నిఘంటువు నందు స్తుతి, క్లాఘన, శిఘార్పు, ఆని వ్రాయఁబడియున్నది. శిఘార్పుఁ తురకమాట. పురుషకార మనునది సరియైనపదము. ఇట్లులున్నను వాక్య ములయం దాపద మెట్లు భాషాంతరీకరింపఁబడినదో చూడుఁడు. :

You may read this book if you like but I do not recommend it. నీకిష్టమైనయెడల నీపుస్తకమును జదువు. నేను మంచి దనను.

He recommends bathing. స్నానముచేసిన మంచిదని వాడంటాడు.

Her beauty recommended her to him as a wife. దాని యందమే వానిని దానిని బెండ్లిచేసికొ మ్మనినది.

I followed the course which you recommended. మీ తపని మంచిదనినాలో నేను దానినే చేసినాను.

The garden in front recommends the house; it has no other recommendation. అయింటికి నెదుట దోట యుండు నొక గుఱమే తప్ప వే తేగుణమును లేదు.

Do you think that I would recommend you a thief. ఒక దొంగను మంచివాడని మీయొద్ద దీసికొనినన్ని విడుతునా?

You recommended them and I bought them. అవి మంచివే కొనవచ్చు నని నీవు చెప్పటవలన నేను గొంటిని.

You may buy this but I do not recommend it. నీవుకొనినది కొనుము నేను మంచి దనను.

He recommends himself to his master by diligence and honesty వానిజాగ్రూకతవలనను బెద్దమనుష్యునితనమువలనను దన యజమానుని దయ పంపాదించుకొన్నాడు.

I shall recommend my son to your care నాకొడుకును మీవశముచేయుచున్నాను.

I recommend my soul to God and my honour to the king. ప్రాణము దేవునికి మానము రాజునకు నర్పించినాను.

Will you recommend me to that gentleman for employment. ఉద్యోగము నాకిచ్చునట్లు లాదొరగారికి నాయోగ్యతను బలి యజేసి యొప్పగింతపెట్టుతారా.

I recommend not to do this again. దీని నీవు మరల నిట్లు చేయుట మంచిదికాదు.

బ్రాహ్మదూర యన్యదేశజుఁడైనను, నిప్పటి కొందఱవలె, భాషాభిమానము విడక భాషము బోధపడునట్లు వ్రాసెను. అన్యభాషయందలి వాక్యము భాషమును గ్రహించి యాయభిప్రాయము నాభాష తెలియని యాంధ్రులెట్లు తమవారితోఁ దాము మాటలాడునపుడు చెప్పుదురో యావిధముగ వ్రాయుట సరిగాని తదితర మేదియుఁ గాదు, భాషాంతరీకరణమందంతయు నిదియే ప్రమాణము. మాటకు బదులు మాటయుండవలసినది విధిగానెంచుట సరిగాదు.

ఆంధ్రభాషయందు వ్రాయఁబడు వ్యాస మాంధ్రజనోపయోగార్థమనుట మఱవరాదు. కావున నుపమానములుగాని, కథలుగాని చెప్పనవచ్చు. ఆంధ్రగ్రంథముల నుండునవి, యాంధ్రులెఱింగినవిగాఁ జెప్పవలయును. పరదేశకథలఁ జెప్పనవచ్చును వివరించి వ్రాయవలయును. సూచించుట మాత్రము చాలదు. ఈ.

కోడి రామమూర్తి నాయఁడుగారు హెర్కులీసు నంతబలము గలవా రనరాదు, భీము నంతబలము గలవా రనవలయు.

కాళిదాసుగుఱించి చెప్పనపుడు హిందూదేశపుషేక్ష్మియ రయిన మనకాళిదాసుఁడనరాదు, షేక్ష్మియరును గుఱించి మనము చెప్పనపుడు ఇంగ్లాండుదేశపుఁ గాళిదాసుఁడయిన షేక్ష్మియ రని చెప్ప వలయును
“ఇటాలియన్ భాష పశ్చిమదేశపుఁ డెనుఁగు” అనవలయును.

‘చంద్రుఁడు చక్కనిది’ యనియొకఁడు, వ్రాయఁగా నేల యిట్లు వ్రాసితివన “Moon Feminine Gender గదా సార్” అనెను.

వీఁడు నమృతమునఁ గుక్కవంటివాఁడు, వాఁడు గాడిదవలె నోరు గలవాఁడనరాదు. కుక్కలు గాడిదలు పాశ్చాత్యులకు గౌరవార్హము కాని హిందువులకుఁ గావు. అన్యదేశవిషయంబుల వ్రాయునపు డాపేరి యాచారములు వర్జింపవచ్చును గాని వెంగయ్య గాడిదనెక్కి స్వా

తీయచుండఁగా నని వ్రాయరాదు. మనదేశోపయములు వ్రాయునపు డైనను యోగ్యతాయోగ్యతలు నమయాసమయము లాలోచించి వ్రాయవలయును.

హరిశ్చంద్రచక్రవర్తిని జూచి చంద్రమతి “నీమొగము తోటకూగ కాడవలె వాడి యున్నదేల” యని యడిగినట్లు చెప్ప రాదు. ఎండకు వాడినకమలమువలె నని చెప్పఁ దగు. పూర్వలాక్షణికు లెంతయు నాలోచించియే కవినమయముల నేర్పఱిచిరి. అనాలోచితముగ నూతనస్మృతులు చేయువా రిట్టిపొరపాటులు పడ కుండవలయు.

ముద్దనఁ జేరు చెడె నన్నసామెతచొప్పున మంచిమంచిపేరులను నానావికారములుగ మార్చుచున్నారు. అట్టివి నోటిమాటలుగాఁ బోక కాగితములపై నెక్కుచున్నవి. ఉ. కనకమ్మ యనుపేరు కాకమ్మ యని, యుమా చంద్రదేవ శబ్దము నుమాచంద్రదే వని, కనకవల్లిని కాకల్లియని కనకరత్నమును కాకత్తి యని మఱియుఁ బెక్కుశబ్దములరూపములే కొందఱు మార్చుచుచున్నారు. ఇట్టిచేతలు గూడవు.

వాక్యములందు మున్ను చెప్పఁబడిన విరూపవర్ణములు గాని, పదదోషములు గాని, యర్థదోషములుగాని యుండరాదు. పదములు మహాకవులు వాడినవియై సార్థకములై యపార్థకములు దుష్టములు గాక యుండవలయు.¹

¹ Purity in the use of words. The words used in good English composition must be classic English words. Every violation of this rule is a Barbarism. The most frequent sources of Barbarisms are—

1. The use of obsolete words.
2. The use of Provincial or slang words or expressions.

తైలి జాతీయమై యుండవలయును. ఇట్లున్నచో తైలి శుద్ధమైన దని చెప్పబడును. పదములు సరళములు నుబోధములై యన్వయకాఠిన్యము లేక వ్రాసినవారి యభిప్రాయము లేట తెల్లముగఁ జదువువారికిఁ దెలియునట్లుండవలయును. వ్యాసము సంగ్రహముగ నుండవలయును.²

3. The general use of technical terms.

4. An affectation of foreign phraseology.

5. Coining words unnecessarily.

² "With some exceptions, the more briefly a thought is expressed the more clearly is it conveyed. Every word in a sentence which does not do good does harm. It is therefore a rule in composition never to use a superfluous phrase. If on revision you find a word that you cannot account for and defend, strike it out." Nichol.

"On the principle of attaining ends at the smallest cost, it is a virtue of language to be brief. If a thought can properly be expressed in five words there is a waste of strength in employing ten." Bain.

"True brevity of expression consists in a man only saying what is worth saying, while avoiding all diffuse explanations of things which every one can think out for himself; that is it consists in his correctly distinguishing between what is necessary and what is superfluous. On the other hand, one should never sacrifice clearness, *to say nothing of grammar*, for the sake of being brief." Schopenhauer.

12. సంగ్రహము.

సంగ్రహ మనఁగాఁ జెప్పవలసినవిషయములలోఁ గొన్ని చెప్పి కొని విడిచి కాని, చెప్పినవిషయము నైనను బూర్ణముగఁ జెప్పక కాని, వ్యాసమున గుఱుచవఱుచుట గాదు. అట్లు చేయువాఁడు విషయమునంతయుఁ దెలియ వాఁడుగ నైన నుండవలయు, నొండె నాలోచింప శక్తిలేనివాఁడుగ నైన నుం వలయు. వ్యాసమునందుఁ బ్రధానము సామాన్యము కాని భారము కాదు కావునఁ బ్రతీసంఖ్య పాఞ్చైవకొలది సారసంత మని, తక్కువైనకొలది నిస్సార మని తలంపరాదు. చెప్పఁదగినవిషయ మంతయుఁ జెప్పటయే ముఖ్యము. నిష్ప్రయోజనము లైనమాటలచేఁ బుటలు నీంపుటవలన ననా శ్లోకముగ వ్యాసము పెద్దదై యుద్దిష్టవిషయము దృష్టికి దవ్వగుట సారహీ మగును. కొందఱు బాలురు వ్యాసము పెద్దదిగఁ దోచఁచేయుటకై పెద్ద యక్షరములతో వ్రాయుదురు. అంతమాత్రపుయుక్తి పరీక్షకుఁడు కను గొనలేఁ దని వారియభిప్రాయము కాఁబోలు. వార్తాసత్రికల నిర్వహించు వారు జీతము లిచ్చి యుపవిలేఖకుల నియమించుకొనుట కలదు. ఒకవార్తా పత్రికాకాలయం దొకడు నూతనమున నుపవిలేఖకపదవియందుఁ గుదిరెను. ప్రధానలేఖకుఁడు వాని నొకవిషయము వ్రాసికొని రమ్మనిచెప్పెను. ఆప్రకారమే వాఁడు వ్రాసికొని వచ్చెను. దానిని జూచి ప్రధానలేఖకుఁడు దీనిని జాలివస్తరించి వ్రాసితివి. ఇదంతయు ముద్రించుటకుఁ బత్రికయం దెడము లేదు. దీనిలో సగ మైనఁ జాలు ననెను. ఆనూతనోపవిలేఖకుఁడు త్తతఁజూపె తాను వ్రాసినపుస్తకమును నిలువుగ నడిమికి కెండుగఁ జించి యొకసగ మొక చేతను, మఱియొకసగము మఱియొకచేతను బట్టుకొని యేసగము కావలయు నని యడిగె నట. మఱుసటిదినము నుండి యాయుపవిలేఖకున కావార్తా పత్రికా కాలయం దుద్యోగము లేదని చెప్పవలయువా? సంగ్రహించుట యన నిట్టిదికాదు. నిరర్థకపదములు వ్యర్థవిశేషములు లోనగునవి తొలగించి సంగ్రహింప నొప్పు.

“అనంతర మానరేంద్రనందను లమందానంద కందళితహృదయాః
విందులై విష్ణుశర్మం గని యిట్లనిరి. దేవా తావకం బగునేవావిశేషంబున నిం
శేషంబుగ మిత్రభేదమును వినంగని మనంబున ఘనం బగుమోదంబు నొంది
తిమి. ఇంక విగ్రహంబుం గూడ ననుగ్రహించి మమ్ముఁ గృతార్థులం జేయ
వేఁడెదము. వేగిర మీనవకథానుధారసంబు వెల్లిగొలిపి యాఁకొన్నమాఁకు
లకు విందు నేయుం డనిన నాయవనిసురసత్తముం డాదరాయత్తచిత్తుం డై యి
ట్లని వినిపింపం దొడంగె. తొల్లి తుల్యబలవిక్రమంబు లగుమయూరమరా
ళంబులకు సమికంబు చేకుటినతటి నొకయరిష్టమును నమ్మి యాహంసమ్ము పరా
జయమ్ము నొందెను. మీ కక్కడ వక్కాణించెదఁ జక్కఁగా వినుండి.

దీనికి సంగ్రహ రూపమని దీని నెంచెదగు. “వెండియుఁ గథారంభ
కాలమున రాజపుత్రు లిట్లనిరి. ఆయ్యా యావిగ్రహంబు విన మాకుఁ
గుతూహలంబు గలదు. నా విని విష్ణుశర్మ వారిఁ గని మీకు శ్రోతవ్యం బగు
నదియ నాకు వక్రవ్యంబు గాన దాని వాకొనియెద నీరలు సావధానులవై
యూఁకొనుడు.

సమబలవిక్రమంబు లగుమయూరమరాళంబులకు సంగరంబు పోసం
గం గాకమ్ముల నమ్మి చేరువఁ జేర్చికొనుటం జక్రాంగంబుల కవజయంబు
కలిగెననుడు తేనికొడుకు లది యెట్లన విష్ణుశర్మ యిట్లని యుపన్యసించు
నుపక్రమించె.” దీనియందు వ్యర్థపదంబులు గాని దీర్ఘమాసంబులుగాని
దీర్ఘవాక్యంబులుగాని లేవు. ఇట్లులే చిన్నయనూరి నీతిచంద్రికయందు
వాక్యములు వ్యర్థపదరహితములు సార్థకపదసహితములు నై సుబోధములైన
పదములు గలవై యున్నవి.

“గోదావరీతీరమందు గొప్పబూరుగువృక్షము గలదు. అందు నానా
దిక్కులనుండి వచ్చి పక్షులు రాత్రి వసించుచుండును. ఒకనాఁడు వేకువ
లఘుపతనక మనువాయసము మేలుకొని రెండవయమునివరె సంచరించుచున్న

కిరాతునిఁ జూచి పలువాత లేచి పీనిమొగము చూచితిని నేఁ డేమికిడు రాఁగలదో తెలియదు. పీఁడు పచ్చినచోట నిలువఁ దగదు. జాగుచేయక యీచోటు విడిచి పోవలె నని యత్నము చేయుచుండఁగా వాఁ డాపృథ్వు మునకు సమీపమందు నూకలు చల్లి వలపన్ని పోయి చేరువపొదలో దాఁగి సొంచి చూచుచుండెను. అనంతరము చిత్రగ్రీవుఁ డనుకపోతరాజు నింగిని సంచరించుచు నేల మీఁద నూకలు చూచి తనతోడికపోతములతో నిట్లనియె. ఈనిర్జనవనమందు నూకలు రా నిమిత్తమేమి? మన మినుకల కాశపడరారు. తొల్లి యొకతెరువరి కంకణమున కాశపడి పులిచేతఁ దగులుకొని మృతిఁ బొందెను. మీ కాకథ చెప్పెద వినుండు.” వ్యాసశైలి యిట్లుండవలయు. కొన్నిసందర్భముల సంతీప్తవాక్యమునకంటెఁ బెంచివ్రాసినది మనోజ్ఞముగ నుండును.

13. స్పష్టత్యము.

వాక్యార్థము స్పష్టముగా నుండవలయును. ప్రత్యయముల విడిచి యిచ్చవచ్చినపదముల నిచ్చవచ్చిన చోట నునిచి పూర్వపరస్పరాన్వయము చక్కఁగా నున్నదా యని చూడకపోయిన వాక్యము స్పష్టము గాకుండును. సందిగ్ధ దూరాన్వయ దోషములు వాక్యము నస్పష్టముఁ జేయును.¹

¹ “A good writer ought not only to write so as to convey some sense to his readers, but so as to convey in the clearest manner the exact sense of his thought. We should not be left to grope for the meaning among a maze of words nor be left in doubt between two meanings. Quintilian says “Care should be taken, not that the reader may understand if he will, but that he must understand whether he will or not. One important element of clearness is Simplicity. A difficult subject cannot be made

“రాజును జెఱపెట్టెట యసాధ్య మని జనులు తలచి యుండినను నట్లు చెఱపెట్టెఁ బడినను దమరాజు తప్పించుకొన వేరవు చూచునని తలచి యుండిన జనులకుఁ దమదేవాలయమందు క్రైస్తవులు నుండుట నిర్భరముగాఁ
easy by simple words, but we ought to try to express ourselves in the plainest idiomatic English that will fully represent our ideas.” Nichol.

“Swift’s rule, obvious as it seems, fully and sufficiently describes this plain style, and no other:—“Proper words in proper places make the true definition of a style.” Locke, who was pronounced, when people talked and wrote about these things, a great master of the Plain Style, gives his recipe to an opponent. “Your lordship says” he writes to the Bishop of Worcester, “But now, it seems nothing is intelligible but what suits with the new way of ideas,” My lord, the new way of ideas and the old way of speaking intelligibly were always, and ever will be, the same; and if I may take the liberty to declare my sense of it herein it consists:—I. That a man use no words but such as he makes the signs of certain determined objects of his mind in thinking, which he can make known to another. 2. Next, that he use the same word steadily for the sign of the same immediate objects of his mind in thinking. 3. That he join those words together in propositions, according to the grammatical rules of that language he speaks in. 4. That he unite those sentences in a coherent discourse.” Essays on Soci:l subjects.

దోచె. కావున జను లందఱు పోగై తమదేశము విదేశీయులఁ బారఁ దోల నుధ్యమము స్పానీయుల ముఖమును ముట్టిపించిరి. కావున స్పానీయులు దొడ్డిదోలఁజిన మేకలవలె తప్పించుకొన నెరఘలేక చిక్కి వారిలోఁ బెక్కులు హతులైరి.” ఇట్టి వ్రాతలు రోతలు.

14. వాక్యపరిమాణము.

వాక్యములన్నియుఁ గుఱుచలుగా నుండవలయునా నిడుదలుగా నుండ వలయునా యని కొందఁ జెడుగుదురు. అన్నియు దీర్ఘములైనను నన్నియు హ్రస్వము లైనను మనోజ్ఞముగ నుండవు. సమర్థుఁ డగులేకరి సమయోచితముగ రెండు నుపయోగించును. వ్యాసలేఖనము నర్హసింపఁ బ్రారంభించు నతఁడు కుఱుచవాక్యములు వ్రాయుటే మేలు. అందు దోషములు పెక్కులుండ పలనుపడదు. అన్వయసౌకర్యమును గలుగు దీర్ఘవాక్యము లైనను వాక్యంతము వ్రాయనపుడావాక్యము ప్రారంభించినవిధముమఱచి పూర్వోత్తరభాగములకుఁ బొందిక కుదురనీక తికమికలు పట్టించు టగును.

15. వాగాడంబరము.

వాక్యములందు వాగాడంబరము సమృద్ధముగాదు. క్లిష్టపదంబులను దీర్ఘసమాసంబులను గూర్చుట తగదు. కావున విద్యార్థు లాపొకలఁ బోతు గురు గాక. ఒకవిద్యార్థి వ్రాసిన యీ వాక్యములఁ జూడుఁడు. పూర్వోదాహృతదోషముల కన్నిటికి నిది నెలవై యున్నది.

“నెలవుదినములందు నేను స్నేహితులతో కూడి park scenery చూచుట పోయి యుంటిమి. దృఢసారవంత స్కంధయుతము లగువృక్ష శ్రేణులయే మేము తనైద్యవిద్యమాన మార్గములమఁచుచుతోవయందు నేత్రముల కానందించు వింతలను జూచుచు వెళ్లితిమి. చల్లనిగాలిచే తేబడినవాన నలచేత నింపొందుచు park పోయి చేరితిమి. త్రోవయందుమరుస్కంధంబులను దానినుండి వీడి పచ్చు కాళాసముదయంబులను పీక్షించుచు వెళ్లితిమి.

నుమంబుల చేతను, చిగుళ్ల నేతను కాశాసముదయంబులు భారాలంకృతములై యుండె. ఇంత వింతలను గమించుచు park పోయి చేరి నక్కడ మధుర స్వనవిలసనంబు లగు విహంగరుతింబులును బహుచిత్రవర్ణపక్షవంతములు విడే కానీతము లగుఖగౌఘంబులను వీక్షించితిమి. అక్కడి నానారాష్ట్ర సంపాదిత సమర్పితి హర్యక్షవాఘ్ర ముఖ్యముగచయం జూచి ప్రమోదింపితిమి. చతురవచన విలాసగమనరతుల నతిశయిల్లువిహర్తులతోఁ గలసి నేత్రుల కానఁదించు వింతలకువినోదించుచు ఘనపారవశ్యము చెందింటికి వచ్చితిమి.” ఇట్లు వ్రాయువాఁ డెన్ని యేండ్లకునుబోధముగ వ్యాసము వ్రాయఁగలుగునో.

16. అన్య నేత్యములు.

భాష కావశ్యకమై దానికి సరియైన యాంధ్రపదము లేని, సరియైన పదము కల్పింపవలయుపడని యన్య దేశపదము నెచ్చటనైనఁ గాంచిత్కముగ వాడిన వాడవచ్చును గాని విచ్చలవిడి వాడరాదు. ఇదియైనను లోకమున నిదివఱకే యాధిగ వ్యాపించినదియై యుంపవలయును.

అనావశ్యకముగ నూతనశబ్దములఁ గల్పింపను రాదు. అన్య దేశ్యంబుల గ్రహింపను రాదు. డి. పొగబండి, ధూమశకట మనుపదములు ప్రసిద్ధములై యున్నవి. పొగచేత నడుపఁబడుబండి పొగబండి. మధ్యమపదలోపినమా సము. పొగయనఁగా నావిరి. ఇట్లులే ధూమశకట మనుపదము. దీనికిమాటుగ రైల్వేబండి యనుట సరిగాదు. దీనికర్థ మినుపకమ్మలబండి యని యగును. ఇట్లులే యంకగణితము క్షేత్రగణితము బీజగణితము గణితశాస్త్ర మనుపదములు ప్రసిద్ధములు కావున వీనికి మాటుగ నరత్నైట్టిక్కు, జ్యాముట్రి, ఆల్ జిబ్రా, మాతమాటిక్కు” అని వ్రాయరాదు. మాతమాటిక్కులనుటయసహ్యము. ఇంగ్లీషుభాషయందు ‘మాతమాటిక్కు’నియేకవచనము రూపము లేదు. కావున మాతమాటిక్కు లనుట యాభాసము. మాతమాటిక్కు లనుట యంతకన్న నసాధువు. Mathematics అనునది సమూహార్థకము, ఏకవచనము. కావున

గణితశాస్త్ర మనుటే సాధువు.¹ ఆంధ్రుఁడుగాఁబట్టి యాంధ్రభాషాభి
మానముగలవాఁ డిట్టి యన్యదేశ్య పదముల గౌరవింపఁడు.

ఆంగ్లశబ్దముల నాంధ్రలిపిని వ్రాయునపు డుచ్చారణము ననుసరించి
వ్రాయవలయును. వర్ణక్రమము ననుసరించి వ్రాయరాదు. Rendezvous
దీనిని రెండవూ యని వ్రాయవలయును గాని 'రండవు' అని గాని 'రండవ్
పస్' అని కాని వ్రాయరాదు. ఆంగ్లపదము సుచ్చారణము చొప్పునఁ

¹ "Foreign words and phrases, though vindicating their introduction when they fill up a gap in the language and supply us with new terms for new foreign things are apt to be used in place of equally expressive English terms. Among intruders in this way we may instance—

Some think that certain distinctions cannot be expressed at all. Coining words contrary to analogy or without sufficient reason is a *vicious kind of forgery*. With new thoughts new forms will force their way into a language, but it should be a rule never to make a word when others ready made can be found to serve the purpose. A young writer should never invent a word at all, nor use any of the following which have been, for the most part of late years foisted upon our tongue.....Considerable indulgence is granted to novelists and writers of books on foreign travel in the employment of these and other words and fashion may rule that they be generally adopted; but they should be closely examined on passing? the customhouse." Nichol.

దీనిలోని ఇంగ్లీషను పదముదొలఁగించి యాంధ్రమని చదివిన మన
యిప్పటి భాషాస్థితికి సరిపడును.

జక్కగ వ్రాసినచో దానిని మరల అండ్లాక్షరములతో వ్రాసి కుండలీకరింపఁబనియుండదు. ఒకఁ డొకపక్షిని చిత్రించి క్రిందఁ జిలుకయని వ్రాసెనట. పేరేల వ్రాసితిఁ వనఁ జూచినవాఁడు కాకి యనుకొను నేమో యని చెప్పెనట. తోలుత నాంధ్రలిపికి మరలనాంగ్లలిపిని వ్రాయుట యిట్టిద. అండ్లయులకున్నట్టి నుంకసాల యాంధ్రభాషకొకటి యేర్పడుటబాగు. అటు లేర్పఱుపక ప్రాజ్ఞులగువా రూరక యుపేక్షించినచో నిట్టివ్రాతలను గ్రంథములను సహించినవారై భాష రూపుమాయ నిచ్చుగించిన వా రగుదురు.

“మాపెద్దలకు జమీన్ దారిణి గారు జారీ చేసియుండే జమీనులు తన వని వాఁడు జాల బడాయి కొట్టుచు లడాయికి వచ్చినాఁడు కాని యపి నాకు వార్సత్వముచే దఖల్ పడినవగుటచే నాపేరనే మిస్స లయినాయి.”

“ఇరిగేషన్ కనాలోలో నీస్టు వాంటింగు ఆయి బొందుపోవు నట్టైవ్ లాస్టుయియర్ వలె కరెంటు యియర్ లో సహా రిమీషన్ యియ్యవలసి యుండును.”

ఇట్టియవలక్షణపు వ్రాతలు కాఁపులు కరణములు లోనగువారు వ్రాయువ్యవహారపత్రములందే కాక శుద్ధమైనభాష యర్హమగుచోటను వ్రాయఁబడుచున్నవి. ఇట్టివి కేవలదూష్యములు. నామవాచకములు బిరుదులు యథాస్థితిఁ బ్రయోగింపనగు. ఉ. “ఇంగ్లాండులో ‘సాక్ డో ఫోర్డ్’ అను బాలుఁడు కలఁడు” అనియే వ్రాయవలయుఁగాని ‘ఎంగిలి భూమిలో ఇసుక రేవు’ అను బాలుఁడని వ్రాయరాదు.

17. పూర్వకథలు.

పూర్వకథల ననువదించువాఁ డాకథలః జక్కగ నెఱింగియుండిన వ్రాయవలయు. తెలియనిదానిని బ్రస్తావించ పుండుటయే మేలు. వేణు గోపాలశతకమునఁ జెప్పఁబడినట్లు ‘రామాంధకలరెల్ల మేమెఱుంగని పనా

కాటమరాజుకు కర్ణుఁ డోడె! బాగోతకతలోన బాలరా జొక్కఁడు కంబ కర్ణునిపట్టి కుత్తసింఁచె.”

నని పురాణములు ప్రసంగించుటవలన హానియేకాని మేలులేదు. ఒకా నొక విద్యార్థి వ్రాసిన యీవాక్య మేతత్పూర్వమే యుదాహృతమై యున్నది.

“భారత యుద్ధమైనపిమ్మటఁ బాండవులు కృష్ణుని రాయభారమంపిరి. అప్పుడు సభలో నందఱుండిరి. నంధి కుదురనందున కృష్ణుఁడు విచరు నిం టిలో భోజనము చేసెను.”

18. విన్నడుకథలు.

పురాణములు చదివిన కొందఱు విద్యార్థులు మఱియొకవిధమైన దోష మనకుఁ బాలుపడుచున్నారు.

“కృష్ణార్జునులు వరమమిత్తులు. వీరిసంవాదమే భగవద్గీత యనఁబడు నది” యనుటకు మాఱుగ

“ధరాపుత్రవైరియు ధరాపాత్రవైరియుఁ బరమమిత్తులు. వీరిసంవా దమే యిప్పుడు నానాభావల నానాదేశములఁ బ్రసిద్ధికెక్కియుండు యోగ కాస్త్ర”మని వ్రాయును. ఇట్టివారి సంఖ్య కేవల మల్పము.

ధరాపుత్రుఁడు = నరకాసురుఁడు. ధరాపాత్రుఁడు = భగదత్తుఁడు. నరకాసురవైరి కృష్ణుఁడు. భగదత్తుఁ జంపకవాఁ డర్జునుఁడు.

పరీక్షయందుఁ గడలేఱుటే తనకుఁ బరమార్థమనుకొనఁగలము మఱిచి పరీక్షకుల కిట్టి విన్నడుకథ లిచ్చువాఁడు కృతార్థుఁడు గాఁబాలఁడు. పరీక్ష కున కిట్టిది బోధపడెనా విద్యార్థి దురహంకారము గలవాడని యెంచును. బోధపడక పోయెనా నున్నచున్నాను.

19 వ్యాస గ్రాక్షణము.

నీవు వ్రాసినవ్యాసము వ్యాకరణగ్రంథమై నిర్దుష్టమై స్పష్టమై సంగ్రహ ముగ మండినచో నది బాగుగ లేదని యెవరనుచుగాని యీగ్రంథములుగలదయ్యు

హృదయము నాకర్షింపఁజాలక యుల్లాసకరముగాక బెండునమిలినట్టుగఁగాని కట్టెనమిలినట్టుగఁగాని యుం.శీ చదువువారికి రుచింపక పోవచ్చును. చిన్న యువనారిగారి నీతిచంద్రిక, రా॥ శ్రీ॥ రావుబహదర్ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులవారి నీతిచంద్రిక, బ్ర॥ శ్రీ॥ మహామహాపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నముపంతులవారి నీతిచంద్రిక, రా॥ శ్రీ॥ చిలుకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారి నవలలు, బ్ర॥ శ్రీ॥ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారి కథాసరి స్సాగరము, బ్ర॥ శ్రీ॥ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులవారి గ్రంథములు, బ్ర॥ శ్రీ॥ శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రిలవారి వచనభారతము, వచనభాగవతము, నూతనముగా వెలువడు నానానవలలు, వీనిలో నొక్కొకదానియందు నొకటి రెండు పుటలవంతులఁ జదువఁగానే తరువాత నింకను జదువుద మను నిద్ది కొన్ని కలిగించును. ఇంకఁ జాలు ననునభిప్రాయము కొన్ని గలిగించును. కాలము వ్యర్థపఱిచితిమను దుఃఖము కొన్ని కలిగించును. వైదికొలఁది రుచి కావున నీవైది చదువువారిమనస్సుల నాకర్షించుశక్తి గలదై యుండవలయును. వ్యాకరణము నేర్చిన దోషములు లేక వ్రాయవచ్చును. కర్త కర్త క్రియలను, విశేషణములను, దగుతావుల నుంచిన నర్థము స్పష్టమగు. వ్యర్థ విషయములు వ్యర్థపదములు దొలఁగించిన సంగ్రహమగు. ఏమి చేసినవో వాక్యములు పాఠకహృదయముల నాకర్షింపఁ జాలు నవి నీ వడుగవచ్చును. నీ కట్టిశక్తి కలుగవలయునని కోరికయున్నయెడల బమైరపోతన, తిక్కన, సన్నయభట్ట, శ్రీనాథుఁడు, అల్లసానిపెద్దన లోనగు మహాకవులు రచించిన గ్రంథములు చదివి, యందు వారు పోయినచమత్కారమార్గములం బోవుటదప్ప వేఱుమార్గములేదు. ఈనిమిత్తమై నీవు పూర్వమహాకవులగ్రంథములఁ జదువవలయును. అట్లు చదువునప్పు డేవాక్యమైన నీమనస్సున కింపుగ నున్న నా వాక్యమునం దేమి విశేషము? కర్త కర్త క్రియలఁ గవి వాని స్థానములనుండి మార్చెనా? ఏమాట నెక్కడనుంచె? నని యారసి తెలిసికొని దానిని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలయును.

నీ. ప్రాణంబుతోఁగూడ రిక్కెనచన్నల
పాలు ద్రావిన ప్రాథ బాలుఁ డితిఁడె   తిక్కన
యనుదానికిని

నీ. వీడటే రక్కసి విగతజీవగఁ జన్నఁ
బాలు ద్రావిన మేటి బాలకుండు   పోతన
అనుదానికిని గలభేదముఁ జూడుఁడు.

‘ఇతఁడె’ యనుపదమును దిక్కన కడపటవేయఁగాఁ బోతన ‘వీడటే’ యని వాక్యాది నుంచెను.

“పచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁ” డనుటకు “ఫల్గునుఁడు పచ్చినవాఁ” డనుటకు మిక్కిలి భేదముగలదు.

కా. ఓరీ రాజకులాధమా స్వపులు లేరో వేట రాగో పుడ
క్రూరా రాక్షసమృగావళిం దునుమగో ఘోర టపుల్ లేవో మా
యారామంబుఁ గలంచి జంతుతతి మాయంజేసి యన్తస్కమా
రీరత్నంబులు వేడ పచ్చినను వారి న్నొంచి నా వేమిర.” సారశ్చం.
ఇం దుత్తరార్థము తొలుతఁ జదివీ పూర్వార్థము తరువాతఁ జదివిన
స్వారస్యము చెడుచున్నది.

మఱియు నిట్టియుపాయములు పెక్కులు గలవు.

ఒకరు వ్రాసినట్టు మఱియొకరు వ్రాయుట యనుకరణశక్తిని దెలుపును
గాని నైజశక్తిని దెలుపదుగదా యని నీవడుగవచ్చును. ఏశిల్పమైనను ప్రకృతి
ననుకరింపఁ బ్రయత్నించును. ఏదియైనను ప్రకృతిపదార్థమును సరిపోయినట్లు
చేయువాఁడే సమర్థుఁ డగుశిల్పి. వాస్తవము విచారించిన స్వభావము
ననుసరించి వ్రాసిననే హృదయము నాకర్షించును. ప్రతి సాధములు వ్రాయు

నపుడు, ప్రకృతిపదార్థమును బోలునట్లు వ్రాయుచే ప్రతి శిల్పకుని యుద్దేశము. అందఱులు వ్రాయుటకే ప్రయత్నింపవలయును. అభ్యాసకాలమునఁ బ్రకృతిపదార్థము లున్న పున్నట్లు వ్రాయ వలనుపడదు. ఏనమయంబుల సమర్థులగువా రెట్లు వర్తించిరో యెఱుఁగుటకై యావిద్యయందు నిపుణుడైన వారికృతులఁ బరిశోధింపవలయును. అది దోషము కానేరదు. స్వారస్యము గ్రహించుశక్తి యుండుట, మంచిగుణము ననుకరించు సామర్థ్యము కలుగుట గుణములే యగు. బహుగ్రంథపఠనము చేతను మఱొక్కనికైలి యలవడునని నమ్ముటకు లేదు. సహజశక్తి యొక్క టున్నచో బతనశ్రవణాదులు దానిని మఱిత వృద్ధిచేయును. సహజశక్తి లేనప్పు డెంతవఱించియు నొక్కఁడే. పఠింపక యొక్కఁడే. రవంత నిష్ఠుండినఁ జిదుగులువైచి విసనకఱ్ఱితో విసర పెద్దమంట చేయవచ్చును. నిష్ఠులేని పిడకల కట్టెలమీఁద నెంత విసరిన నేమి ఫలము? ముద్రితములైన యక్షరముల మేలుబంతిగా నిజిఁగిని యెంబ టి. ౭ లేఖన మధ్యసించుట లేదు? ఒకని యక్షరములవలె మఱియొకని యక్షరము లున్నవా? మేలిబంతివలె దక్కినబంతు లున్నవా? అటు లని మేలుబంతి చూడకయే వ్రాయవచ్చునా? బహిరపోతనకైలికై ప్రయత్నించినవారఁ ప్రయత్నించువా రెందఱులేరు? ఇప్పటికిఁ గనిష్ఠికాధిష్ఠితుఁ డతఁడొకఁడే కదా. లేఖకునిబుద్ధివలె వాని కైలియు నుండునని పాశ్చాత్యులు వ్రాసిన దెంతయు సత్యము.

మనస్సు నాకర్షించువిధముగా వ్యాసముఁ బ్రారంభింపవలయును ముగింపవలయును. ఆలస్యము హానికర మనువిషయమై వ్రాయుచో నాలస్య మమృతం విషమైన లోకోక్తితోఁ బ్రారంభింపవచ్చును. స్వభావము దురతి క్రమమనువిషయము వ్రాయునపుడు పుట్టువుతో వచ్చినవి పుడుకలతోఁ గాని పోదని ప్రారంభింపవచ్చును. మైత్రిగుఱించి వ్రాయునపుడు మైత్రి యనఁగా నేమి? మిత్రభావము. మిత్రుఁ డెట్టివాఁడు? అని ప్రారంభించి మైత్రి క్షీరసీరన్యాయముగ నుండవలయునుగాని జలతైల న్న్యాయముగ నుండ రాదని ముగింపవచ్చును.

20 అర్థానుష్ఠానము, శకటరేఖము.

అంధభాషయందున గానుస్వారము శకటరేఖము బాలురను జిక్కులఁ
 గ్రోయుచున్నది. విద్యానుష్ఠములు శోధనముచే నభ్యాసముచే నులభముగఁ
 జరియనగును. అట్లుచేయుటకు నోషికలేని కొందఱు వానిని ఒడుచుట బాగుని
 పెడయుత్తులు చెప్పచుందురు. బాధ్యమంతులు భాషాభిమాను లగువారు వానికిఁ
 పెడచెవి నిత్తురు. ఇప్పుడు మన కన్నిఒషయముల నాచార్యులుగ నుండు
 నాంగ్లేయులఁ జూచియైన మనమేల భాషాభిమానము పహింపఁపూడదు? వారి
 భాషయందు సాధారణముగాఁ బ్రతిశబ్దము నోట నొకకేధముగా నుచ్చరింపఁ
 బడును. వ్రాయనపుడు మఱియొకకేధముగా వ్రాయబడును. వ్రాత్రయం
 నుఁ గనఁబడి యుచ్చారణమందు లోపింపఁబడు నుచ్చరములను వారు “వై
 లెంట్ లెటర్స్” అందురు. చేత “సెయిటి” వ్రాసి ‘పుట్’ అందురు,
 ‘బియుటి’ వ్రాసి ‘బట్’ అందురు. సి సి ఆర్ సి యన్ వ్రాసి కోర్ అం
 నురు. ఆ యక్షరములచే కడపట ‘యి’ యొకటి చేర్చి కార్పిస్ అందురు,
 సి ఎ యమ్ పి, కాంప్ అంటు. అదేమాటలే ముందు ఏదెయి వ్రాసిన ఏదొ
 డికాంగ్ అంటు. నోటిమాటకుఁ జేరి వ్రాత్రమ సంబంధములేని ఆంగ్లపద
 ముల నన్నిటిని విధిలేక యోషికగ నేర్చుకొనువారికి నోటనెంతో చేతనంతే
 వ్రాయుచు నెట్టికష్టములేని యాంధ్రములో నేవో కొన్నిమాటలనుండు
 నర్థానుస్థానమును శకటరేఖమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట యేమి కష్టము?
 నేర్చుకొనవలయు నని మనస్సున్నచో నెకష్టములేదు. సోమరికి, నిష్టములేని
 వానికి, నన్నియు నసాధ్యములే, అట్టివార లూరకుండక కొందఱు లభ్యులఘు
 రేఖముల భేదము మేము పాటించమని వ్రాసి తమయజ్ఞానమునుగప్పిపెట్టుచుఁ
 బ్రైపెచ్చు భాషయం దవి యుండనేల యని వాదించుచున్నారు. “వినిష్కా
 రణముగ రాను లేదు. నిష్ప్రయోజనముగ నుండనులేదు. భాషాశోధనము
 చేయువారి కవి యెంతో తోడ్పడుచున్నది. కావున విద్య గ్రహింపకయే

గ్రంథకర్తలు కావలయునని యాశంగలవారు భావను జెఱుపు ప్రయత్నముఁ జేయకుండఁ బ్రార్థితులు, మనయజ్ఞానము మనతోనే సమయుట మేలు. అటు లైన భవిష్యద్భాషావిమర్శకులకు మనము సాహాయ్యము చేసినవారమై వారి సందనముల కర్హుల మగుదుము. అర్థానుస్వారవిషయమై బ్ర॥ శ్రీ॥ తా. మి. ఎమ్. ఏ, శేషగిరి శాస్త్రులవారి యర్థానుస్వార తత్త్వము పీఠికయందుఁగల కొంతవిషయము ప్రకృతీపయోగిగ నుండుటచే నుదాహరింపఁబడుచున్నది.

“ఆంధ్రభాషాభిజ్ఞులయిన పండితులు తమ ప్రాచీన సమయాచారాదులఁ బరిపాలించునట్లు తమభాషలను ఇతరుల యభేప్రవ్యవహారములచేఁ జెడక యుండునట్లు రక్షించుకొనుచున్నారు. భాషను జక్కఁగాఁజదువని సామాన్య జనులు వ్యాకరణాది ప్రమాణములు తెలియక విధివ్యవస్థలులేక శబ్దములఁ బ్రయోగించి భాషను బలమాటు మార్చుచున్నారు. ఇట్లుండ నేయేదేశము లందు విద్య విశేషముగ వ్యాపించియుండునో ఆయా దేశంబాలందుఁ బ్రాచీన గ్రంథములను జదివి వాని ప్రామాణ్యముతో శుద్ధముగా మాటలాడుటచేతను గ్రంథముల వ్రాయుటచేతను భాష మార్పులులేక విశేషస్థైర్యమును బొంది యుండును. తెనుఁగునందు రమారమి వేయి సంవత్సరములకు మునుపు నన్నయ భట్టారకులు వ్రాసిన వ్యాకరణమును ఆంధ్రభారతమును తెనుఁగునకు మూల ప్రమాణములుగా నుంచుకొని వెనుకనుండిన గ్రంథకర్తలు తమతమ గ్రంథము లను రచియించినారు. ఇట్లు వేర్వేరుకాలములలో వేర్వేరుపండితులచే రచి యింపఁబడిన గ్రంథములెల్ల నీ యాంధ్రభాషకు నొక పెద్దదుగ్గమువలె సంరక్షకములుగానున్నవి. ఈభాషలోని పదవాక్యముల స్వరూపము చక్కఁగాఁ బరిశోధించినవారిచే రచియింపఁబడిన వ్యాకరణములుభాషను జదువఁగోరెడు వారికి నత్యంతోపకారకములయి యున్నవి. భాషాసంబంధమయిన ఒక్కొక్క విషయమును తెలియునట్లు కావలసినవిధులు నూత్రరూపమునఁ చెప్పఁ బడియున్నవి. అట్టి గ్రంథములను జదివినవారును తమ జ్ఞానమును దమ యు సాధార్యములకే సమర్పించి విధివ్యవస్థలులేకుండ భాషను వ్యవహరించుదుం

డఁగా, చదువనివారివిషయమై మనమేమి చెప్పవచ్చును? ఈవిషయకు వ్రాయఁబడిన వ్యాకరణములందు అనేకవిషయములను గుఱించి విధానములయిన నూత్రములున్నవిగాని అర్థానుస్వారమును గుఱించి విశేషనూత్రములు లేవు. అర్థానుస్వారము ఎక్కడ నుండవలయు? ఎక్కడ నుండఁగూడదు? దానిని సామాన్యముగాఁ గారణమేమి? అను నిట్టివిషయములను వైయాకరణులు తెలిసికొనకయు గ్రంథములందు వివరింపకయు విడిచిపెట్టిరి. కాఁబట్టి భాషను జదివెడువారలకు అర్థానుస్వార స్వరూపము చెలిసికొని దాని నుపయోగించుట బహుకష్టమయి యున్నది. విధులచే సాధింపఁబడిన శబ్దస్వరూపములను జక్కఁగాఁ దెలిసికొనక జనులు అపశబ్దములను బ్రయోగించుచుండఁగా శాస్త్రనియమములేని యీయర్థానుస్వారముయొక్కస్వరూపము స్పష్టతెలిసికొనఁగలరు? పండితులకే తెలియనివిషయమును బామరులెల్ల తెలిసికొందును? ప్రాచీనకాలమునందు సహేతుకమయిపచ్చి, అర్థానుస్వారముయొక్కస్వరూపమును తెలిసికొనని పండితులు సహేతువులేని చోట్లను అర్థానుస్వారమును బ్రయోగించియు, అదియుండవలసినచోట్ల దానిని విడిచిపెట్టియు, లేనికలఁతలను బెట్టికొన్నారు. పూర్వమే తెలియకపోయిన ఈ విషయము ఈ తత్వముల వల్ల మఱియు దురవగాహమయ్యె. ఇదిగాక అర్థానుస్వారము లిషయంను చిహ్నరూపముగా నున్నప్పటికిని ఆచిహ్నమునకు లక్ష్యమయిన ధ్వనియొక్క వర్ణ మొకటియులేదు. ఉచ్చారణమునందు లేనిపద్యమునకు చిహ్న మెట్లవచ్చును? పూర్వము ఈ చిహ్నమునకు లక్ష్యమయిన ధ్వని యొకటియుండి యుండవలయు. అది యెట్టిధ్వనియని విచారించినయెడల నది సకారసచ్చయమయి యుండుటచేత నది యనునాసికోచ్చారణము గలిగి యుండినదని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ యనునాసికధ్వని ప్రత్యేకమయిన యొకనగ్ధముగా నుండినయెడల నది యనుస్వారమయి యుండవలెను. అనుస్వారమును వేరు అక్షరముగాఁ దెనుఁగువారలు ఉచ్చరించుటచేత, అర్థానుస్వారమునకు సహస్వారోచ్చారణము లేదని నిశ్చయింపవలయును. కాఁబట్టి అర్థానుస్వార

మునకుఁ బూర్వమయిన సర్వమునకు అనునాసికోచ్ఛారణమే స్వరూపమని యెఱుంగవచ్చును. ఈస్వరూపము ఋగ్వేదయజుర్వేదములందలి ఉచ్ఛారణ విశేషముచేతఁ దెలిసికొనవచ్చును. ఎట్లనఁగా మహా^౧ + ఇంద్రః అనునది ఋగ్వేదమునందు నకారలోపమును దానికి పూర్వమయిన ఆకారమునకు అనునాసికత్వమును రాఁగా మహా^౨ ఇంద్రః అని వచ్చును. ఈ పదములను ఉచ్చరించునపుడు హకారమునకు వెనుకవచ్చెడి ఆకారమునుభాగము, నాగము మొదలయిన శబ్దములలో నాకారమును ఉచ్చరించునట్లు ఉచ్చరింపక నాసా స్వారములో నుచ్చరింతురు. అట్లే మహారాష్ట్రభాషయందు తే 'అది,' తీ 'అవి,' 'హే' ఇది, హీ 'ఇవి' మొదలయిన పదములయచ్చులును ఉచ్చరింపఁ బడును. అట్లే తెనుఁగునందు అర్ధానుస్వారము ఉచ్చరింపవలెను. ఈయుచ్ఛారణము బ్రాహ్మణులలోను చదివినవారలలోను లేకపోయినను ఇతరజనులలోఁ బలుమాటు వినవచ్చును. కొందఱు వాండు కోతకు పోయినాండు అనియు, మఱికోందఱు వాండు కోంతకుపోయినాండు అనియు చెప్పుదురు. ఈ యుచ్ఛారణములు పూర్వమునుండి వచ్చినవో వెనుకవచ్చినవో నిశ్చయము గాఁ జెప్పట కష్టము.

ఇట్లు సాధారణముగా గ్రాంథికభాషలోను వ్యావహారికభాషలోను ఉచ్చరింపఁబడని అర్ధానుస్వారమును లిపియందు ఎందుకు వ్రాయవలయు? సంస్కృతపదములు ప్రాకృతమునకు వికృతము లయిరాఁగా లుప్తమయినవర్ణములను వ్రాయరు. అది యెట్లనఁగా.

ఆణత్తం

ఆజ్ఞప్తమ్

జుత్తం

యుక్తమ్

జావ

యావత్

తావ

తావత్

తా

తల్

హిందూదేశములోనుండు అన్నిభాషలయందు నిదియే సంప్రదాయము. కాబట్టి తెనుగునందుమాత్రము ఉచ్చరింపని ధ్వనిని ఎందుకు వ్రాయవలయునని యనేకులు వాదించుదురు. దీనికిఁ బండితులు క్రిందవచ్చునట్లు సమాధానముఁ జెప్పవచ్చును. ఈకారణమువందు మనలనేలేడు అంగిలేయులభాషను వ్రాయునప్పుడు ధ్వన్యాత్మకభాషయందు లేని అక్షరములను వ్రాయునపుడు ఉపయోగించుదురు. ఈ యశాస్త్రీయసంప్రదాయముచేత భాష మిక్కిలి 'చెఱ' పోయినదానిచే దానిని నేర్పువారికి అతి ప్రయాసమగుచున్నది. అట్లయినప్పు టికిని చక్కగాఁ జదివిన గుణగ్రాహులైన పండితులును వైఁజెప్పిన మాధ్యమ సంప్రదాయమును విడువకయున్నారు.

విల్ (will) అనుధాతువునుండి వచ్చిన భూతార్థక పూర్ణక్రియ యయిన వుడ్ (would) పదములో ఉచ్చరింపఁబడని లకారము ఉండుట చేత, క్యాన్ (can) అను ధాతువునుండివచ్చిన భూతార్థక పూర్ణక్రియ యయిన (could) కుడ్ పదమునందును లకారమును వ్రాయుచున్నారు. ఈ తప్పు మొట్టమొదట బుద్ధిలేని యెవఁడో ఒకఁడు చేయఁగా బానినిజూచు యితరులును ముందరఁబోవు మేకను అనుసరించి పోవునట్టి నెనుకనుండు గుంపుమేకలవలె ననుసరించి పోవుచున్నారు. సకల విషయములను జక్కగాఁ జెలిసి విమర్శించి గుణగ్రాహణముఁ జేయునట్టి ఆంగ్లేయకవివాంసులును ఈ యంధపరంపరా ప్రాప్తమయిన సంప్రదాయమును విడువకయుండఁగా తెనుగునారలుమాత్రము ప్రాచీన కాలమునుండి తమభాషలోనుండెడు అర్ధానుస్వారమును ఎందుకు విడువవలయు?

అదియునుంగాక అర్ధానుస్వారము శబ్దములయొక్క పుష్పత్తులను భిన్న స్వరూపములయిన పదములయొక్క పరస్పర సంబంధములనుం దెలిసి కొనుటకును అనుకూలమయియున్నది. ఈ విషయమునుగఱచి కావలసిన యుదాహరణములను ఈగ్రంథమునందుఁ జూడవచ్చును.

ఇట్లు అర్థానుస్వారము ఉచ్చరింపబడక పోయినను పలుదేశంగుల సుపయక్తముగుటచే దానిని విడుచుట యుక్తముగాదు. ఇది కచ్చేరి కార్థానా మొదలయిలవానియందు ఉపయోగించుట అనావశ్యకమయినను పండితులకును విద్యార్థులకును అత్యవశ్యకమగుచున్నది.”

భాషాభిజ్ఞులయభిప్రాయ మిట్లు లండన్ నేమియు సెటుంగనివాఁడ సాహసపువ్రాత లాదరణీయములు గావు. ఎ ఒ యే జే అ ఇః సంస్కృతమున లేక తెనుఁగునందుమాత్ర మే యుండునక్షరము లని వ్యాకరణములు చెప్పచున్నవి. ఆంధ్రులనాదిగ నీ దేశమున నుండువారు, వారియుచ్చారణంబుల నీయక్షరము లుండినవి. తరువాత నాభాషకు సంస్కృతసంపర్కము గలిగెను. ఇట్లు లగునపు డించుక భేదముతో ‘చే జే’ వంటి యుచ్చారణముగల యక్షరములు సంస్కృతములోను నుండుటచే నార్యుల స్వసంస్కృతమునకు భిన్నముగనుండు భాషయందలి చ - జ -లకు మీఁద ....నిట్టిగుర్తొకటి యిడిరి. దానివలనఁ దెనుఁగుపద మని నూచించుటకై చేందురుఁడు, జెన్నమని వ్రాసెదము. చంద్రుఁడు, జంతు వని తత్సమపదముల వ్రాసెదము. (ఈ న్యాయము ననుసరించియే మఱియొక సర్వమున కిట్టిగుర్తిడుట బాగాని నే నభిప్రాయపడవలసివచ్చె. వేఁపాకు, తాటాకు, ఈ రెండు శబ్దముల నుచ్చరించునపుడే ‘పా’ శుద్ధమైన “అ” కారముగను టాయనునది కొంచెము భిన్నముగను నుచ్చరించుచున్నాము. ఈ రెంటిభేదము చే చ, జ, లకుగల భేదమువంటిదే. తాటాకులో ‘టా’ నెట్లుచ్చరించుచున్నామో యట్లులే యాంగ్లభాషలోని కొన్ని యక్షరముల నుచ్చరించుచున్నాము. ఉ. Plan, Map: కొండ టీపదముల ప్లాను క్లేసు మ్యేపు. మ్యేపు మేపు అని వ్రాయుచున్నాఁడు. ఇటు వ్రాయుటసరికాదు. ప్లాను, మాపు అని వ్రాయుట సరియని తోచుచున్నది.) సంధి. రా. మా. నూ. చిక చూడుము.

ఈ మాత్రము భేదమే ఆ-ర-లకుఁ గలదు గాని లేక పోలేదు. ఈ భేదము లన్నియు ద్విత్వములుగ వ్రాయునపుడు స్పష్టపడుచున్నవి, కచ్చే, ఉచ్చము, గజ్జ, ముజ్జాతి, అరులు, అట్టులు. రేఫము రెండు విధముల లిపి గలది కావున దానికిఁ ప్రత్యేక చిహ్నముంచలేదు. తొలుత నుచ్చారణమున భేదమే లేకున్న ద్విత్వమున మాత్రము భేదము తోచుచుండగా. అపుడు, అచ్చుడు, ఇందు భేద మేమియుఁ గన్పట్టదు. కావున ‘జ’ కారము భిన్నాత్మకమేకాని యితరముకాదు. ఈ ఆకారములు గలశబ్దము లాంధ్రభాషయందు తయు ౫౦౦ ని మీఱవు. ఇందు ద్విత్వములు శకటరేఫములే కాన జ్ఞప్తి యందుంచుకొనుట కష్టముకాదు. మిగిలినశబ్దములలో వాడుకలోగింపశబ్దముల మించియుండవు. తక్కినవి గ్రంథస్థములు. ఈ శబ్దముల జ్ఞప్తియందుంచుకొనలేనివార లేమివని జేయుచుంటారు? పూర్వపు మహాకవు లీవగ్ధభేదమును జక్కగఁ బాటించిరి. జనులకు భాషయందలి పాటసము శబ్దకొలది శబ్దసంకర మారంభమయ్యెను. పార్థవిందువులు నగుపదములు విద్యార్థులు జ్ఞప్తియందుంచుకొన ననువుపడునట్లుగ మొదటిభాగమున వ్రాయఁబడినవి. సవిందువులు నిద్విందువు లైనచోఁ గలయర్థభేదమును రేఫభేదమున నగు పర్థభేదమును మనస్సున నిడికొనుట యావశ్యకము. వాడుతెచ్చిన పూలు నాడుచున్నవి. పాడి లేనిగొడ్డు పాడి లేనినరుడు నొకటి. లేనినుండి పడిననాడు లేనికొనినాడు. ఇట్లు లగ్ధము భేదించుచుండును. “నాకు చాల సంకట మైనది” యని యొక విద్యార్థిని వ్రాసెను. ఇది యందఱు వ్రాయుచునేయున్నారు. ఆరసున్న లోపించి పరుసము సరళముచేయమి నెంత యపార్థమునకుఁ గారణమగునో చూడుడు.

21. సరీయోసనుయచర్య.

మీఁదఁ జెప్పఁబడినప్రకారము వ్యాసలేఖన పుభ్యసించుటకు విద్యార్థుల కధమపక్షమున రెండుసంవత్సరముల కాలముగలదు. శ్రద్ధగలిగియభ్య

పంతయు నొకసారి హెచ్చరికతోఁ జదువవలయును.¹ తప్పిపోయిన గుడులు, కొమ్ములు, లోనగునవి గలయత్తురముల సవరింపవలయును. కర్త యేకవచనమున నుండఁ గ్రియ బహువచనమున నుండుట. ఉ. వాఁడు వచ్చిరి, మహాదర్థకవిశేష్యమునకు నమహాదర్థక విశేషణము. ఉ. కొన్నిమనుజులు, లోనగు దోషములున్న సవరింపవలయును. పంక్తిమొదట నిండునున్న గాని యరనున్న గాని వినర్థముగాని పొల్లుగాని యున్నయెడల దానిని గొట్టి పైబంధికడవట వ్రాయుము. వాఁడున్ను, వీనినిన్ని, చేసినను, వాటిని, వాండ్లు, లోనగునవి లేకుండఁ జూడవలయును. సవరింపవలసిన భాగముపై రెండుగీతలు గీచి దానికిఁ బైవైపునసరియైనది వ్రాయవలయునుగాని యత్తురముమీఁదనే మరల వ్రాయరాదు. కత్తితో గోకరాదు. రెండువ్యాసములకు నడుమ నంగుళమునకుఁ దక్కువలేక యెడము విడువవలయు. “త్రాగుటకుముందును వ్రాసిన తరువాతను జూడవలయు” ననుసామెత ముఱవరాదు. వ్యాసము సంతయు స్థలవిభాగములేక దారమునఁ బూసలు గ్రుచ్చినట్లు లక్షరముమీఁద నక్షరము మాటమీఁద మాట పంక్తిమీఁదఁ బంక్తి కూరిపోసినట్లు వ్రాయరాదు. అక్షరములు విడివిడిగా మాటమాటకు నడుమ నెడ ముండునట్లు వ్రాయవలయును. ఒక్కొక్కభాగముగాని యంతర్భాగముగాని ముగిసినతోడనే యాపంక్తి సంతటితో ముగించి తరువాతి విషయమును బ్రత్యేకపంక్తిగఁ బ్రారంభింపవలయును. పెక్కువిషయము లొకటిగఁ గలిపి వ్రాయరాదు. అంతర్భాగములకు శీర్షికలు వ్రాయమి దోషముగాదు. ఇట్లు కలములు కలములుగ విభజించి వ్రాసినయెడల వ్రాయువారికిఁ గలవరపాటు లేకుండుటయేకాక చూచుటకురవ్వు

¹ After completing the writing out, the writer should carefully revise his essay, paying particular attention to Grammar, carelessness in which so frequently loses a candidate many of the marks which his composition, otherwise good, would have gained. Rowe.

చుగను జదువువారికి విషయము విశదముగను నుండును. ఒకవిషయమైన కొన్ని వాక్యముల సముదాయమును 'కలము' (para) అని యందురు.

తాకిక న్యాయములు.

అంధగజన్యాయము. నలుగురు శ్రుణ్ణివారొక యేనుఁగును జూచిరి. అం దొకఁడు తొండమును దాఁకి యేనుఁగు రోకలివలె నున్నదనెను. చెవులు తాఁకినవాఁడు చేటవలెనున్నదనెను. ఇట్లే తక్కినవారు. అజ్ఞానులు తమకుఁజెలియని విషయముఁగూర్చి యభిప్రాయ మిచ్చునపుడేది యుపయోగింపవలయును.

అంధపరంపరాన్యాయము. శ్రుణ్ణివాఁడు శ్రుణ్ణివారికి మాగ్గము చూపి చట్టు లజ్ఞాని యొకఁడు చెప్పిన చొప్పునఁ దక్కిన మతిహీనులు ప్రవర్తించినపు డేది యుపయోగింపఁబడును.

అరుంధతీ ప్రదర్శనన్యాయము. సులభముగ గ్రహింపరాని సూక్ష్మ వస్తువును తెలుపవలసిన యెడల ముందు దానివంటి స్థూలవస్తువును తెలిపి యది తెలిసినపిమ్మట సూక్ష్మవస్తువును తెలుపుట. అరుంధతిని జూపువారు తొలుదొల్త నరుంధతిని జూపక ముందుగ దానియంచుననుండు పెద్ద నక్షత్రములను జూపి తరువాత నరుంధతిని జూపుదురు. నిర్ఘటబ్రహ్మమును నుపాసించుటకు ముందు సగుణబ్రహ్మమును ప్రతిమార్పా రూపముల నర్పించి యందు మనస్సు స్థిరపడినపిమ్మట నవ్యక్తబ్రహ్మమును నుపాసించవలయును.

కాకతాళీయన్యాయము. కాకి యొకత్రాటిచెట్టు క్రిందికిరాఁగా నా సమయమునకు సరిగ తాటిపండుపడి దానితల పగిలెను. అకస్మికముగ జరగినవానియందు దిది చెప్పఁబడును

కాకాక్షిన్యాయము. ఒకపదము ముందుశబ్దముతోను వెనుకశబ్దముతోను నన్వయించునపు డిది చెప్పబడును. కాకికి గ్రుడ్డొక్కఁడైయైనను రెండఁ ప్రక్కలఁ జూడఁగలదు. దేహాభీదీపన్యాయ మిట్టిదే.

కూపమండూకన్యాయము. తన స్థలమువిడిచి కదలకుండుటచే లోకజ్ఞానము లేనివాని విషయమునఁ జెప్పబడును.

ఖిల్వాటతాళఫలన్యాయము బట్టతలవాఁడొకఁడెండకుఁ దాళఁజాలక తాటిచెట్టు క్రిందికిఁ బోగాఁ దాటిపండు వాని తలపైఁ బడెను. తల పగిలెను. నిర్భాగ్యుఁడెక్కడికిఁ బోయిన నాపదలు నక్కడనే పోవును.

గోమయపాయసీయన్యాయము. పేడ పాలు రెండును గోవుదేహమునుండి వచ్చుటచే నమానము అని చేయువాదము. తెలివిమాలినవాఁడు చేయు దుర్బుద్ధమం దిది చెప్పబడును.

ఘట్టకుటీప్రభాతన్యాయము. నుంకము తప్పించుకొనుటకై యొకఁడు చీడతిలోనే లేచి పయనించెనుగాని దారి తప్పిపోవుటచే నుదయమునకు నుంకరియుండు గుడిసెయొద్దకే వచ్చెను. తప్పించుకొన నుద్దేశించిన కార్యము చేయవలసివచ్చినయెడల నిది చెప్పబడును.

ఘుణాక్షరన్యాయము వెదుళ్లను పురుగు తొలిచినప్పు డాగీతలను పరిశీలించిన నం దక్షరము లేర్పడును. ఉద్దేశములేక జరగిన దానియందే దిది చెప్పబడును.

ఘట్టినన్యాయము. ఎక్కువమంది గొడుగులు పట్టుకొని పోవుచుండ నొకఁడూరకపోయినను గొడుగులు పట్టికొనిపోవువా రనియే నిరూపింపబడుదురు. సమష్టిమీఁదఁ జెప్పిన విషయ మేకదేశమున నన్వయింపక పోవచ్చును.

తమోదీపన్యాయము. దీపమును బట్టికొని చీకటిని వెదకినట్లు.

సండాపూపికాన్యాయము. అప్పచ్చులు కూర్చిపెట్టిన కట్టెను నెలుకలు తినినపుడు అప్పచ్చులను నెలుక తినెననియే యెంచవలెను.

ఘోషాశ్వదగ్ధరథన్యాయము. ఇరువురు రెండు తేల్లపై బ్రయాణముచేయుచో రాత్రి యొక గ్రామమందు దిగిరి. ఆ యూరు కాలిపోయెను. అం దొకని రథము మఱియొకని గుఱ్ఱములు కాలిపోయెను. మిగిలిన గుఱ్ఱములను మిగిలిన రథమునకుఁ గట్టి యా తేరియందే యిరువురు గూర్చుండి పయనించిరి. కష్టసమయమునఁ బరస్పరసాహాయ్యము.

పంకప్రత్యోనన్యాయము. అడును త్రొక్కనేల కాళ్లు కడుగనేల. Prevention is better than cure. పుణ్యము చేయవలయునని ధనాశ వహించుటకంటె, నూరకుండుట తేమము.

పంగ్వంధన్యాయము. ఒకఁడు గ్రుడ్డివాఁడు - మఱియొకఁడు కుంటివాఁడు. వీ రొకరికొకరు సహాయపడి దూరదేశప్రయాణము చేసిరి. గ్రుడ్డివాఁడు కుంటివానిని హెచ్చినిపోవుచుండెను. కుంటివాఁడు మార్గము చెప్పుచుండెను. పరస్పరలాభమునకై పరస్పరసాహాయ్యము.

పిష్టవేషణన్యాయము. చర్విత చర్వణము. చెప్పినదే మరలమరల వ్యర్థముగఁ జెప్పుట.

బీజాంకురన్యాయము. చెట్టుమందా విత్తనముమందా - చెట్టులేక విత్తనములేదు. విత్తనములేక చెట్టుపుట్టదు.

మండూకప్లుతీన్యాయము. కప్పదాటు. ఇది వ్యాకరణమునఁ బ్రసిద్ధము. ఒకయక్షురము దానిప్రక్కనుండు గక్షురమును దాఁటిపోయినను నూత్రమునుదాటి మఱియొకనూత్రమునకుఁ బోయినను జెప్పఁబడును.

విషమ్యున్యాయము. వసనాభినిఁ బుట్టినపురుగు వసనాభినిదిని బ్రతికి నట్లు.

విషమృత్యున్యాయము. తాను బెట్టినచెట్టు విషవృక్ష మైనను దాను ఖండిం పరాదు.

శీర్షేనగో దేశాంతరేన్ద్రైన్యన్యాయము నెత్తివీడఁబాము-దేశాంతర మున వైద్యుఁడు. దాహమైనపుడు బావిత్రవృక్షంబు.

శ్వశ్రూనిర్గచ్ఛక్తిన్యాయము. అత్త యింటలేనివేళ నొకకోడలు బిచ్చగానిని బిచ్చములేదని చెప్పిపంపెను. వాఁడు పోవునప్పు డత్త యెదురై వాఁడు చెప్పినమాటవిని కోడలిపైఁ గోపించి యతనిని నింటికిఁ దోడ్కొనిపోయి యీ పెత్తనము నీ కెవ్వరిచ్చిరని కోడలిని దండించి పిమ్మట నోరియిడఁబొమ్ము అని యతనితోఁ జెప్పెను.

సింహానలోకనన్యాయము సింహము ముందువెనుకఁ జూచునట్లుక వాక్యమునఁ బదము ముందుపదముతోను వెనుకటిపదముతోను సంబంధించి యుండును.

స్థాలీపులాకన్యాయము కుండఁడు కూడుడికినదా లేదా యని యొక మెతుకును బట్టిచూచి తెలిసికొనుట. అట్లులే యొక పుస్తకమున నొకటి రెండుపుటలు చదివి గ్రంథవిధము తెలిసికొనుట.

చంద్ర చంద్రికాన్యాయము. చంద్రునకు వెన్నెలకువలె నెడఁబాయని సంబంధము. అవినాభావ సంబంధము.

అజాతపుత్రనామోత్కిర్తనన్యాయము పుట్టనిబిడ్డలకుఁ బేర్లు పెట్టుట

Counting your chickens before they are hatched.

అంధదర్శనన్యాయము. గ్రుడ్డివాని కద్దము చూపినట్లు.

అరణ్యరోదనన్యాయము అడవిలో నేడ్చినట్లు. వ్యర్థప్రార్థనము.

- క్షీరనీరన్యాయము. పాలునీళ్లు కలిసినట్లు భేదమెఱుంగనిన్నేహము.
- ఖలేకపోతన్యాయము. ఒక కార్యమగుటకు నొక కారణమే చాలియుండఁగా కళ్లమున వ్రాలుపావురములవలెఁ బెక్కు కారణము లొక్కసారి గలుగుట.
- తీలతండులన్యాయము. నూపులు బియ్యము కలిసినట్లు భేదమెఱుంగఁ బడెడి న్నేహము.
- నహినిందాన్యాయము. ప్రతిప్రతము సంకల్పించినపు డదియే ప్రతములలో నెల్లనుత్తమమని చెప్పఁబడుచుండును. ఇట్లు చెప్పటచేఁదక్కినపి నిందింపఁబడినవని తలఁపరాదు. ప్రస్తుతమగు దాని స్తుతించినంతమాత్రమున దానితో సమానములగు నితరములను దూషించినట్లు తలఁపరాదు.
- స్వామిభృత్యన్యాయము. Master & servant.
- సికతాకూపన్యాయము ఇనుకలో బావి త్రవ్వినట్లు.
- సికతాతైలన్యాయము. అసాధ్యకార్యముచేయ యత్నించుట. ఇనుకలోఁ జమురుదీసినట్లు.
- భూలింగళకునిన్యాయము. తా నొకరికిఁ గూడదనిచెప్పిన కార్యము తానే చేయుట.
- ఛమరికీటన్యాయము. ఒక పదార్థమును దీప్రముగ భావించి దాని యట్లే తాను నగుట.
- మార్జాలకిశోరన్యాయము. స్వప్రయత్నము లేకున్నను భగవంతుఁడే రక్షించుననుట.
- చుర్కటకిశోరన్యాయము. స్వప్రయత్నములేక భగవంతుఁడు కాపాడఁడునుట.
- శుష్కస్తనీకంచుకన్యాయము. దేహపుష్టిగల యొకతె తన రవికను శుష్కస్తని యగుదాని కీయఁగా నది తనకు వదులైనందునఁ దన్నుఁ దిట్టకొనక ఏమిది పాడురవిక యింతవదులు అన్నదట.

ద్వితీయభాగము.

వ్యాసము చక్కగ వ్రాయ నుద్దేశముగలవారు మనస్సున నుంచుకొనఁ దగినవిషయము, సభ్యాసవిధము మొదలగునవి పూర్వభాగంబున వివరింపఁ బడినవి. వ్యాకరణ శాస్త్రప్రకార మేసంధులు రూపములు సాధువులో యవి 1-2 సంపుటములఁ బరిచ్ఛేదంబులఁ జెప్పఁబడెను. కేవలవ్యాకరణనూత్రములు నేర్చుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ఏయేసందర్భమున నేయేనూత్రము సాధారణముగఁ గొని వ్రాయవలయునో యది తెలియుట ముఖ్యము. నూత్రములు తెలిసియుండియుఁ గొందఱు తప్పులు వ్రాయుచున్నారు. వాని సుపయోగించు మార్గము తెలియమియే యట్లు వ్రాయుటకుఁ గారణము. విద్యార్థులు సాధారణముగ వ్రాయుదోషము లిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినవి. సాధ్యమైనస్థలముల సవరించి దానికిఁ గారణము జెలుపఁబడెను. దీనిని జక్కగఁ బలుమఱు చదివి మనస్సున నిలుపుకొనువిద్యార్థి యిట్టితప్పులు మఱఁబ్రాయఁడు.

సంస్కృత శబ్దములు.

వర్ణదోషములు

1. వట్రనుడికిమాటుగ క్రావడివ్రాయుట.

తప్పు.

కుషి

త్రిప్తి

ద్రుఢము, ధృడము

ద్రుష్టాంతరము

నైరుతి

నైరుతిదిశ

పితృ

బ్రుహస్పతి

ఒప్పు.

కృషి

తృప్తి

దృఢము

దృష్టాంతము.

నైర్ముతి-నైర్మతి

నైర్మతిదిశ-నైర్ముతిదిశ

పితృ

బృహస్పతి

భౌత్రత్వము

భౌత్వత్వము

భృత్యుడు

భృత్యుడు

మాత్రు

మాతృ

దుజావర్తనము

బుజావర్తనము

సంస్మృతము, సంస్కృతము

సంస్కృతము

స్మృతి

స్మృతి

అకారమును దెలుపు తలకట్టుండు నక్షరములమీఁదఁ దప్పఁ దక్కిన యక్షరములమీఁద వట్టనుడి యుండదు. కృని-క్రిమియని రెండును గలవు.

అమృతము - అవభృథము - అదృష్టము - ఆవృతము - ఉత్కృష్టము - బుజావు - బుత్విజుఁడు - బుణము - బుసి - బుత్తము - కృష్ణుఁడు - కృతాంతుఁడు - కృప - కృపణుఁడు - కృపాణము - కృతము - కృత్యము - గృహము - గృహ్యము - ఘృతము - తృణము - తృతీయము - తృప్తి - దృష్టి - దృక్కు - దృష్టాంతము - ప్రకృతి - పృథ్వి - పృథివి - భృంగము - భృత్యుఁడు - మృగతృష్ణ - మృగము - మృదంగము - మృత్యువు - మృష - మృదువు - మృతి - వికృతము - పృషభము - వృత్తాంతము - వృద్ధుఁడు - పృశ్చికము - పృత్తి - పృత్తము - శృంగారము - సృగాలము - హృదయము ఈ శబ్దములందు వట్టనుడులేకాని క్రావడులు లేవు.

క్రుధ - కూరుఁడు - భ్రుకుటి - భ్రుకుటి - భ్రూ, వీనియందుఁ గ్రావడులేకాని వట్టనుడులు లేవు.

2. ధ కారధ కారములు విచర్యాసము నొందుట.

అర్థము.

అర్థము.

అర్థము అనఁగా సగము. అర్థమనఁగా ద్రవ్యము ప్రయోజనము - నస్తువు లోనైనవి.

అతిథి

అతిథి

అపథ్యము

అపథ్యము

కథ

కథ

తద్యము	తద్యము
నిశీధము, నిశీధిని	నిశీధము, నిశీధిని
ప్రమథులు	ప్రమథులు
పద్యము	పద్యము
యథార్థము	యథార్థము
యథావిధి	యథావిధి
వీధి	వీధి
దీర్ఘము	దీర్ఘము
ప్రాధికాలము	ప్రాతఃకాలము
మందరపర్వతము	మందరపర్వతము
విద్యార్థులు	విద్యార్థులు
విద్య	విద్య
శబ్దము	శబ్దము

ఇట్లులే అస్థి-అధర్వము-అనర్థకము-అర్థము-అర్థి-అవస్థ-అశ్వత్థము-
 అశ్వత్థామ-అస్యథా-అతిధ్యము-అస్థ-అస్థానము-ఇదమిత్థము-కథ-కంఠ-
 కపిత్థ-కృతార్థుఁడు-గ్రంథము-గ్రంథి-గ్రథితము-తిథి-తీర్థము-నాథుఁడు-
 పథము-పృథ్వి-ప్రత్యుత్థానము - పథికుఁడు-పరిపంథి-పృతక్కు-పృథుక
 ములు-ప్రథ-ప్రథమము-ప్రస్థము-ప్రార్థనము-పాంథుఁడు-పాథేయము-
 పాథోనిధి-పాథోధి-ప్రత్యర్థి-పార్థివుఁడు-భాగీరథి-భగీరథుఁడు-మనోరథ
 ము-మిథ్య-మథనము-మథిల-మైథిలి-మన్వథుఁడు-మథితము-మంథర-మథుర-
 (కృష్ణేఁడుండినయూరు.) మంథరుఁడు. (పర్వతము-మందరము) మిథునము-
 యథాయథలు-యథాతథము-యథార్థము-యథేష్ఠితము-యూథము-రథము-
 రథాంగము-రథ్యము-వృథా-వృథ-వరూథము-వరూథిని-వితథము-వ్యవస్థ-
 వ్యర్థము-వైయర్థ్యము-వానప్రస్థుఁడు. శపథము-శీథువు-సారథి-సావ్యస్థ్యము-
 స్వస్థుఁడు-సనాథుఁడు-స్థానము-స్థితి-స్వస్థత-సార్థవాహుఁడు-సమర్థుఁడు-

సామర్థ్యము-స్థలము-సర్వథా-స్థానీపాకము-స్థానరుండు-స్థావరము-స్థాపతి-
స్థిరము-స్థూలము-క్షవధువు. ఈ యన్నిటియం దుండునవి తవగ్గన్వితీ
యాక్షరములు. అనుకరణంబునం జప్ప పదాదిని గేవల ధకారముండదు.
ఉ. భూత్కారము = భూయసుట. సంయుక్తమున నుండును. ఇట్టివి నుజ్జీ
కొన్ని కలవుగాని వానిని బాలురెఱుంగ నక్కఱయుండదు. కవున మీఁద
వివరించినవి గాక తక్కిన వానియందు ధకారములే యుండునని ప్రాయ
కముగా వారు విశ్వసించవచ్చును.

అధమము-అధరము-అధినుండు-అధికారము-అధిపతి-అధీనము-అధి
ధాని-అంధుండు-అబద్ధము-అబ్ధి-అర్ధరాత్రము-అవధి-అవధారణ-అపిధా
నము-అధారము-అయుధము-ఇంధనము-కబంధము-కంధర-గంధము-గంధ
ర్వుండు-గంధమాదనము-నాధుండు-నామధేయము-ప్రసిద్ధి-సహాధా-హాగ్-
బోధము-భాగధేయము-మధురము-మధువు-యోజనగంధ. (సీత-సప్తసతి)
సృద్ధి-శతధా-సిద్ధి-సంధి - సుధ-క్షుధ - ఇత్యాది శబ్దములందన్నిట ధకా
రమే యుండును.

3 ధర్మధర్మినాచకములు విపర్యాసము నొందుట. ౪౬.

అనుగుణ్యము	అనుగుణ్యము
అసహ్యత	అసహ్యము
ఆరోగ్యత	ఆరోగ్యము
ఆధిక్యత	ఆధిక్యము
దరిద్రము	దారిద్ర్యము
దార్ధ్యత్వము	దార్ధ్యము
ధైర్యత్వము	ధైర్యము
నాగరికము	నాగరకత
ప్రాముఖ్యండు	ప్రముఖుండు
ప్రాముఖ్యత	ప్రాముఖ్యము

ప్రావీణ్యులు	ప్రవీణులు
మహాత్మ్యుఁడు	మహాత్మ్యుఁడు
సామర్థ్యము	సమర్థులు
సహాయము	సహాయము
సార్థక్యము (విశేషణమున.)	సార్థకము

4. సంయుక్తాక్షరముల విడఁదీయుట.

అయికమత్యము	వికమత్యము
పరియవసానము	పర్యవసానము
వయిద్యుఁడు	వైద్యుఁడు
స్వాతంత్ర్యము	స్వాతంత్ర్యము

5. సంస్కృతశబ్దముల ప్రయోగము.

ఆకస్మాత్తుగ	ఆకస్మికముగ
క్రమేణ	క్రమముగ
కంతతా (కంతతః)	కంతస్థముగ
ద్వారా	వలన, మార్గమున
దైవవశాత్తున	దైవవశమున
బహుశా (బహుశః)	అనేకవిధముల
ముఖతా (ముఖతః)	ముఖముననుండి (వలన)
రీత్యా	రీతిచేత
వివాహాత్పూర్వము	వివాహాపూర్వము
మధ్యాహ్నోత్పరము	మధ్యాహ్న పరము
స్వతహా (స్వతః)	స్వయముగ
హఠాత్	తటాకున

6. శ కార సకారములు విపర్యాసముగ వ్రాయుట.

అభ్యశించు	అభ్యసించు
నివసించు	నివశించు
ప్రకాశించు	ప్రకాశించు
ప్రవేశించు	ప్రవేశించు
రక్షి	రక్షి
వివేషంబులు	వివేషంబులు
శీత	శీత
శిరస్సు	శిరస్సు
శీతలప్రదేశము	శీతలప్రదేశము
శుద్ధోదనుడు	శుద్ధోదనుడు
శిష్యులు	శిష్యులు
శాసనము	శాసనము
శూరులు (వీరులనుటకు)	శూరులు

పండితులను నర్థమున సూరులనియే వ్రాయవలయును.

పశిష్ట-పశిష్టయని రెండురూపములు గలవు.

సకలము=సమస్తము-శకలము=తునుక.

7. ఉ కారమునకు మాటు 'వు' కారము వ్రాయుట.

వుష్టము	ఉష్టము
వుద్దేశము	ఉద్దేశము
వుపయోగము	ఉపయోగము
వుత్తరము	ఉత్తరము
వుత్సాహము	ఉత్సాహము

సంస్కృతమునఁగాని తెనుఁగునఁగాని 'వు' కారాదిశబ్దములు
(చూడు. సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము. ౪౯.)

వ్యాసపరిచ్ఛేదము.

౪౧

గౌరవార్హస్థీయము

గౌరవార్హము

ఘాడ

గాఢ

చతుర్థి

చతుర్థి

చారిత్రికులు

చరిత్రకారులు

చికిత్స

చికిత్స

చంద్రుడు

చంద్రుడు

ఛిన్నాభిన్నములు

ఛిన్నాభిన్నములు

తండోపతండములు

దండోపదండములు

తథ్యము

తథ్యము

దారిధ్యము - దారుధ్యము

దార్ధ్యము

దాసీలు

దాసులు - దాసికలు

దుఃఖము

దుఃఖము

దుష్టరము

దుష్టరము

దేముడు

దేవుడు

ద్రేహము

దేహము

దేశస్తులు

దేశస్థులు

నాయకి నాయకులు

నాయికా నాయకులు

నిర్బంధము

నిర్బంధము

నిమిషము

నిమిషము (నిమనము తెనుగుపదము)

నిశ్చంకగా

నిశ్చంకముగా

నిర్దయ

నిర్దయము

నిరాశ

నైరాశ్యము

నిశ్చింత

నిశ్చింతము

నిశ్చేష్ట

నిశ్చేష్టము

నిష్టూరములు

నిష్ఠూరములు

పరవాన్నము	పరమాన్నము
పున్యము	పుణ్యము
పాటశాల	పాఠశాల
పాశ్చాత్తులు	పాశ్చాత్యులు
పుస్తకము	పుస్తకము
పత్రీయులు	పత్రీకాపాఠకులు
ప్రాచీనపీఠ్యులు	ప్రాచీనపీఠులు
పిత్తాపురము	పీఠికాపురము, పీఠాపురము
పట్టణము	పట్టణము
పూర్వీకులు	పూర్వులు
పాపిష్ఠి	పాపిష్ఠుఁడు
పరమేష్ఠి	పరమేష్ఠి
పత్నాత్మపము	పత్నాత్మపము
ప్రస్తుతము	ప్రస్తుతము
పరిచయులు	పరిచితులు
ప్రయాణీకులు	ప్రయాణము చేయువారు సశివ లు బాటసారులు
పుష్కమి	పుష్కము
బాలులు	బాలురు
బ్రహ్మ	బ్రహ్మ
భాష	భాష
బద్ధ	బద్ధ
భోజ్యపదార్థము	భోజ్యపదార్థము
భవబూతి	భవభూతి
భాల్యము	భాల్యము

భష్టపుత్ర

మధ్యాహ్నము

మహాత్మ్యము

దుస్సాధ్యము

దుర్నిరీక్ష్యము

యోచన

ఉచ్ఛదశ

మనిషి

మాధవకరము - మాధవకవళము

యవ్యనము

యథేచ్ఛ

రమణీయకరము

రాజతంత్రీకులు

రాజమండ్రీవరము

రుగ్గత

వాదన

ప్రయము

వరహావతారము

వ్యాకర్ణము

వైయాకరణి

శ్రేష్ఠము

శనేశ్వరుఁడు

శిశూష

శాశ్వతము

శ్లాగించు

బష్టపుత్ర

మధ్యాహ్నము

మహాత్మ్యము

దుస్సాధము

దుర్నిరీక్ష్యము

యోజన

ఉచ్ఛదశ

మనుష్యుఁడు

మాధుకరము

యౌవనము

యథేచ్ఛము

రమణీయము

రాజతంత్రజ్ఞులు

రాజమహేంద్రవరము

రుగ్గత

వాదము

వ్యయము

వరాహావతారము

వ్యాకరణము

వైయాకరణుఁడు

శ్రేష్ఠము

శనైశ్వరుఁడు

శిశూష

శాశ్వతము

శ్లాఘించు

షష్ఠివిభక్తి	షష్ఠీవిభక్తి
షష్ఠి సంవత్సరములు (60)	షష్ఠి సంవత్సరములు
సింహ్వాము	సింహము
సౌహార్దము	సౌహార్దము
స్త్రీలు - శ్రీలు	స్త్రీలు
సౌందర్యకత్తె	సుందరి - సౌందర్యవతి
సాయంత్రము	సాయంతనము
సంభందము	సంబంధము
స్థంభము	స్తంభము
స్వతంత్రము	స్వాతంత్ర్యము
నైన్యకులు	నైనికులు
విరాటరాజు	విరాటరాజు
సముఖమునకు	సమ్ముఖమునకు
సాందీపుఁడు	సాందీపని
హిరణ్యకశ్యపుఁడు	హిరణ్యకశిపుఁడు

ఆరథశబ్దములు.

1. అచ్చునకు మాటు హల్లు వ్రాయుట.

వకటి	ఒకటి
వడలు	ఒడలు - (దేహము).
వద్ద	ఒద్ద
వేటవాలు	వీటవాలు - -
వగరు, ఒగురు	ఒగరు
వుప్పు	ఉప్పు
వూరు	ఉరు
వడ్డాణము	ఒడ్డాణము

చూ. సంజ్ఞ. సూ. ర. ౯.

2. హల్లునకు మాటుగ నచ్చు వ్రాయుట.

ఒచ్చిన	నచ్చిన
ఒంతెన	నంతెన

3. ద్రుత ప్రకృతికములు కళలుగ వ్రాయుట:

చాలా	చాల (క)
కూడా	కూడ (క)
నిండా	నిండ (న్)
ఇంకా	ఇంక (న్)
చాలని (చాలక + అని)	చాలునని

4. కళలు ద్రుతప్రకృతికములుగ వ్రాయుట:

లేకనే	లేకయే
లేక వ్యతిరేకత్వార్థకము కళ.	
పైనిఁజెప్పిన	పైనిచెప్పిన, పైఁజెప్పిన
ఇతఁడేనా	ఇతఁడా
ఇతఁడే, ఏవార్థకమైనను బ్రక్కార్థకమైనను గళయే.	
ఏలనన	ఏలన
ఏల ప్రక్కార్థకము. కళ.	
అటులనే	అటులే
అటులు, కళయైన యవ్యయము.	

5. త్వాన్విర్థకేకార సంధి.

వచ్చుండఁగా	వచ్చియుండఁగా
------------	--------------

త్వాన్విర్థకమైన 'ఇ'కారమునకు సంధిలేదు. సంధిలేనిచో యడాగమంబగు. వచ్చి + ఉండఁగా = వచ్చి + య్ + ఉండఁగా = వచ్చియుండఁగా త్వాన్విర్థకమైన ఇకారమున కంతయు నిదియే విధి. (చూ. సంధి చూ. ౯.)

6. సముచ్చయమైన న్ను, న్ని

రాముఁడున్న	లక్ష్మణుఁడున్న	రాముఁడును	లక్ష్మణుఁడును
వానినిన్ని	పీనినిన్ని	వానిని	పీనిని
ఎల్లప్పుడున్న		ఎల్లప్పుడును	
సముచ్చయార్థకంబున 'న్న-న్ని' తెలుఁగున తేవు.			

7. మువర్ణకలోపము.

క్షయ	క్షయము
మధ్య	మధ్యము
శ్రమ	శ్రమము
ప్రాస	ప్రాసము
కర్ష	కర్షము
జన్మ	జన్మము

8. మువర్ణకమునకు ం వ్రాయుట.

క్షేమం	క్షేమము
--------	---------

9. 'వు' వర్ణకమునకు మాఱు 'వ' వర్ణము వ్రాయుట.

వస్తువ	వస్తువు
జంతువ	జంతువు
సెలవ	సెలవు

10. అసాధు బహువచన రూపంబులు.

వాండ్లు, వాళ్లు	వారు, వారలు, వాండ్లు
కోర్కెలు	కోర్కెలు
వాటిని	వానిని
ఇడుములు	ఇడుములు

వీటిని	వీనిని
సెలయేండ్లు	సెలయేండులు - సెలయేర్లు
కండ్లు	కన్నులు
పన్నులు	పండ్లు
రేపగట్లు	రేపగలు
గాలివానములు	గాలివానలు
బాలులు - బాలురలు	బాలురు
పేర్లు (నామములు)	పేర్లు

11. విభక్తిదోషములు.

దినమునకి   దిననమునకు

ఉత్తరస్కారు విధ్యాభ్యులయం దిట్టిదోషములు మెండుగఁ గానంబడి

వినాయకును పూజ	వినాయకునిపూజ
వాడి గ్రంథములు	వాని గ్రంథములు
ఎక్కడ నుంచి	ఎక్కడనుండి
కాళిదాసు యందు	కాళిదాసు నందు
కొందఱికి	కొందఱకు
అందఱిని	అందఱను

12. ను గాగమ తోపము.

చెఱువొడ్డున   చెఱువునొడ్డున

షష్ఠీ సమాసంబున ఉకార, ఋకారంబులకు అచ్చుపరం బగునపుడు 'ను' గాగమంబగు. ఉ. చెఱువు + యొక్క + ఒడ్డు = చెఱువు + ఒడ్డు = చెఱువు + ను + ఒడ్డు = చెఱువునొడ్డు మా. సంధి. నూ. ౪౯.

13. ప్రథమ 'ఁడు' మాఱు 'ను' వ్రాయుట.

అతను

అతఁడు

ఇతను

ఇతఁడు

14. భూతాగ్ధక క్రియకుమాఱు సర్తమానాగ్ధక క్రియ.

ఇప్పుడె వచ్చుచుంటిని

ఇప్పుడె వచ్చుచున్నాను

, ఈ దోషముత్తరసర్కారు విద్యాధులందేకాక యచటి గొప్పకవులు
తత్పదక్కినవారు వ్రాయు గ్రంథములయందును విశేషముగఁ గానఁబడి
యెడి.

15. ద్రావిడ శబ్దములు.

వాండు

వాఁడు

పూడ్చినాఁడు-పోయివిడిచినాఁడు

పోయినాఁడు

కంటిపియ్య

పుసి

ఉంఱాఁడు

ఉన్నాఁడు

ఉండాను

ఉన్నాను

నత్తిపో

జరగుము, తొలఁగిపో

నాఁడుదా

వాఁడే

అవదు

కాదు

అవలేదు

కాలేదు

అవడు

కాఁడు

తూక్కొనిపోవు

ఎత్తుకొనిపోవు

నేను వినఁబడితిని

నేనువింటిని

16. అర్ధానుస్వార ముగ్ధానమున నుంచుట.

భయఁపడు

భయపడు, భయంపడు భయముపడు

పడ్డాదులు పరంబులగునప్పుడు మువర్ణకంబునకు లోప, పూర్ణబిందు

వులు వైకల్పికంబుగనగు, ననుసూత్రముచే భయంపడు భయపడునని యగునే కాని భయంపడునని కానేరదు. చూ. సూ. సంధి. ౬౦. ఇట్లులే

అన్నిటికి అన్నిటికి, అన్నిటికి
'టి' లేక 'ంటి' యనునది యౌపవిభక్తికముగాని 'టి' యనునదిగాదు.

సరసపుఁ బలుకులు

సరసపుఁ బలుకులు

సరసంపుఁ బలుకులు

కర్తధారయంబుల మువర్ణంబునకు 'పు' లేక 'ంపు' వచ్చునుగాని 'పు' రాదు; కావున సరసపుఁ బలుకులని వ్రాయరాదు. విద్యార్థు లొక్కవిషయము మనస్సున నుంచుకొనవలయును. వ్యాకరణసూత్రంబులందుఁ బూర్ణబిందువు విధించినచోట దానికి మాటుగ నర్థబిందువురాదు. పూర్ణబిందువు ఖండబిందు వగుటకు సూత్రములేదు. ఖండము పూర్ణమగును.

అనపుడు

అనపుడు

ఒనఁగూడు

ఒనఁగూడు

లోబడు

లోపడు

పైబడు

పైపడు

తోబాటు

తోపాటు

} సంజ్ఞ పుట ౨౦.
సంధి పుట ౧౨౯.

17. ఒక యక్షరమునకు మాటు మఱియొక యక్షరము.

సామితే

సామితే

తృంచి

తృంచి

చలివెందల

చలిపందిరి

పెట్ట

పెట్టె - పెట్టియ

బదులు

బదులు

క్రవ్య

క్రవ్య

కూర్చొని, కూర్చుకొని,

కూచుకొని,

కూర్చున్నండిన

గొల్లవాఁడు

పరుగెట్టుకొని

చేసిడివాఁడు

కూర్చుండి (కూరుచు + ఉండు =

కూరుచుండు)

కూర్చుండియుండిన

గొల్లవాఁడు

పరుగెత్తుకొని

చేసెడివాఁడు

తద్రార్థకమున ఎడి, ఎడు-లు వచ్చునుగాని ఇడి, ఇడు-లు రావు.

వద్దు

కద్దు

తోట్టతోలుత

పగలి

అచ్చరవు

పాటకుఁడు

కొంచము

ఏనుఁగ

తోటివారు

వలదు

కలదు

తోలుదొలుత

పగిలి

అచ్చెరువు

గాయకుఁడు

కొంచెము - కొంచెయము

ఏనుఁగు

తోడివారు

(తోటివారు గ్రామసేవకులు, వీరు మాలమాదిగలుగా నుందురు.)

చివురుకొమ్మ, (కొనకొమ్మయనుటకు) చివరకొమ్మ

శెలవు

కంసాలి

తగుమైన

స్వంతము

మాట్కి

తోట్కొని

నెలవు

కమసాలి

తగనైన

సొంతము

మాడ్కి

తోడ్కొని

గృడ్డి

అగుపడు

అట్లాటి

పెల్లి, పెండ్లి

నలుబది

వచ్చాడు

మాసి

దేవుణి మందహాసము

ఆఁడువాఁడు

ఎండకాచుచుండును

తతాలన

చేర్చుమని

సంశయించక

గృడ్డి

అగపడు

అటువంటి

పెండ్లి, పెండిలి

నలువది

వచ్చినాఁడు

మానిసి

దేవుని మందసము

ఆఁడుది

ఎండకాయుచుండును

తటాలన

చేర్చుమని

సంశయించక

పార్థనార్థక, వృతిరేకార్థక, ప్రేరణార్థకంబులను, అనుబంధము పర
మైనపుడును, చకారము పకార మగును. చూ. క్రియాపరిచ్ఛేదము.

చెముడు

చెవిటి

లెక్కు

బాగా

వేట్క

మహమ్మదనులు

రాయభారము

చెవుడు

చెవిటి

లెక్క

బాగుగ

వేడ్క

మహమ్మదీయులు

రాయభారము

18. మహద్విశేష్యమునకు సమహద్విశేషణము.

కొన్ని మనుజులు

నాలుగు కూరులు

కొందఱు మనుజులు

నలుగురు కూరులు

ఎనిమిది సభ్యులు
పది కవులు

ఎనమండు సభ్యులు
పదుగురు కవులు

19. గ్రామ్యములు.

ఏలాటి

ఎటువంటి, ఎట్టి

చూస్తూ, చూస్తూ

చూచుచు

పోతూ

పోవుచు

చేయడము

చేయుట

ప్రాయడము, చూడడము, వాడడము, ఉండడము ఇవి ప్రాయుట, చూచుట, వాడుట, ఉండుట యని యుండవలయు, భావాన్వితమున 'ట' సచ్చనుగాని 'అడము' రాదు.

చేనుట, తీనుట

చేయుట, తీయుట

చావుటకు

చచ్చుటకు

పమిట

పయిట, పైట

వణ్ణము

వర్ణము

నాన్నగారు

నాయనగారు

తతిస్తూ

తక్కిన

తెలుసును

తెలియును

తెలవక

తెలియక

20. తెనుగు శబ్దములకు సంస్కృత సంధులు.

అటువంటిసహ్యము

అటువంటి యసహ్యము

తెప్పోత్సవము

తెప్పయ్యుత్సవము

21. సంస్కృతాంధ్రపదములు సమాసముగఁ గూర్చుట.

అనేకమంది	అనేక జనులు, పెక్కుమంది
యావత్తంది	యావజ్జనము
అధిక గారాబము	మిక్కిలి గారాబము
బహుకొద్ది	మిక్కిలి కొలది
బహుగొప్ప	మిక్కిలిగొప్ప
దుర్నడత	చెడునడత
దురలవాటు	చెడ్డయలవాటు-దురభ్యాసము
నూతనయేర్పాటులు	క్రొత్తయేర్పాటులు
దేహలంపట	దేహీయాసము-మేనిలంపట

సమాసమున మొదటిపదము సంస్కృతముగను రెండవది తెనుఁగుగను నుండరాదు. లంపట, తెనుఁగుపదము. సం॥ మున లంపటుఁడు=ఆసక్తుఁడు.

22. తురకమాటలు.

నుమార	రమారమి-ఇంచుమించు
జాస్తి	హెచ్చు
హోదా	పదవి
రోజా	దినము
తరవు	పక్షము
అసలా	మొదలు
వగైరా	మొదలయిన-లోనైన
నకలు	ప్రతి
సలహా	బోధము
ఖర్చు	వ్యయము-వెచ్చుము
జమ	రాబడి-వచ్చుబడి-ఆయము
జవాబు	ప్రత్యుత్తరము

వాక్యములు.

1. వారు నివసించు గృహములు మంచుగడ్డచేతనే చేయఁబడుచున్నది.
చేయఁబడుచున్నవని యుండవలయును.
2. లేళ్లు మృదువైన మంచుగడ్డపైఁ బరువెత్తును.
లేళ్లు నునుపైన మంచుగడ్డపైఁ బరువెత్తునని యుండవలయు. మృదు
వనఁగా మెత్తన, పట్టు ప్రతివలె నుండుట. నునుపు అద్దములు
మంచుగడ్డ లున్నట్లు కఱకులేకయుండుట.
3. ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటికిఁ బోవుటకు లేళ్లు పయోగింపఁబడు
చున్నది. ఉపయోగింపఁబడుచున్నవి యని యుండవలయు.
4. మంచు మిక్కిలి మృదువైనదై యుండుఁ గావున మంచుమీఁదఁ బో
వుట నీటిలోఁ దేలునట్టి సులభముతోఁ బోవచ్చును.
మంచుగడ్డ మిక్కిలి నునుపై యుండుఁగావున దానిమీఁదఁ బోవుట
నీటిపైఁ దేలుచుఁ బోవుటవలె సులభము.
5. గ్రీక్లాండు దేశపు పడమటిభాగము.
గ్రీక్లాండు దేశపుఁ బడమటిభాగము.
6. ఆకాశమునందు మిటుమిట్లు పుష్పడప్పడు ప్రకాశించెను. ఆకాశము
నందు మెటుపుల పుష్ప డప్పడు మిటుమిట్లు గొలుపుచుండెను.
7. ఆ యుద్దేశముతో నారాత్రియంతయు వారిద్దఱు చెల్లుచేమల నడుమ
నుండి క్రింద రాళ్లనుగాని పైన యెండనుగాని గణింపక నిద్రాహార
ములు లేకుండఁగఁ ద్వరితముగ నదీముఖముం గూర్చి పరుగులిడి
పోయిరి. రాత్రులయం దెండ యుండదు గాన 'పైన యెండనుగాని'
అను మాటల లోపింపవలయును. రాళ్లను=రాలను అనవలయు.
8. అమెరికాదేశమును బట్టి మనకుఁ గొంచెమైనను తెలియదు.
అమెరికాదేశముఁగూర్చి యని యుండవలయును.

9. ఆమె సౌందర్యశిఖామణి:- ఆమె సుందరీశిఖామణి అనవలయు.
10. ధరాసురాస్వయజాతుఁడు
ధరాసురాస్వయజాతుఁ డనుట బాగు. ధరాసురాస్వయమనఁగా భూమియందలి రాక్షసులవంశ మనియు నర్థమగు.
11. ఈ పొరపాటు నేను బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసినట్లుగాదు.
పొరపాటు బదులు 'నేరము'లేక 'దోష'మని యుండవలయు.
12. వినాయకారాధనము సాధారణముగా శ్రావణమాసమునందు జరుగును.
వినాయకారాధనము భాద్రపదమాసమునందు జరుగు నని యుండవలయు.
13. వినాయకుఁడు నీలఘంటుని శ్రేష్ఠపుత్రుఁడు.
వినాయకుఁడు నీలకంఠుని శ్రేష్ఠపుత్రుఁడు.
14. న్యాయ తీర్పులు, న్యాయపుఁ దీర్పులు అనవలయు.
15. పిటికి చెందినవాఁడు. పిటికివాఁడు అనవలయు.
16. ఓడిపోయిన నేమవుదుమో. ఎట్టి క్రూరములకుఁ బాలవుదుమో.
ఎట్టి క్రూరశిక్షల కని యుండవలయు.
17. కొన్నివృక్షములు మ్రానుల కడ్డముగాఁ గఱ్ఱలు కట్టఁబడి కిటకిటాలవలెఁ గన్నట్టుచుండెను.
మ్రానులు తప్పు, మ్రాకు లని యుండవలయు. కిటకిటాలు, కటకటాలని యుండవలయు. అడ్డముగాఁ గఱ్ఱలు కట్టఁబడిన కొన్ని మ్రాకులు కటకటాలవలెఁ గన్నట్టుచుండెను.
18. టెంకాయచెట్టు మిక్కిలి నిడివియైన వృక్షము.
టెంకాయచెట్టు మిక్కిలి యెత్తైన వృక్ష మని యుండవలయు.
19. జనులకు మతాచార విషయములందు బాగుగ కఱపింపవలయును.
'కఱచు' దీనికి (1) నేర్చుకొను, (2) కొఱుకు, రెండర్థములు గలవు.
నేర్చుకొనుట యనునర్థమునఁ బ్రేరణార్థకము 'కఱచు' అని యగును.

‘కొఱుకు’ అనునర్థమున “కఱపించు” అని ప్రేరణార్థకము. కావున జనులకు మతాచార విషయములు బాగుగఁ గఱపవలయును అన వలయు.

20. తమ యిరుగు పొరుగురాజ్యములపై దండెత్తి వారిపైఁ బన్ను దాల్చి తమస్వాధీనము చేసికొనిరి.

వారు తమయిరుగు పొరుగు రాజ్యములపై దండెత్తి జయించి తమస్వాధీనము చేసికొని వానిపైఁ బన్నువైచిరి.

రాజ్యము లమహద్వాచకముగాన ‘వారిపై’ నని చెప్పరాదు.

21. నేనలతోఁ భలవంతములై కండ్ల కానందము కలిగించెను.

భలవంతము భలవంతమెన్నడును గానేరదు. ద్రుతప్రకృతికము మీఁది క-చ-ట-చ-ప-లను నీ యైదక్షరములు మాత్రమే గ-జ-డ-ద-బ లను నైదక్షరములుగ మాఱునుగాని ‘ప’ కారము ‘బ’ కారముగ మారినదని ‘భ’ కారము ‘భ’ కారముగ మారుదు. కండ్లకు-తప్ప. కన్నులకు-నరి.

22. లేడి ప్రాక్ హోప్ ప్రభువుగా నుండుటఁ బట్టి యామె యెంత బలశాలి యయినది యూహింపవచ్చును.

‘లేడి ప్రాక్ హోప్ స్త్రీవాచకము, స్త్రీలింగము. ప్రభువు, బలశాలి శబ్దములు పుంలింగములు కావున ప్రభ్వ బలశాలిని యని యుండవలయును.

23. మఱుసటిదిన మామెయింటికి మంత్రిపోయి మాటలాడునపుడు తన సాహసకృత్యములన్నియు నతనికి నామె విన్నవించసాగెను. ఇక్కడ ‘అమె’ యనఁగా లేడి ప్రాక్ హోప్ అను రాణి. కావున రాణి మంత్రికి విన్నవించెనని చెప్పరాదు. వినిపించెనని చెప్పందగు. గొప్పవారితోఁ గొలఁదివారు విన్నవించుదురు, మనవి చేయుదురు.

24. దేహ పరిశ్రమమెత్తుకొను. (To take physical exercise)
దేహపరిశ్రమము గావించు.

25. వంటచేయుచున్న పాటకుఁడు. పాచకుఁడు అని యుండవలయును.

26. బూడిదలోఁబోసిన పన్నీరు. బూడిదలోఁ జేసిన హోమము అనవలయును.
27. నాగరికాగ్ర గణ్యమైన దేశము. నాగరికతా గ్రగణ్యమైన దేశము అనవలయు.
28. బుక్కులు, పేనాలు, ఇంకిబుడ్డి.
పుస్తకములు, కలములు, మసిబుడ్డి.
29. ఘనమైన అయ్యా! ఆర్యులారా (లేక) ఘనతగల యార్యులారా.

సామెతలు.

1. అంగిట బెల్లము ఆత్మలో విషము.
2. అడవిఁ గాసిన వెన్నెల.
3. అంత్య నిష్ఠురముకన్న ఆది నిష్ఠురమే మేలు.
4. అగస్త్యభ్రాత.
5. అందని మ్రానిపండ్లను అజ్ఞులు చాచినట్లు.
6. అప్పు ముప్పు.
7. అంద తూకయెత్తు, అగస్త్యుఁ డొకయెత్తు, అతని కమండలు వొకయెత్తు.
8. అపైన వైద్యునికట్నము యిపైన వైతరణిగోదానము.
9. అఱవయేడ్చు.
10. అడుగు నేరను, ఊడ్చిపెట్టు మన్నట్టు.
11. ఆభ్యాసము కూనువిద్య.
12. అడవియుసిరికకాయ సముద్రపుటుప్పు కలసినట్లు.
13. అరణ్యరోదనము.
14. అర్థములేనివాఁడు వ్యర్థుఁడు.
15. అనువుకానివోట నధికులమనరాదు.
16. అన్నరసముకన్న నాదరణరసము మేలు.
17. అప్పులేనిగంజి దొప్పెఁడేచాలు.
18. అల్పన కైశ్వర్యము వచ్చిన అర్ధరాత్రవేళ గొడుగు తెచ్చున్నాఁడట.
19. అవివేకితో స్నేహముకన్న వివేకితో విరోధము మేలు.
20. అప్పు తానుపెట్టదు అడుగుకొని తిననియ్యదు.
21. అరచేత వెన్న పెట్టుకొని నేతి కేడ్చినట్లు.
22. అయ్యవారిని చేయఁబోయినఁ గోఁతయయినట్లు.
23. ఆత్రగానికి బుద్ధిమట్టు.
24. అడఁబోయిన తీర్థ మెదురయినట్లు.
25. ఆరంభ శూరత్వము.
26. ఆపదమ్రొక్కులు సంపద ముఱపులు.

27. ఆవులను మరలించినవాడెవ్వనుడు. 28. ఆశలేనికూటికి నాచులిలేదు.
29. ఆమడలు దూరమైన అంతఃకరణము దూరమగునా?
30. ఆచలి రుచి యెఱుంగదు, నిద్ర నుఖమెఱుంగదు, వలపు సిగ్గెఱుంగదు.
31. ఆడదాని చేతి ఆర్థము, మగవాని చేతిబిడ్డ బ్రతుకదు.
32. ఆడుది బొంకిన గోడ పెట్టినట్లు, మగవాడు బొంకిన తడక కట్టినట్లు.
33. ఆడపిల్లను కన్నవా రయిదు బిరుదులు తెగంగోసికోపలయును.
34. ఆదాయములేని పెట్టి వలదఁ బోడు.
35. ఆముదము చేజేగాని బిడ్డ బ్రతుకదు.
36. ఆలి నొల్లనివానికి యీలకూరలో నువ్వు చాలదు.
37. ఆలివంకవా రాత్తబంధువులు, తండ్రివంకవారు గాయాదులు.
38. ఆవులావులు శ్రుమ్ములాడి లేగల కాళ్లు విడిచినట్లు.
39. ఆహారమందు వ్యవహారమందు సిగ్గుపడఁగూడదు.
40. ఇచ్చునప్పుడు కామునిపండుగు, పుచ్చుకొనునప్పుడు దీపానళిపండుగు.
41. ఇనుమునుగూర్చి యగ్నికి నమ్రెటపెట్టు.
42. ఇల్లు అలకగానె పెండ్లి అయినట్టా.
43. ఇరుబోటుల నిల్లు చెడె వాత నొప్పుల నొడలు చెడె.
44. ఇల్లు కట్టిచూడు పెండ్లి చేసిచూడు.
45. ఇంట గెల్చి రచ్చగెల్వలయు.
46. ఈతకు మించిన లోతు బుద్ధికి మించిన పని లేదు.
47. ఉడుతకు నుడుతభక్తి. 48. ఉత్తగ కుమార ప్రజ్ఞలు.
49. ఉత్తరచూచి యెత్తరగంప. 50. ఉలుకపరా పడెదవు.
51. ఎఱుక పిడికెడు ధనము. 52. ఎద్దుపుండు కాకికి ముద్దా?
53. ఎద్దీనినదన్నఁ గొటానఁ గట్టివేయు మన్నట్లు.
54. కలిమిలేములు కావడికుండలు. 55. కలిమి కులాలమింపఁడు.
56. కల్లపైడికి గలుకులు మెండు. 57. కొమటిసాత్యము.

58. కాశికీఁబోయినను గర్జము మానదు. 59. తీడెంచి మేలెంచ వలయు.
60. కట్టలేనిచానిని గొట్టె కఱచును.
61. కుట్టినఁ జేలు, కుట్టకుండినఁ గుమ్మరిపురుగు.
62. కుమ్మరి కొక యేఁడు గుదియ కొక పెట్టు.
63. కఱువుమనినఁ గప్పకుఁ గోపము, విడువుమనిన పామునకుఁ గోపము.
64. గాలికీఁ బోయిన పేలపిండి కృష్ణార్పణము.
65. గోరుచుట్టు మీఁది తోఁకటి పోటు.
66. చేచ్చినవాని కన్నులు చేరెడు. 67. చిలుక ముక్కున దొండపండు.
68. చావుదప్పి కన్ను లొట్టపోయినట్లు. 69. చెఱుపకురా చెడెదవు.
70. చల్లకు వచ్చి మంత దాచినట్లు. 71. చంకదుడ్డు శరణార్థి.
72. చూచిరమ్మనినఁ గాల్చివచ్చినట్లు. 73. చేసినపాపము చెప్పినఁ బోవును.
74. చెఱకా బెల్లము పెట్టు మనినఁ బెట్టునా? 75. తీఁగకుఁ గాయ బరువా.
76. తిట్టు కాదురా తొత్తు కొడుకా.
77. తానుపట్టిన కుండేటికి మూడే కార్లు.
78. తెడ్డునాకి యుపవాసము చెఱిసినట్లు.
79. తన్నుమాలిన ధర్మము మొదలు చెడ్డబేరము.
80. తాఁజెడ్డ క్రొత్తి వనమెల్లఁ జెఱిచినట్లు.
81. తేలుకుఁ బుట్టి చలి చీమ యగునా?
82. త్రాడు చూలకపోయిన నూయి పూడ్చుకొన్నట్లు.
83. తొండముదిరి యూసర పెల్లి అయినట్లు.
84. తిరుగ మరగిన కాలు తిట్ట మరగిననోరు ఊరకయుండదు.
85. దత్త పుత్రకోకము. 86. దాసరి తప్ప దండముతో సరి.
87. దూరపు కొండలు నునుపు, దగ్గరకుఁ బోయిన తాలు గుండ్లు.
88. దేవునికైన దెప్పేగురువు. 89. దొంగకుఁ జేలు కుట్టినట్లు.
90. దేవుఁడు వరమిచ్చినను పూజారి వర మియ్యఁడు.

91. నక్కయొక్కడ నాకలోకమెక్కడ. 92. నాగవల్లి నిష్ఠురము.
93. నల్లని గూర్చి మంచానికిఁ బెల్లు. 94. నిండు కుండ తొణఁకదు.
95. నేతి ధీరకాయ సామ్యము. 96. నేల విడిచి సాము చేసినట్లు.
97. నిర్భాగ్యునకు నిద్ర, దరిద్రునకు నాఁకలి.
98. నోరు మంచిదైన నూరు మంచిది. 99. పాము కాష్ఠ పామున కెఱుక.
100. పిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మాస్త్రము. 101. పొంగిన పాలు స్త్రీయ్యిపాలు.
102. పీనుగునకుఁ జేసిన శృంగారము, రాజులకుఁ జేసిన కొలువు.
103. పుట్టిని బిడ్డకుఁ బేర్లు పెట్టినట్లు.
104. పులినిఁ జూచి నక్క వాఁతఁ బెట్టుకొన్నట్లు.
105. పిల్లను చంకఁబెట్టుకొని యూరంతయు వెంకిట్ల.
106. మంచివానికి మరణమే సాక్షి.
107. ముండమోయవచ్చు, నిందమోయరాదు.
108. ముందరవచ్చిన చెవులకన్న వెనుక వచ్చిన కొమ్ములు వాడి.
109. రాజు మెచ్చినది రంభ తాను మునిగినది గంగ.
110. వ్రతము చెడినను సుఖము దక్కవలయు, కులము చెడినను కూడు పుట్టవలయు.
111. వెదకఁబోయిన తీగ కాళ్లఁ దగిలినట్లు.
112. శిష్యున కెక్కడ సందేహమో గురువున కక్కడనే నష్టు.

అనుబంధము.

మాతృభాష.

ప్రతిమనుజునకు స్వభాష కన్నతల్లివంటిది. ఇది స్వప్రపంచాభిప్రాయమని యెల్లదేశంబుల నెల్లజాతులవారు తమతమభాషను మాతృభాషయని పిలుచుకొనుచుండుటచేతనే తెలియఁదగు. లోకమంతయు నేకరీతిగ స్వభాషను స్వమాత యనుటయేల? తనపుత్రులను దల్లి నకలవిధముల నెల్లరక్షించునో యట్లే భాషయు రక్షించును.

తే. “విద్య యోసఁగును వినయంబు వినయమునను

బడయుఁ పాత్రత పాత్రతవలన ధనము

ధనము వలనను ధర్మంబు దానివలన

నైహికముష్టికనుఖంబు లందు నరుఁడు” అని కలదుగదా. తల్లి కుమారుని దేహరక్షణమందేకాక శీలమతాచార ప్రవర్తనలందును గీర్తి ప్రతిష్ఠార్జనమందును గారణభూతురాలు. అట్లే స్వభాషయ. స్వభాషాపఠనంబుననే కదా మనుజుఁడు స్వశరీర రక్షణమునకు వలయు విషయంబులందేకాక యిహ పరసాధకములైన శీలమతాచారప్రవర్తనంబులందును నేర్పరి యగుట. కావున స్వభాష కన్నతల్లివలె బూజ్య యనియ స్వభాషాద్రోహి మాతృ ద్రోహి యనియు సర్వలోకాభిప్రాయమని యుపమానబలంబుచే న్నురించు. తక్కిన యందఱు స్త్రీలకంటె స్వమాత యెల్లు నులభురాలో యట్లే తక్కినభాషలకంటె స్వభాష నులభము. అధమపక్షమున ౧౪ సంవత్సరము లాంగ్లభాష పఠించి పట్టభద్రులైనవారును లేఖన పఠనోచ్ఛారణంబుల సామర్థ్యం బలవర్చుకొననేరక నగుఁబాటు పాలగుట తటస్థించుచున్నదిగదా. ఆరయవారయ వీరునేర్చిన విద్య సారమెట్టిదో? ఈవిధముగనే మనసంస్కృతాంధ్రభాషలు స్పష్టముగఁ బాఠ్యాత్మ్య లుచ్చరించుటకును సమర్థులుగారు. ఇది సహజము. జనసీతనూజాతులయందాత్మసంబంధము గలదు. ఆత్మసంబంధమే దృఢమై వాస్తవ మైనసంబంధము. స్వభాషాసంబంధ మట్టిద. అట్టి సంబంధ మన్యంబులందుఁ గానరాదు. ఎట్టి పోతపాలైనను దల్లిపాలవలె శిశువునకు దేహమున నిమిడి యారోగ్యముఁ బుట్టి నొసఁగఁగలదా. అన్య కులస్త్రీస్తన్యము శిశువు దేహమున స్తత్త్వంబులను మార్చునట్లే యన్యమతవిద్యలు మార్చును. ఈకారణముచేతనేకదా

కం. వెలయాండు రెంద టైనను

గులకాంతకు నీడుగారు కువలయమందుకొ

బలువిద్య లెన్నియైనను

గులవిద్యకు సాటిరావు గువ్వలచెన్నా.

యనునది సార్థకప్రశస్తి వహించియున్నది. వైద్యాది విద్యలేమి శిల్పాది కళలేమి వంశపారంపర్యముగ లభించిన సమర్థంబుగ గ్రహించుట సుకరమైనటు లాపద్ధర్మముగ లభించునవి సుకరము లగునా? 'యః పరః పగ స' యనునట్లు పరకీయవిద్య పరకీయవిద్యయే.

శ్లో. శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మా స్వసుప్తి తాత్
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః.
భగవద్గీత. ౩-౫౫.

ద్వి. తగ స్వసుప్తిత పరధర్మంబుకంటె
విగుణమైనను మేలు స్వీయధర్మంబు
మరణమైనను స్వధర్మంబున మేలు
పరధర్మ మెప్పుడు భయకారణంబు.

ద్విపదభగవద్గీత. ౩-౫౫.

అనువాక్యములు భాషావిషయ మైకూడ యథార్థంబులని యోజనాపరు లకు. దోషకమానదు.

నీతిమతాచారాశోగ్యవిషయంబులు ప్రతిజాతివారి కావశ్యకము లగుట వారివారి గ్రంథముల విధించియుండురుగదా? ఆవిత్తత్తద్భాషాగ్రంథ ముల వలన నేర్చుకొనరాదా; యేభాషయైన నేమి? యను సంశయము కొం దఱుక గలుగవచ్చును. మీది యుపమానమునే యింకను గ్రహింతము. కనుట, పెంచుట, బోధించుట లోనగునవి సర్వస్త్రిసామాన్యగుణములని యే స్త్రీనైన మనతల్లి యనవచ్చునా? అట్లనుకొన్నంతనే యా స్త్రీ కన్న తల్లివలె మనల రక్షించునా? తల్లి సవతితల్లి యనుభేదము పుట్టుటకుఁ గారణ మేమి? కొన్నిదినములన్నము పెట్టినంతన పూటకూలమ్మ లమ్మ లగుదురా? సత్రములు స్వగృహము లగునా? బాటసారులు బంధువు లగుదురా? కానే రరు. ఈ సంశయము గలవారు నీతిమతాచారాచారాశోగ్యవిషయంబులు లోకమునవారి కందఱ కేశరీతిగ నుండమియు దేశజాతిభేదములచే భిన్నం బునై యుండుటయు నాలోచింపవలయును. దేశజాతిభేదముచే మాత్రమే

గాక యాత్మ విద్యయందలి పక్షస్థితిని బట్టియు నవి భేదించియుండును. ఆర్యుల యాత్మ విద్యాన్నత్యమునర్వదేశములవా రంగీకరించియున్నారు. పాశ్చాత్యులు మనవలె హింస మాంసభక్షణము మాని శాకభుక్కులగుటయే మేలని నేడు గ్రహించుచున్నవారు. అట్టివారి నీతిమతాచారాహారములు మనకెట్లు సరిపడగలవు? స్వాభిమానంబుచేనెల్లరుఁ దమనీతిమతభాషాదులే యుత్తమము లనుచుందురు. మనము మతహీనుల మని మనకుఁ దమమత ముపదేశింప సాహసించెడు క్రైస్తవమతబోధకు లిప్పుడు మనచే బోధగాను న్నర్హతకు పచ్చియున్నవారు గదా. జ్ఞానహీనతచే నన్యుల దేవతల కూరుల నిందించువారు వారికి హితబోధకు లగుదురా? అట్టివారు స్వాభిమానంబున నచించుమాటలు తల్లిమాటలా, నవతిత్తల్లిమాటలా? అట్టిమాటలఁ బాటించుట బాధిపాటవము గలవారికిఁ బాడిగాదు.

ప్రతిమతిమంతుఁడు స్వదేశ-స్వమత-స్వభాషాభిమానంబుల వహించి యుండును.

ఉ. ఉండునె భూమియం దొకరుఁ డొప్పుగ “నా కిది జన్మభూమి”
“నేనుండెడినోటు” “నాది” యనియుబ్బక ప్రాణముగల్గు పీనుఁడై.

“నుగుణాకర జన్మభూమినుఖ మెట్టిదియో.”

యనియుఁ గలవుగదా. ఈ యభిమానత్రయంబునఁ బ్రధానమె య్యది? తక్కినవానికి బీజభూత మగుటచే స్వభాషాభిమానమే ప్రధానము. స్వభాషాభిమానముగలవాడే భాషాగ్రంథములఁ జదివి తత్త్వమెఱింగినవాఁ డగుట స్వమతాభిమానియగు. స్వమత విషయంబులు స్వభాషాగ్రంథముల వలన నులభంబుగ బోధపడినట్లన్యభాషాంతరీకృత గ్రంథంబుల వలన బోధ పడఁ జాలవు. సముచిత పదజాలాభావంబునను, మూలగ్రంథతత్వార్థ మన్య జాతీయులకు దుర్భేదమగుటను భాషాంతరీకృతంబులు విశ్వసనీయం బులుగావు గావున నిక నన్యమత గ్రంథములూ మనల నుద్ధరించు? ఇది ప్రత్యక్షమగు భవసిద్ధము. స్వభాషాగ్రంథము లేక పరభాషనే యాశ్రయించి

యుండువారి కిది తెలియఁ జాలదు. స్వభాషామత ప్రచారముల కనుకూల పడుటచే వానిచే స్వదేశాభిమానము గలుగును. ఇతర కారణములచే భ్రష్టులగువారిమాట యటుండనిండు. స్వమతవైశిష్ట్యంబున మాధులగుటచేఁ గదా కొందఱు అన్యహీనమత ప్రవిష్టులగుట. స్వభాషాభిమానము లేనిచో స్వమతాభిమానము లేదు. స్వదేశాభిమానములేదు. ఒకవేళనుండిన నవి శుద్ధమైనవికావు. గ్రంథములు స్వయముగఁ జదువశక్తిలేనివాఁడు పరులు చెప్పిన దెల్ల విశ్వసించవలసియుండును. స్వమతజ్ఞానములేని స్వదేశాభిమాన మనర్థకరము. ఆర్యమతస్థుఁడై యార్యమతగ్రంథములఁబఠించి “అహింసాపరమో ధర్మ” యను పరమధర్మ మెఱింగినవాఁడు ఘాతుకుఁడై బోయవలె నంచించి స్త్రీబాలవృద్ధుల నిష్కారణంబుగ హింసించనెంచునా? ఇట్టి యాచారము కిహమా? పరమా? బాంబులనఁబడు ప్రాణఘాతము లెన్నఁడైన మనదేశంబునఁ గనఁబడెనా? మఱి వినఁబడెనా? ఇది యంతయు స్వమతసీత్యాచారంబుల నీనడించుటచే నైనఫలముగదా? ఈ విషయమై యీ రాష్ట్రము వారిప్పటికి నంధులై వ్రించుట చెట్టు చెడుకాలమునకుఁ గుక్కమూతిపించెడి పుట్టినను సామెత దృఢీకరించుటకేదా. కావున స్వభాషాభిమానియే నిక్కపుస్వదేశాభిమాని. స్వదేశభాషలకు విముఖులగు ప్రముఖులు. మనరాష్ట్రమునందే కలరు. తక్కిన రాష్ట్రములయందలి గొప్పవారు పరస్పర సంభాషణ లేఖనాదుల స్వభాషయందే భాషింతురు. మరణించిన రమేశ చంద్రదత్తుగారి స్వభాషాపాండిత్యముగుఱించి ప్రశంసించుచు 1909 డిశంబర్ నెలలోఁ గూడిన దేశీయమహాసభయందు నగ్రాసనాధిపత్యము వహించిన శ్రీమన్మదన మోహన మాలవీయగా రిట్లు వాకొనిరి.

“Literature was the best medium for improving the character of a nation and by improving the Vernacular literature they would elevate the whole nation.” ఇది సత్యమని ప్రాజ్ఞులకుఁ దోచకమానదు.

ఈ యభిమానము మనపూర్వులయం దుండె ననుట నిస్సందేహము.
నన్నయ్యభట్ట గారు

శ్లో. “స్వస్థానవేషభాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుభిధియః
లోకే బహు మన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్య దపహాయ”

అని నూత్రించిరి. దీని నప్పకవి యిట్లు తెలిగించెను.

మ. నిజదేశంబుల వేషభాషలపయిన్ నిత్యాభిమానస్థులై,
ప్రజమెచ్చన్ రసలుభిబుద్ధు లగుచుం బ్రజ్ఞాల్ స్వదేశ్యంబులే,
నిజ మంచుం గొని యన్యదేశములవానిన్ మెచ్చ రెప్పట్టనన్,
గజరాజావన! ప్రస్ఫుటార్థరసముల్ గావంచు నెల్లప్పుడున్.

స్వభాష పరమార్థసాధక మనుటచేఁ బరభాషలు కేవలగర్వము లని
నాయభిప్రాయముగాదు. ఉదరపోషణార్థమై, లోకవ్యవహారార్థమై, సత్వ
సత్యపరిశీలనము పొందె, నెన్నిభాషలైన నేరువవచ్చును. అది దోషముగాదు.

క. క్షీతి వైచ్చభాష శ్రుతిగ

ర్విత్త మగు నట్టైన నీధరిత్రిని దానిన్

మతిరోసి విడువఁగూడదు

సతతము వ్యవహారహీని సంధికలుకతనన్. అప్పకవి.

అంతియకాని కడుపుకూటివిద్యలనె ప్రధానముగ నెంచి స్వవిద్యకు
విముఖుఁ డగుటయే దోషావహము.

పరస్పరసంభాషణమునకు వలసినంత స్వభాషవచ్చినఁజాలదా యన
రాదు. తక్కినయన్ని భాషలయందువలె భాషించుటయం దుపయోగించు
గ్రామ్యశబ్దంబు లాంధ్రమునందును గ్రంథములం దుపయోగింపరాదు. గ్రం
థస్థభాష యాంధ్రదేశంబునం దెల్ల నొక్కటియ. గ్రామ్యభాషయొ యన
గ్రామమున కొకటి మండలమున కొకటిగ నున్నది. ఒక మండలమున వాడఁ
బడు గ్రామ్యపదంబులు మఱియొక మండలము వారికిఁ దెలియవు. కావుననే

గ్రామ్యమే గ్రంథముల గర్వము. అంధులకెల్లవారికి నిప్పటి వారికే
రాచబోవువారికిని దెలియవలసిన విషయంబులు వ్రాసియుంచ వలసిన
మనకై పూర్వులు వ్రాసిన భారత రామాయణాదులవలె సుత్తమభాషయ
వ్రాసియుంచవలెనుగాని నిలుకడలేక, నియమహీన మాటచే నిచ్చకొ
మాటుచుండు గ్రామ్యంబున వ్రాసిరిగో నది మఱుగోబాట్టి పుబ్బలో
చును. లోకమునకు నిరుపయోగము నగు. ఉత్తమవిషయంబులు చెప్ప
గ్రామ్యంబున వలసినన్ని పదములు లేవు. అట్టివిషయంబు లశుద్ధభాష
వ్రాయఁబూనినఁ బేడయు లెల్లము పిసికినట్లును. సమర్థులంగ విద్య నే
వాఁడేయుపన్యాసంబులందుఁ దత్తత్సంసర్గోచిత పదంబులఁ బురాణగా
నుదాహరించి శ్రోతల మనము నాకర్షింపఁ జాలునుగాని పామరులఁ
చేయఁజాలఁడు గ్రామ్యమే శరణం బనునాఁ డుత్తమగ్రంథంబులఁ జ
శక్తిఁ గలవాఁడగునా? కథలునీకులు మతాచారవిషయంబులు గ్రహి
జాలునా? “మానవాధీశ్వర మణువునాలుకగాఁ” డని చదివి యిట్టివాఁ
డునా యనునాని సందేహము “నినుము విదర్భదేశమున వీరుఁడికుండె
అని పరిహరించువాఁ డెట్లు వివేకికాఁగలఁడు? వాగ్ని యెట్లు కాఁగల
గ్రామ్యమునందుఁగల యనేక దోషంబుల గ్రహించియే పూర్వులు ‘
శబ్దప్రయుంజానో రారవం నరకం స్రజే’ త్తని శాసించిరి. ఉపన్యాస
స్వభాషఁ జక్కఁగ నేర్చియుండవలయుననుట గుఱించి రెవరెండువిఱ
యను కైస్తవమృబోధకుఁడు “స్వదేశీయులైనను బరదేశీయులైనను
భాషయందు భాషించు బోధించుననేకులు తగినంతయోగ్యత గలవారు గ
డుట కొకకారణమాదేశభాషయొక్క సంపత్తి బలమును మితముగ గ్రహి
యుండులే.” యనియు, “బాటికొ గ్రీకుభాషలయం దొకపద్య కావ్య
జదువనివాఁ డాభాషయందుఁదనకుజ్ఞానముగలదని యెట్లునుకొనఁగలఁ”డన
వ్రాసియున్నాఁడు ఇది నిర్వివాదవిషయము. స్వభాష సలత్కృపఁజేచి

జే కాలము గడపువారు కొండలు వ్యవహారదశలో పడినప్పుడు
మానపడుదురో యొకటి రెండు దృష్టాంతములచే స్థాపించబడి
కానొక దొరవారియొద్ద కొకరైతు వచ్చి తనచేనికిఁ బొత్తవలె
కొత్తగ నిలుకుమానునాటిని పశువులపోవ నిబ్బంది కలుగజేసి
వెళ్ళుకొనఁగా నాదొరవారదియేమని వారిమునిషీగారి నడిగిరి. ఆము

“Sir, this man complains that the defendant has
planted a kind of tree called Irukumanu in the way
as obstructed his cattle from going to his field
1.” వేఁచమాను చింతమానువలె నిలుకుమా నొకచెట్టునుకొని
చెట్టు నాటినాఁడను భాషాంతరీకరించిచెప్పిరి. దొరవారు, ఇది యబ
బట్టునొకఁడు పెరికికొనిరాఁగలఁడా దానినాటుటకువల్ల పడునా?”
మునిషీగారు “చిన్నచెట్టేమా?” దొరవారు, “చిన్నచెట్టైనఁ జాట్టు
వచ్చును గదా. అది పశువులకడ్డమా?” యన మునిషీగారు దొరవారి
యము రైతుతోఁ బెట్టఁగా రైతు “చెట్టునాటినాఁడని యెవరుచెప్పి
యనెను. మునిషీగారి యదృష్టవశమున నచటనున్న మఱియొకరు
గ్రామమును దొరవారి కెఱింగించిరి. ఇట్లులే మఱియొకరు నిట్రాయి
న తెలియక యవమానపడిరి. 1 అంధభాషాకోవిదుల మనుకొనునొకరు
పదానములో నావులు మేయుచుండఁగా నని బాలుర కుక్తలేఖ
కొప్పచో ‘దా’ మాటుగఁఁగు’ నుచ్చరించి పరిహాసపాత్రులయిరి. నేను
యమని వ్రాయ దానిని ఛోత్రియమనినవరించినట్టియు నాపేరు సుభ
(సుభ సుభలకు భేదము తెలియక సుభయనుటే సాధువని యదియే
గ్రామగ ‘సుబ్బ’ యనెదరని, తాను శుద్ధముగ వ్రాయువాఁడనని నాకుఁ
గోరి) వ్రాయుచుండిన తహశీలుదారునొద్ద నేను రివిన్యూ ఇన్స్పెక్టర్

1 ఇట్లులే సన్నజీవము లనఁగా lean animals అనియు అన్నపత్ర
an elder brother's choultry అనియు ననినవారు గలరు.

గుం నుండి పంపించినాడు. ఇట్టి ప్రహసనపాత్రము లెన్నియోని గలవు. వీర-
స్వభాషాభాషా నావశ్యకత్వమును స్థాపించువాడు.

కొలటయగు మాతృకన్న బతివ్రతయగుమాత యొక్క సహజముగాని
నల్లు గ్రామ్యభాషకన్న లాక్షణికభాషయే ప్రశస్తమని బుద్ధిమంతు లెల్ల
నంగీకరించుదురు. అట్టి సలక్షణభాష నుపేక్షించినచో గలుగుననర్థములు
పెక్కులు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతి సంక్షేపించెదఁ గాని శుద్ధ కాంధము
నామానశిష్ట మగు. ఎట్టిభాషయైనను దజ్జాతీయులచే రక్షణీయ యగుచుండ
“దేశభాషలందుఁ జెరుగులెన్న” యని యీదేశంబునను “Italian of the
East” అని పరదేశంబులను బ్రసిద్ధి గాంచిన యాంధ్రభాష యవశ్యరక్షణీయ
యనుట యేమేధావి నిరాకరించును? ‘మదరాసుప్రాంతంబు’ చిత్రక యందొ
కఁ డాంధ్రభాషాపరిక్షులఁ గృతార్థులుగాని కన్యకల నావామాడరాదని
బాలురకు బోధించెను. మరకన్యలకు నాంగ్లభాషాపరిక్షు లనావశ్యకములు.
బాలురకు దేశభాషాజ్ఞాన మావశ్యకము గావునఁ గన్యలందఱు దేశభాషా
జ్ఞానము చక్కఁగ లేని పురుషుల నిరాకరించినచో మనదేశ మచిరకాలంబున
వృద్ధియగు. విద్యార్థులు దేశభాషల నుపేక్షించుటయందు వారి తల్లిదండ్రులే
దూష్యులని నాయభిప్రాయము. తమబాలు లేమి చదువుచున్నా గో యెట్లు
చదువుచున్నా గో వారు విచారింతు కొనుచుండిన సనేకానర్థకములు దొలఁ
గును. పాఠశాలకు బాలురఁబంపినంతనే తమభారము దొలఁగినదని పెద్దవా
రనుకొనుట వెట్టితనము. స్వభాషాగ్రంథమేదైనను స్వగ్రంథింపి చదివి
యర్థము గ్రహించునంతటి శక్తివచ్చునటులు చేయుట పెద్దవారికివిధి. అంత
మాత్రము కనిపెట్టినచో సనేక శుభంబులు పొసఁగు; విపర్యయంబైనచో
ఫలము విపరీతము. **విపరీతమాత్రము**, సంపత్సరాది సంచిక.

